

**МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ
ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ**

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ВЕТЕРИНАРНОЇ
МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ
імені С.З. ГЖИЦЬКОГО**
заснований у 1998 році

Серія “Економічні науки”

**Scientific Messenger
of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskyj**

Series “Economical sciences”

**Том 14, № 3 (53)
Частина 4**

ЛЬВІВ – 2012

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

В.М. ГУНЧАК – головний редактор, ректор університету, д.вет.н., член-кор. НААНУ, академік АН ВО України, професор кафедри фармакології та токсикології ЛНУВМБТ;
Я.І.КИРИЛІВ – заст. головного редактора, д.с.-г.н., проф., член-кор. НААНУ, академік АН ВО України, проректор з наукової роботи, зав. каф. технології виробництва продукції дрібного тваринництва ЛНУВМБТ;
Б.В.ГУТИЙ – відповідальний секретар, к.вет.н., доц. каф. фармакології та токсикології ЛНУВМБТ.

Члени редакційної колегії

Б.Б. БАТЮК – к.е.н., доцент, декан факультету економіки та менеджменту ЛНУВМБТ;
Ю.Л.БЛОНОГА – д.т.н., проф. каф. загально-технічних дисциплін та контролю якості продукції ЛНУВМБТ;
Й.М.БЕРКО – д.б.н., проф. каф. екології та біології ЛНУВМБТ;
В.Й. БОЖИК – к.б.н., доц., зав. каф. водних біоресурсів ЛНУВМБТ;
В.І.БУЦЯК – д.с.-г.н., проф. каф. біохімії, біотехнології та загальної хімії ЛНУВМБТ;
Ю.Ю.ВАРИВОДА – к.т.н., доцент, декан факультету харчових технологій та екології ЛНУВМБТ;
С.В.ВАСИЛЬЧАК – д.е.н., проф. каф. економіки підприємства, інновацій та дорадництва в АПК імені проф. І.В. Поповича ЛНУВМБТ;
В.І.ГАЛЯС – к.б.н., професор, зав. каф. біохімії, біотехнології та загальної хімії ЛНУВМБТ;
М.В.ГЛАДІЙ – д.е.н., акад. НААНУ;
П.І.ГОЛОВАЧ – д.вет.н., проф. каф. нормальної та патологічної фізіології ЛНУВМБТ;
Д.Ф.ГУФРІЙ – д.вет.н., проф., зав. каф. фармакології та токсикології ЛНУВМБТ;
М.В.ДЕМЧУК – д.вет.н., проф. каф. гігієни та загальної ветеринарної профілактики ЛНУВМБТ;
М.П. ДРАЧ – к.вет.н., доц., проректор з науково-педагогічної та методичної роботи ЛНУВМБТ;
А.О.ДРАЧУК – к.вет.н., доцент каф. внутрішніх хвороб тварин та клінічної діагностики ЛНУВМБТ;
Г.В.ДРОНИК – д.б.н., проф., академік НААНУ;
В.І.ЗАВІРЮХА – д.вет.н., проф. каф. хірургії ЛНУВМБТ;
В.І.СЛІЙКО – д.е.н., проф. каф. менеджменту та інформатики ЛНУВМБТ;
Г.І.КАЛАЧНИК – д.б.н., проф., дійсний член Нью-Йоркської АН, директор Науково-дослідного інституту біотехнологічних основ підвищення продуктивності тварин ЛНУВМБТ;
О.І.КАНОКА – д.вет.н., проф. каф. фармакології та токсикології ЛНУВМБТ;
Я.В. КІСЕРА – д.вет.н., проф. каф. епізоотології ЛНУВМБТ;
М.В.КОЗАК – к.вет.н., акад. УТА, проф. каф. паразитології, іхтіопатології та ветеринарно-санітарної експертизи ЛНУВМБТ;
О.В.КОЗЕНКО – д.с.-г.н., проф., зав. каф. гігієни та загальної ветеринарної профілактики ЛНУВМБТ;
Є.М.КОЛТУН – д.с.-г.н., проф. внутрішніх хвороб тварин та клінічної діагностики ЛНУВМБТ;
Г.І. КОЦЮМБАС – д.вет.н., проф., зав. каф. нормальної та патологічної морфології і судової ветеринарії ЛНУВМБТ;
Б.М.КУРТЯК – д.б.н., проф., зав. кафедри епізоотології ЛНУВМБТ;
Р.П. МАСЛЯНКО – д.б.н., проф. каф. епізоотології ЛНУВМБТ;
А.Р.МИСАК – к.вет.н., доцент, зав. каф. хірургії ЛНУВМБТ;
І.Р.МИХАСЮК – д.е.н., професор, зав. каф. економіки підприємства ЛНУ імені І.Франка;
П.М.МУЗИКА – д.е.н., проф., зав. каф. економіки підприємства, інновацій та дорадництва в АПК імені проф. І.В. Поповича ЛНУВМБТ;
М.Ф.ПАДУРА – к.філол.н., проф., зав. каф. української та іноземних мов ЛНУВМБТ;
Р.П. ПАРАНЬЯК – д.с.-г.н., проф., зав. каф. екології та біології ЛНУВМБТ;
М.І.ПАШЕЧКО – д.т.н., проф. декан фізико-технічного факультету Люблінської політехніки (Республіка Польща);
Я.І. ПІВТОРАК – д.с.-г.н., проф., зав. каф. годівлі тварин та технології кормів ЛНУВМБТ;
Б.М. ПУНЬКО – д.е.н., професор каф. менеджменту ЛНУВМБТ;
С.І. ПОПЕРЕЧНИЙ – к.е.н., доц., зав. каф. маркетингу ЛНУВМБТ;
Л.Г. СІВІНСЬКА – д.вет.н., проф., зав. каф. внутрішніх хвороб тварин та клінічної діагностики ЛНУВМБТ;
В.Ю. СТЕФАНІК – д.вет.н., проф., зав. каф. акушерства і штучного осіменіння сільськогосподарських тварин імені Г.В.Звереву;
В.В. СТИБЕЛЬ – д.вет.н., проф., зав. каф. паразитології, іхтіопатології та ветеринарно-санітарної експертизи ЛНУВМБТ, декан факультету ветеринарної медицини ЛНУВМБТ;
Б.І. СОКІЛ – д.т.н., проф. НУ “Львівська політехніка”, проф. каф. загальнотехнічних дисциплін ЛНУВМБТ за сумісництвом;
В.Г.СТОЯНОВСЬКИЙ – д.вет.н., проф. академік УАН, зав. каф. нормальної та патологічної фізіології ЛНУВМБТ;
І.М.ОЩИПОК – д.т.н., професор;
П.П.УРБАНОВИЧ – д.вет.н., проф. каф. патанатомії і гістології ЛНУВМБТ;
Н.М. ХОМИН – д.вет.н., проф. каф. хірургії ЛНУВМБТ;
А.О. ФЕДОРЧУК – д.х.н., проф. біохімії, біотехнології та загальної хімії ЛНУВМБТ;
П.В.ФІЛЕВИЧ – д.ф.-м.н., проф. каф. інформаційних систем менеджменту ЛНУВМБТ;
Б.Р.ЦІЖ – д.т.н., проф., зав. каф. загально-технічних дисциплін та контролю якості продукції ЛНУВМБТ;
О.Й. ЦІСАРИК – д.с.-г.н., проф., зав. каф. технології молока і молочних продуктів ЛНУВМБТ;
С.Г. ШАЛОВИЛО – д.с.-г.н., професор, зав. каф. технології виробництва молока і яловичини ЛНУВМБТ;
М.Г.ШУЛЬСЬКИЙ – д.е.н., доц., зав. каф. менеджменту ЛНУВМБТ;
З.Є.ЩЕРБАТИЙ – д.с.-г.н., зав. кафедри генетики, проф., декан біолого-технологічного факультету ЛНУВМБТ;
І.Д.ЮСЬКІВ – д.вет.н., проф. каф. паразитології, іхтіопатології та ветеринарно-санітарної експертизи ЛНУВМБТ

Усі статті проходять обов'язкове рецензування членами редакційної колегії, докторами наук з відповідного профілю наук або провідними фахівцями (докторами наук) інших наукових і освітніх установ. Статті написані здобувачами, аспірантами і кандидатами наук обов'язково представляє доктор наук з відповідного профілю.

Рекомендовано Вченою Радою ЛНУВМБТ імені С.З.Гжицького (протокол № 5 від 11.09.2012 р).

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 14133-3104 ПР від 11.06.2008 року

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ТА ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКТІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

ECONOMIC EFFICIENCY OF PRODUCTION AND AGRICULTURAL PRODUCTS ALTERATION

УДК 338.242.4:619:615.1

Баб'як Г.В., Оленич І.Р., Харів І.І., Гутий Б.В. ©

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та
біотехнологій ім. С.З. Гжицького*

ХАРАКТЕРИСТИКА ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ

*У статті подається характеристика фармацевтичного ринку.
Розглядається класифікація зарубіжних фармацевтичних виробників.*

Актуальність теми. Ведеться пошук своїх можливих споживачів, потреби яких підприємство прагне і може задовольнити. При цьому використовують сегментацію фармацевтичного ринку, тобто розподіл споживачів на групи на підставі різниці в їх потребах, характеристиках та поведінці. Після того здійснюють позиціонування лікарського засобу на ринку, тобто чітко визначають, чим препарат даного підприємства відрізнятиметься від препаратів конкурентів, завдяки яким його характеристикам можна здобути конкурентні переваги у свідомості потенційних споживачів.

Мета та завдання досліджень. Метою даної роботи було подати характеристику елементів інфраструктури фармацевтичного ринку. Розглянути класифікацію зарубіжних фармацевтичних виробників.

Результати досліджень та їх обговорення. До елементів зовнішнього ринку належать зарубіжні виробники та їх представництва, зовнішньоторговельні фірми, підприємства зі 100-відсотковою іноземною інвестицією, система міжнародної торговельної практики. Український ринок розробляє понад 300 зарубіжних фармацевтичних виробників (з майже 60 країн світу), які можна класифікувати за такими ознаками: рівнем інтеграції у світову економіку (національні, транснаціональні); рівнем економічного розвитку країни-засновника (ринкова економіка, перехідна

економіка, економіка, що розвивається); власністю (колективні, приватні, державні); обсягом виробництва (великі, середні, малі); значенням українського ринку у збутовій діяльності (основний, додатковий, резервний); патентним захистом продукції (виробники оригінальних ліків або генериків); характером пропонованих ліків (однієї чи багатьох груп за анатомо-терапевтично-хімічною класифікацією); стратегією просування (одночасно всього асортименту чи надання переваги найперспективнішим торговим маркам); каналами просування (представництво, спільне підприємство, внутрішні оптові фармацевтичні фірми); рекламною стратегією (агресивна, інтенсивна, поміркована, непомітна).

Зарубіжними фірмами в Україні зареєстровано понад 5000 лікарських форм. Основна маса цих ліків (понад 70 %) є генериками. Насичення вітчизняного ринку значна частина зарубіжних компаній здійснює не через пропозицію нових ліків, а за рахунок уже відомих засобів, прихованих під різними торговими назвами, більшість з яких у достатній кількості вже виробляє українська промисловість. Наприклад, серед препаратів з анальгезуючою, протизапальною і жарознижувальною дією щонайменше тридцять назв є синонімами аспірину; парацетамол представлений у вигляді чотирьох десятків препаратів під різними назвами; анальгін має понад двадцять синонімів.

Найбільше ліків поставляють Німеччина, Індія, Франція, Словенія та Угорщина, а серед фірм - угорський хімічний завод Richter Gedeon Rt, французька фірма Sanofi-Syntelabo, французько-німецька компанія Aventis, словенські підприємства KRKA та Lek.

Зовнішньоторговельні фірми і підприємства зі 100-відсотковою іноземною інвестицією представлені на вітчизняному фармацевтичному ринку нешироко. Серед них можна виділити російську компанію "Протек-фарма".

Протягом тривалого часу міжнародний досвід виробив **систему торговельної практики** - певні правові механізми для забезпечення товарообігу. Вони знайшли своє відображення у Конвенції ООН про угоди міжнародної купівлі-продажу (редакція 1980 р.) і Міжнародних правилах інтерпретації комерційних термінів (Інкотермс), опрацьованих Міжнародною торговельною палатою.

Основною *метою Правил* (редакція 2000 р.) є: уніфікація тлумачення сторонами контракту понятійного апарату, що використаний в тексті угоди; встановлення зобов'язань сторін, пов'язаних із поставкою, навантаженням і розвантаженням продукції, її упаковкою і маркуванням, очищенням від мита, одержанням необхідних експортних, імпорتنих та інших дозволів тощо; однозначне врегулювання моменту переходу ризиків втрати й пошкодження продукції від продавця до покупця.

До елементів внутрішнього фармацевтичного ринку належать національні виробники, оптові фармацевтичні фірми, аптеки, лікувально-профілактичні заклади, населення та інші суб'єкти.

Національні виробники. Щонайменше чотири п'ятих (80 %) усього обсягу української фармацевтичної промисловості забезпечують 20 фірм із 180 підприємств, що мають право на виготовлення ліків у промислових умовах. Базовими підприємствами-виробниками є такі фірми, як "Дарниця", "Бровафарма", "Фармак", "Київмедпрепарат", "Борщагівський ХФЗ", "Здоров'я", "Індар", "Київський вітамінний завод", "Лекхім", "Галичфарм" та "Біостимулятор".

Оптові фармацевтичні фірми. Рационально організована оптова ланка сприяє оптимізації виробничої та комерційної діяльності, розширенню її масштабів, підвищенню ефективності на основі комплексних ринкових досліджень, вивчення сукупності факторів ризику, ймовірного прогнозування майбутнього з достатньо чіткими орієнтирами бажаного комерційного успіху.

Щодо виробників, то функціями суб'єктів оптової реалізації є концентрація закупівельної діяльності, виявлення відповідності між попитом і пропозицією, формування реальної ринкової ціни на конкретні лікарські засоби, маркетингове, інвестиційне і правове просування лікарських засобів від виробників до аптек. Стосовно аптек і лікувально-профілактичних закладів оптові фармацевтичні фірми виконують функції визначення попиту і формування необхідного асортименту лікарських засобів, зберігання і доставки медикаментів з урахуванням оптимальних умов, кредитування, інформаційного і консалтингового обслуговування, забезпечення якості та сертифікації лікарських засобів.

Ліцензію на оптову реалізацію лікарськими засобами має близько 1500 посередницьких фірм із різними формами власності і величиною капіталу. Крім того, вказані суб'єкти різняться багатоваріантністю ціноутворення, варіабельною кількістю номенклатурних позицій, обсягом діяльності, економічними і технологічними особливостями збутових процесів, спеціалізацією за лікарськими засобами певних виробників.

Роздрібна реалізація відіграє важливу роль у збуті лікарських засобів завдяки безпосередньому контакту з кінцевим споживачем. Суб'єктами роздрібною реалізації лікарських засобів є аптеки, їх відокремлені структурні підрозділи (аптечні пункти й аптечні кіоски) і сільські фельдшерсько-акушерські пункти за наявності погодження з районними держадміністраціями і на підставі угод, укладених з аптекою. Аптечна мережа України охоплює понад 8,5 тис. аптек різних форм власності та майже 13 тисяч їх відокремлених структурних підрозділів.

Лікувально-профілактичні заклади є організаціями-споживачами лікарських засобів і виробів медичного призначення. В Україні наявна обширна клінічна база системи Міністерства охорони здоров'я -лікарні, клініки науково-дослідних інститутів, санаторно-курортні заклади, у сільській місцевості - сільські лікарні, амбулаторії та фельдшерсько-акушерські пункти. До інших суб'єктів внутрішнього ринку належать аптечні та лікувально-профілактичні заклади Української залізниці, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ та інших відомств.

Велике значення для інфраструктури фармацевтичного ринку мають комунікації, під якими розуміють шляхи сполучення і зв'язку, форми зв'язку (телеграф, радіо, телефон, факс, Інтернет), а також процес повідомлення інформації за допомогою засобів масової інформації (преса, радіо, телебачення, відео, кіно, комп'ютерні мережі) чисельно великим розосередженим аудиторіям. З цим елементом інфраструктури фармацевтичного ринку нерозривно пов'язана система маркетингових комунікацій, тобто діяльність підприємств, спрямована на інформування, переконування та нагадування споживачам про свою продукцію, стимулювання збуту і створення позитивного іміджу підприємств в очах громадськості.

В умовах сучасного фармацевтичного ринку успішне функціонування підприємств без належного інформаційного забезпечення практично неможливе. Інформація представляє собою сукупність упорядкованих масивів документів та інформаційних технологій, які реалізують інформаційні процеси на основі стандартизованих форм подання і передання даних, форм і методів надання інформаційних послуг різного типу. Потребу в тій чи іншій інформації визначають споживачі. Споживачами інформації про фармацевтичний ринок можуть виступати як фахівці з медичною і фармацевтичною освітою, наукові працівники та інші спеціалісти.

Висновки. Комплекс взаємопов'язаних інституційних, матеріальних і нематеріальних елементів повинен адекватно обслуговувати систему обігу лікарських засобів і виробів медичного призначення та забезпечувати результативність функціонування упродовж усього шляху від виробника до кінцевого споживача.

Література

1. *Босак А.О.* Комунікації в системі менеджменту: суть та види [Текст] / А.О.Босак // Вісник НУ "Львівська політехніка". - 2007. - № 547. - С 12-21.
2. *Виноградова О.В.* Реінжиніринг торговельних підприємств: теорія та методологія. – Автореф. дис. на здобуття наук, ступеня д-ра економ, наук: спец. 08.06.01 "Економіка, організація і управління підприємствами"/ О.В..Виноградова. – Донецьк, 2008. – 35 с.
3. *Лукашова С.В.* Життєвий цикл фірми: фактори і напрями впливу [Текст] /С.В. Лукашова//Вісник НУ "Львівська політехніка". – 2001. –№ 416. – С 191–196.
4. *Масленнікова О.Ю.* Вибір методів впливу підприємства на зовнішній ринок в умовах глобалізації / О.Ю. Масленнікова // Торгівля, комерція, підприємництво [Текст]: зб. наук, праць. – Львів: Львівська комерційна академія, 2005. – С 23–26.
5. *Юрченко Л. А.* Мікроекономічний аналіз стратегій вертикальної інтеграції [Текст] / Л.А. Юрченко // Економічні науки. Серія "Економічна теорія та економічна історія": 36. наук, праць Луцького державного технічного університету. – Вип. 3(11). – Луцьк, 2006. – С 217–232.

6. *Thurow L. Creating Wealth. The New Rules for Individuals, Companies and Countries in a Knowledge-Based Economy [Text] / L. Thurow. – N.Y.: Harper Collins, 1999; L.: Nicholas Brealey Publishing, 1999. – 420 p.*

Summary

*The search of the possible users the necessity of which an enterprise wants and can satisfy is conducted at the same time. Thus use a very important marketing reception - pharmaceutical market segmentation, that dividing of users by groups on the basis of difference in their necessities, descriptions and conduct. If an enterprise correctly chose a market segment for a subsequent collaboration, **znachyt'**, it found it „ізо” at the market. After that carry out positioning of medication at the market, that determine expressly, what preparation of this enterprise will differ from preparations of competitors, due to what his descriptions it is possible to score advantages of competitions in consciousness of potential users. Making decision in relation to positioning of the preparation, an enterprise can begin development of marketing complex.*

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.

УДК 332.72:631.6

Велесик Т.А., к.е.н. (tanja-excite@mail.ru) ©

Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМА В РІВНЕНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Розглянуто результати земельної реформи, котра здійснюється в Україні та Рівненській області зокрема. Наведено заходи, які потрібно реалізувати у найближчій перспективі.

Ключові слова: земля, земельна реформа, земельні відносини, ринок земель, землі сільськогосподарського призначення, несільськогосподарські землі.

Вступ. У соціально-економічному розвитку Рівненської області земельним ресурсам завжди належала провідна роль. Тому характер і масштаби земельних перетворень розглядалися як один із вирішальних чинників, які визначають темпи та ефективність розвитку регіональної економіки, формування ринкових відносин.

Постійно збільшується частка місцевих бюджетів від використання земельних ресурсів (земельного податку, оренди землі, продажу земель несільськогосподарського призначення). Так, за даними головного управління Держземагентства у Рівненській області, за 2010 рік до місцевих бюджетів області від використання земельних ресурсів надійшло більше 120 млн грн.

Матеріал і методи. У даній статті застосовуються такі методи дослідження, як дедукція та індукція. А також матеріали нормативно-правових та законодавчих документів.

Результати наукового дослідження за допомогою наведених методів висвітлені в статті у вигляді теоретичних висновків і пропозицій.

Результати дослідження. Проблема ефективності використання землі, завершення земельної реформи присвячені праці багатьох науковців, зокрема: Д.С. Добряка, Л.Ф. Кожушка, А.Г. Мартина, В.І. Павлова, Б.Й. Пасхавера, Л.Я. Новаковського [3], П.Т. Саблука, А.М. Третяка, М.М. Федорова, Ю.Г. Фесіни, М.А. Хвесика, В.Й. Шияна та ін.

Головним результатом проведення земельної реформи в Рівненській області стали структурні зміни у розподілі земель як за формами власності та господарювання, так і за кількістю землевласників і землекористувачів.

Держава перестала бути земельним монополістом. На сьогодні в області загальна кількість власників землі та землекористувачів складає близько 676 тисяч. Значна частина продуктивних земель передана у приватну власність. Більше 196 тисяч із 225 тисяч селян отримали державні акти на право власності на земельну ділянку взамін сертифікатів на право на земельну частку (пай).

Значно зросла кількість власників земельних часток (паїв), яким виділено в натурі (на місцевості) земельні ділянки для самостійного господарювання. Загальна їх кількість в області на сьогоднішній день становить 46,8 тис. осіб, які використовують 112,5 тис. га земель.

Формуються принципово нові земельні відносини, в основі яких лежить приватна власність на землю, що дає право її оренди, спадкування, дарування,

обміну тощо. Таким чином, на території Рівненської області у власності держави нині перебуває 1284,2 тис. га (64%), у приватній – 720,8 тис. га (35,9%) і 0,1 тис. га (0,1%) – у колективній.

При проведенні земельної реформи відбувся перерозподіл і подрібнення земель. На сьогодні кількість сільськогосподарських підприємств становить 427, що майже на 20% більше, ніж було на початок реформи, однак площа використовуваних ними земель зменшилась майже у двічі і становить 377,2 тис. га, в тому числі сільськогосподарських угідь – 247,1 тис. га. В середньому в користуванні сільськогосподарських агроформувань знаходиться близько 570 га сільськогосподарських угідь.

Безконтрольне вирощування агроформуваннями сільськогосподарських культур, незадовільне впровадження агротехнічних, меліоративних заходів призводить до небувалого зниження родючості ґрунтів та розвитку ерозійних процесів. На даний час фактично відсутній державний контроль за зміною якісного стану сільськогосподарських угідь та за дотриманням технологій вирощування сільськогосподарських культур.

Для оцінки якісного стану земель сільськогосподарського призначення необхідно провести оновлення матеріалів ґрунтового обстеження та здійснити бонітування ґрунтів, оскільки попередні матеріали застаріли і повністю не відповідають сьогодишнім реаліям.

Крім того необхідно запровадити контроль за збереженням якісного стану сільськогосподарських угідь, зобов'язавши власників, орендарів сільськогосподарських земель періодично проводити ґрунтові обстеження своїх земель на предмет погіршення (покращення) якісного стану цих земель, і як результат цього, має бути диференційована система оподаткування, дотування, кредитування.

Розпочаті роботи із розроблення проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозмін та впорядкування угідь агроформуваннями, які орендують земельні частки (паї).

В Рівненській області за рішеннями місцевих рад 303,6 тис. (97,2%) громадян приватизували земельні ділянки для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель та споруд, ведення особистого селянського господарства, садівництва, дачного будівництва, гаражного будівництва.

Значна увага надається проведенню заходів з охорони земель. Насамперед, для систематичного бачення перспектив розвитку земельних відносин розроблено та затверджено сесією обласної ради Регіональну програму розвитку земельних відносин до 2015 року.

Ринок земель несільськогосподарського призначення та підготовка включення в оборот земель сільськогосподарського призначення розвивається в умовах недостатньої законодавчої бази, в першу чергу відсутності Закону України «Про ринок земель». Недостатньо врегульована процедура продажу земель, проведення земельних аукціонів і конкурсів. Неврегульованість на законодавчому рівні порядку проведення земельних торгів стримує процес підготовки та проведення земельних аукціонів, спричинює необхідність розроблення місцевих регуляторних актів з цих питань.

Незважаючи на це, в Рівненській області розвивається первинний ринок земель несільськогосподарського призначення. На території області продано

3245 земельних ділянок несільськогосподарського призначення на суму майже 168 млн грн. На земельних аукціонах в області продано 311 земельних ділянок несільськогосподарського призначення на суму 29,4 млн грн, та прав оренди 142 земельних ділянок на суму 2,1 млн грн.

Важливою проблемою при приватизації земель в населених пунктах є відсутність генеральних планів населених пунктів, схем землеустрою адміністративно-територіальних утворень, іншої документації, яка б регулювала використання земель населених пунктів, що призводить до створення хаотичної, безсистемної забудови.

Постійні зміни до Земельного кодексу України, актів Уряду щодо «вдосконалення» процедури відведення земельних ділянок на практиці призводять до різного трактування процедури відведення земельних ділянок. Внесення змін до земельного законодавства відбувається без погодження з центральним органом виконавчої влади з питань земельних відносин.

В той час, коли спрощується сама процедура відведення земельних ділянок, законодавством встановлюються більш жорсткі вимоги до розробки містобудівної документації при відведенні землі, проведенні додаткових санітарних та археологічних експертиз тощо.

Враховуючи сучасні реалії, необхідне системне бачення національної стратегії земельних реформ. Повинна бути єдина стратегія земельної політики держави.

Зважаючи на необхідність завершення земельної реформи, а також, виходячи із перспективи запровадження найближчим часом ринку земель сільськогосподарського призначення, функціонування інспекційного органу в складі центрального органу виконавчої влади з питань земельних відносин є єдиною умовою дотриманням вимог законодавства України, в тому числі захисту прав громадян на землю.

На сучасному етапі здійснення землеустрою та розвитку ринку земель, функціонування системи державного земельного кадастру неможливе без широкого застосування топографо-геодезичної і картографічної продукції, даних аерокосмічних зйомок та створених на їх основі індексних кадастрових карт в цифровому вигляді.

Удосконалення нормативно-правової бази, запровадження більш дієвих контрольно-стимулюючих функцій держави та посилення центрального органу виконавчої влади у сфері земельних відносин дасть можливість системно та ефективно проводити земельну реформу, забезпечити збереження корисних властивостей землі та запобігти корупційним проявам у цій сфері.

Безсистемна зміна Земельного кодексу України, іншого земельного законодавства призводить до неможливості нормального соціально-економічного розвитку регіонів.

На території Рівненської області наявні значні поклади торфу, тому, зважаючи на подорожчання газу, доцільно розвивати торф'яну галузь. Однак норми статті 150 Земельного кодексу України [1] вимагають погодження відведення торфовищ з глибиною залягання торфу більше 1 метра і осушених незалежно від глибини із Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України. Враховуючи специфічні особливості функціонування торф'яної галузі, доцільно до особливо цінних земель віднести торфородовища з промисловою глибиною залягання торфу більше 4 метрів.

Рівненщина має значні поклади розвіданих корисних копалин, необхідних для функціонування багатьох галузей народного господарства. Враховуючи, що значна частина території області зайнята лісом (близько 40%), виникають проблеми в освоєнні цих ділянок суб'єктами господарювання, які отримали відповідні ліцензії на видобуток корисних копалин, оскільки розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.04.2008 №610-р [2] призупинено прийняття рішень органами виконавчої влади щодо надання згоди на вилучення земельних лісових ділянок. Тому варто скасувати зазначене розпорядження Кабінету Міністрів України або внести відповідні корективи щодо порядку вилучення земельних лісових ділянок для добування корисних копалин.

Висновки. За період проведення земельної реформи Державним та місцевими бюджетами виділяються незначні кошти на проведення робіт з земельної реформи, незважаючи на те, що значні суми коштів до місцевих бюджетів надходять саме завдяки використанню земельних ресурсів. Тому необхідно на законодавчому рівні чітко визначити, що на фінансування робіт із земельної реформи повинно виділятися не менше 30% коштів, які надходять від плати за землю.

Література

1. Земельний кодекс України: за станом на 25 жовтня 2001 р. № 2768-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2768-14>.

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Деякі питання розпорядження земельними лісовими ділянками”: за станом на 10 квітня 2008 р. №610-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/610-2008-%D1%80>.

3. Новаковський Л. Я. Соціально-економічні проблеми сучасного землекористування / Л. Я. Новаковський, М. А. Олещенко. – 2-ге вид., допов. – К.: Урожай, 2009. – 276 с.

Summary

T.A. Velesik

THE LANDED REFORM IS IN RIVNE AREA

The results of the landed reform which is carried out in Ukraine and Rivne area in particular are considered. Measures which need to be realized in the nearest prospect are resulted.

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.

УДК 338.432:631.95

Власенко І.В., к.е.н., доцент ©

Вінницький національний аграрний університет

СТАН ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ

Україна має значні можливості виробництва сільськогосподарської продукції завдяки сприятливим природно-кліматичним умовам і потужному людському потенціалу. Доведено, що внаслідок низької ефективності використання наявних угідь Україна в 2009 році за показником урожайності поступалася провідним виробникам аналогічної продукції майже по всіх основних сільськогосподарських культурах (за винятком пшениці). Баланс споживання основних продуктів харчування свідчить, що у 2009 році в Україні по більшості основних видів продовольства фактичне споживання знаходилося нижче раціональних норм і являє собою реальну загрозу здоров'ю нації, продовольчій та національній безпеці.

Ключеві слова: виробництво продуктів харчування, Рівень забезпечення населення продовольством, виробництво м'яса, молока на одну особу в Україні

Постановка проблеми. Виробництво продуктів харчування в усі історичні часи було й залишається для людства важливою та життєвою проблемою світового масштабу. Рівень забезпечення населення продовольством розглядається як найважливіший чинник і визначальний критерій рівня соціального життя будь-якої країни, життєздатності її економічної структури й державного устрою. За даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (РАО) за останнє десятиліття світові ціни на продовольчі продукти зросли майже удвічі. Зростання світових цін на продовольство спостерігалось й у 2010 році. Якщо в грудні 2009 року загальний індекс цін на продовольчі продукти становив 172,4% (на цукор -334,0%, масла і жири - 169,3, зернові -171,1, молоко - 215,6, м'ясо - 120,1%), то у грудні 2010 року він зріс до 214,7%, при цьому індекс цін на цукор становив 398,4%, масла і жири - 263,0, зернові - 237,6, молоко - 208,4%, м'ясо - 142,2% «Фронтальне» зростання основних цінових індексів дало експертам підстави говорити про загострення світової продовольчої кризи та сформувані негативні для споживачів прогнози щодо подальшої цінової динаміки на ринку агропродукції.

Стан вивчення проблеми. Незважаючи на сприятливі в Україні умови для розвитку м'ясної галузі, обсяги виробництва тваринницької продукції з розрахунку на одну особу не відповідають раціональним нормам і є значно нижчими порівняно з іншими країнами світу. Наприклад, у 2009 році в Україні обсяги виробництва м'яса (в забійній масі) на одну особу становили 42 кг, тоді як у Данії цей показник досягнув 345,6 кг, Ірландії - 196, Австралії - 190,3, Нідерландах - 152,3 кг. Виробництво молока на одну особу в Україні у 2009

році становило 254 кг, тоді як в Ірландії цей показник досягнув 1190 кг, Данії - 880, Нідерландах - 691 кг.

Це відбувається за умов, коли потенційні можливості природних ресурсів України за раціонального їх використання, збереження й відтворення цілком достатні для задоволення потреб населення у продуктах тваринного походження, а також забезпечення експорту продукції залежно від кон'юнктури світового ринку.

Суттєвий вклад у дослідження питання забезпечення продовольчої безпеки як елементу економічної безпеки країни внесли вчені [1-7]. В їхніх працях широко висвітлені питання, пов'язані з глобалізацією світової економіки, і проблеми забезпечення населення Землі продуктами харчування.

Завдання та методика досліджень. Завданням статті було вивчити можливості використання потенціалу агросфери України в забезпеченні власного продовольчого ринку. В роботі використовували методи досліджень, щодо відповідності умовам продовольчої безпеки, які визначено Міністерством економіки в наказі № 60 від 02.03.2007 року «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України». При цьому враховували індикатори та порогові значення індикаторів стану продовольчої безпеки України (табл.1)

Таблиця 1.

Індикатори та порогові значення індикаторів стану продовольчої безпеки України

№/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення (х) опт
1	Добова калорійність харчування людини, тис. ккал	Не менше 2,5
2	Споживання: м'яса та м'ясопродуктів (за рік/особа), кг	Не менше 83
3	молока і молочних продуктів (за рік/особа), кг	Не менше 380
4	яєць (за рік/особа), шт.	Не менше 290
5	риби та рибопродуктів (за рік/особа), кг	Не менше 20
6	цукру (за рік/особа), кг	Не менше 38
7	олії й інших рослинних жирів (за рік/особа), кг	Не менше 13
8	картоплі (за рік/особа), кг	Не менше 124
9	овочів та баштанних (за рік/особа), кг	Не менше 161
10	фруктів, ягід, горіхів і винограду (без переробки на вино) (за рік/особа), кг	Не менше 90
11	хліба та хлібопродуктів (за рік/особа), кг	Не менше 101
12	Рівень перехідних запасів зерна, відсоток від річного споживання	Не менше 17
13	Виробництво зерна на одну особу за рік, т	Не менше 0,8

Інформаційну базу дослідження склали: законодавчі і нормативні акти Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, наукові праці провідних вітчизняних і закордонних вчених у галузі економіки, статистичні матеріали, зібрані безпосередньо автором.

Результати досліджень. Україна має значні можливості виробництва сільськогосподарської продукції завдяки сприятливим природно-кліматичним умовам і потужному людському потенціалу. За рівнем забезпеченості сільськогосподарськими угіддями (0,9 га на одного мешканця), Україна серед Європейських країн поступається лише Республіці Білорусь - 0,96 га на одну особу, а за забезпеченістю ріллею (0,7 га на одну особу) випереджає всі країни Європи. Серед країн світу за цим показником Україна поступається лише Канаді (1,43 га) і РФ (0,85 га) ріллі на одну особу. При цьому 73 % ріллі України становлять найбільш родючі чорноземи та лучно-чорноземні ґрунти. Потенційна здатність вітчизняних земель до продовольчого забезпечення, за оцінками різних експертів, знаходиться у межах від 150 до 500 млн осіб. Враховуючи великий потенціал земель сільськогосподарського призначення, аграрне виробництво в Україні залишається серед провідних галузей економіки і становить близько 8,2 % ВВП, що майже вдвічі перевищує середньоєвропейський рівень.

Проте наявний потенціал виробництва сільськогосподарської продукції України використовується недостатньо. Так, якщо у 1990 році площа сільськогосподарських угідь становила 42030 тис. га і було вироблено валової продукції сільського господарства на суму 145,9 млрд грн (у порівнянних цінах 2005 р.), то у 2009 році при скороченні сільськогосподарських угідь на 433,6 тис. га (на 1,3%) виробництво валової продукції зменшилося на 43,8 млрд грн. (на 30%).

Внаслідок низької ефективності використання наявних угідь Україна в 2009 році за показником урожайності поступалася провідним виробникам аналогічної продукції майже по всіх основних сільськогосподарських культурах (за винятком пшениці) (табл2)

Таблиця 2.

Урожайність основних сільськогосподарських культур деяких країнах світу в 2009 р., ц/га*

Культура	Канада	США	Німеччина	Франція	Польща	Україна
Пшениця	27,8	29,9	78,1	74,5	41,7	28,5
Ячмінь	32,6	39,3	65,4	68,4	34,4	27,7
Кукурудза	83,7	103,4	97,5	91,1	62,3	50,2
Соя	25,4	29,6	10,0	25,1	16,6	16,8
Соняшник	16,0	17,4	24,1	23,5	18,1	15,2
Цукрові буряки	603,4	576,1	675,7	937,0	542,6	315
Картопля	313,1	462,7	440,6	437,9	198,5	139,3

Зменшуються засіви орних земель. Якщо у 1990 році було засіяно 97% ріллі, то у 2009-му - 83,1%. Окрім 1523 тис. га чистих парів, в Україні не обробляється 12,2% ріллі, що становить близько 3,9 млн. га (табл.3) Для порівняння: загальна площа землі Великобританії становить 5,7 млн га, Італії - 8,0 млн га, Угорщини - 4,6 млн га¹.

Таблиця 3.

Динаміка використання орних земель в Україні

Показник	Рік								
	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2008	2009
Рілля*, тис. га	33400	31400	32563,6	32537,1	32544,1	32480,2	32482,2	32473,4	32478,4
Уся посівна площа , тис. га	32406	27173	27928	27539	25081	26752	26044	27133	26990
% від площі ріллі	97,0	86,5	85,8	84,6	77,1	82,4	80,2	83,6	83,1
Чисті пари", тис. га	1427	3213	2712	2692	3509	2330	2428	1413	1523
% до площі ріллі	4,3	10,2	8,3	8,3	10,8	7,2	7,5	4,4	4,7
Не обробляється ріллі, тис. га	-	1014	2345,2	2737,3	4358,9	3830,9	4419,9	4261,9	3965,4
%	-	3,2	5,9	7,1	12,1	10,5	12,3	12,1	12,2

*За даними Державного земельного кадастру. ** За даними Державної служби статистики України.

Недостатньо розвинена інфраструктура заготівлі та збуту сільгосппродукції. Загальний обсяг потужностей зі зберігання зерна в Україні становить близько 30 млн т, з яких 6 млн. т - потужності ДАК «Хліб України». Таким чином, при валовому виробництві зернових у межах 35-50 млн. т дефіцит елеваторних потужностей становитиме 5-20 млн. т. Значна частина елеваторів, збудованих ще за радянських часів, має застаріле обладнання і не відповідає сучасним вимогам до зберігання зернових. Збільшується собівартість як вирощування, так і реалізації сільськогосподарської продукції через випереджаюче порівняно з аграрними цінами зростання цін на пально-мастильні матеріали, мінеральні та органічні добрива, сільгоспмашини, засоби захисту рослин тощо.

Низьким залишається рівень матеріально-технічного й фінансового забезпечення вітчизняних аграріїв. За даними НБУ, у лютому 2011 року процентні ставки за кредитами для сільського господарства становили 13,2 % при середньому рівні по економіці України 12,2 %. Через низький рівень оплати праці гострою проблемою для агросектору є нестача кваліфікованих кадрів. Головним провісником відродження села має бути саме молодь. Але вона поки що не поспішає туди повертатися, віддаючи перевагу роботі у великих мегаполісах, райцентрах, а іноді навіть і за кордоном. До того ж, і та молодь, яка вступає до сільськогосподарських начальних закладів, у переважній більшості не повертається до рідного села. Питання наявності молодих спеціалістів на селі стає дедалі актуальнішим в Україні.

Результати досліджень показали, що внаслідок екстенсивної моделі розвитку аграрного сектору, погіршуються показники продовольчої безпеки України. Баланс споживання основних продуктів харчування (табл. 4) свідчить, що у 2009 році в Україні по більшості основних видів продовольства фактичне споживання знаходилося нижче раціональних норм.

Таблиця 4

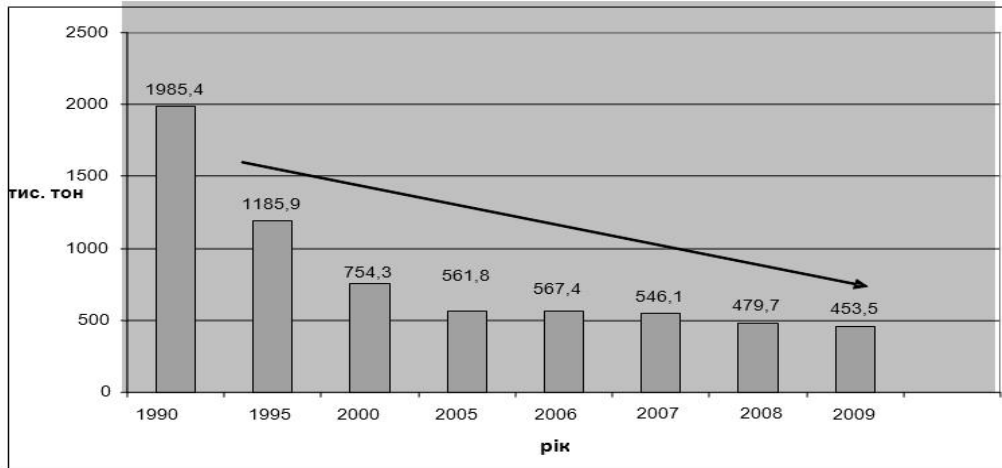
**Показник достатності споживання продуктів харчування
на особу на рік, кг**

Продукти	Раціональна норма	Фактичне споживання у 2009 р.	Показник достатності споживання
Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	101,0	111,7	1,11
М'ясо і м'ясопродукти (у перерахунку на м'ясо)	80,0	49,7	0,62
Молоко і молокопродукти (у перерахунку на молоко)	380,0	212,4	0,56
Риба і рибопродукти	20,0	15,1	0,76
Яйця, шт.	290	272	0,94
Овочі та баштанні	161,0	137,1	0,85
Плоди, ягоди та виноград	90,0	45,6	0,51
Картопля	124,0	133,0	1,07
Цукор	38,0	37,9	0,99
Олія рослинна всіх видів	13,0	15,4	1,19

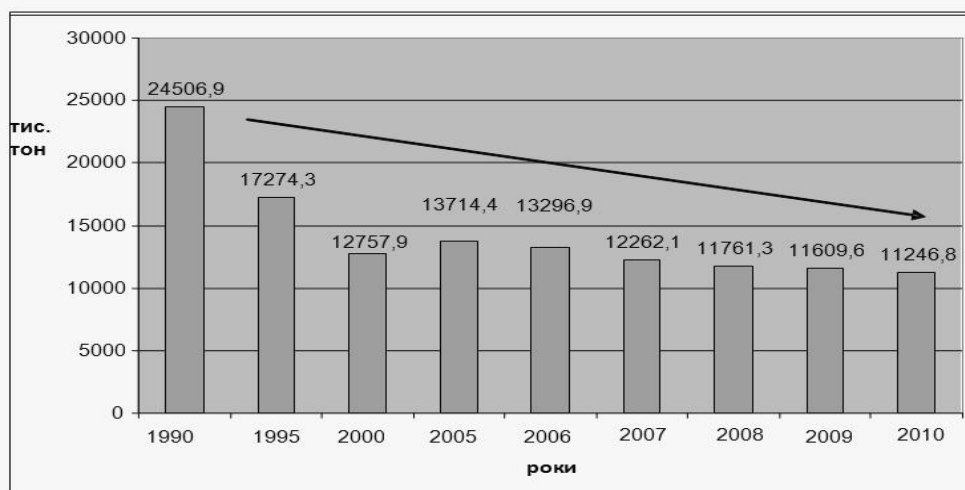
Найбільше відставання фактичного споживання від раціонального спостерігалось по плодах, ягодах і винограду - на 49%, молока і молокопродуктах - на 44, м'ясу і м'ясопродуктах - на 38, рибі та рибопродуктах - на 24%. На нашу думку скорочення виробництва тваринницької продукції сталося через відсутність державного регулювання й загальноекономічну кризу. Виникли протиріччя між цінами на зерно та продукцію тваринництва. Стало не вигідним використовувати на корм прибуткову продукцію - зерно й одержувати збиткову тваринницьку продукцію. Протягом багатьох років сільськогосподарські товаровиробники, які займаються вирощуванням зернових культур, мають значно більші можливості щодо вигідної реалізації своєї продукції порівняно з тваринниками. Колишня потужна тваринницька галузь прийшла в занепад, значна частка підприємств практично повністю ліквідувала молочне скотарство. Молочне скотарство тривалий час розвивалося по шляху розширеного відтворення і на початку 90-х років минулого століття в Україні поголів'я корів у всіх категоріях господарств становило 8378,4 тис. гол., обсяги виробництва молока досягли 24508,3 тис. т, на одну особу було вироблено 472 кг молока, а споживання становило 373 кг. У ході ринкових перетворень ситуація докорінно змінилася. Так, у 2009 році обсяги виробництва молока в усіх категоріях господарств скоротилися до 11254,1 тис. т, виробництво на одну особу - до 254 кг, а його споживання становило 212 кг. Через відсутність чіткої цінової політики, подорожчання матеріальних засобів, що веде до зростання собівартості продукції, ефективність виробництва в багатьох підприємствах залишається низькою. У 2009 році рентабельність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах України становила 1,4 % без дотацій та 15,7 % з їх врахуванням. Цього недостатньо для ведення розширеного

відтворення, застосування інновацій в галузі молочного скотарства. Що стосується м'ясного скотарства, то воно є однією з небагатьох галузей тваринництва, яка, незважаючи на заходи державної підтримки, і в дореформений період й у роки ринкових перетворень розвивалася екстенсивним шляхом, внаслідок чого виробництво продукції було нестабільним і мало тенденцію до скорочення. Динаміка виробництва яловичини і молока наведені на рис 1-2.

Рис. 1. Динаміка виробництва яловичини в Україні

Рис. 2 Динаміка виробництва молока

Як видно з рис. 1 -2 за останіх 10 років виробництво найбільш цінних продуктів харчування зменшилось – м'ясо яловичини з 1985,4 до 453,5 тис. тон і молоко з 17274,3 до 11348,8 тис. тон.

Традиційно в забезпеченні населення м'ясом і продуктами його переробки значна роль відводиться свинарству як інтенсивній та ефективній галузі тваринництва. В Україні значно скоротилося поголів'я свиней, яке у 2009

році зменшилося до рівня 1916 року минулого століття і становило 6526,0 тис. гол.

Набагато скоротилося поголів'я свиней у сільськогосподарських підприємствах. Якщо у 1990 році їхня кількість становила 14070,5 тис. гол., а з розрахунку на 100 га ріллі - 45,0 гол., то у 2009 році ці показники зменшилися відповідно до 2730,9 тис. гол., а з розрахунку на 100 га ріллі - 14 гол. Показники офіційної статистичної інформації щодо динаміки обсягів виробництва яєць в Україні свідчать, що найвищого рівня виробництва було досягнуто у 1988 році, а саме 17672,3 млн. шт. У 2009 році вироблено 15907,5 млн. шт., що становить 90% від 1988 року. Як результат, виробництво яєць на одну особу сягнуло 345 шт. за рік і тим самим можна вважати, що внутрішній ринок країни забезпечений харчовим яйцем.

За трьома продовольчими групами, а саме: "хліб і хлібопродукти", "картопля", "олія рослинна всіх видів" фактичне споживання перевищило раціональну норму, що є свідченням незбалансованості харчування населення, яке намагається забезпечити власні енергетичні потреби за рахунок економічно доступніших продуктів. Відтак у 2009 році середньодобова поживність раціону українця становила 2946 ккал, що майже на 18% перевищує граничний критерій (2500 ккал). Основну частину калорій українці споживають разом із продукцією рослинного походження, натомість 27,1% середньодобового раціону забезпечаться за рахунок споживання продукції тваринного походження, що у 2 рази нижче за встановлений пороговий критерій (55%). Надзвичайно небезпечним є той факт, що протягом більше десяти років у країні спостерігається одноманітне жирowo-вуглеводне харчування більшої частини населення. Фактично рівень продовольчої безпеки України знизився до критично небезпечної межі (2500 ккал проти 2928 ккал на одного українця за умов збереження нормативної структури продовольства), а за споживанням протеїнів тваринного походження вона нижче цього порогу і знаходиться у стані продовольчої небезпеки. Це може бути однією із причин зменшення чисельності населення держави за останні двадцять років із 52 млн до 46 млн осіб. .

Основними завданнями забезпечення продовольчої безпеки залежно від зміни зовнішніх і внутрішніх умов є:

- своєчасне прогнозування, виявлення та запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам продовольчої безпеки, мінімізація їх негативних наслідків за рахунок постійної готовності системи забезпечення громадян харчовими продуктами, зміни формування стратегічних запасів харчових продуктів;
- стійкий розвиток вітчизняного виробництва продовольства і сировини, достатній для забезпечення продовольчої незалежності країни;
- досягнення та підтримка фізичної й економічної доступності для кожного громадянина країни безпечних харчових продуктів в обсягах і асортименті, які відповідають встановленим раціональним нормам споживання харчових продуктів, необхідних для активного й здорового способу життя;

- створення умов для забезпечення балансу виробництва - використання сільськогосподарських продуктів на продовольчі та енергетичні цілі;
- формування дієвих механізмів утвердження економічного інтересу діяльності аграрних товаровиробників;
- наявність на національному ринку достатньої кількості продовольства незалежно від місця виробництва;
- забезпечення безпеки харчових продуктів.

Висновки та пропозиції

Виходячи з вимог продовольчої незалежності основними джерелами харчових продуктів є продукція сільського, рибного, мисливського господарства, а також харчової промисловості. Визначальну роль у забезпеченні продовольчої безпеки відіграють сільське, рибне господарство і харчова промисловість.

Стратегічною метою продовольчої безпеки є забезпечення країни безпечною сільськогосподарською продукцією та іншою продукцією з водних біоресурсів і продовольством та зміцнення й розвиток співпраці з міжнародними та регіональними організаціями, розвиток відносин із провідними державами всіх регіонів світу з питань продовольчої безпеки, що відповідають національним, зовнішньополітичним та економічним інтересам країни. Вступ до Європейського Союзу на умовах, що відповідають національним інтересам України, також сприятиме зміцненню продовольчої безпеки країни.

Гарантією її досягнення є стабільність внутрішнього виробництва, а також наявність необхідних резервів і запасів. Формування зовнішньоекономічної діяльності повинно здійснюватись з дотриманням критеріїв продовольчої безпеки

Перспективи подальших досліджень. Особливу увагу приділити зниженню рівня бідності, надати пріоритетну підтримку нужденним верствам населення, які з причин низьких доходів не в змозі забезпечити здорове харчування для своєї родини, а також забезпеченню здорового харчування вагітних жінок, дітей грудного, дошкільного й шкільного віку, здорового харчування в установах соціальної сфери.

Література

1. Саблук П.Т. Экономические основы продовольственной безопасности стран мира / П.Т. Саблук // Економіка АПК. - 2008. - № 8. - С. 21-25;
2. Белорус О.Г. Экономическая система глобализма / О. Г. Белорус. - К., 2003. - 390 с;
3. Власов В.І. Тенденції та проблеми глобальних процесів у світовій продовольчій сфері / В.І. Власов // Економіка України. - 2006. - № 3 (532). - С. 75-80;
4. Пасхавер Б. Сучасний стан продовольчої безпеки / Б.Пасхавер // Економіка України. - 2006. - №4. - С. 43-50;
5. Берегівський П.С. Економічна ефективність скотарства та шляхи її підвищення / П.С.Берегівський. - Львів: Українські технології,; 1998.-156 с.

6.Зимовець В.Н. Економічне регулювання молочного виробництві в країнах ЄС / В.Н. Зимовець // Економіка АПК. - 2001. - № 6.-С. 124.

7.Месель-Веселяк В.Я. Реформування аграрного виробництва / В.Я. Месель-Веселяк. - К.: ІАЕ УААН, 1999. - 272 с.

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.

УДК:636.2

Гурська І. С., к.е.н. ©*Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України**«Бережанський агротехнічний інститут», м. Бережани***СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

У статті проаналізовано сучасний стан молочного скотарства, визначено основні напрями розвитку галузі в умовах ринкових трансформацій.

Ключові слова: *молочне скотарство, виробництво молока, поголів'я, продуктивність корів, ефективність, інвестиції, конкурентоспроможність.*

Вступ. У формуванні продовольчої безпеки країни важливе місце займає розвиток молочного скотарства. В останні роки внаслідок об'єктивних і суб'єктивних причин функціонування галузі молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах зазнало істотних негативних змін, що зумовило тенденцію до зменшення виробництва молока. Проблеми, що існують, практично набули системного характеру, вирішення яких потребує комплексного підходу щодо підвищення ефективності галузі на основі оптимізації параметрів організаційно-економічних засад при виробництві конкурентоспроможної продукції молочного скотарства, спрямованому на раціональне використання наявних ресурсів.

У наукових дослідженнях сучасних вчених-економістів, зокрема П. С. Березівського, Т. Г. Дудара, М. М. Ільчука, М. В. Калінчика, О. А. Камілової, М. К. Пархомця, і та ін., акцентується увага на необхідності розвитку молочного скотарства. Проте залишаються недостатньо висвітленими питання пошуку можливостей відродження галузі на регіональному рівні.

Матеріали і методи. Метою статті є дослідження стану виробництва молока аграрними підприємствами Тернопільської області, визначення проблем та напрямів подальшого розвитку галузі молочного скотарства. В даному дослідженні застосовувались методи статистичного аналізу, монографічний метод, а також статистична звітність.

Результати дослідження. Розвиток молочного скотарства є традиційно важливою та невід'ємною складовою сільськогосподарського виробництва з великою кількістю господарюючих суб'єктів і посередників, оскільки воно є однією із системоутворюючих галузей, що сприяє вирішенню продовольчої проблеми держави, а також забезпечення економічної рівноваги виробництва молока. Тернопільська область характеризується сприятливим соціально-економічним, організаційним та екологічним середовищем для розвитку галузі.

Важливими напрямками для стабільного розвитку галузі молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах є: раціональне використання ресурсного потенціалу; розміщення, спеціалізація та концентрація виробництва з урахуванням природних умов; удосконалення механізмів цінової політики, фінансово-кредитної та банківської систем; організація виробничої діяльності на основі інвестиційно-інноваційного розвитку; контрактна система заготівлі молочної сировини між товаровиробниками і переробними підприємствами.

Занепад скотарства в Тернопільській області, зокрема молочного є наслідком не відпрацьованості відповідного економічного механізму та державного регулювання економіки. У 2011 р. порівняно з 2007 р. в сільськогосподарських підприємствах спостерігається чітка тенденція до зменшення поголів'я великої рогатої худоби на 1,1 тис. гол., у тому числі корів на 0,6 тис. гол. (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники виробництва продукції молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області

Показники	Роки					Відхилення (+/-) 2011р. до 2007 р
	2007	2008	2009	2010	2011	
Поголів'я великої рогатої худоби, тис. гол.	30,5	26,2	26,5	26,6	29,4	-11
в т.ч. корів	10,0	8,3	8,5	9,0	9,4	-0,6
Середньорічний надій молока на 1 корову, кг	3177	3053	4168	4279	4330	1153

Кількість поголів'я корів і їх продуктивність розглядаються нами як фактори, що впливають на обсяги виробництва молока та рівень розвитку молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах, а також забезпечення населення найціннішим продуктам харчування – молоком. За 2007-2011 рр. у Тернопільській області валове виробництво молока в сільськогосподарських підприємствах коливалось в межах 34,5-37,7 тис. т. Через складну економічну ситуацію та нестабільну цінову кон'юнктуру ринку молока підприємства залишають лише високопродуктивних тварин. За рахунок цього якісний склад молочного стада поліпшується, про що свідчать показники середнього надою молока від 1 корови. Середній надій молока від однієї корови у 2011 р., розрахований по середньому поголів'ю корів молочного стада, в порівнянні з 2007 р., збільшився на 1153 кг і склав 4330 кг.

Негативним явищем у розвитку молочного скотарства для більшості сільськогосподарських підприємств України є те, що в них ведення галузі здійснюється на основі малоефективних технологій з прив'язним утриманням корів і доїнням у відра. Багато технологічних операцій виконується вручну, а рівень автоматизації та механізації виробничих процесів становить 50 відсотків. Це, безперечно, впливає на ефективність виробництва молока в Україні. Ця тенденція спостерігається і в досліджуваній Тернопільській області.

У досліджуваному періоді (табл. 2) виробництво молока збільшилося на 6,1 тис. т. Аналіз свідчить, що у 2007 р. в сільськогосподарських підприємствах було вироблено його 31,6 тис. т, а в 2011 р. – 37,7 тис. т.

За досліджуваній період спостерігається незначне зростання обсягів реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами Тернопільської області, що є результатом збільшення виробництва та зростання ціни на нього. Ціни реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами характеризуються нестабільною тенденцією.

Аналізуючи реалізаційну ціну 1 ц молока, слід зазначити, що її підвищення вплинуло на збільшення прибутку в сільськогосподарських підприємствах. Так, у 2011 р. сільськогосподарські підприємства від реалізації молока одержали прибутку 1986,5 тис. грн, що на 1200,9 тис. грн більше порівняно з 2007 р.

Що стосується показника рентабельності виробництва молока, то тут спостерігається певна циклічність зі значними перепадами. Наприклад, рентабельність виробництва молока в 2010 р. становила 33,7%, а вже у 2011 р. зменшилась до 22,1%. Головною причиною такої різкої зміни стало формування високих закупівельних цін на молоко з боку переробних підприємств.

Таблиця 2

Економічна ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області

Показники	Роки					Відхилення (+/-) 2011р. до 2007 р
	2007	2008	2009	2010	2011	
Валове виробництво молока, тис. т	31,6	28	33	34,5	37,7	6,1
Обсяги реалізації молока, тис. т	24,1	23,3	29,3	30,5	35,6	11,5
Собівартість 1 ц молока, грн	118	164,5	168,2	209,5	254,5	136,5
Ціна реалізації 1 ц молока, грн	150,6	204,1	196,1	280,1	310,3	159,7
Рівень рентабельності виробництва молока, %	27,6	24,1	16,5	33,7	22,1	-5,5

Втрата сільськогосподарськими підприємствами позицій на ринку молока зумовлена недостатньо обґрунтованою й недосконалою системою організаційно-економічних умов, відсутністю напрямів стратегічного й ефективного розвитку молочного скотарства.

Відновлення тваринництва в господарствах повинно здійснюватися за умов реалізації таких заходів: по-перше, визначити певні відповідності курсу реформування сільськогосподарських підприємств та приватизації; по-друге, всім підприємствам, що займаються вирощуванням худоби та виробництвом молока, забезпечити самостійність у виборі напрямку спеціалізації та каналів реалізації молочної продукції.

У процесі відтворення основного поголів'я в молочному скотарстві важливо встановити раціональну його структуру відповідно до прийнятої

спеціалізації в галузі. Від раціонального співвідношення статевих і вікових груп тварин залежать темпи відтворення стада, рівень виходу молочної продукції та її собівартість.

Перспективний розвиток молочного скотарства у Тернопільській області неможливий без впровадження сучасних технологій виробництва молока та стабільного забезпечення молокопереробних підприємств якісною сировиною.

Одна з визначальних причин, що продовжує стримувати розвиток молочного виробництва, це традиційно низька інвестиційна привабливість сектора порівняно з іншими галузями сільського господарства, яка також суттєво ускладнюється загальними системними проблемами ведення бізнесу в Україні.

Порівняно з іншими галузями сільського господарства, рішення про інвестування в молочне скотарство є найбільш складним з огляду на наступні фактори:

- молочне скотарство має велику фондоємність та, як наслідок, найбільше співвідношення вартості використовуваних основних та оборотних засобів та коштів;

- має найдовший цикл обертання обігових коштів і відповідно найменшу річну кількість їх обертів;

- в цілому молочне скотарство має найбільші порівняно з іншими галузями строки окупності.

В регіоні практично в усіх діючих фермах застосовують технології, які були запроваджені 30-50 років тому, існуючі приміщення не дають можливості використовувати високопродуктивну техніку, зокрема сучасні доїльні установки, системи роздачі кормів і прибирання гною. Корівники не забезпечують нормальних умов утримання тварин, тому потребують реконструкції. У зв'язку з цим нами обґрунтовано необхідність реконструкції існуючих та будівництво нових ферм з метою відтворення молочного скотарства.

Розроблений проект будівництва та реконструкції молочних ферм дозволить сільськогосподарським підприємствам підвищити ефективність молочного скотарства на 60%, причому молоко буде реалізовуватися вищим гатунком. Строки окупності затрат на створення молочних ферм залежать від таких чинників: продуктивності поголів'я, ціни на молоко, організаційно-економічних умов, рівня рентабельності виробництва та системи менеджменту (табл. 3).

Відповідно до проекту інвестиції в реконструкцію існуючої молочної ферми складають 19,4 млн грн, а будівництво нового молочної комплексу – 23,8 млн грн. При річному прибутку від реалізації молока 2,85 млн грн вони зможуть окупитися за 6,8-8,5 років. Інвестування у будівництво та відновлення молочних ферм забезпечить збільшення поголів'я корів, їх продуктивності, стимулюватиме розвиток великотоварного виробництва, а також підвищення якості продукції та її конкурентоспроможності на ринку молока. Це в результаті

приведе до створення додаткових робочих місць, покращення соціальної інфраструктури сільських територій тощо.

Таблиця 3

**Розрахунок потреби в інвестиціях на будівництво та реконструкцію
молочної ферми на 400 корів та їх окупність**

Показники	Будівництво	Реконструкція
Витрати на:		
розробка проектно-технічної документації, тис. грн	4123,5	2098,1
будівництво молочної ферми, тис. грн	3499,5	1154,8
у т. ч. приміщення для утримання корів і телиць, тис. грн	930,1	300,2
обладнання доїльного залу, тис. грн	4944,2	4944,2
обладнання та оснащення ферми (гноєвидалення, водо- та електропостачання і т. д.), тис. грн	1950,0	1950,0
закупівля нетелей, тис. грн	7200,0	7200,0
закупівля необхідної техніки для кормо виробництва, тис. грн	2039,7	2039,7
всього витрат на проект, млн грн	23,8	19,4
Виробництво та заготівля кормів, тис. грн	1300,0	1300,0
Заробітна плата з нарахуваннями, тис. грн	41,1	41,1
Інші поточні витрати, тис. грн	600,0	600,0
Планове виробництво молока, т	2800	2800
Собівартість 1 т, грн	2705	2705
Ціна реалізації 1 т, грн	3800	3800
Річний прибуток від реалізації молока, грн	2847000	2847000
Рівень рентабельності, %	40,5	40,5
Термін окупності інвестицій, роки	8,5	6,8

Проведене дослідження показало, що залучення коштів значно зекономить витрати ресурсів, забезпечить зростання виробництва, а також підвищення якості продукції та її конкурентоспроможності на ринку молока. Інвестування у будівництво та відновлення молочних ферм забезпечить збільшення поголів'я корів, їх продуктивності, стимулюватиме розвиток великотоварного виробництва, а в результаті приведе до створення додаткових робочих місць, покращення інфраструктури сільських територій та розв'язання соціальної проблеми села.

Для сільськогосподарських підприємств в умовах економічної кризи більш прийнятним шляхом є реконструкція ферми, адже будівництво вимагає на 20 % більше інвестиційних вкладень. Водночас, проведені нами дослідження показали, що на реконструйованих фермах пропонується перейти з прив'язного на безприв'язне утримання тварин. Доїння корів здійснюватиметься на установках-майданчиках типу «Ялинка» у спеціалізованому доїльному залі.

Висновки. Таким чином, перспективний розвиток галузі молочного скотарства можливий за умов використання відповідних інструментів відновлення тваринництва в господарствах регіону. До них можна віднести такі заходи: по-перше, поліпшення племінних і продуктивних якостей молочного скотарства, збільшення поголів'я корів; по-друге, створення міцної кормової бази при чіткому дотриманні принципів її раціональної організації; по-третє, основним перспективним напрямом розвитку даної галузі є належне інвестиційне забезпечення.

Поєднання зазначених напрямів розвитку молочного скотарства та здійснення інших організаційно-економічних заходів стане важливою складовою розбудови молочної галузі Тернопільської області в ринкових умовах господарювання.

Література

1. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 2011 рік: [стат. зб.]. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2012. – 60 с.

2. Реалізація сільськогосподарської продукції сільськогосподарськими підприємствами за 2011 рік: [стат. бюлетень]. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2012. – 57 с.

3. Сільське господарство Тернопільської області 2011: [стат. зб.]. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2012. – 215 с.

4. Тваринництво Тернопільщини за 2011 рік: [стат. зб.]. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2012. – 138 с.

Summary

Hurska I.S.

Separated subsection National University of Life and Environmental Science of Ukraine «Berezhanskiy Agrotechnical Institute», Berezhany, Ukraine
**CURRENT STATUS AND FUTURE DEVELOPMENT DAIRY CATTLE
IN FARMS TERNOPIL REGION**

The article analyzes the present state of dairy cattle, the main directions of industry development in terms of market transformation.

Key words: *dairy cattle, milk production, population, productivity cows, efficiency, investment and competitiveness.*

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.

УДК 342.958(477)

Дорош М.М., фахівець деканату повної вищої освіти ©
*Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»*

АДМІНІСТРАТИВНА ЮРИСДИКЦІЯ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Автор характеризує митні органи, як суб'єкти адміністративної юрисдикції, що виступають різновидом органів виконавчої влади. Митні органи України по своїй природі виконують важливу роль у правоохоронній діяльності держави. Відбувається постійна боротьба з порушеннями митних правил.

Ключові слова: митні органи, адміністративна юрисдикція, органи виконавчої влади, адміністративні правопорушення.

Насамперед, слід зазначити, що митні органи України – державні органи, основним призначенням діяльності яких є сприяння реалізації громадянами та суб'єктами господарювання свого права на переміщення товарів, предметів і транспортних засобів через митний кордон, організація та здійснення контролю за дотримання ними (громадянами та суб'єктами господарювання) правил переміщення товарів, предметів і транспортних засобів та використання в межах своїх повноважень інших інструментів реалізації митної політики.

До системи митних органів держави належить спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади в галузі митної справи, регіональні митниці та митниці, які разом зі спеціалізованими митними установами і організаціями становлять єдину загальнодержавну систему митної служби України. Схема організації та взаємодії центральних органів виконавчої влади, встановлює, що митні органи належать до кола органів виконавчої влади [4]. Являючи собою окрему підсистему в межах єдиної системи органів виконавчої влади, митні органи займають в ній своєрідне місце, що підтверджено їх спеціальним статусом. Разом з тим вони є елементом апарату державного управління.

Ефективність правового регулювання припускає не тільки наявність законодавства, що адекватно відображає закономірності і потреби розвиненого суспільства, але і систему заходів щодо створення умов для точного виконання юридичних вимог.

Під адміністративно-юрисдикційною діяльністю митних органів необхідно розуміти самостійний вид державної, підзаконної, правозастосовчої діяльності, що полягає у розгляді та вирішенні в передбаченому нормативно-правовими актами порядку правових спорів з метою охорони суспільних відносин галузі митної справи. Основу концептуальної, теоретичної моделі адміністративної юрисдикції митних органів становлять як загальна мета, завдання та ознаки, властиві діяльності органів виконавчої влади в цілому, так і

специфічні завдання та властивості, характерні іншим видам юрисдикцій (кримінально-правовій; цивільно-правовій; господарсько-правовій) [1].

У сфері митної справи сьогодні діє кілька сотень нормативно-правових актів, які регулюють відносини митних органів з учасниками зовнішньоекономічної діяльності. Відповідно до Конституції України всі державні органи і громадяни повинні в своїй діяльності дотримуватись вимог норм права, в тому числі і у сфері митної справи.

Нормами права є встановлені державою загальнообов'язкові правила поведінки, спрямовані на регулювання суспільних відносин.

Норми права мають два аспекти:

- регулятивні норми права, що регулюють позитивну, право-слухняну поведінку учасників (суб'єктів) правових відносин;
- правоохоронні норми, що регулюють правопорушення, поведінку та дії людей, що порушують норми чинного законодавства.

Головна функція норм права - виражати, визначати і захищати інтереси держави, суспільства та особистості.

Митні органи ще не в повній мірі реалізують приписи конституційних норм щодо пріоритетності захисту прав, свобод та законних інтересів громадян. Це обумовлюється існуванням різних за змістом та сутністю причин як об'єктивного так і суб'єктивного характеру. Однією з таких причин є неналежне правове регулювання та подекуди хибна практика здійснення посадовими особами митних органів України адміністративно-юрисдикційної діяльності як однієї з найважливіших правозастосовних функцій зазначених суб'єктів. На даний час важливою є проблема вдосконалення нормативно - правової бази, покликаної чітко регулювати юрисдикційну діяльність митних органів України.

Митні органи виконують ряд функцій:

- організації, впорядкування діяльності суб'єктів у зовнішньоекономічній сфері;
- державного управління;
- контролю за дотриманням, використанням, виконанням і застосуванням правових норм вищезгаданих правових актів.

Однак у практичній діяльності не усі учасники зовнішньоекономічної діяльності добросовісно виконують вимоги правових норм. Певна частина цих учасників свідомо чи не свідомо порушують правові норми. Тому на окремі підсистеми державного механізму управління - на правоохоронні органи, тобто прокуратуру, суд, Міністерство внутрішніх справ, Службу безпеки України, Державну податкову поліцію, митні органи - покладені функції охорони права від його порушення та відновлення дії цього права.

Охорона права полягає в захисті позитивних правових і не правових дій учасників зовнішньоекономічної діяльності і посадових осіб митних органів, а також в усуненні та запобіганні шкідливим і небезпечним для особи, суспільства, держави відносинам у сфері митної справи.

Для забезпечення такої діяльності митних органів у нормах права передбачені:

- заборона здійснення протиправних дій або бездіяльності;

- санкції за порушення цих заборон;
- застосування на практиці цих санкцій митними органами.

Функція охорони правових норм реалізується, крім різних способів, і шляхом застосування заходів державного примусу до порушників правових норм. Державний примус полягає в застосуванні таких засобів, які забезпечують стягнення з порушника правових норм - фізичної або посадової особи - нанесених збитків або примушують юридичну особу виконати певні зобов'язання стосовно постраждалих - держави, митних та інших органів або посадових осіб.

Отже, правоохоронна діяльність митних органів є специфічним різновидом державної діяльності, проявом внутрішніх і зовнішніх функцій держави в сфері митних правопорушень.

Мета діяльності митних органів полягає в забезпеченні дотримання, використання, виконання, застосування норм державного, цивільного, адміністративного митного та інших галузей права в сфері діяльності цих органів.

Особливе положення митних органів як суб'єктів адміністративної юрисдикції обумовлюється насамперед двома важливими обставинами: значним, порівняно з іншими суб'єктами, обсягом суспільних відносин, які охороняються цими органами, а також значно ширшими повноваженнями щодо застосування ними адміністративних стягнень та складання протоколів про адміністративні правопорушення [6, с.52]. У зв'язку з цим більш предметного підходу, крім правових і організаційних аспектів, потребує дослідження концептуально-теоретичного аспекту адміністративно-юрисдикційної діяльності митних органів. На даний час потребують подальшого удосконалення традиційні способи захисту прав людини – судові та адміністративні. А тому дослідження проблем адміністративної юрисдикції митних органів має здійснюватися та базуватися на пріоритеті прав людини і громадянина, удосконаленні адміністративно-юрисдикційних методів захисту їх прав, свобод та законних інтересів [2, с.201].

Адміністративна юрисдикція митних органів має більш спеціалізовані (галузеві) цілі та завдання, які визначені законодавством, але у деяких випадках вони багато у чому співпадають із цілями та завданнями органів виконавчої влади. Досягнення зазначених цілей та завдань проявляється більшою мірою через правозастосовчу діяльність виконавчих органів. Правозастосовча діяльність становить систему різновікових дій основного і допоміжного характеру, що мають творчий, організуючий зміст [5, с.318].

Сутність правозастосування, як зазначає О.П. Коренев, “полягає в діях компетентних органів держави, громадських організацій, посадових осіб з підведення певного юридичного факту під відповідну адміністративно-правову норму і прийняття державно-владного рішення, тобто у вирішенні на основі норм адміністративного права певних адміністративно-управлінських справ” [2, с.12]. Щодо митних органів у більшості випадків йде про вирішення певних правових спорів, які виникають під час розгляду та вирішення справ про адміністративні правопорушення і дисциплінарні проступки працівників

митних органів, розгляду окремих звернень громадян, а саме скарг, в органах та підрозділах системи Державної митної служби України, тощо.

Адміністративна юрисдикція митних органів генетично пов'язана з реалізацією виконавчої влади, з формами реалізації права і найбільш - з примусовим способом правозастосування, з його правоохоронною формою. Таким чином, адміністративна юрисдикція митних органів є різновидом як правозастосування, так і правоохоронної діяльності. А тому їй характерні ознаки, властиві діяльності органів виконавчої влади, зокрема, такі як наділення юридично владними повноваженнями, без яких неможливе здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності, державно-владний, організуючий, предметний, повсякденний та безперервний характер.

Цілі та завдання адміністративно-юрисдикційної діяльності митних органів, як було зазначено вище, є похідними від цілей і завдань органів виконавчої влади, а тому у більшості випадків вони співпадають. Як зазначає Ю.М. Козлов, викорінення негативних обставин, охорона громадського порядку, безпеки, захист прав особи, суспільства, держави є одними з основних завдань управління [3, с.22], реалізація яких передбачена, зокрема, певними процесуальними формами.

Література

1. Калюта А.Б. Адміністративно-юрисдикційна діяльність митних органів України. – Рукопис.
2. Калюта А.Б. Поняття та особливості адміністративної юрисдикції в митних органах України // Держава і право. – 2006. – № 33. – С. 201.
3. Козлов Ю.М. Административные правоотношения. – М.: Юрид. лит., 1975. – 184 с.
4. Указ Президента України “ Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади” від 09.12.2010 № 1085/2010
5. Алехин А.П., Кармолицкий А.П., Козлов Ю.М. Административное право Российской Федерации: Учебник. – М.: Зерцало, ТЕИС, 1996. – 640 с.
6. Мицак А.П. Митне право України в період реорганізації митних органів // Митна справа. – 2004. – № 1. – С. 50-55.

Summury

Dorosh M.M.

Specialist dean complete higher education

Educational and Research Institute for Law and Psychology

National University "Lviv Polytechnic"

ADMINISTRATIVE JURISDICTION OF CUSTOMS OF UKRAINE

The author describes the customs authorities as subjects of administrative jurisdiction, serving a variety of executive power. The customs authorities of Ukraine in nature play an important role in the law enforcement activities of the state. There is a constant struggle against customs violations.

Key words: *customs authorities, administrative jurisdiction, the executive authorities, administrative offenses.*

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.

УДК 631.3 : 681.3

Козій Б.І., к.т.н., професор, **Демчук М.В.**, д.вет.н., професор©
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім. С.З.Гжицького

МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ОЦІНКИ ВПЛИВУ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТВАРИННИЦЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ДОБРОБУТУ ТВАРИН НА ЇХ ПРОДУКТИВНІСТЬ

Пропонується математична модель для кількісної оцінки впливу факторів, які враховують наявність кадрів, їх кваліфікацію, дотримання вимог добробуту тварин на їх продуктивність та методика такої оцінки засобами табличного процесора Excel.

Ключові слова: тварини, продуктивність, добробут тварин, математична модель, числові методи, табличний процесор.

Постановка проблеми. Продуктивність сільськогосподарських тварин в загальному випадку залежить від їх генетичного потенціалу, від забезпеченості кормами та їх згодовуванням, від створення на фермах і комплексах відповідних умов утримання, що гарантують благополуччя ферми по незаразних та заразних хворобах. При інтенсивному веденні відповідної галузі тваринництва слід пам'ятати, що лише здорова, гарно утримана тварина може проявити максимальну продуктивність, яка обумовлена її спадковістю. Оскільки на здоров'я тварини впливають різноманітні фактори, виникає потреба створення методики врахування такого впливу.

Аналіз останніх досліджень. В запропонованій раніше [1] математичній моделі, за допомогою якої можна оцінити вплив різноманітних факторів на продуктивність тварин, вважається, що фактична продуктивність тварини P_{ϕ} може бути обчислена за формулою:

$$P_{\phi} = P_{\varepsilon} * \kappa_{zn},$$

де P_{ε} - максимальна продуктивність тварини, що відповідає її генетичному потенціалу; κ_{zn} – коефіцієнт зниження генетично обумовленої продуктивності внаслідок наявних умов утримання тварини.

В загальному випадку значення цього коефіцієнта може коливатися в межах

$$0 < \kappa_{zn} \leq 1$$

і залежить від багатьох факторів, які можна об'єднати у такі групи:

- дотримання екологічних вимог;
- технологія і система утримання тварин;
- ґрунти, рослини, якість кормів;
- стан будівель, внутрішнього обладнання, механізмів

- відповідність вибраного варіанту технології;
- захворюваність тварин стада;
- якість води та напування тварин;
- годівля, збалансованість раціонів;
- мікроклімат та внутрішній біоценоз;
- кадри, їх кваліфікація, дотримання вимог добробуту тварин.

Кожна з цих груп факторів може бути оцінена в межах 5-ти бальної шкали, а саме (табл. 1.):

Таблиця 1.

Таблиця якісної та кількісної оцінки факторів впливу на продуктивність тварин

Якісна оцінка фактора	Кількісна оцінка ($K_{\text{но}}$)
Дуже добре	5
Добре	4
Задовільно	3
Погано	2
Дуже погано	1

В свою чергу, кожна з цих груп факторів може містити ряд складових, що впливають на кінцеву її оцінку, а, отже, кількісна оцінка групи факторів повинна бути деякою інтегральною величиною, яка враховує оцінки складових.

Мета статті. В даній статті зроблено спробу створення математичної моделі для оцінки впливу кадрового забезпечення тваринницького підприємства та дотримання вимог добробуту тварин як групи факторів, які впливають на продуктивність цих тварин.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку до таких факторів можна віднести:

- укомплектованість штату працівників підприємства;
- кількість працівників з вищою освітою;
- кількість працівників з середньою спеціальною освітою;
- кількість кваліфікованих працівників із стажем роботи більше 5-ти років;
- рівень виконавської дисципліни працівників підприємства;
- наявність службових приміщень для працівників з належними санітарно-побутовими умовами;
- наявність якісного спецодягу та засобів особистої гігієни для працівників;
- дотримання графіку технологічного процесу експлуатації тварин;
- дотримання режиму годівлі та напування тварин;
- дотримання режиму моціону та відпочинку тварин.

Отже, маємо десять факторів, які дають змогу оцінити вплив кадрового забезпечення тваринницького підприємства та дотримання вимог добробуту тварин на їх продуктивність. Інтегральна оцінка IO такого впливу може

коливатися, відповідно до наших припущень, в межах від 5 («відмінно») до 1 («дуже погано»), тобто:

$$1 \leq IO \leq 5 \quad (1)$$

З другої сторони, оскільки на величину такої оцінки впливають перераховані вище фактори, можна записати:

$$IO = IO_{\text{макс}} \cdot K_{\phi}, \quad (2)$$

де $IO_{\text{макс}} = 5$ – максимальне значення інтегральної оцінки вплив кадрового забезпечення тваринницького підприємства та дотримання вимог добробуту тварин на їх продуктивність;

K_{ϕ} – коефіцієнт зменшення IO за рахунок того, що окремі фактори (або усі фактори) не відповідають вимогам. Очевидно, що

$$0 < K_{\phi} \leq 1. \quad (3)$$

Кожний з наведених вище факторів можна оцінити за такими параметрами:

- задане номінальне числове значення – A_{ni} , де $i = 1, 2, \dots, 10$ (наприклад, для першого фактора – повна укомплектованість штату працівників даного підприємства, яка необхідна для його повноцінного функціонування);

- реальне числове значення – A_{pi} (реальна наявна кількість працівників).

Очевидно, що вплив відхилення кожного з факторів від заданого стандарту на інтегральну оцінку може бути більш або менш суттєвим. Тому використаємо поняття ваги кожного фактора – $\nu_{\phi i}$, кожний з яких буде коливатися в межах:

$$0 < \nu_{\phi i} < 1 \quad (i = 1, 2, \dots, 10). \quad (4)$$

Сумарна вага усіх факторів, очевидно рівна 1:

$$\sum \nu_{\phi i} = 1 \quad (i = 1, 2, \dots, 10). \quad (5)$$

Очевидно, що на зменшення інтегральної оцінки впливають усі фактори даної групи. Тому можна записати:

$$K_{\phi} = \kappa_{\phi 1} \cdot \kappa_{\phi 2} \cdot \kappa_{\phi 3} \cdot \kappa_{\phi 4} \cdot \kappa_{\phi 5} \cdot \kappa_{\phi 6} \cdot \kappa_{\phi 7} \cdot \kappa_{\phi 8} \cdot \kappa_{\phi 9} \cdot \kappa_{\phi 10}, \quad (6)$$

де $\kappa_{\phi i}$ – коефіцієнт зменшення IO за рахунок i -го фактора ($i = 1, 2, \dots, 10$).

Оскільки для кожного фактору величина коефіцієнта $\kappa_{\phi i}$ залежить від відносної різниці номінального та реального значення фактора, то з врахуванням ваги фактора можна записати:

$$\kappa_{\phi i} = 1 - (A_{ni} - A_{pi}) / A_{ni} \cdot \nu_{\phi i}. \quad (7)$$

На основі запропонованої математичної моделі нами розроблено програму обчислення та аналізу впливу факторів кадрового забезпечення тваринницького підприємства та дотримання вимог добробуту тварин на продуктивність цих тварин засобами табличного процесора MS Excel. Вигляд електронної таблиці з відповідними розрахунковими формулами наведено в табл. 2. Тут у стовпчику «Норма» знаходяться бажані (номінальні) числові значення факторів, а у стовпчику «Наявна кількість» - реальні величини цих факторів. Вважається, що усі фактори мають однакову вагу (у табл. 2 це величина 0,1 у стовпчику «Вага фактору»). Їх сума завжди рівне 1 (клітина

F14). Величина коефіцієнта зменшення $IO K_{\phi}$ обчислюється у клітині **G15**, а сама величина IO обчислюється у клітині **D16**.

Таблиця 2.

Вигляд електронної таблиці для обчислення коефіцієнта впливу факторів кадрового забезпечення тваринницького підприємства та дотримання вимог добробуту тварин на продуктивність цих тварин

	A	B	C	D	E	F	G
1	Фактори, які враховують наявність кадрів, їх кваліфікацію, дотримання вимог добробуту тварин						
2							
3	Фактори	Наявна кількість	Норма	Різниця	Відносна різниця	Вагомість фактору	Коефіцієнт впливу
4	Укомплектованість штату працівників підприємства	8	10	=C4-B4	=D4/C4	0,1	=1-E4*F4
5	Кількість працівників з вищою освітою	4	4	=C5-B5	=D5/C5	0,1	=1-E5*F5
6	Кількість працівників з середньою спеціальною освітою	3	4	=C6-B6	=D6/C6	0,1	=1-E6*F6
7	Кількість кваліфікованих працівників із стажем роботи більше 5-ти років;	2	5	=C7-B7	=D7/C7	0,1	=1-E7*F7
8	Рівень виконавської дисципліни працівників	15	20	=C8-B8	=D8/C8	0,1	=1-E8*F8
9	Наявність службових приміщень для працівників з належними санітарно-побутовими умовами;	4	5	=C9-B9	=D9/C9	0,1	=1-E9*F9
10	Наявність якісного спецодягу та засобів особистої гігієни для працівників;	8	10	=C10-B10	=D10/C10	0,1	=1-E10*F10
11	Дотримання графіку технологічного процесу експлуатації тварин	10	10	=C11-B11	=D11/C11	0,1	=1-E11*F11
12	Дотримання режиму годівлі та напування тварин	8	10	=C12-B12	=D12/C12	0,1	=1-E12*F12
13	Дотримання режиму моціону та відпочинку тварин	5	10	=C13-B13	=D13/C13	0,1	=1-E13*F13
14					сума	=СУММ(F4:F13)	
15						Сумарний коефіцієнт	=ПРОИЗВЕД(G4:G13)
16			Результат	=5*G15			

Таблиці 3 та 4 містять результати обчислення інтегральної оцінки IO впливу групи факторів кадрового забезпечення тваринницького підприємства та дотримання вимог добробуту тварин на продуктивність цих тварин. У табл. 3 наведено випадок, коли реальне числове значення фактора (стовпчик «Наявна кількість») рівна номінальному значенню фактора («Норма»). Тоді коефіцієнт зменшення інтегральної оцінки K_{ϕ} («Коефіцієнт впливу») буде рівний 1 (клітина **G15** табл. 3), а, відповідно інтегральна оцінка IO впливу групи факторів кадрового забезпечення тваринницького підприємства та дотримання вимог добробуту тварин на продуктивність цих тварин буде рівна:

$$IO = IO_{\max} \cdot K_{\phi},$$

тобто, оскільки $IO_{\max} = 5$, $IO = 5 \cdot 1 = 5$ (див. табл. 3, клітина **D16**).

Таблиця 3.

Вигляд електронної таблиці при умові, що реальні числові значення факторів дорівнюють їх номінальним значенням

	A	B	C	D	E	F	G
1	Фактори, які враховують наявність кадрів, їх кваліфікацію, дотримання вимог добробуту тварин						
2							
3	Фактори	Наявна кількість	Норма	Різниця	Відносна різниця	Вагомість фактору	Коефіцієнт впливу
4	Укомплектованість штату працівників підприємства	10	10	0	0	0,1	1
5	Кількість працівників з вищою освітою	4	4	0	0	0,1	1
6	Кількість працівників з середньою спеціальною освітою	4	4	0	0	0,1	1
7	Кількість кваліфікованих працівників із стажем роботи більше 5-ти років;	5	5	0	0	0,1	1
8	Рівень виконавської дисципліни працівників	20	20	0	0	0,1	1
9	Наявність службових приміщень для працівників з належними санітарно-побутовими умовами;	5	5	0	0	0,1	1
10	Наявність якісного спецодягу та засобів особистої гігієни для працівників;	10	10	0	0	0,1	1
11	Дотримання графіку технологічного процесу експлуатації тварин	10	10	0	0	0,1	1
12	Дотримання режиму годівлі та напування тварин	10	10	0	0	0,1	1
13	Дотримання режиму моціону та відпочинку тварин	10	10	0	0	0,1	1
14					сума	1	
15						Сумарний коефіцієнт	1,00000
16			Результат	5,00000			

У табл. 3 наведено випадок, коли реальне числове значення фактора не рівна номінальному значенню фактора. Тоді коефіцієнт зменшення інтегральної оцінки K_{ϕ} буде рівний 0,78301 (клітина **G15** табл. 4), а, відповідно інтегральна оцінка IO впливу групи факторів кадрового забезпечення тваринницького підприємства та дотримання вимог добробуту тварин на продуктивність цих тварин буде рівна $IO = 5 \cdot 0,78301 = 3,91503$ (див. табл. 4, клітина **D16**).

Таблиця 4.

Вигляд електронної таблиці при умові, що реальні числові значення факторів не дорівнюють їх номінальним значенням

	A	B	C	D	E	F	G
1	Фактори, які враховують наявність кадрів, їх кваліфікацію, дотримання вимог добробуту тварин						
2							
3	Фактори	Наявна кількість	Норма	Різниця	Відносна різниця	Вагомість фактору	Коефіцієнт впливу
4	Укомплектованість штату працівників підприємства	8	10	2	0,2	0,1	0,98
5	Кількість працівників з вищою освітою	4	4	0	0	0,1	1
6	Кількість працівників з середньою спеціальною освітою	3	4	1	0,25	0,1	0,975
7	Кількість кваліфікованих працівників із стажем роботи більше 5-ти років;	2	5	3	0,6	0,1	0,94
8	Рівень виконавської дисципліни працівників	15	20	5	0,25	0,1	0,975
9	Наявність службових приміщень для працівників з належними санітарно-побутовими умовами;	4	5	1	0,2	0,1	0,98
10	Наявність якісного спецодягу та засобів особистої гігієни для працівників;	8	10	2	0,2	0,1	0,98
11	Дотримання графіку технологічного процесу експлуатації тварин	10	10	0	0	0,1	1
12	Дотримання режиму годівлі та напування тварин	8	10	2	0,2	0,1	0,98
13	Дотримання режиму моціону та відпочинку тварин	5	10	5	0,5	0,1	0,95
14					сума	1	
15						Сумарний коефіцієнт	0,78301
16			Результат	3,91503			

Висновки. Таким чином, використовуючи запропоновану методикку визначення бальної оцінки впливу кадрового забезпечення тваринницького підприємства та дотримання вимог добробуту, можна одержати інструмент для оцінки такого впливу на продуктивність тварин.

Література

1. Демчук М.В., Козенко О.В., Козій Б.І., Книшук П.В. До методики вивчення впливу комплексу чинників середовища на функціональний стан організму або й стада тварин // Науковий вісник ЛНУВМ та БТ, т.12, № 3(45), част. 4, Львів, 2010. – с. 162-173.

Summary

Kozij B.I., Demchuk M.V.

Mathematical of influence valuation model of stuff insuring of animals enterprises and demands keeping of farm animals welfare on their productivity

Mathematical model for quantitative valuation of factors influence, which are taken into account the stuff existence, their qualification, keeping of animals welfare demands on their productivity, and the methodic of such valuation with the help of table processor Excel was proposed.

Key words: *animals, productivity, animals welfare, mathematic model, number methods, table processor.*

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.

УДК 338.436

Кушнір Л.П., к.е.н., доцент (Lesunia2007@yandex.ru) ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького***Цвайг Х.І.**, к.е.н., доцент (kris-20@ Rambler.ru)*Львівський державний університет внутрішніх справ*

РОЗВИТОК КООПЕРАЦІЇ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

У статті подаються законодавча база сільськогосподарської кооперації, сприятливі умови, необхідні для розвитку кооперації та принципи, за якими кооперативи створюються й здійснюють свою діяльність.

Ключові слова: економічні відносини, кооперація, сільське господарство, сільськогосподарський кооператив, сільгосптоваровиробники.

Постановка проблеми. Важливою складовою здійснення аграрних перетворень є розбудова кооперативного руху на селі. Кооперування – логічна стадія подальшого розвитку аграрних перетворень, що стає можливим завдяки виникненню значної кількості незалежних приватних товаровиробників, які мають спільні економічні інтереси у здійсненні ринкової діяльності. Це відкриває можливості утворення нової організаційної структури сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень. Значну увагу проблемам розвитку кооперативних форм господарювання в аграрній сфері приділяли такі вчені-економісти: В. Андрійчук, Б. Беренштейн, А. Волик, І. Величко, Ф. Горбонос, Т. Зінченко, В. Масін, І. Онопрієнко, А. Пантелеймоненко, В. Шевченко та інші українські економісти. В останніх доступних публікаціях є матеріали щодо принципів, за якими кооперативи створюються і здійснюють свою діяльність [3], сприятливих умов, необхідних для розвитку сільськогосподарської кооперації [1], та ін. Проте, незважаючи на численні публікації по даній тематиці, ця проблема залишається до кінця невирішеною і потребує подальшого наукового дослідження.

Виклад основного матеріалу. Сільськогосподарська кооперація - система сільськогосподарських кооперативів, об'єднань, створених з метою задоволення економічних потреб членів кооперативу.

Сільськогосподарський кооператив - юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, що є сільськогосподарськими товаровиробниками, на засадах добровільного членства та об'єднання майнових пайових внесків для спільної виробничої діяльності у сільському господарстві та обслуговування переважно членів кооперативу.

Кооперативи створюються і здійснюють свою діяльність за такими принципами:

- добровільність членства фізичних і юридичних осіб в кооперативі та безперешкодний вихід з нього;
- обов'язкова трудова участь членів у діяльності виробничого кооперативу;
- обов'язкова участь членів у господарській діяльності обслуговуючого кооперативу;
- відкритість і доступність членства для тих, хто визнає статут кооперативу, бажає користуватися послугами цього кооперативу та у разі потреби погоджується брати участь у фінансуванні його на умовах, встановлених статутом кооперативу;
- демократичний характер управління, рівні права у прийнятті рішень за правилом "один член кооперативу - один голос";
- обмеження виплат часток доходу на паї;
- розподіл доходу між членами кооперативу відповідно до їх участі в діяльності кооперативу;
- контроль членів кооперативу за його роботою в порядку, передбаченому статутом цього кооперативу [3].

Для розвитку кооперації, необхідні сприятливі умови. Це:

- визнання державою демократичного характеру виробництва, коли можливий вільний вибір і здійснення будь-якого виду економічної діяльності;
- існування правового статусу захисту кооперативів і скасування будь-якого державного втручання в їх господарську діяльність;
- визнання та функціонування різних форм власності, в тому числі й приватної;
- наявність гнучкого економічного механізму та пільгової податкової підтримки;
- підтримка державою ідеології стосовно конкретних форм кооперації і широка популяризація її переваг;
- цільова кредитна допомога держави у становленні кооперативів, розумне поєднання соціально-економічних інтересів держави й учасників кооперації [1].

Основна ідея сільськогосподарської кооперації є простою й обумовлюється трьома моментами:

- об'єктивно існують переваги крупного виробництва над дрібним;
- організаційні, економічно-ресурсні й інші межі кожного підприємства (окремого виробника) не дають змоги повного розвитку процесів концентрації й спеціалізації у них з метою нарощування масштабів конкретної галузі;
- кооперація дає можливість для розвитку процесів концентрації та спеціалізації господарства на виробництві конкретного виду продукції, поза згаданими межами, внаслідок об'єднання їх зусиль у формі взаємовигідної співпраці з метою одержання максимального ефекту на використуванні ресурси кожного з учасників кооперації [4, 2].

Сільськогосподарські кооперативи є своєрідними формами взаємодопомоги селян, які дають можливість їм відмовитися від послуг великої кількості посередників. Селяни є водночас і власниками, і користувачами таких кооперативів. Кооператив обслуговує тільки своїх членів-клієнтів і діє лише в їх інтересах. Крім того, у розвинених країнах з ринковою економікою кооперативи ведуть широку консультаційно-інформаційну діяльність на базі використання розгалуженої мережі установ та служб, пов'язаних з науково-дослідницькою роботою, впровадженням досягнень науки у виробничу практику [4].

Важливим завданням обслуговуючої кооперації сільськогосподарських товаровиробників є протистояння безконтрольному поширенню непродуктивного торговельно-посередницького бізнесу, що «знекровлює» сільське господарство і тим самим сприяє відтоку фінансових ресурсів з агропромислового виробництва, посилює проблему диспаритету цін через встановлення непомірно високих цін на матеріально-технічні ресурси і безпідставно занижених цін на сільськогосподарську продукцію [2].

Обслуговуюча кооперація покликана надати товаровиробникам можливість отримувати прибутки не тільки безпосередньо від сільськогосподарського виробництва, а й від подальшого руху виробленої ними продукції, брати участь у великомасштабному бізнесі, використовувати професійних управлінців, розподіляти ризик, контролювати канали збуту своєї продукції і матеріально-технічного постачання, впливати на ціни шляхом формування великих партій продукції і застосування сучасних маркетингових методів і технологій, бути рівноправними партнерами у конкурентному ринковому середовищі [5].

Відповідно до статті 3 законопроекту “Про розвиток кооперації у сільському господарстві України” держава забезпечує підтримку кооперуванню власників земель сільськогосподарського призначення та виробників сільськогосподарської продукції у сферах:

- виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції;
- забезпечення матеріально-технічними ресурсами;
- підвищення родючості та охорони земель;
- сільського та зеленого туризму [6].

Земля кооперативу складається із земельних ділянок, наданих кооперативу в користування або придбаних ним у власність. Право кооперативу на землю зберігається і в разі входження його до складу кооперативного об'єднання. За претензіями кредиторів звернення стягнення на земельні ділянки, надані кооперативу в користування, не допускається. Земельні відносини в кооперативі регулюються Земельним кодексом України та законами України.

В умовах, коли земельні паї подрібнюються, кооперативна форма організації аграрного виробництва дозволяє зберегти переваги ефекту масштабу, підвищити ефективність та конкурентоспроможність невеликих

приватних селянських господарств, рівень доходності яких відчутно відстає від результативності крупних агроформувань.

Вдосконалення законодавства, визнання суспільством і державна допомога у формуванні матеріально-технічної бази кооперативних підприємств - основні умови ефективного розвитку кооперації в Україні. Оскільки, головна мета кооперації - допомога сільськогосподарським товаровиробникам у розвитку їх економіки.

Висновки. Важливим елементом у розвитку ринкових відносин в Україні є створення і функціонування на її території сільськогосподарських кооперацій, які допомагають селянам та дають можливість відмовитися від послуг великої кількості посередників. В основі цих кооперацій лежить самостійна ініціатива, яка об'єднує партнерів майном, управлінням, розподілом доходів, а також ризиком.

Література

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств / Розвиток сільськогосподарської кооперації та її організаційні форми – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: studentbooks.com.ua/content/view/731/39/1/3/.

2. Горбонос Ф.В. Економіка підприємств / Кооперація в сільському господарстві – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: pidruchniki.ws/1120061136293/ekonomika/kooperatsiya_silskomu_gospodarstvi.

3. Закон України “Про сільськогосподарську кооперацію” № 3384-VI (3384-17) від 19.05.2011, ВВР, 2011, №46, ст.512 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/469/97-вр.

4. Зінченко Т.В. Кредитна кооперація у сільському господарстві – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nauka.kushnir.mk.ua/?p=34682.

5. Основи кооперації у сільському господарстві – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bestkonspekt.narod.ru/kooper_2.htm.

6. Проект Закону України “Про розвиток кооперації у сільському господарстві України” від 23 березня 2012 року за № 10257 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/LF7WX00A.html

Summary

Kushnir L.P., Tsvayh H.I.

DEVELOPMENT COOPERATION IN AGRICULTURE UKRAINE

The article examines the legal framework of agricultural cooperation, favorable conditions necessary for the development of cooperation and the principles on which cooperatives are created and operate.

Key words: *economic relations, cooperation, agriculture, agricultural cooperatives, agricultural producers.*

Рецензент – к.е.н., доцент Батюк Б.Б.

УДК: 338.439:637.5'64

Максим В.Л., аспірант©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА СВИНИНИ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ключові слова: ефективність, економічна ефективність, виробництво, реалізація, сільськогосподарське підприємство, рентабельність, собівартість, ціна.

У статті наведені результати досліджень економічної ефективності виробництва свинини у сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Проведений структурний аналіз елементів виробничої собівартості м'яса свиней.

Постановка проблеми. За рівнем розвитку виробництва свинини у сільськогосподарських підприємствах Львівська область посідає 8 місце в Україні. Галузь, починаючи з 2008 р., активно зростає, нарощуючи темпи виробництва та реалізації продукції. Підприємствами області утримується понад 110 тис. голів свиней та виробляється більше 18,7 тис. т свинини. У 2011р. за показниками економічної ефективності виробництва м'яса свиней Львівська область займає друге місце в державі. Проте, значна частина підприємств з виробництва свинини в області залишається збитковими. Це обумовлює актуальність подальших дослідження економічної ефективності виробництва свинини у сільськогосподарських підприємствах Львівщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження ефективності виробництва у сільськогосподарських підприємствах висвітлені у працях багатьох науковців: В.Г. Андрійчука, П.С. Березівського, О.В. Мазуренко, В.П. Рибалка, С.М. Приліпка, І.В. Свиноуса, В.П. Ситника, І.Н. Топіхи, О.М Шпичака, В.В. Юрчишина та інших вчених-економістів.

Мета статті. Дослідження динаміки показників ефективності виробництва свинини у сільськогосподарських підприємствах Львівської області.

Виклад основного матеріалу. На засідання постійної комісії з питань розвитку села та агропромислового комплексу начальник головного управління агропромислового розвитку Львівської облдержадміністрації Д. Мороз зазначив, що в Львівській області майже 100 сільськогосподарських підприємств займаються розведенням та вирощуванням свиней, і тільки 10 із них утримують 1000 гол. і більше. Найбільшими виробниками свинини є ТОВ

© Науковий керівник – д.е.н., проф. П.М. Музика
Максим В.Л., 2012

«Галичина-Захід», ТОВ «Барком», ФГ «Едем», крім того 7 господарств області утримують від 1000 до 3000 гол. свиней [6].

У сільськогосподарських підприємствах утримується 38,6% поголів'я свиней Львівської області. У 2011 р. їх частка у виробництві свинини становила 47,1%, а в реалізації – 43,5%. Враховуючи це, доцільно розглянути динаміку результатів від реалізації м'яса свиней у сільськогосподарських підприємствах області за 2008 – 2011 рр., які представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Результати від реалізації м'яса свиней у сільськогосподарських підприємствах Львівської області за 2008 – 2011 рр.*

Назва показника	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2011 р. у % до 2010 р.
Кількість реалізованої продукції, тис. т	2,4	6,3	11,3	13,0	115,0
Повна собівартість реалізованої продукції тис. грн.	25803,4	83498	134318,4	164308,5	122,3
Чистий дохід (виручка), тис. грн.	31683,1	86886,3	148849,2	195047,9	131,0
Прибуток (збиток), тис. грн.	5879,7	3388,3	14530,8	30739,4	211,5
Собівартість 1 ц, грн.	1087,65	1328,85	1188,22	1265,16	106,5
Середня ціна реалізації 1 ц, грн.	1335,49	1382,77	1316,76	1501,85	114,1
Рівень рентабельності (збитковості), %	22,8	4,1	10,8	18,7	173,1

*Джерело: [2,3,4].

У 2011 р. сільськогосподарські підприємства Львівської області реалізували 13 тис. т свинини, що на 15% більше ніж попереднього року та у 5,4 рази більше за обсяг реалізації 2008 р. Повна собівартість у 2011 р. відносно 2010 р. зросла на 22,3%. Це обумовлено підвищенням вартості кормової бази для годівлі свиней. Чистий дохід від реалізації у 2011 р. становив 195047,9 тис. грн., а це на 31,5% більше ніж у попередньому році. Зростання виручки від реалізації пов'язане із підвищенням ціни на свинину та збільшенням обсягів її продажу. У 2011 р. відносно більше зростання чистого доходу порівняно з повною собівартістю, зумовило одержання у двічі більшого прибутку ніж у 2010 р. Повна собівартість свинини у розрахунку на 1 ц протягом досліджуваного періоду зросла на 16,4%, а середня ціна реалізації на – 12,5%. Переважання середньої ціни реалізації над повною собівартістю у 2008 – 2011рр. обумовило прибутковість виробництва свинини у Львівській області. Найвищий рівень рентабельності, аналізуючи наведені у таблиці дані, був досягнутий у 2008 р. – 22,8%.

Ефективність є якісною характеристикою соціально-економічних процесів. Однак поряд із якісною характеристикою не менш важливою є кількісна сторона. Вона дозволяє виразити рівень та динаміку ефективності

через кількісні показники. Оскільки ефективність – комплексна категорія, то дати її оцінку можна лише за допомогою системи показників [1,с.39].

Вартісні та натуральні показники ефективності виробництва свинини у підприємствах Львівської області представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Ефективність виробництва свинини у сільськогосподарських підприємствах Львівської області за 2009 – 2011 рр.*

Назва показника	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2011 р. у % до 2010 р.
Середньодобові прирости, г	485	507	579	114,2
Вихід порослят на 100 свиноматок, голів	2057	2228	2111	94,7
Конверсія корму, к. од.	5,49	5,74	3,16	55,1
Оплата корму, грн.	2,52	2,29	4,75	207,4
Собівартість 1 ц приросту, грн.	1328,85	1188,22	1265,16	106,5
Ціна реалізації 1 ц м'яса, грн.	1382,77	1316,76	1501,85	114,1
Прибуток на 1 ц м'яса, грн.	53,92	128,54	236,69	184,1
Прибуток на 1 голову, грн.	32,55	132,70	277,18	208,9
Рівень товарності, %	73,98	90,18	94,65	105,0
Рівень рентабельності, %	4,1	10,8	18,7	+7,9 п.
Рентабельність продажу, %	3,90	9,7	15,7	+6,0 п.
Співвідношення виробленої продукції до поголів'я	0,12	0,15	0,17	113,3

*Джерело: розраховано за даними: [2,3,4,5].

За досліджуваний період спостерігається зростання економічної ефективності виробництва свинини у Львівській області. Так, рівень рентабельності виробництва у 2011 р. становив 18,7%. Це означає, що на кожну гривню витрат на виробництво підприємства в середньому одержували майже 19 коп. прибутку від реалізації. Порівняно з попереднім роком рівень прибутковості підвищився на 7,9 процентних пунктів. Ціна реалізації 1 ц м'яса свиней у 2011 р. становила 1501,85 грн. Відносно 2010 р. вона зросла на 14%. Повна собівартість 1 ц свинини за 2009 – 2011 рр. суттєво не змінилася, незважаючи на зниження показників конверсії корму та середньодобових приростів. Зменшення впливу на собівартість свинини даних чинників спричинене зростанням цін на готові комбікорми та складові, які до них входять. Відносно вище зростання цін на свинину порівняно з її собівартістю у Львівській області забезпечило одержання у розрахунку на 1 ц реалізованого м'яса 236 грн. прибутку, а на одну голову – 277 грн. Частка прибутку у виручці, яка одержана від реалізації свинини за 2011 р. становила 15,7%. Показник оплати корму, який визначає ефективність годівлі, підвищився у 2 рази. У 2011 р. кожна кормова одиниця згодованого раціону приносила 4,75 грн. чистого доходу. Вцілому, коефіцієнт виробленого м'яса свиней до їх поголів'я у Львівській області підвищився на 13,3%. Це означає, що в середньому на кожну

1000 голів свиней, які утримуються сільськогосподарськими підприємствами Львівщини у 2011 р. виробили на 200 ц м'яса більше ніж попереднього року.

Економічна ефективність виробництва свинини у сільськогосподарських підприємствах області помітно відрізняється. Результати від реалізації м'яса свиней у сільськогосподарських підприємствах за районами Львівської області наведено у табл. 3.

Таблиця 3

Результати від реалізації м'яса свиней у сільськогосподарських підприємствах за районами Львівської області у 2011 р.*

Назва району	Реалізація продукції						
	у фізичній вазі ц	Повна собівартість тис. грн.	Собівартість 1 ц м'яса свиней грн.	Чистий дохід тис. грн.	Ціна 1 ц м'яса свиней грн.	прибуток (збиток) на 1 ц продукції, грн.	Рівень рентабельності %
Бродівський	33	155	4696,97	30	909,0	-3787,8	-80,6
Буський	182	655,3	3600,55	230	1263,7	-2336,8	-64,9
Городоцький	172	209,2	1216,28	191,7	1114,5	-101,7	-8,4
Жидачівський	7748	10528	1358,8	12219,3	1577,1	218,2	16,1
Жовківський	3169	6601,2	2083,05	4530	1429,5	-653,5	-31,4
Золочівський	763	1075,6	1409,7	1057,4	1385,9	-23,8	-1,7
Кам'яно-Буський	49	81	1653,06	55,4	1130,6	-522,4	-31,6
Миколаївський	197	253,7	1287,82	205,9	1045,2	-242,6	-18,8
Мостиський	51	91,8	1800	62,6	1227,5	-572,5	-31,8
Перемишлянський	2908	4278,2	1471,18	4507,3	1549,9	78,7	5,4
Пустомитівський	276	376,8	1365,22	457,1	1656,2	290,9	21,3
Радехівський	1377	2060,7	1496,51	1685,3	1223,9	-272,6	-18,2
Самбірський	157	267,3	1702,55	189,9	1209,6	-493,0	-29
Сокальський	4918	6815,9	1385,91	5972	1214,3	-171,6	-12,4
Старосамбірський	425	507,1	1193,18	589,2	1386,4	193,1	16,2
Стрийський	105780	128642,3	1216,13	161045,4	1522,5	306,3	25,2

*Джерело: складено за даними Головного управління агропромислового розвитку Львівської ОДА.

У Львівській області, із двадцяти районів, свинарство розвивається у шістнадцятьох. Сільськогосподарські підприємства Яворівського, Сколівського, Турківського та Дрогобицького районів м'ясо свиней не реалізують. Найбільшу кількість реалізованої свинини одержують у Стрийському районі. На зазначений район припадає більше 80% продажу свинини, яку виробили підприємства Львівської області у 2011 р. Друге місце за обсягом реалізації м'яса свиней посідає Жидачівський район, підприємства якого було реалізовано 7748 ц свинини. На третьому місці – Сокальський район. Фактично він реалізував 4918 ц свинини не враховуючи 1654 ц, які вироблені та реалізовані ПП “Флора-С”, яке юридично зареєстроване у Львові, проте

розташоване у Сокальському районі. Свинарство розвивається також у сільськогосподарських підприємствах Жовківського, Перемишлянського та Радехівського районів. У Пустомитівському районі найбільше підприємство, яке виробляє свинину є ТОВ “Барком”. Воно розвивається за принципом замкнутого циклу, де вироблену свинину переробляє на власних забійних цехах, розфасовує та реалізує м’ясопродукти через власну торгову мережу та іншими каналами розподілу. На низькому рівні розвитку свинарство перебуває у підприємствах Бродівського, Буського, Городоцького, Золочівського, Кам’яно-Буського, Миколаївського, Мостиського, Самбірського та Старосамбірського районах області. На підприємства, які знаходяться у зазначених районах припадає близько 1,5% від загального обсягу реалізації м’яса свиней у Львівській області.

Найнижча повна собівартість свинини у Старосамбірському, Стрийському, Городоцькому районах. Витрати на виробництво та реалізацію свинини у відмічених районах становили в межах 1100-1220 грн. за центнер. Найвища повна собівартість зареєстрована у Бродівському районі – 4697 грн. за 1ц м’яса свиней у живій масі. Відносно високі витрати на виробництво та реалізацію свинини у сільськогосподарських підприємствах Буського та Жовківського районах. У 2011 р. за найвищими цінами свиней реалізовували підприємства Пустомитівського району. Середня відпускна ціна у них становила 1656 грн. за центнер. У Стрийському районі, який реалізував основну частку м’яса свиней на Львівщині, середня ціна 1 ц свинини становила 1522 грн. Надешевше м’ясо свиней у Бродівському районі – 909 грн. за 1 ц.

Незважаючи на те, що виробництво свинини у Львівській області рентабельне, більшість підприємств у 2011 р. одержали збитки. Найвищий рівень збитковості у Бродівському (80%) та Буському (64%) районах. Високий рівень збитковості, як видно з табл. 3, у підприємствах Жовківського, Кам’яно-Буського та Мостиського районів. Це обумовлено значною різницею між повною собівартістю виробництва свинини та нижчою за середній рівень ціною її реалізації. У 2011 р. високий рівень рентабельності виробництва свинини, який становив 25%, був досягнутий підприємством ТОВ “Галичина-Захід” Стрийського району. Оскільки дане підприємство реалізовує абсолютно більшу частину свинини Львівщини, це значною мірою вплинуло на середній рівень показника рентабельності виробництва свинини в області. Враховуючи це, складається неоднозначна ситуація при якій, більшість підприємств, що виробляють свинину одержують збитки у той час, коли в цілому в області виробництво свинини є рентабельне. Очевидно, що при обсягах реалізації понад 10 тис. т, ТОВ “Галичина-Захід” здійснює вагомий вплив на розвиток та рівень ефективності виробництва свинини в регіоні.

Виробництво свинини потребує значних витрат на корми. В середньому по Україні їх частка у структурі виробничої собівартості становить 64 – 65%, проте у сільськогосподарських підприємствах Львівщини вона перевищує 75%, при менших удвічі витратах на оплату праці. Витрати на вирощування свиней на м’ясо за елементами в Львівській області за 2008-2011 рр. наведено у табл. 4.

Таблиця 4

Витрати на вирощування свиней на м'ясо за елементами в Львівській області за 2008 - 2011 рр., тис. грн.*

Елементи витрат	Роки				2011 у % до 2010р
	2008	2009	2010	2011	
Витрати всього у тому числі:	40520,8	90697,3	109066,9	167555	153,6
прямі матеріальні витрати з них:	32979,6	75763,9	93122,4	143436,7	154,0
корми	27815,3	66136,5	77969,3	125249,7	160,6
нафтопродукти	582,2	1335,5	1200,4	1631	135,9
оплата послуг і робіт сторонніх організацій	1414,1	1319,3	2414,4	2387,1	98,9
решта матеріальних витрат	3168	6972,6	11538,3	14168,9	122,8
прямі витрати на оплату праці	3929,7	5515,7	5802,5	6555,6	112,9
інші прямі витрати та загальновиробничі витрати всього з них:	3611,5	9417,7	10142	17562,7	173,2
амортизація необоротних активів	2628,1	7085,5	8097,7	12754,7	157,5
відрахування на соціальні заходи	784,4	1503,6	1529,8	1597,9	104,5
решта інших прямих та загальновиробничих витрат	199	828,6	514,5	3210,1	623,9

*Джерело: [4].

За 2008 – 2011 рр. у сільськогосподарських підприємствах Львівської області спостерігається стрімка динаміка росту виробничих витрат. Так, у 2011 р. витрати на виробництво м'яса свиней порівняно з 2008 р. зросли у 4 рази. В тому числі витрати на корми, які займають основну частку виробничих витрат збільшилися за досліджуваний період у 4,5 рази. Витрати на оплату праці у сільськогосподарських підприємствах львівської області, які виробляють свинину зростають повільнішими темпами ніж інші статті витрат. На високотехнологічних підприємствах дана ситуація є результатом підвищення у них продуктивності праці, що зумовлює необхідність меншої кількості працівників, які беруть участь у виробничому процесі.

У структурі виробничих витрат суттєвих змін за 2008 – 2011 рр. не відбулося. Понад 70% усіх виробничих витрат на вирощування свиней становить вартість кормів. За досліджуваний період коливання частки витрат на корми не перевищила 5%. Частка амортизації необоротних активів становить 8%. Проте частка витрат на оплату праці у 2011 р. досягнула всього 4%. Відповідно, спостерігається зниження витрат пов'язаних з відрахуванням на

соціальні заходи. Структура виробничих витрат у сільськогосподарських підприємствах Львівської області відрізняється від середньої в Україні більшою часткою витрат на корми та амортизацію необоротних активів, однак меншою часткою витрат на оплату праці та відрахувань на соціальні заходи.

Висновки. Ефективність виробництва свинини за досліджуваній період у сільськогосподарських підприємствах Львівської області зростає. У 2011 р. рівень рентабельності виробництва м'яса свиней становив 18,7%, що на 7,9 процентних пунктів більше ніж попереднього року. За показниками ефективності підприємства області посідають 2 місце в Україні, проте значна частина господарств, які виробляють свинину функціонують збитково через високу собівартість виробленої продукції.

Література

1. Онисько С.М. ефективність АПК в умовах перехідної економіки / С.М. Онисько. – Львів: Українські технології – 2001. – 388 с.
2. Сільське господарство України 2011. Статистичний збірник Державний комітет статистики України. – Київ. – 2011. – 386 с.
3. Сільське господарство Львівщини. Статистичний збірник. Головне управління статистики у Львівській області. – Львів. – 2011. – 172 с.
4. Статистичний бюлетень “Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах” за 2011р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Тваринництво України. Статистичний збірник Державний комітет статистики України. – Київ. – 2011. – 210 с.
6. Стан розвитку тваринництва у Львівській області. Мороз Д. [Електронний ресурс] – Режим доступу: // www.oblrada.lviv.ua

Summary

Maxym V.L., PhD student

L'viv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

ECONOMIC EFFICIENCY OF PORK PRODUCTION IN AGRICULTURAL ENTERPRISES IN L'VIV REGION

The results of studies of economic efficiency of pork production in agricultural enterprises, Lviv region. The structural analysis of the elements of production costs of pork.

Keywords: *effectiveness, efficiency, production, sales farm, profitability, cost, price.*

Рецензент – к.е.н., доцент Батюк Б.Б.

УДК.658:001.89

Мельниченко О.П., к.с.-г.н., доцент кафедри вищої математики ©
(e-mail:mela731@rambler.ru)

Білоцерківський національний аграрний університет

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ У СВІТЛІ ПРОГНОЗУВАННЯ, ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ, АКТУАЛЬНОСТІ, ОБ'ЄКТА І ПРЕДМЕТА

В статті висвітлено аспекти менеджменту наукового дослідження. З огляду природничих, економічних і технічних галузей знань. Представлено методології, методики та постановку проблеми для подальшого прогнозування в околі розглядуваної галузі.

Ключові слова: наукова діяльність, наукове дослідження, постановка проблеми, актуальність.

В Україні для окреслення переліку наукових проблем, які підлягають розв'язанню, широко використовують практику прогнозування. З цією метою розроблено, наприклад, "Науково-методичні матеріали щодо прогнозно-аналітичного дослідження за тематичними напрямками" [1] та "Методичні рекомендації щодо проведення прогнозно-аналітичного дослідження в рамках Державної програми прогнозування науково-технічного та інноваційного розвитку України" [2]. За характером висвітлення механізму прогнозування згадані роботи мають деякі особливості і тому положення кожної із них розглянуто окремо.

Мета роботи: представити аспекти менеджменту наукового дослідження, а саме планування науковогоексперименту, постановки проблеми, актуальності, об'єкта і предмета дослідження

У науково-методичних матеріалах вказується, що прогноз має бути нормативним, тобто відповідати на запитання – що треба зробити, щоб відбувся перехід України до усталеного, самовідтворюваного, необмеженого у часі розвитку [1]. При цьому важливо визначити пріоритети відповідних дій держави, регіональних і місцевих органів влади щодо створення умов для прискорення і впорядкування наукових, технологічних та соціальних перетворень України за принципом сталого розвитку. На шляху до сталого розвитку важливо визначити розподіл функцій між державними, обласними і місцевими органами влади, промисловцями та підприємцями, науковцями й освітянами, неурядовими організаціями, самоврядними спільнотами та пересічними громадянами України. Загальною метою наукових і технологічних перетворень є істотне зниження витрат у виробництві та побуті невідновлюваних ресурсів. Прогнозна картина має стати підґрунтям для розробки стратегії розвитку країни [1].

Методичними рекомендаціями передбачено таку мету, як:

- створення системи прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку України, наукового обґрунтування державної соціально-економічної політики;

- визначення актуальних напрямів розвитку науки і техніки, найбільш перспективних напрямів інноваційної діяльності.

Основними завданнями методичних рекомендацій є:

- створення на державному рівні системи безперервних і незалежних прогнозно-аналітичних досліджень та запровадження сучасних методів їхнього проведення;

- визначення базового та альтернативного варіантів розвитку науково-технологічної та інноваційної діяльності, найбільш перспективних технологій та інновацій для забезпечення виходу на світовий ринок, критичних технологій для забезпечення науково-технічного і соціального процесу, стабільного економічного зростання в державі та національної безпеки [2].

Для формування прогнозних оцінок та пріоритетів розвитку науки необхідно застосовувати наступні підходи:

✓ *креативність*, тобто здатність розв'язувати творчі задачі, метод розв'язання яких їм повністю або частково невідомий;

✓ *евристичність*, тобто здатність бачити або усвідомлювати неочевидні проблеми;

✓ *інтуїція*, тобто здатність робити висновки про досліджуваний об'єкт, навіть не усвідомлюючи, яким шляхом їхня думка дійшла такого висновку;

✓ *предикаторність*, тобто здатність передбачати або передчувати майбутній стан досліджуваного об'єкта;

✓ *незалежність*, тобто здатність протиставити власну думку думці більшості;

✓ *всесторонність*, тобто здатність бачити проблему з різних точок зору;

✓ *конструктивність*, тобто здатність формулювати конкретні практичні рекомендації [2].

Прагнучи до опанування менеджменту наукового дослідження, який допомагає фахівцям мислити об'єктивно і впевнено почуватися у широкому колі нерозв'язаних наукових, технічних і суспільних завдань, важливо тонко розуміти суть і форму такого поняття, як наукова проблема. Процес будь-якого наукового пізнання розпочинається з *постановки наукової проблеми* як вихідного пункту, спрямованого наукового дослідження [3]. Під проблемою розуміють теоретичний або практичний аспект, які вимагають розв'язання. Вживаючи це слово, звичайно наголошують про важливість порушеного завдання або необхідність його розв'язання. Проблеми виникають перед наукою в процесі розвитку суспільства, виходячи з його потреб. У самій науці проблемна ситуація має місце тоді, коли новий емпіричний матеріал не вміщується в рамки існуючої теорії або коли випереджаючий розвиток теорії розпочинає стримуватися обмеженою кількістю дослідних даних. В обох випадках створення того, що саме є невідомим і що необхідно узнати, дає змогу

сформулювати проблему й визначити напрямок теоретичного і практичного пошуку.

Як процес дослідження вибирають не будь-який процес, а лише той, вивчення якого реально на даному етапі розвитку людського суспільства. Звідси випливає, що постановка проблеми повинна обов'язково включати у себе сукупність основних шляхів її розв'язання. Правильно поставити проблему, вивести її із попереднього знання – це багато в чому визначити успіх розв'язання задачі. Не випадково вважається, що сформулювати наукову проблему означає показати вміння відокремити головне від другорядного, виявити те, що вже відомо і що досі невідомо науці з проблем дослідження [3].

Початковий етап будь-якої проблеми – обґрунтування її актуальності, окреслення можливості її розв'язання за існуючого рівня знань у даній галузі, а також визначення очікуваної ефективності за прийнятим критерієм. Саме поняття “актуальність” вимагає від дослідника кваліфікованої праці, правильного розуміння суті проблеми і її оцінки з точки зору своєчасності та соціальної значущості. Актуальність проблеми характеризує наукову зрілість і професійну підготовленість дослідника.

Актуальність має відповідати на питання: кому це потрібно? Чи інше: якій галузі виробництва або знань і для чого необхідні запропоновані наукові результати? Із сутності проблеми випливає актуальність теми. Проблема завжди виникає тоді, коли старе знання вже показало свою неспроможність, а нове ще не набуло розвиненої форми. Щодо проблеми в науці, то це суперечлива ситуація, котра вимагає свого розв'язання. Нерідко така ситуація найчастіше виникає внаслідок відкриття нових фактів, які явно не вкладаються у рамки колишніх теоретичних уявлень, тобто коли жодна з теорій не може пояснити щойно виявлені факти. Від обґрунтування актуальності теми логічно перейти до формулювання мети дослідження.

Надалі формулюються об'єкт і предмет дослідження. Об'єкт характеризується процесами або явищами, що породжують проблемну ситуацію й обрані для дослідження. Звертає на себе увагу те, що об'єкт – це масові процеси та явища у науковому дослідженні. Об'єкт, як правило, визначає горизонт предмета.

Предмет – це з'ясування відношення предмета до об'єкта дослідження. Логічно, що предмет – це той кут бачення, під яким розглядається або, точніше, аналізується об'єкт дослідження. Предмет, як правило, міститься в межах об'єкта і постає як вагомий чинник відносно розкриття змісту сутності об'єкта дослідження.

Зауважимо, що предмет охоплює організацію, координацію, планування, прогнозування, мотивацію та контроль, які здійснюються при науковому дослідженні. Згадані проблеми аналізуються і вивчаються залежно від того, наскільки до них зосереджена увага дослідника. Предмет охоплює різноманітні види операцій, які характерні для внутрішнього і зовнішнього середовища.

З точки зору дослідження явищ і процесів об'єкт є спільним для усіх наук, а предмет вивчення – різний. Не варто забувати, що об'єкт і предмет дослідження, як категорії науки, співвідносяться між собою як загальне і часткове. Не менш важливо зауважити, що в об'єкті виділяється його частина, котра і є параметром предмета дослідження. Саме на цьому й акцентується увага дослідження.

У сучасній інтерпретації вважається, що предмет – це і поняття, і методи самої науки та сфера їх застосування. Предмет формулюється під впливом широкого кола факторів. Останні виражаються в різних формах, значення і співвідношення яких неоднакове на тих чи інших етапах дослідження.

Предмет має бути типовим, тобто характерним для суті дослідження. Щодо предмета, то він повинен бути чітко визначеним. Специфічна риса предмета полягає в тому, щоб виявити взаємозв'язки між кількісними сторонами природничих, соціальних, економічних і технічних масових явищ і процесів у нерозривному зв'язку з їхньою якісною стороною.

Висновок: Менеджмент наукового дослідження та планування дослідницької діяльності є значущими чинниками, які взаємно передбачають одне одного, взаємодіють і само реалізуються один через один.

Література

1. Науково-методичні матеріали щодо прогнозно-аналітичного дослідження за тематичними напрямками / Мін. Освіти і науки України та НАН України. – К.: Фенікс, 2004. – 20 с.
2. Маліцький Б.А., Попович О.С., Соловйов В.П. Методичні рекомендації щодо проведення прогнозно-аналітичного дослідження в рамках Державної програми прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку України. – К.: Фенікс, 2004. – 52 с.
3. Кандиба А.М. Менеджмент наукового дослідження. – К.: Аграрна наука, 2007. – 220 с.

Summary

E.Melnichenko

SCIENTIFIC ACTIVITIES IN THE LIGHT OF PREDICTING, PROBLEM, RELEVANCE, OBJECT AND SUBJECT

The article highlights the aspects of scientific management research in natural, economic and technical disciplines. Presented methodology, techniques and posing problems for future predicting in this considered area.

Key words: *scientific activity, scientific research, problem statement, importance.*

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.

УДК: 631.1:636.5

Минів Р.М., к.е.н., доцент ©*Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З.Гжицького***ЕФЕКТИВНІСТЬ ЯЄЧНОГО ПТАХІВНИЦТВА В УКРАЇНІ**

Досліджено ефективність яєчного птахівництва в Україні та запропоновано шляхи його подальшого розвитку.

Ключові слова: *ефективність, птиця, яйця, виробництво, споживання.*

Постановка проблеми. Важлива роль у піднесенні сільського господарства належить галузі птахівництва, яка характеризується високою віддачею капітальних вкладень, може розвиватися практично на самоокупності без зовнішнього фінансування. Як найбільш скоростигла галузь сільського господарства України, вона здатна у найближчі роки докорінно полішити забезпечення населення високоякісними біологічно повноцінними продуктами харчування та зміцнити продовольчу безпеку держави

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічні аспекти розвитку птахівництва, формування й функціонування ринку яєць та підвищення конкурентоспроможності птахівничих підприємств досліджували Н. О. Аверчева, Т. В. Бакіна, О. В. Білик, О. А. Бужин, Р. І. Буряк, О. В. Гайдаєнко, І. О. Герасименко В. В. Глазун, Т. О. Гуренко, І. І. Івко, Л. О. Мармуль, Б. А. Мельник, В. О. Мельник, О. В. Терещенко, В. І. Топіха, О. В. Ульянченко, В. І. Фісінін, Ф. О. Ярошенко та ін.

Мета статті. Дослідити ефективність яєчного птахівництва в Україні та запропоновано шляхи його подальшого розвитку.

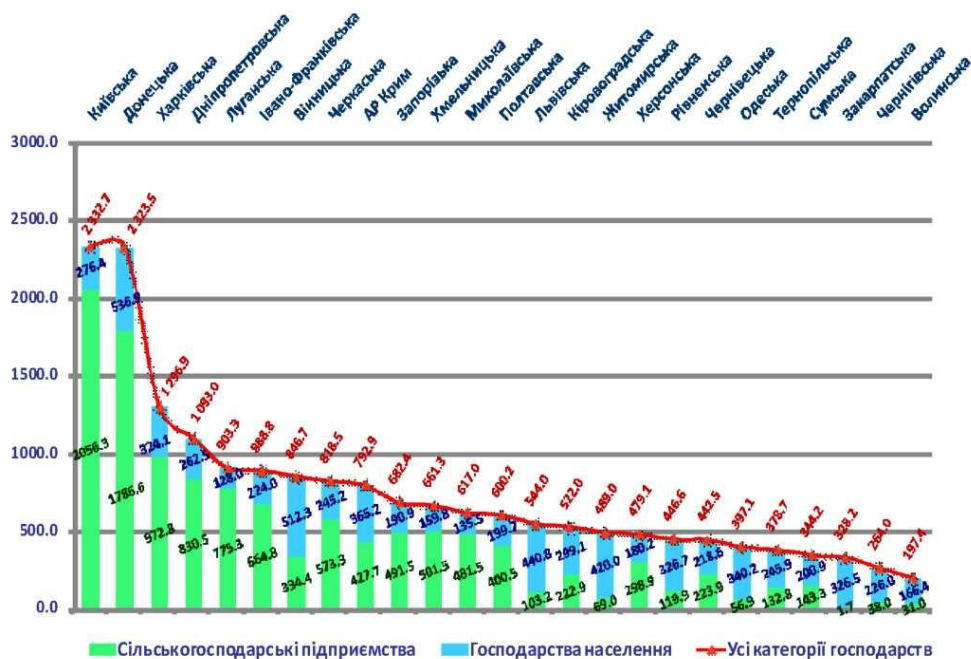
Виклад основного матеріалу. На прибутковість ведення птахівництва в значній мірі впливають такі основні фактори: генетичний потенціал птиці, умови її годівлі й утримання, пристосованість до умов України тощо. Дослідження генетичного потенціалу птиці показує, що в Україні наявна велика кількість порід, ліній, популяцій, кросів яєчних курей — як вітчизняної селекції, так і іноземної. Вони відрізняються за рівнем несучості, життєздатності, пристосованості до умов утримання, схильності до хвороб.

Для отримання яєць в Україні використовують кроси птиці як зарубіжної, так і вітчизняної селекції. Згідно з Державним племінним реєстром, в Україні поширені 17 кросів яєчних курей (6 — з білою шкаралупою, 11 — з коричневою), в тому числі 14 — зарубіжного походження. Високої продуктивності яєчні птахофабрики досягли завдяки використанню високопродуктивних кросів зарубіжної селекції: “Ломманн-Браун”, “Ломанн-Вайт”, “Іза-Браун”, “Іза-Вайт”, “Хай-Лайн”, “Шевер”, “Тетра-СЛ”, “Хайсекс коричневий”, “Хайсекс білий”, “Декалб” та інших.

Використання цих кросів дало змогу ячним птахівничим господарствам вийти на рівень 280–320 штук яєць від середньорічної курки- несучки за затрат кормів на 10 штук яєць 1,15–1,25 кг. Значний внесок у ячне птахівництво України зробили акліматизовані в Україні стресостійкі кроси: “Беларусь-9”, “Борки-117”, “Борки-2М”, “Слобожанський-3”, “Борки-кологор” (селекція Інституту птахівництва НААНУ).

У 2011 році в Україні всіма категоріями господарств вироблено 18689,8 млн шт. яєць, у тому числі сільськогосподарськими підприємствами - 11738,2 млн, господарствами населення - 6951,6 млн шт.

Найбільшими виробниками яєць усіма категоріями господарств в Україні є Київська, Донецька, Харківська, Дніпропетровська, Луганська, Івано-Франківська, Вінницька та Черкаська області. Основна частка виробництва яєць у цих областях, крім Вінницької, припадає на сільськогосподарські підприємства (рис.1).

Рис.1. Виробництво яєць від птиці всіх видів, млн. штук

У 2011 році порівняно з 2010 роком всі категорії господарств збільшили виробництво яєць на 1637,5 млн шт., у тому числі сільськогосподарські підприємства - на 1488,6 млн, господарства населення - на 148,9 млн шт.

На 1 січня 2012 року з 19 регіонів України, що збільшили виробництво яєць, 16 досягли цього за рахунок нарощування виробництва в сільськогосподарських підприємствах. Суттєвий приріст виробництва яєць порівняно з минулим роком відбувся в Донецькій, Київській, Хмельницькій, Харківській, Івано-Франківській та Дніпропетровській областях. Однак в Одеській області виробництво яєць помітно зменшилось (рис.2).

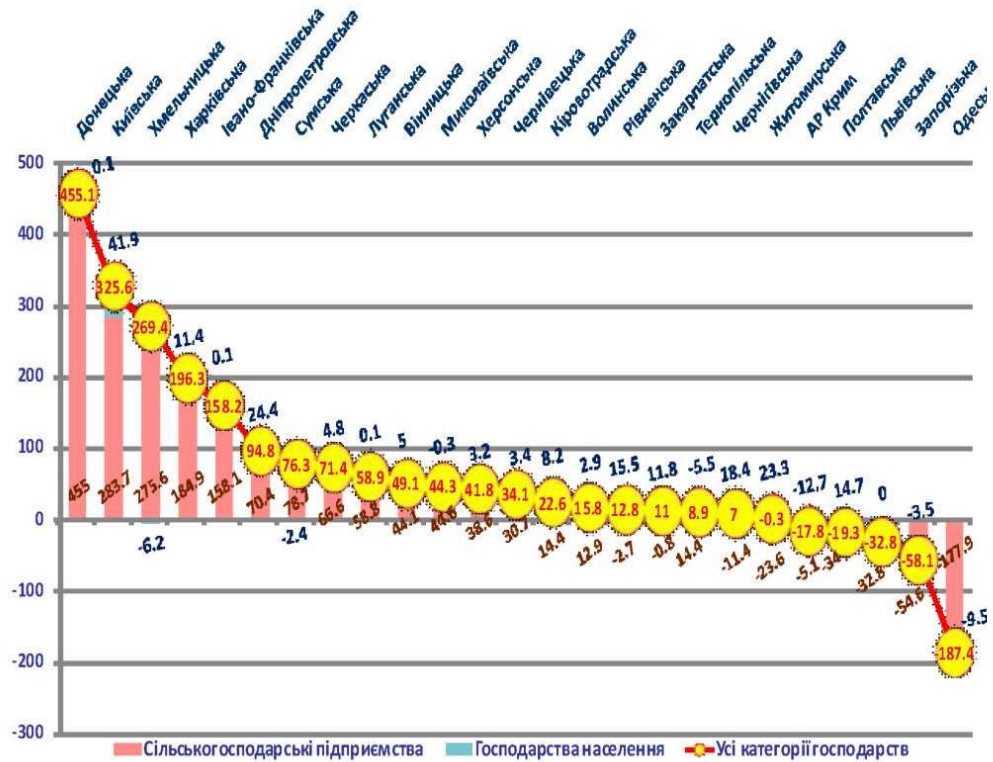
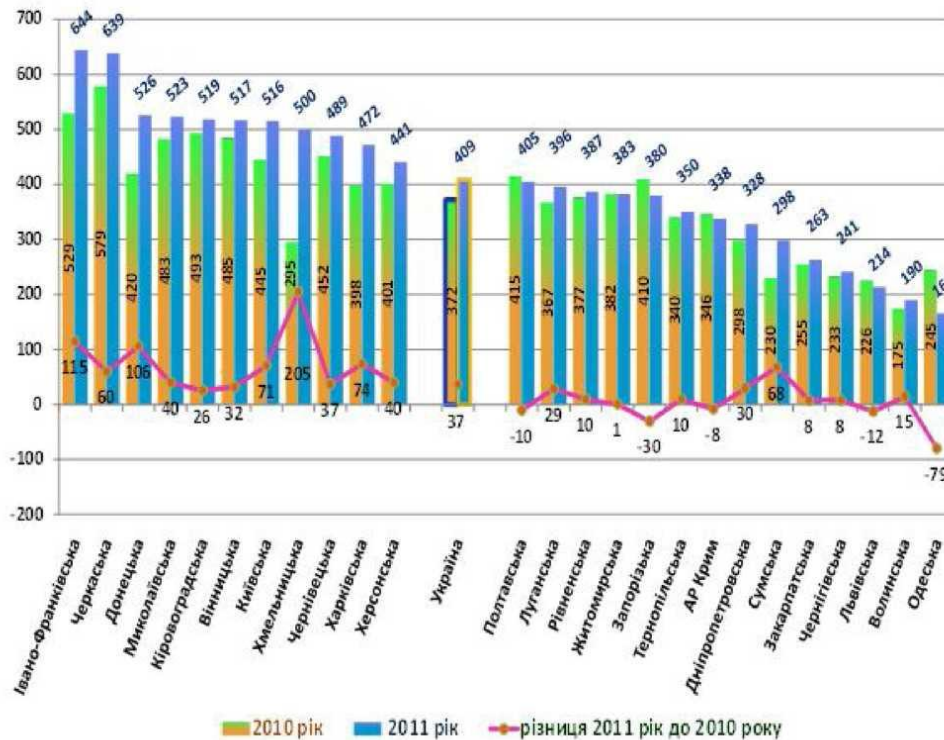

Рис.2. Темпи виробництво яєць від птиці всіх видів, млн. штук

Виробництво яєць від птиці всіх видів в розрахунку на одну особу в Україні в 2011 році становило 409 шт., що більше проти минулого року на 37 шт. Практично всі області збільшили даний показник - від 205 шт. у Хмельницькій до 1 шт. у Рівненській, крім Автономної Республіки Крим, Полтавської, Запорізької, Львівської та Одеської областей, де виробництво яєць зменшення відповідно на 8, 10, 30, 12 та 79 шт.(рис.3).

Виробництво продуктів харчування для населення – першочергове завдання агропромислового комплексу країни. Особливо це стосується м’яса і м’ясопродуктів, молока, риби, овочів. Для підтримання свого здоров’я людина не може харчуватися тільки продуктами рослинного походження, оскільки вони не мають достатньої кількості поживних речовин. Вважається, що для підтримання нормальної життєдіяльності людині потрібно вживати за добу 100-150г білка, в тому числі 65-76г – тваринного походження. Виходячи з цього, за рік людина має спожити 356 штук яєць. Нині птахівництво є одним із головних виробників у світі відносно дешевих і біологічно повноцінних продуктів харчування для людини. Воно має ряд переваг порівняно з іншими продуктами тваринництва, а саме: скороспілість; нижчу у 2-5 разів порівняно з м’ясом свиней і великої рогатої худоби енергоємність, та

витрати протеїну кормів на одиницю протеїну продукції. Птахівництво одна із найбільш механізованих і автоматизованих підгалузей сільського господарства, її продукція найбільш придатна для поліпшення якості харчування людей.

Рис.3. Виробництво яєць від птиці всіх видів в розрахунку на одну особу, штук

Споживання яєць в розрахунку на одну особу в 2011 році становило 310 шт. при раціональній нормі 280 шт. Даний показник має сталу динаміку щорічного зростання. У 18 регіонах рівень споживання яєць на одну особу 300 шт. і більше - від 347 шт. у Полтавській до 300 шт., у Луганській областях. Водночас сім областей мали значно менше споживання яєць - від 298 шт. у Харківській до 265 шт. в Івано-Франківській.

Впродовж п'яти останніх років в результаті реалізації заходів щодо стабілізації та нарощування обсягів виробництва продукції птахівництва галузь стійко і динамічно розвивається. Серед основних факторів, які забезпечили зростання обсягів виробництва, варто згадати значні приватні інвестиції нових власників в технічне переоснащення і розширення виробничих потужностей птахівничих підприємств, якісне поліпшення племінних ресурсів, сучасний менеджмент і державну підтримку галузі.

Таблиця 1

Споживанняяєць в розрахунку на одну особу, шт.

Регіон, область	Рік						
	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011
Україна	166	238	252	260	272	290	310
Автономна Республіка Крим	167	234	264	262	276	290	302
Вінницька	187	260	265	269	284	304	320
Волинська	142	193	206	205	219	244	270
Дніпропетровська	128	231	257	268	280	298	326
Донецька	180	266	276	285	294	308	331
Житомирська	187	251	271	286	295	307	321
Закарпатська	191	241	259	255	264	274	275
Запорізька	129	238	254	261	271	290	304
Івано-Франківська	167	231	233	233	241	252	265
Київська	171	258	266	288	299	313	342
Кіровоградська	144	222	253	263	274	292	314
Луганська	131	237	232	243	254	284	300
Львівська	175	215	230	238	250	266	287
Миколаївська	119	213	246	247	261	283	301
Одеська	220	255	247	247	260	282	302
Полтавська	161	246	261	284	294	308	347
Рівненська	153	233	254	260	271	295	308
Сумська	195	239	262	263	272	285	304
Тернопільська	187	217	234	231	243	269	285
Харківська	153	218	231	235	250	275	298
Херсонська	148	234	255	254	265	284	304
Хмельницька	119	199	231	237	253	267	319
Черкаська	199	221	250	260	274	296	304
Чернівецька	181	243	270	276	286	298	303
Чернігівська	221	255	254	256	265	286	290

У 2011 році в 20 регіонах рівень виробництва яєць з розрахунку на одну особу перевищив їх споживання. Даний показник має досить велику строкатість середних областей - від 644 шт. в Івано-Франківській до 328 шт. у Дніпропетровській. Водночас у п'яти областях (Одеській, Волинській, Львівській, Чернігівській та Сумській) в 2011 році виробляли яєць на одну особу менше, ніж споживали - відповідно 166, 190, 214, 241 та 298 шт.(рис.4).

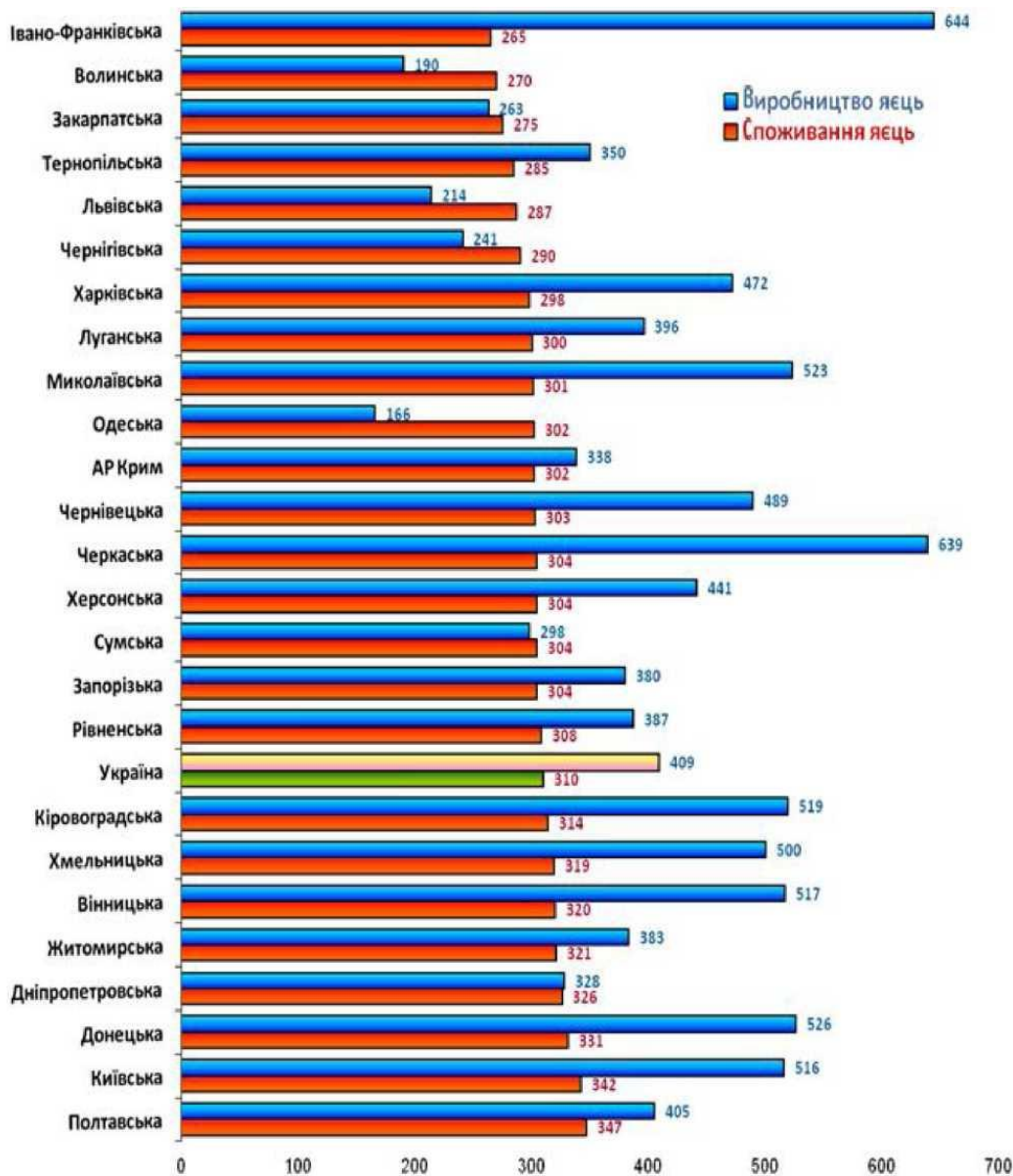
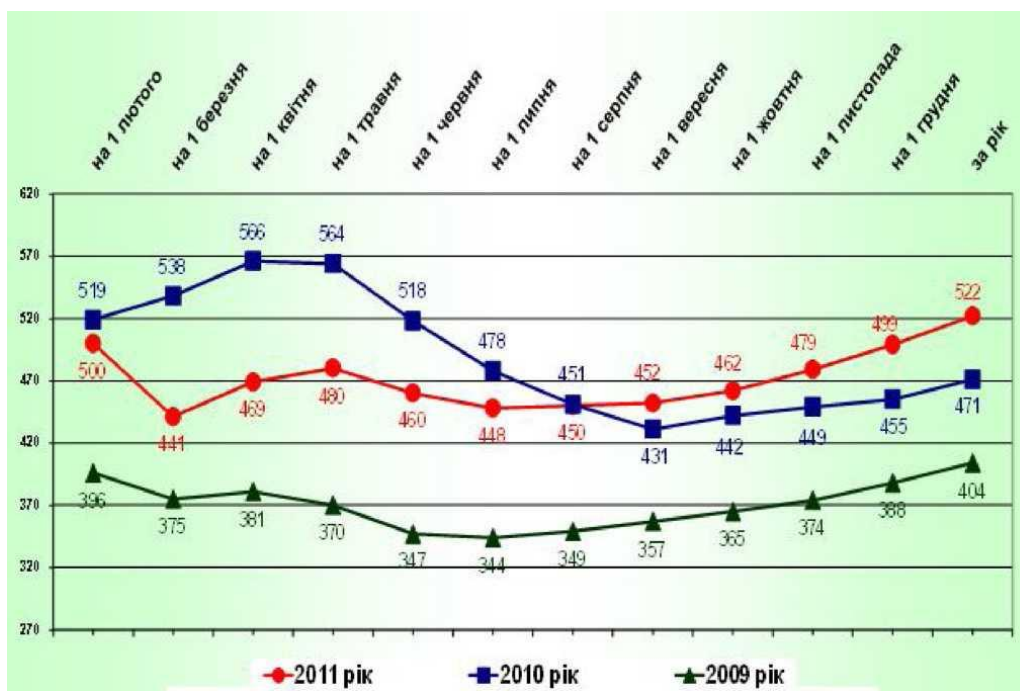

Рис.4. Споживання та виробництво яєць від птиці всіх видів в розрахунку на одну особу, шт.

У 2011 році середня реалізаційна ціна яєць, проданих сільськогосподарськими підприємствами за всіма напрямками, становила 522 грн. за 1 тис. шт., що на 51 грн. (10,8%) більше від 2010 року та на 118 грн. (29,2%) від 2009 року (рис.5).

Рис.5. Динаміка середніх цін реалізації яєць в сільськогосподарських підприємствах України

На 1 січня 2012 року по регіонах спостерігається досить велика строкатість середньої реалізаційної ціни на харчові яйця, яка коливається від 584 грн. за 1 тис.шт. у Хмельницькій області до 352 грн. в Одеській при середній по Україні 522 грн.

Висновки. На сучасному етапі перед птахівництвом стоїть завдання про необхідність забезпечення потреб внутрішнього ринку. Ця проблема має два аспекти: перший – купівельна спроможність населення, яка реально формує ринок, другий – забезпечення фізіологічних потреб організму людини. Для підвищення реального попиту населення на продукти харчування необхідно підвищити рівень заробітної плати та пенсій і одночасно досягти такого рівня виробництва, який би забезпечував поступове зниження собівартості продукції та рівня роздрібних цін. Адже в Україні склалася ситуація, коли рівень цін, за якими господарства реалізовували продукцію птахівництва, не забезпечував відшкодування витрат на утримання і відгодівлю птиці

Література

1. Бублик М.Б.Сучасний стан птахівництва в Україні та його трансформація / М.Б.Бублик. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [https://www.google.com.ua/search?q=сучасні тенденції птахівництва&ie=utf-8&oe=utf-8&aq=t&rls=org.mozilla:ru:official](https://www.google.com.ua/search?q=сучасні+тенденції+птахівництва&ie=utf-8&oe=utf-8&aq=t&rls=org.mozilla:ru:official)

2. Вермієнко, Т. Г. Економічна ефективність виробництва яєць в Україні [Текст] / Т. Г. Вермієнко // Сучасне птахівництво. – 2009. – № 6/7. – С. 9–11.

3. Вермієнко, Т. Г. Резерви підвищення економічної ефективності виробництва яєць в Україні [Текст] / Т. Г. Вермієнко // Науковий вісн. НАУ. – 2008. – № 119. – С. 172–175.

4. Моніторинг стану галузі тваринництва та ринків м'ясо-молочної продукції за 2011 рік в цифрах, графіках, діаграмах/ І. М. Демчак, О. В. Сень, Д. М. Микитюк, Л. М. Сатир, В. М. Голик, О. Л. Чижевський, Л. В. Шапаренко, Г. В. Трофімова, В.Г. Борисенко, Н. І. Цулая - К.: НДІ "Укראгропромпродуктивність", 2012. - 130 с.

5. 156. Сільське господарство України 2011. Статистичний збірник. / [за ред. Ю.М. Остапчука]. – Київ: ДП "Інформаційно-аналітичне агенство". –2012. – 369 с.

6. Тваринництво України. Статистичний збірник. / [за ред. С.О. Власенко]. – Київ: Державна служба статистики України. – 2012. – 211с.

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.

УДК 338.24:330.342

Музика П.М.¹, Темненко С.М.²¹Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З.Гжицького²Державний науково-дослідний контрольний інститут ветеринарних препаратів та кормових добавок

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ДИСТРИБ'ЮТОРСЬКОЇ СИСТЕМИ У ВЕТЕРИНАРНІЙ ФАРМАЦІЇ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РОЛЬ У БОРОТБІ ІЗ ФАЛЬСИФІКАЦІЄЮ ВЕТЕРИНАРНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

У статті розглядається проблема фальсифікації ветеринарних лікарських засобів. Наводяться основні фактори, що провокують ріст фальсифікату всередині держави. Аналіз цих факторів підтверджує, що стратегічним напрямком боротьби із фальсифікацією ветеринарних препаратів в Україні є створення обов'язкової для усіх суб'єктів ринку системи гарантування якості GMP – GDP – GPP.

Ключові слова: ветеринарні лікарські засоби, фальсифікація, європейська практика, система гарантування якості, належна практика дистрибуції.

Постановка проблеми. У сучасних умовах функціонування галузі ветеринарної фармації України повстала гостра потреба у її реформуванні та приведенні у відповідність до європейських стандартів якості, зокрема стандартів належної виробничої практики (Good manufacturing practice – GMP), належної практики дистрибуції (Good distribution practice – GDP) та належної практики реалізації (Good Pharmacy Practice – GPP).

У той час, коли, питання відповідності виробництва вимогам GMP широко висвітлюються у літературі та жваво обговорюються у професійних колах, проблема оптимізації системи оптової торгівлі ветеринарними лікарськими засобами (ВЛЗ) та приведення її у відповідність вимогам GDP та GPP часто залишається поза увагою. Причиною цього є відсутність відповідного нормативно-правового поля та недосконалість нормативно-технічної бази у ветеринарній медицині України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У той час, як дослідженню питань організації дистриб'юторської системи у фармації для гуманної медицини та проблемам фальсифікації лікарських засобів присвячено багато наукових праць відомих учених А. М. Спасокукоцького, Т. К. Єфімцевої, А. І. Гризодуба, С. В. Сура, І. М. Перцева та ін., аналізу проблем функціонування вітчизняної галузі ветеринарної фармації приділено значно менше уваги.

Мета статті полягає у розгляді найбільш актуальних проблем впровадження у практику норм належних практик, а також розглядаються питання вагомості дотримання норм GDP у контексті боротьби із фальсифікацією ветеринарних лікарських засобів у ланці «GMP – GDP – GPP».

Виклад основного матеріалу. Фальсифікований лікарський засіб – препарат, який навмисно невірно маркований щодо його відповідності чи походження. Фальсифікуватися можуть як оригінальні препарати, так і дженерики. Фальсифіковані препарати можуть містити правильні чи невідповідні компоненти, можуть бути без активних діючих субстанцій, або із недостатньою їх кількістю чи мати підроблене пакування.

Загалом, фальсифіковані засоби умовно можна поділити на дві групи „чорні” та „білі” фальсифікати.

„Білі” фальсифікати – якісний та кількісний склад препарату відповідає його маркуванню. Фальсифікується торгова марка виробника. Може не дотримуватися кількісний склад (наприклад використовуються інші допоміжні речовини). Як показує досвід європейських країн, якість білого фальсифікату прямо пропорційно залежить від рівня державного контролю в країні. Прибуток фальсифікатори отримують, як правило, за рахунок порушення авторських прав, невивплатах податків та економії коштів на реєстрації та контролі якості [2].

„Чорні” фальсифікати – якісний та кількісний склад таких продуктів не відповідає маркуванню (невідповідність кількості діючої речовини (найчастіше значно менша), іноді, замість заявленої діючої речовини використовується більш дешевий аналог, а часом, діюча речовина взагалі відсутня). Найпростіший спосіб фальсифікації - переклеювання етикеток більш дорогого ВЛЗ із більш високим дозуванням діючої речовини на флакони із дешевими препаратами у нижчих дозах).

„Чорні” фальсифікати дають найбільший разовий прибуток (прибуток як у „білих” фальсифікатів + прибуток за рахунок порушення складу препарату. Однак чорний фальсифікат виявляється значно легше, тому і ризик для фальсифікаторів є значно вищим. [2]

Серед факторів, що впливають на обіг фальсифікованих засобів можна виділити наступні[2]:

- висока вартість оригінального лікарського засобу;
- високу купівельну спроможність населення, та пов'язаний із цим високий об'єм споживання ВЛЗ;
- розвинута система купівлі ВЛЗ через Інтернет чи пошту;
- висока складність законного доступу нових виробників на ринок ВЛЗ;
- неефективна система захисту авторських прав в державі.

Для виробництва фальсифікованих лікарських засобів необхідні приміщення, персонал, обладнання, складники, технологія виробництва а також налагоджена система доставки та збуту. Усе це вимагає значних капіталовкладень, а часом, навіть певної легалізації. Саме тому виробництво ВЛЗ у непристосованих умовах є малоімовірним. Економічно значно вигідніше

виготовляти фальсифіковані препарати на легальних чи напівлегальних підприємствах. Саме тому, запровадження в державі європейської системи гарантії якості «GMP – GDP – GPP» видається досить ефективним механізмом для виявлення фальсифікованих ВЛЗ.

Як зазначалося вище, належна практика дистрибуції, у цій системі гарантії якості займає проміжну ланку і тому, дотримання її норм дозволяє виявити фальсифіковані ВЛЗ іще на етапі їх оптової торгівлі.

Відповідно до вимог цього стандарту, акредитація дистриб'юторів можлива лише при дотриманні ними системи забезпечення якості ВЛЗ, яка повинна гарантувати наступне:

- ВЛЗ, що реалізуються зареєстровані в Україні;
- ведеться контроль за якістю ВЛЗ, в т.ч. при прийманні, зберіганні та оптовій реалізації;
- дотримуються терміни та умови зберігання;

Як показує практика європейських країн, чітке дотримання норм GDP а також виважений контроль з боку держави, певною мірою дозволяє мінімізувати можливість потрапляння у роздрібну мережу фальсифікованих лікарських засобів.

Однак, слід зазначити, що усі ці норми є ефективними та діючими лише за умови, якщо у державі ведеться суворий контроль за якістю ВЛЗ а також моніторинг підприємств-дистриб'юторів, який може гарантувати те що на ринку працюють лише атестовані дистриб'ютори.

Неможна не згадати, що останнім часом все більшого поширення набув інший спосіб потрапляння фальсифікату до споживача – це замовлення через Інтернет та пошту. Як показує практика, кожен другий лікарський засіб, придбаний через Інтернет є фальсифікованим[3].

У той час, як купівля фальсифікованого ВЛЗ через аптечну мережу легко відслідковується із вилученням фальсифікованих серій та покаранням винних, замовлення через Інтернет та пошту дуже важко піддаються контролю, оскільки надходять безпосередньо до споживача, оминаючи ланцюг систем GMP – GDP – GPP. Партії ВЛЗ, що надходять таким чином, дуже невеликі (кілька упаковок) а замовлення багаточисленні, це робить практично неможливим контроль їх якості[2]. Тому, серед можливих засобів боротьби із подібним видом збуту фальсифікованих ВЛЗ можна назвати ліцензування поштових та Інтернет-продажів в Україні.

Висновки. Розвинута та добре налагоджена в країні система якості «GMP – GDP – GPP» є одним із найвагоміших факторів, що запобігають потраплянню до споживача низькоякісних чи фальсифікованих ВЛЗ. У той же час, слід зазначити, що природа та розмір фальсифікації а також фактори, що її підтримують не є сталими. Вони змінюються. І не існує єдиного простого та універсального методу який би дозволив повністю ліквідувати дану проблему. Саме тому, не забуваючи про досвід європейських країн, Україна повинна розробити свою власну стратегію, виходячи із її власної ситуації, беручи до

уваги масштаби проблеми та наявну інфраструктуру а також людські та інші ресурси.

Література

1. Guidelines on Good Distribution Practice of Medicinal Products for Human Use (94/C 63/03).
2. Гризодуб А.І., Сур С.В. Проблемы качества и фальсификации лекарственных средств. Ж. Укр..Мед. часопис, 3(59) – V/VI 2007
3. World Congress of Pharmacy and Pharmaceutical Sciences, 2006 Abstracts of the 66-th Congress of FIP, August 25-30, 2006. Salvador Bahia, Brazil, 215 p.
4. Марченко В.Г., Сур С.В. (2000) Візуальні методи для виявлення підроблених або субстандартних лікарських засобів. Київ, Моріон, 16с.
5. EAERP Good Parallel Distribution Practice Guidelines for Medicinal Products.

Summary

P. Muzyka, S. Temnenko

INNOVATION APPROACH TO FORMING OF THE DISTRIBUTION SYSTEM IN UKRAINIAN VETERINARY PHARMACY AND IT ROLE IN COMBATING OF FALSIFICATION OF VETERINARY MEDICINAL PRODUCTS.

In the article are viewed main problems of falsification of veterinary medicinal products, adduced the pacing factors which provoke rise of counterfeit within the State. An analysis of these factors proofs that the chief aim of combating of veterinary medicinal products falsification in Ukraine is coming into being the system for quality assurance GMP – GDP – GPP which must be obligatory for all market participants.

Key words: *veterinary medicinal products, falsification, European practice, system for quality assurance, Good Distribution Practice.*

Рецензент – к.е.н., доцент Батюк Б.Б.

Паштецький В.С., директор, к.е.н. ©
ІСГ Криму НААН,

ВПРОВАДЖЕННЯ ЛАНДШАФТНО-АДАПТИВНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА У СТЕПОВОМУ КРИМУ НА ПРИНЦИПАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Сучасні погляди на природокористування базуються на принципах сталого розвитку, тобто збалансованості економічної, соціальної та екологічної складових розвитку на всіх ієрархічних рівнях управління – від локального до глобального. У цьому контексті важливо гармонізувати галузеві, секторальні стратегії природокористування між собою та зі стратегією охорони природи. Проблема полягає у відсутності досі в Україні відповідної нормативно-правової бази та загально визнаних принципів такого узгодження за низкою причин: неузгодженості цілей розвитку секторів економіки; неузгодженості наукових парадигм, наукових шкіл, що обслуговують певні сектори економіки; неузгодженості класифікацій та типологій таксонів дослідження природних об'єктів та господарювання в них; відсутності загально визнаної класифікації природних систем – як основи всіх узгоджень тощо [1, 5, 9 – 12].

Стійкість природних екосистем істотно залежить від ступеня відповідності їх біоценозів певним ектопам. Порівняно з іншими галузями економіки, наймогутнішим фактором впливу людини на навколишнє природне середовище є сільське господарство завдяки формуванню агрономічних екосистем (агроекосистем). Людина постійно впливає на них за допомогою меліорації, добрив, агротехніки, застосування хімічних засобів захисту рослин, введення в культуру нових високопродуктивних сортів і т.д. Пізнавши закони природи, використовуючи такі сучасні науки як ґрунтознавство, агрохімія, селекція, генетика меліорація тощо, людина свідомо впливає на механізми й процеси, що протікають у біосфері. За дотримання науково-обґрунтованих підходів ландшафтно-адаптивного землеробства продуктивність агроекосистем підвищується без істотного зниження їх стійкості, забезпечується стабільність розвитку агросфери, зберігається й поліпшується біосфера [1, 5, 12]. Важливою складовою цієї діяльності, необхідною для впровадження в практику принципів сталого розвитку, у т.ч. збалансованого землеробства на засадах міжгалузевої співпраці суб'єктів діяльності є ландшафтно-екологічна оптимізація структурно-функціональної організації територій.

Під ландшафтно-екологічною оптимізацією структури земельних угідь слід розуміти консервацію земель із деградованими та малородючими ґрунтами, інтенсивне сільськогосподарське використання яких є екологічно небезпечним і призводить до поглиблення негативних процесів. Вона передбачає реалізацію наступних заходів: консервацію деградованих і

малородючих ґрунтів орних земель та зміну цільового використання деградованих лукопасовищних угідь на засадах раціонального землекористування і охорони земель. Під час здійснення такої оптимізації, на базі критеріїв деградації доцільно вилучити з інтенсивного використання землі, які за своїми модальними властивостями не можуть забезпечувати стійкість агроєкосистем. Економічна оптимізація має на меті визначення на основі показників продуктивності ґрунтів такої структури сільськогосподарських угідь, в котрій гармонізовано будуть досягатися висока продуктивність, доходність та рентабельність сільського господарства.

Результати та обговорення. Екологічну складову оптимізації землекористування, на нашу думку, можна визначити як усвідомлену необхідність збереження і розумного використання землі як основного природного ресурсу та базисного компоненту природного довкілля. Головними шляхами ефективної реалізації екологічної складової оптимізації є, насамперед, збереження, відновлення та розширення територій із природними біоценотичними комплексами, по-друге, мінімізація (в т.ч. через нормування) антропогенного (головним чином, виробничого) навантаження на інші землі [2, 4, 5, 6–8].

Загалом, при обґрунтуванні оптимальної структури ландшафтів (складу і співвідношення земельних ділянок різного цільового призначення) необхідно враховувати, з одного боку, вимоги щодо збереження екологічної стабільності ландшафтів і мінімізації негативного впливу господарської діяльності на біотичне і ландшафтне різноманіття, ґрунтові, водні й інші природні ресурси, з іншого боку – слід дотримуватися базових принципів виробництва агропідприємствами сільськогосподарської чи іншої продукції. Тобто, необхідна оптимізація структури ландшафтів як основи господарської діяльності на еколого-економічних засадах.

Урожай – це результат асиміляції сільськогосподарськими рослинами атмосферних, ґрунтових і агротехнічних умов [3].

В Криму виділено сім ґрунтово-кліматичних зон, які істотно відрізняються за ґрунтовим покривом, річним зволоженням, теплозабезпеченістю, термічними умовами зимівлі рослин тощо (рис. 1) [2, 4]. Тому планувати програму розвитку ландшафтно-адаптованого землекористування доцільно з урахуванням характерних агроєкологічних особливостей цих зон. Це сприятиме ефективнішому погодженню соціально-економічних інтересів сільськогосподарських виробників і вимог щодо дотримання норм господарського навантаження на природне довкілля.

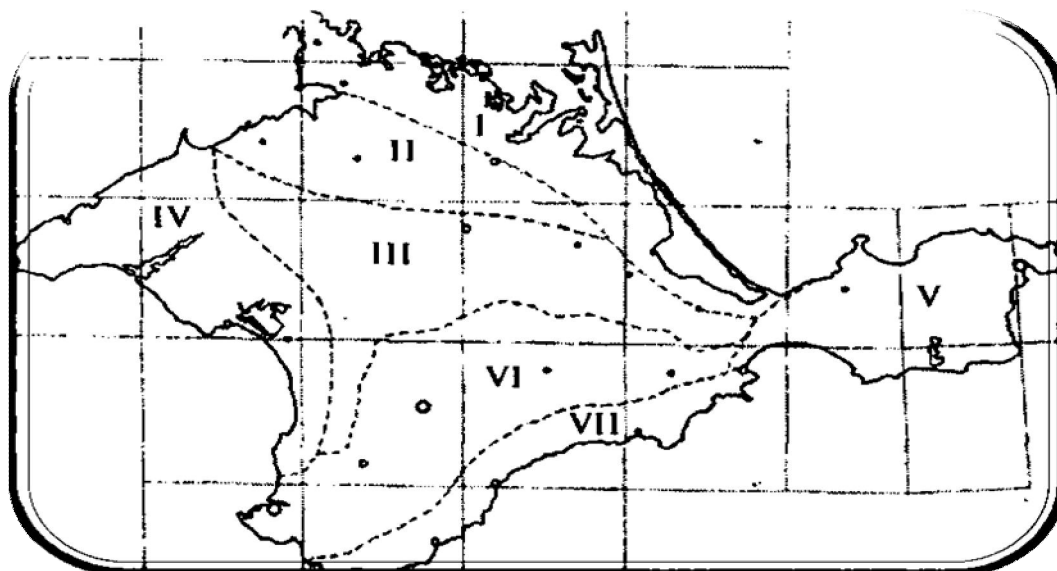

Рис. 1. Ґрунтово-кліматичні зони Криму:

I - Знижений комплексний солонцюватий степ; II - Підвищений каштановий степ; III - Високий чорноземний степ; IV - Високий кам'янистий степ; V - Низькогірний комплексний солонцюватий степ; VI - Передгірний карбонатно-чорноземний степ; VII - Південнобережна гірська зона

Розглянемо напрями розвитку землекористування за зазначеними ґрунтово-кліматичними зонами.

Знижений комплексний солонцюватий степ. Ця зона має жорсткі умови, а обробіток більшості культур в зоні є ризикованим. Тому найбільшою мірою вона підходить для вирощування озимих культур - пшениці, ячменю, іржі і багаторічних трав (на зрошуваних землях). Середня врожайність пшениці озимої за останні 40-50 років складає у м'якої - 24-26 ц/га, у твердої - 20-22 ц/га з приблизно однаковим вмістом клейковини в зерні - 24-26%. Якість комплексу клейковини, зазвичай, висока - відповідає вимогам I групи.

Врожайність ячменю озимого в середньому за 25 років на 1,5-2,5 ц/га вища, ніж врожайність озимої пшениці. В особливо холодні зими його посіви на тлі низької агротехніки сильно страждають від морозів і можуть загинути повністю. Для підвищення стійкості зернового господарства озимі культури, насамперед пшеницю, слід розміщувати по чистих, зайнятих парах і багаторічних травах. Там, де це можливо, для подолання частих в цій зоні осінніх посух, слід проводити вологозарядкові або всходостимулюючі поливи.

З багаторічних трав найбільше поширення в цій ґрунтово-кліматичній зоні мали б отримати люцерна синьогібридна, буркун дворічний на зрошуванні і пирій солончаковий на суходолі.

Люцерна на зрошуваних землях дає за 3-4 укоси 400-500 ц/га зеленої маси і є одним з кращих попередників під озиму пшеницю. У наших дослідках

пшениця, посіяна по люцерні, давала урожаї до 70 ц/га із вмістом клейковини в зерні 28-29 %.

Наявність зрошуваних земель створює передумови для розвитку в цій зоні, крім зернового господарства, орієнтованого на вирощування високоякісного зерна пшениці сильних і твердих сортів, молочного і м'ясного скотарства, для якого основою кормової бази повинні стати багаторічні трави, здатні забезпечити тварин повноцінним і недорогим кормом - сіном і сінажем.

У східній частині зони можливе вирощування ефіроолійних культур - лаванди, полину лікарського, м'яти.

Значну частку в структурі сільськогосподарських угідь цієї зони (25-35%) займають природні пасовища, які повинні стати основою відродження традиційної і адаптованої для цих місць галузі - вівчарства.

Підвищений каштановий степ. На цій території розташовані господарства Первомайського, Раздольненського, південній частині Красноперекопського і Джанкойського районів (окрім Присивашської частини). Незважаючи на досить жорсткі її параметри, умови зростання культур тут є дещо кращими, ніж в зоні I. Про це ж свідчать і величини середнього урожаю зерна, які отримують в цій зоні по пшениці озимій м'якій - 28-30 ц/га, для твердої - 26-28 ц/га. Вміст клейковини в зерні дещо нижчий, ніж в 1 зоні - 23-25 %. Якість комплексу клейковини у тієї й іншої пшениці хороша. Ячмінь озимий в цій зоні також на 1,5-2,5 ц/га є врожайнішим ніж пшениці. Таким чином, зернове господарство, орієнтоване на виробництво високоякісного зерна пшениці сильної і твердої, має бути в цій зоні основною галуззю сільськогосподарського виробництва на найближчий період часу.

Враховуючи посушливість зони, основні площі пшениці озимої необхідно розміщувати по чистих і зайнятих парах. Дуже перспективне розміщення зернових культур на зрошуваних землях, оскільки і в цій зоні проблема своєчасного отримання сходів залишається дуже гострою.

Для формування необхідного набору попередників, розв'язання проблеми підтримування родючості ґрунтів у цій зоні слід значно розширити посіви багаторічних трав - люцерни і еспарцета, як в зрошуваних, так і суходільних умовах. Багаторічні трави, крім виконання агротехнічної ролі, складуть основу кормовиробництва для скотарства, насамперед молочного, і вівчарства. Доцільність розвитку вівчарства в цій зоні зумовлене наявністю значних площ природних пасовищ.

Ґрунтово-кліматичні умови цієї зони цілком підходять для вирощування таких ефіроносів як лаванда, шавлія, полин таврійський, м'ята.

Високий черноземний степ. До його складу входять господарства Червоногвардійського, східної частини Сакського районів, північної частини Сімферопольського району, Нижньогірського (крім господарств Присивашської зони, що увійшли до першої ґрунтово-кліматичної зони), Радянського (крім господарств Присивашської зони), Кіровського і Білогірського районів (північно-західна частина).

Незважаючи на жорсткість умов зростання, ця зона найбільш сприятлива для вирощування більшості сільськогосподарських культур. Про це свідчать найбільші в Криму урожаї і висока якість зерна. Так, наприклад,

врожайність пшениці м'якої по парових попередниках за останні два десятиліття склала 33,6 ц/га при середньому вмісті клейковини в зерні 25,5 %. Врожайність і якість зерна пшениці твердої сягнули відповідно 34,0 ц/га і 25 %. Умови зимівлі ячменю коливаються в межах 20 % ризику.

Середня врожайність багаторічних трав у цій ґрунтово-кліматичній зоні за період з 1990 по 2005 рр. в умовах зрошування складає 404 ц/га. У суходільних умовах непогані урожаї дає еспарцет - 180-240 ц/га. Крім зміцнення кормової бази, багаторічні трави дають змогу мати хороші попередники під озимину і є надійним засобом підтримання природної родючості ґрунту і збереження агроекологічного балансу. Відомо, що після заорювання багаторічних трав в ґрунті залишається близько 30 т органічних речовин (коренів) на один га. З однорічних кормових трав найвищі врожаї дає суданська трава - до 500-600 ц зеленої маси з гектара в умовах оптимального зрошування.

Отже, ця зона є дуже перспективною для розвитку овочівництва і вирощування ефіроносів - лаванди, шавлії, троянди, полину лимонної і безвисадочної культури вирощування насіння цукрового буряка, овочів і інших дворічників.

Високий кам'янистий степ. На його території розташовані господарства Чорноморського і західної частини Сакського районів. У зоні переважають чорноземи карбонатні малопотужні щербенисто-каменисті і дерново-карбонатні ґрунти. По пониженнях рельєфу залягають чорноземи намиті, що характеризуються підвищеною потужністю гумусових горизонтів. Ці ґрунти за водозабезпеченістю і родючістю не цілком відповідають біологічним вимогам польових культур. Явний дефіцит вологи в цій зоні і низький рівень родючості ґрунтів зумовлюють формування, зазвичай, невисоких урожаїв: пшениці м'якої - 22-24 ц/га із вмістом клейковини в зерні 20-22 %. Пшениця тверда, через більшу вимогливість до умов зростання, дає в цій зоні менші урожаї і гіршу, ніж м'яка пшениця, якість зерна - відповідно до 18-20 ц/га і 20%, що ставить під сумнів доцільність її вирощування в цьому регіоні. Із зернових культур перевагу слід віддати озимому ячменю, а з багаторічних трав - еспарцету.

З ефіроолійних культур найкраще вирощувати лаванду, яка в цих умовах формує масло високої якості, і шавлію. На зрошуваних землях перспективно вирощувати овочеві культури, а також озимий рапс, гірчицю, коріандр і насіння цукрового буряка безвисадковим способом.

Низькогірний комплексний солонцюватий степ. На території цієї ґрунтово-кліматичної зони розташовані господарства Ленінського адміністративного району. Аналіз ґрунтово-кліматичних умов свідчить, що умови зростання польових культур в цій агрокліматичній зоні є жорсткими, насамперед щодо зволоження. Про це ж свідчать дані про врожайність на території Керченського півострова - м'яка пшениця 26,2, тверда - 24,0 ц/га, а також про високий вміст клейковини у зерні - відповідно 27,0 і 26,2 %. Керченські пшениці завжди були кращими за якість зерна в Криму. Без достатньої кількості чорного пару (до 20 % ріллі) і приблизно такої ж кількості зайнятого пару в цій зоні неможливо вести стійке зернове господарство.

У східній, найбільш сприятливій за умовами зволоження, частині півострова можливим є вирощування як м'якої, так і твердої озимої пшениці. У західній, сухішій і жаркішій частині півострова більшість території має займати пшениця м'яка. Основу кормової бази повинна скласти люцерна. Еспарцет на ґрунтах з підвищеною солонцюватістю погано переносить низькі температури взимку і дає невисокі урожаї.

У цій зоні перспективне вирощування безвисадкових насінників цукрового буряка й інших дворічників. Непогано вдаються лікарські трави і ефіроноси. На зрошуваних землях озимий рапс дає урожаї в 2-3 рази вищі, ніж соняшник.

Передгірний карбонатно-чорноземний степ. На території цієї зони розташовані господарства Бахчисарайського, Білогірського (крім північно-західної її частини), Кіровського (південно-західна частина), Сімферопольського (крім північної частини) районів і господарства Севастопольської міської зони. Тут розташовується два регіони - південно-західний передгірний і східний передгірний, які помітно відрізняються один від одного природними умовами. Тому доцільно окремо охарактеризувати їх природні особливості.

До південно-західного передгірного регіону входять господарства Бахчисарайського району і міста Севастополя. Хоча рівень врожайності тут відносно високий (м'яка пшениця - 31 ц/га, тверда - 32 ц/га), проте якість зерна є одною з найнижчих в Криму. Кількість клейковини у зерні зазначених сортів пшениць - відповідно до 21,0 і 20,0 %. Тому в цьому районі масштабне вирощування товарної пшениці навряд чи доцільно із-за необхідності внесення значних доз добрив, насамперед азотних. Як зернову культуру доцільно сіяти озимий ячмінь, зерно якого буде економічно вигіднішим, ніж зерно низькоякісної пшениці.

За ґрунтово-кліматичними характеристиками цей район більше підходить для вирощування високоякісних сортів тютюну, ефіроолійних культур - лаванди, меліси, троянди, олійних - озимого рапсу, гірчиці, ніж для вирощування зернових і кормових культур. Можливе успішне вирощування насінників дворічних рослин безвисадковим способом. Люцерну і еспарцет можна вирощувати не лише на поливі, але і в суходільних умовах.

Східний передгірний регіон цієї зони об'єднує господарства Сімферопольського, Білогірського районів, за винятком їх північних частин і західної частини Кіровського району. Завдяки великій кількості опадів, цей район сприятливий для обробітку багатьох культур. Про це свідчать їх врожайність, у пшениці м'якої вона склала за останнє десятиліття ХХ ст. - 31,8 ц/га із вмістом клейковини в зерні 23,2 %, у твердої - відповідно до 30,9 ц/га і 22,5 %. Врожайність багаторічних трав у зрошуваних умовах може скласти 500-550 ц зеленої маси з 1 га. У суходільних умовах після випадання опадів люцерна і еспарцет нерідко дають два укоси - навесні і літом сумарною врожайністю 250-300 ц/га.

Завдяки вдалому поєднанню ґрунтових і кліматичних умов, цей район називають "кримською Швейцарією". На території району слід розширювати площі вимогливіших до умов зростання культур: напівароматичних сортів тютюну, ефіроносів, лікарських рослин, що забезпечують отримання з

одиниці площі більшого доходу. Східний регіон цієї зони сприятливий для вирощування ефіроолійних культур - шавлії, лаванди, троянди, котрі в Білогірському районі доцільно поширити на значні площі.

Південнобережна гірська зона займає нешироку (2-10 км) приморську смугу південного макросхилу Головної гряди Кримських гір, витягнуту уздовж Чорного моря. До її складу входять сільськогосподарські землі міст Ялти, Алушти і Судакського району. Унікальні ґрунтово-кліматичні умови цієї зони дають змогу вирощувати високоякісні ефіроноси, ароматичні сорти тютюну і цінні лікарські трави, виноград і плодови культури.

Висновки. Отже, дотримання принципів ландшафтно-адаптивного землеробства дає змогу організувати ефективне сільськогосподарське виробництво завдяки науковому обґрунтуванню доцільності вирощування певних сільськогосподарських культур, а також сприяє визначенню подальших перспектив розвитку аграрних господарств. Врахування характеристик природно-ресурсного потенціалу певних територій забезпечує формування оптимального складу сільськогосподарських культур в агроландшафтах, дає змогу розрахувати вірогідність отримання певної кількості і якості сільськогосподарської продукції, спрогнозувати ефективність використання земель.

Агроекологічний стан сільськогосподарських земель АР Крим, має оцінюватися комплексно, з використанням як прямих, так і опосередкованих показників: структури природно-ресурсного потенціалу, ландшафтів; еколого-агрохімічного стану орних земель; територіального поширення та інтенсивності прояву деградації земельних, біотичних і водних ресурсів; ступеня порушення оптимального співвідношення угідь в агроландшафтах, екологічної рівноваги в регіоні.

Дотримання в регіоні принципів ландшафтно-адаптивного землеробства та комплексного підходу в управлінні дасть змогу виявити потенційно небезпечні території та оцінити екологічні ризики при веденні сільськогосподарського виробництва, а також є основою для обґрунтування ефективних екологічностабілізуючих заходів, направлених на оптимізацію співвідношення угідь, систем землекористування, впровадження ресурсо-енергозберігаючих агроекотехнологій вирощування сільськогосподарських культур, спрямованих на збереження і відтворення родючості ґрунтів, підвищення їхньої продуктивності та якості сільськогосподарської продукції на засадах сталого розвитку агросфери.

Література

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Саблук П.Т. ... Паштецький В.С. та ін.]; за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Меселль-Веселяка, М.М. Федорова. – ННЦІАЕ, 2011. – 120 с.

2. Адамень Ф.Ф. Агроекологические особенности аграрного производства в Крыму / Ф.Ф. Адамень, В.С. Паштецкий, А.В. Сидоренко. – Клепинино, – 2011. – 104 с.

3. Алпатьев А.М. Вологооборот культурных растений / А.М. Алпатьев. – Л.: Гидрометеиздат, 1954. – 115 с.

4. Месель-Веселяк В.Я. Трансформаційні зміни в сільському господарстві України та Автономної Республіки Крим / В.Я. Месель-Веселяк, В.С. Паштецький, О.Ю. Грищенко, А.В. Паштецький, О.В. Мазуренко / Сімферопіль, 2011. – 120 с.

5. Лавров В.В. Методологія сталого розвитку лісової галузі України: теорія і практика: Автореф. дис. ... д-ра с.-г. наук: спец. 03.00.16 «Екологія» / В.В. Лавров. – К., 2009. – 43 с.

6. Паштецький В.С. Методологічні аспекти дослідження раціонального землекористування агросфери / В.С. Паштецький // АгроІнКом. – 2011. – №1–3. – С. 85–88.

7. Паштецький В.С. Трансформація траєкторії економічної політики України в конфігурації її сталого розвитку: загрози та можливості / В.С. Паштецький // Наукові праці Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування «Кримський агротехнологічний університет». – Вип. 132. – Сімферополь, 2010. – С. 171–178.

8. Паштецький В.С. Технологічні пріоритети раціонального природокористування в агроформуваннях Криму / В.С. Паштецький // Таврійський науковий вісник. – Вип. 62. – Херсон: ТОВ «Айлант», 2009. – С. 221–223.

9. Природно-ресурсний аспект розвитку України / Проект «Програма сприяння сталому розвитку в Україні»; кер. розд. Абіотичні ресурси І.Д. Андріївський; кер. розд. Біотичні ресурси Ю.Р. Шеляг-Сосонко. – К.: Вид. дім «КМ Academia», 2001. – 112 с.

10. Руденко В.П. Географическое разнообразие природно-ресурсного потенциала регионов Украины: Монография / В.П. Руденко. – Красноярск: КГТЭИ, 2007. – 168 с.

11. Україна: проблеми сталого розвитку / Під ред. Б.М. Данилишина, Е.М. Лібанової. – К.: РВПС України НАН України, 1997. – 149 с.

12. Фурдичко О.І. Ліс у Степу: основи сталого розвитку / О.І. Фурдичко, Г.Б. Гладун, В.В. Лавров; за наук. ред. акад. УААН О.І. Фурдичка. – К.: Основа, 2006. – 496 с.

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.

УДК 330.15

Пуцько Б.М., д.е.н. ©

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького***ФУНДАМЕНТАЛЬНА ТЕОРІЯ ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНОГО ВІДТВОРЕННЯ У КОНТЕКСТІ ЗАКОНІВ ВСЕСВІТУ ТА ЕКОЛОГІЇ**

Проаналізовано, узагальнено та інтерпретовано відносно поставленої проблеми фундаментальні наукові погляди й головні першосформульовані твердження про довкілля. Актуалізовано терміни "космічний закон", "екологічний закон", "економічний закон", схематично представлено категорійний алгоритм загальної компетенції законів, положень, принципів та правил. Сформульовано теоретичні категорії та представлено "Колесо відтворення економіко-екологічного потенціалу". Систематизовано класифікаційну характеристику процесів відтворення економіко-екологічного потенціалу: 1) види процесів відтворення; 2) назва параметрів за видовою роллю і функцією відтворення потенціалу; 3) ознаки і сфери прояву та впливу відтворення потенціалу. Показано схематичну формулу економіко-соціальних та еколого-сировинних взаємозв'язків у процесах економіко-екологічного відтворення. Схематично представлено принциповий методологічний алгоритм дослідження явищ і процесів економіко-екологічного відтворення у просторово-часовому контексті.

Ключові слова: "Космічний закон", "екологічний закон", "економічний закон", "Колесо відтворення економіко-екологічного потенціалу", класифікаційна характеристика процесів відтворення, економічний потенціал, соціальний потенціал, екологічний потенціал, сировинний потенціал, економіко-соціальні взаємозв'язки, еколого-сировинні взаємозв'язки.

Постановка проблеми. Багато науковців у питаннях обґрунтування теорій сталого розвитку, природного капіталу, екологічності економіки, економічності екології тощо визнають, в основному, функціональну або ролеву "тріадність" наукових досліджень: соціальні проблеми, економічні проблеми, екологічні проблеми. Автор намагається відійти від панівного бачення концептуального кола проблем, визнаючи при цьому не "тріадність", а "чотирьохвимірну концепцію" (у перспективі більшвимірну) фундаментальної теорії економіко-екологічного відтворення.

Аналіз останніх досліджень. Погляди автора ґрунтуються на удосконаленні та інноваційній інтерпретації ідей А. Пігу: розвинувши його теорію, нами визначено не три, а чотири головні функції природно-ресурсного довкілля або природного капіталу: перша – економічна; друга – екологічна;

третя – соціальна і четверта – сировинна функції. В своїх аналітичних дослідженнях А. Пігу виділяв дещо іншу класифікацію основних функцій довкілля: 1) суспільного споживання; 2) розміщення відходів; 3) територіальної бази розміщення діяльності суб'єктів економіки; 4) запаси сировини [1, с. 40]. Слід вважати, що концептуальні функціональні підходи А. Пігу до вивчення зазначених проблем були незаслужено забуті або відкинуті. По логіці, ми також отримали аналогічне чотирьохвимірне концептуальне оформлення глобальних трансформаційних процесів економічного розвитку "єдності чотирьох факторів" або "чотрьохфакторне": 1) перебудови й зміни екосистем, їх взаємодії, оптимізації структури; 2) врахування екологічних, економічних, соціальних і сировинних екосистемних функцій; 3) балансу інтересів у економіко-екологічній взаємодії "виробництво – споживання – відтворення"; 4) раціонального НТП (природокористування і природоохоронної діяльності)" [1, с. 322].

Мега статті. Проаналізувати, узагальнити та інтерпретувати відносно поставленої проблеми фундаментальні наукові погляди Альберта Ейнштейна, Рудольфо Лео Бернарда Мінковського, головні першосформульовані твердження про довкілля В. Вернадського, Ю. Лібіха, Ю. Одума, В. Шелфорда, А. Гумбольда, Б. Коммонера. Актуалізувати терміни "космічний закон", "екологічний закон", "економічний закон", схематично представити категорійний алгоритм загальної компетенції законів, положень, принципів та правил. Сформулювати теоретичні категорії та представити "Колесо відтворення економіко-екологічного потенціалу". Систематизувати класифікаційну характеристику процесів відтворення економіко-екологічного потенціалу: 1) види процесів відтворення; 2) назва параметрів за видовою роллю і функцією відтворення потенціалу; 3) ознаки і сфери прояву та впливу відтворення потенціалу. Показати схематичну формулу економіко-соціальних та еколого-сировинних взаємозв'язків у процесах економіко-екологічного відтворення. Схематично представити принциповий методологічний алгоритм дослідження явищ і процесів економіко-екологічного відтворення у просторово-часовому контексті.

Виклад основного матеріалу. У звичному уявленні людини про оточуючий Світ навколишній простір (довкілля), вимірюється як трьохвимірний об'єм: довжина, ширина, висота (позначимо: а,б,с). Але Альберт Ейнштейн у 1905 р. проголосив, що час і простір єдині, а разом вони створюють, так званий, "просторово-часовий континуум" (закономірний порядок). На його думку або припущення простір і час наділені значною гнучкістю і деформацією, тобто можуть закручуватися у чотирьохвимірні згини – спіралециклічні форми. В основі теорії лежали два постулати: 1) принцип відносності Ейнштейна, що є узагальненням механічного принципу відносності Галілея на будь-які фізичні явища: у будь-яких інерційних, тобто, рухомих без прискорення системах усі фізичні процеси - механічні, електричні, теплові тощо - протікають однаково; 2) принцип сталості швидкості світла у вакуумі

(швидкість світла у вакуумі не залежить від руху джерела або спостерігача, тобто однакова в усіх інерційних системах). Це призвело до зламу багатьох основних понять (абсолютність простору і часу), встановлення нових просторово-часових уявлень (відносність довжини, часу, одночасності подій) [2].

Рудольф Лео Бернад Мінковський (нім. Rudolph Leo Bernhard Minkowski; 28 травня 1895 - 4 січня 1976) - німецько-американський астроном, член Національної АН США (1959), який створив математичну основу теорії відносності, висловив думку, що простір і час повинні розглядатися як єдине ціле (узагальнення евклідового простору, в якому роль четвертого виміру грає час). Різним еквівалентним системам відліку відповідають різні "зрізи" простору-часу. Виходячи із спеціальної теорії відносності, Ейнштейн в тому ж році відкрив закон взаємозв'язку маси та енергії.

Сучасні телескопічні дослідження галактик дещо змінюють ці уявлення, так як не доводять циклічності матеріального Світу, адже галактики за геометричною формою є дуже різноманітні, таким чином утворюючи різні геометричні фігури: спіралі, зигзаги, кульові скупчення, неправильні форми й лише у тому числі і спіралециклічні форми. Ствердженням цього є отримані людством фотографії з Всесвіту, де зазняті галактики є якраз доказом існування у Космосі дуже різних, не однотипних геометричних фігур. На цій підставі ми можемо стверджувати, що матеріальний Світ є набагато більше різноманітний й поліваріантний, ніж вважалося досі. Ця подія, пов'язана з фотографуванням Всесвіту спричинить серйозні зміни у таких науках, як фізика і математика у першу чергу. Адже більшість математиків до початку 21 століття дотримувалися лише теорії спіралеподібності навколишнього Всесвіту. Дехто з математиків мовою математики з "незаперечною логікою" "доводив" спіралеподібність Світу, хоча як бачимо насправді такий підхід тепер виглядає абсурдним, при цьому зауважуючи що термін "абсурд" теж є математичним.

Тепер з незаперечною силою виникає фундаментальне питання: 1) чи єдині час і простір; 2) як поводить себе час у тих чи інших просторових геометричних формах. Таким чином виникає теорема або гіпотеза, що час може мати характер не тільки циклічності... Але залишимо це завдання для астрономів, математиків і фізиків.

Якщо у наших пошукових намаганнях відштовхнутися від головних першосформульованих тверджень про довіклля, то сюди можна причислити таких вчених, як В. Вернадський - "ноосфера як єдність біосфери і людства", Ю. Лібих – "Закон мінімуму", Ю. Одум – "Допоміжні принципи до Закону мінімуму", В. Шелфорд – "Закон толерантності", А. Гумбольд – "Закон природної зональності", Б. Коммонер – "Усе пов'язане з усім, усе має кудись діватися, ніщо не дається даром" та ін.

В.І. Вернадський (1863- 1945) та його праці "Етика" (1880 р. - незавершена), "Деякі слова про ноосферу" (1944), "Наукова думка як планетарне явище" (1945) та інші мають велике значення для становлення

екологічної етики, адже антропокосмічна система поєднує в єдине гармонійне ціле такі аспекти розвитку людства, як природний і соціальний [3]. Мислитель в 1923 році у Сорбонні виклав еволюційно-проективне розуміння про перетворення людини в могутню геологічну силу, здатну переділити у своїх інтересах біосферу Землі, виокремлюючи два етапи формування ноосфери: стихійний і свідомий. Вагоме значення вчення про ноосферу полягає в його етичній спрямованості, де головними рисами є: 1) принцип єдності людини і природи; 2) принцип зростання наукової думки; 3) принцип інтернаціоналізації науки як духовної єдності людства; 4) принцип критичності; 5) принцип моральної відповідальності вчених; 6) принцип творчості; 7) принцип соціальності науки.

Терміном "ноосфера", уведеним В. Вернадським для позначення нового стану в еволюції природи, пов'язаного з появою людської свідомості, він став називати етап еволюції біосфери, обумовлений цілеспрямованою на перетворення природи діяльністю. Вчений визначає такі необхідні умови створення ноосфери: 1) піднесення наукової думки; 2) створення єдності людства на ґрунті інтернаціоналізації науки; 3) моральна відповідальність вчених за використання наукової роботи для руйнівної мети; 4) соціальність науки. Ключовою ідеєю мислителя є те, що перехід біосфери в ноосферу, тобто царство розуму, є закономірним і невідворотним етапом розвитку матерії. Центальною темою вчення про ноосферу є єдність біосфери і людства. В. Вернадський у своїх працях розкриває корені цієї єдності, значення організованості біосфери у розвитку людства, це дозволяє зрозуміти місце та роль історичного розвитку людства в еволюції біосфери, закономірності її переходу в ноосферу. В основі теорії В. Вернадського про ноосферу лежить те, що людина не є самодостатньою живою істотою, що живе окремо за своїми законами, вона співіснує всередині природи та є її частиною. Людина - невіддільна від біосфери, вона в ній живе і лише її об'єкти може досліджувати безпосередньо своїми органами відчуттів. "За межі біосфери вона може проникати лише побудовами розуму, виходячи з відносно небагатьох категорій численних фактів, які вона може отримати в біосфері зоровим дослідженням небесного горизонту та вивченням в біосфері відображень космічних явищ, або потрапляючи в біосферу космічної позаземної речовини...". Таким чином, наукова думка людства, працюючи лише в біосфері, в ході прояву врешті-решт перетворює її на ноосферу, геологічно охоплює її розумом. Лише зараз стало можливим наукове виділення біосфери, що є основною сферою знання з навколишньої реальності.

Процес переходу біосфери в ноосферу невідворотно несе риси свідомості, цілеспрямованої діяльності, творчої праці. В. Вернадський вбачав важливі завдання створення ноосфери, що стоять перед людством. Становлення етапу ноосфери В. Вернадський пов'язує з дією багатьох факторів: 1) єдністю біосфери та людства; 2) єдністю людського роду; 3) планетарним характером людської діяльності та її зв'язком з геологічними процесами; 4) розвитком

демократичних форм людського співжиття; 5) прагненням до миру народів планети; б) небувалим розвитком ("вибухом") науки й техніки. Багато з того, про що писав Вернадський, стало спадщиною сьогоднішнього дня, адже сучасними та зрозумілими нам є його думки про цілісність, неподільність цивілізації, про єдність біосфери та людства. Про переломний момент в історії людства сьогодні говорять вчені, політики, публіцисти. Він вбачав невідворотність ноосфери, що ґрунтувалась як еволюцією біосфери, так і історичним розвитком людства. З точки зору ноосферного підходу по-іншому вбачаються і сучасні больові точки розвитку світової цивілізації (варварське ставлення до біосфери, загроза світової екологічної катастрофи, виробництво засобів масового знищення).

Корінний перехід до витоків життя, до організованості біосфери і діяльності в планетарному вимірі в сучасних умовах повинен звучати як заклик до того, щоб мислити та діяти в біосферному - планетному вимірі. При цьому Вернадський розглядав науку як силу, що змінює біосферу та життя людства, яка є тим основним ланцюгом, через який поглиблюється єдність біосфери та людства. Вчення про ноосферу В. Вернадського стало стимулом у формуванні нової картини світу, що спрямована перш за все на знання, як істину у пізнанні, а не підкоренні законів природи (екологічного імперативу), перегляду усієї сукупності традиційних світоглядних уявлень про місце і роль людини у природі і суспільстві, виявленні нових цінностей, пріоритетів і норм буття суспільства.

Ю. Лібіх вперше займався питанням мінімальної кількості необхідної речовини, який в 1840 р., ще задовго до появи самого терміна "екологія", на основі вивчення мінерального живлення рослин досліджував залежність їх росту від тих чи інших хімічних елементів або речовин [4]. Зрозуміло, що потреби різних видів у кожних конкретних умовах різні. Однак, поряд з цим, є мінімум факторів, які необхідні для існування живого організму. При так званому стаціонарному стані (стан системи більш-менш стабільний і не є перехідним) лімітуючою буде та речовина, кількість якої буде найбільш близька до необхідного мінімуму. На основі своїх досліджень Ю. Лібіх вивів так званий "Закон мінімуму": ріст рослин залежить не стільки від наявності всіх речовин, скільки від мінімальної кількості певної речовини, відсутність якої, у свою чергу, призводить до затримки росту. Компенсація нестачі одного елемента іншим не проходить. Речовиною, яка знаходиться в мінімальних кількостях, регулюється урожай і визначаються величина і сталість його в часі. З часом до цього закону вносили певні доповнення, але вони не змінювали суті самого закону (температура, час і т.д.), а значно ускладнювали застосування встановленої закономірності. Окрім того, з часу встановлення Ю. Лібіхом цієї закономірності, вченими було відзначено, що вона при застосуванні на практиці потребує уточнення.

Ю. Одум для застосування закону мінімуму пропонує користуватись допоміжними принципами, яких, на його думку, має бути два [5]. Перший

допоміжний принцип - обмежуючий принцип: закон Лібіха можна застосовувати без уточнень тільки до умов стаціонарного стану, коли притік енергії та речовин регулюється її виток, тобто система перебуває у стані рівноваги. Ю. Одум звертає увагу на те, що система характеризується динамікою, і тому введення обмежуючого принципу обмежить похибки, які виникають при довготривалих дослідженнях екосистем. Другий допоміжний принцип стосується взаємодії факторів: було відзначено, що в певних умовах висока концентрація або достатність певної речовини, або дія другого, нелімітуючого, фактора може змінювати потребу у мінімальній кількості речовини. Прикладом може бути заміна використання моллюсками кальцію стронцієм, або така закономірність: рослинам, які ростуть на сонці, потреба у цинку є меншою, отож цинк перестає бути лімітуючим елементом. Другий допоміжний принцип, введений Ю. Одумом, вказує на недоцільність аналізу стану системи на основі невеликої кількості елементів. Він наполягає на необхідності комплексного аналізу при будь-якому екологічному дослідженні.

Правило Шелфорда – "Закон толерантності", один з основних принципів екології, згідно з яким присутність або процвітання популяції будь-яких організмів у даному місцезнаходженні залежить від комплексу екологічних факторів, до кожного з яких в організмі існує певний діапазон толерантності (витривалості) [6]. Діапазон толерантності по кожному фактору обмежений його мінімальним і максимальним значеннями, в межах яких тільки і може існувати організм ("екологічний стандарт" виду). Ступінь процвітання популяції (або виду) в залежності від інтенсивності впливаючого на неї фактора зображують у вигляді так званої кривої толерантності, яка звичайно має дзвоноподібну форму з максимумом, який відповідає оптимальному значенню даного чинника. Правило висунув 1913 року Шелфорд на підставі експериментів з впливу на комах фізичними агентами різної інтенсивності. Разом із "Законом Лібіха" об'єднується в принцип лімітуючих факторів. Лімітуючим може бути будь-який екологічний фактор (наприклад, кількість місць, придатних для будівництва гнізда), але найважливішими найчастіше виявляються температура, вода, їжа (для рослин - наявність біогенних елементів у ґрунті). Запропоновано низку положень, які доповнюють закон: діапазони толерантності до окремих факторів та їх комбінацій різні; організми з широкими діапазонами толерантності (еврибіонти) широко розповсюджені; якщо рівень одного з факторів виходить за межі толерантності, звужується діапазон витривалості до інших факторів тощо.

А. Гумбольдту належать перші наукові узагальнення про зональність природи [7]. Природні зони - територіальні одиниці географічної оболонки Землі, які характеризуються переважанням однорідних природно-територіальних комплексів і закономірно змінюють одна одну в певному порядку в межах фізико-географічних поясів. Найчастіше мають вигляд широких смуг, які простягаються на великих просторах переважно в широтному (Зх.-Сх.) напрямі.

Б. Коммонер сформулював чотири закономірні положення [8]:

1. Все пов'язано з усім (усі явища, що відбуваються на планеті, просторово та каузально пов'язані між собою і будь-які процеси, що мають місце в окремих екосистемах планети, так чи інакше відбиваються на всій екосистемі Землі.

Каузальність (лат. *causalis*) - причинність; причинна взаємообумовленість подій в часі; детермінація, при якій при дії одного об'єкту (причина), відбувається відповідна очікувана зміна іншого - предмету, об'єкту (дослідження). Каузальність виконує найважливішу методологічну роль в науковому і повсякденно-побутовому пізнанні. На підставі її поняття будувалися механістична картина Світу, концепції детермінізму (Лаплас, Спіноза). У теорії управління каузальність характеризує причинну взаємообумовленість й інерційність процесів в керованих об'єктах і системах.

2. Усе мусить кудись діватися (Земля наближається до такого моменту, коли її економіка буде змушена перейти на економіку замкнутої системи на відміну від нинішньої відкритої економіки, де завжди забезпечений прихід ресурсів та відхід шлаків).

3. Природа знає краще (всі явища пов'язані у часі, кожна людина повинна пам'ятати про свою належність до людства, що живе не тільки в теперішньому, але й у майбутньому і у своїй діяльності співвідноситься з можливостями та закономірностями біосферних процесів, частиною яких є людство).

4. Ніщо не дається даром, необхідно усвідомлювати своє місце у Всесвіті, обов'язки, які впливають із ноосферних зазіхань розуму та обмеження, що накладаються на перетворюючу діяльність людства і кожної окремої людини характером їх буття і на планеті, і в Космосі.

За наявності великого кола теоретичних суджень й трактувань космічних, екологічних та економічних законів, ні в літературі, ні у "Вікіпедії", ні в "Інтернетресурсі", немає чітких і однозначних визначень самих категорій: "що таке космічний закон", "що таке екологічний закон", "що таке економічний закон"? Таким чином усі намагаються формулювати космічні, екологічні та економічні закони, не вдаючись у елементарне розуміння самих категорій... Можливо саме тому, як у нашому суспільстві, так, і на рівні світової цивілізації, ми маємо уперте цинічне ставлення до будь-яких законів взагалі?

Слід зазначити, що юридичне тлумачення закону, як документу, як акту влади ми знайшли. Закон - це нормативно-правовий акт, що приймається в особливому порядку органом законодавчої влади або референдумом, має вищу юридичну чинність і регулює найбільш важливі суспільні відносини. Основні ознаки закону: 1) закон являє собою різновид нормативно-правових актів (у їхній системі є закони й підзаконні акти) і як усякий інший нормативний акт містить норми права (загальні правила поведінки), адресовані відповідним суб'єктам права; 2) закон приймається органом законодавчої влади (вищим представницьким органом державної влади) - парламентом країни або всенародним голосуванням (референдумом); 3) закон приймається органом

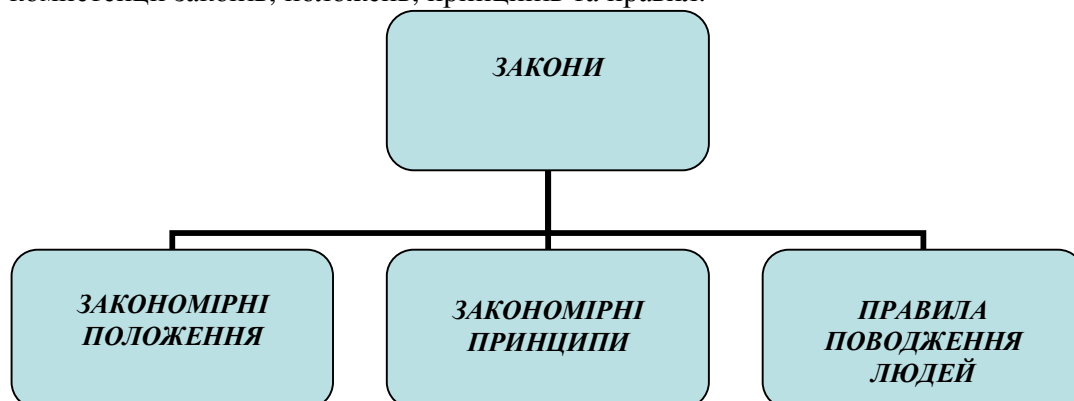
законодавчої влади в особливому процедурному порядку (стадії законотворчості), передбаченому Конституцією й регламентом парламенту (див. п. 4 ст. 82 Конституції України); 4) закон у системі нормативно-правових актів (системі законодавства) має вищу юридичну чинність; 5) закон регулює найбільш важливі (основні, найбільш значимі) суспільні відносини, які становлять предмет компетенції парламенту країни; 6) закон у системі законодавства ставиться до числа найбільш стабільних нормативно-правових актів. Згідно п.2 ст.8 Конституції України (Основного Закону України) - Конституція України має найвищу юридичну чинність. Вища юридична чинність закону вказує на його верховенство в системі правових актів, що також припускає, що підзаконні акти повинні відповідати законам (видаватися на основі й на виконання законів), у випадку невідповідності (або протиріччя) вони у встановленому порядку відміняються [9].

Якщо насправді визначення "що таке космічний закон", "що таке екологічний закон", "що таке економічний закон" десь у паралельному науковому вимірі існують, то дуже добре було б з ними ознайомитися. Нас цікавить об'єктно-предметне визначення цих понять, тому ми спробуємо сформулювати власне тлумачення, яке б відповідало сутнісній чіткості й однозначності визначення даних категорій. Економічні категорії - це логічні поняття, які виражають суттєві сторони економічних явищ і процесів, кожна категорія відбиває окремі сторони економічних відносин, що в сукупності характеризують сутність економічних явищ і процесів (виробництво, відтворення, споживання, попит, пропозиція, товар, гроші, прибуток, витрати, собівартість, ціна, дохід, рентабельність тощо). Економічні категорії більш динамічні (змінювані), ніж економічні закони, але економічні закони знаходяться на більш високому рівні пізнання економічних явищ і процесів. Кожен закон наче групує навколо себе певну кількість (в залежності від складності закону) економічних категорій. В сучасній економічній теорії вживаються такі поняття, як "Економічний закон", "Економічний принцип", "Економічна модель", ці терміни означають узагальнення, або констатацію закономірностей в економічній поведінці людей та суспільства.

"Економічний принцип", це теоретичні узагальнення, що містять певні допущення, усереднення, які відображають загальні тенденції розвитку економічної системи. Також вони віддзеркалюють взаємозв'язки економічних явищ, але менш стійкі і мають менш обов'язковий характер. "Економічна модель", це теоретична модель, збудована для аналітичного опису економічних процесів за допомогою відносно невеликого числа концепцій або змінних. "Економічна модель" може бути, як якісною, так, і стохастичною або детермінованою математичною моделлю. "Якісна економічна модель", це теоретична модель, збудована для аналітичного опису економічних процесів за допомогою якісних (фактичних) показників. "Стохастична економічна модель", це ймовірнісна модель, у якій використовується одна або більше випадкових величин для врахування невизначеності процесу, або в якій вхідні дані будуть

представлені відповідно до деякого статистичного розподілу. Термін "Економічний закон" передбачає вищий ступінь точності цих закономірностей.

На рис. 1. схематично представлено категорійний алгоритм загальної компетенції законів, положень, принципів та правил.

Рис. 1. Схематичне представлення категорійного алгоритму загальної компетенції законів, положень, принципів та правил

Джерело: авторська інтерпретація

Термін "закон" є ієрархічною вершиною вираження Світу, природи і взаємовідносин між людьми або у суспільстві. Термін "положення" слід трактувати як теоретико-методологічні основи формування законів. Термін "принцип" походить від латинського "principium" і означає "начало", "основа" – у нашій системі понять, це теоретико-методологічні основи побудови закономірних положень. Або іншими словами, принцип: це те первинне, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки; це внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні та теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різних сферах діяльності. Термін "правила поведінки людей", це термін, яким слід пояснювати реалізацію на практиці сформульованих закономірних принципів, закономірних положень і відкритих та пізнаних або обґрунтованих законів. Правила, це норми, які сформульовані на основі пізнання законів чи закономірностей, пояснюють що діяти треба саме так.

Під категорією "Космічний закон" слід розуміти причинно-наслідкові зв'язки і взаємозалежності між явищами і процесами, які виникають у Всесвіті (космосі, міжгалактичному просторі), мають об'єктивний характер, тобто розвиваються і функціонують незалежно від волі людей. Можуть виникати і функціонувати поза людською свідомістю або діяльністю, діють вічно, або доти, поки існує простір і час.

Під категорією "Екологічний закон" слід розуміти причинно-наслідкові зв'язки і взаємозалежності між явищами і процесами, які виникають у природному середовищі (яке існує навіть у супереч волі людини) існування

живих організмів на планеті Земля, мають об'єктивний характер, тобто розвиваються і функціонують незалежно від волі людей. Умови існування живих організмів складаються з тих, що існують незалежно від людини, можуть створюватися власне людиною. Також, як і у "космічному законі", можуть виникати і функціонувати поза людською свідомістю або діяльністю, діють вічно, або доти, поки існує простір, час та умови існування живих організмів (сукупність біотичних та абіотичних умов).

Під категорією "Економічний закон" слід розуміти причинно-наслідкові зв'язки і взаємозалежності (предмет господарської діяльності) між явищами і процесами господарської діяльності (об'єкт господарської діяльності). Причинно-наслідкові зв'язки і взаємозалежності господарської діяльності мають суб'єктивний характер, тобто залежать від волі людей. При цьому діяльність людини призводить до трансформації природного середовища у техногенне (створені об'єкти внаслідок цілеспрямованої діяльності людства) й соціальне середовища (досягнення людства внаслідок інтелектуальної діяльності людини). Явища і процеси господарської діяльності виникають, функціонують й розвиваються лише у процесі економічної діяльності людей, яка є основою економічного життя, керованого людьми. Цілеспрямована діяльність відрізняє людину від усіх інших живих істот планети Земля - вона є специфічно людською формою активності, необхідною умовою існування суспільства і цивілізації. Економічні закони визначають свідомість, волю, вчинки й дії людей - членів суспільства; діють на базисі певних економічних, екологічних, соціальних та сировинних умов та перестають діяти, коли ці умови зникають. "Ноосфера" є найвищим рівнем формування соціального середовища, яке поступово буде трансформуватися у "ноосферу інтернетсередовища".

Сумнівним і необгрунтованим є твердження окремих вчених, що економічні закони діють по аналогії з екологічними (природними) законами, які насправді не визначаються і не керуються людиною. Ось приклади: що купувати (попит), що виробляти (пропозиція), для кого виробляти, як виробляти визначає людина; курс валюти формує людина; правила торгівлі встановлює людина і т.д. Звідки ж об'єктивність економічних законів, коли вони існують лише як наслідок господарської діяльності людини, немає господарської діяльності – немає економічних законів. Адже сонце сходить і заходить без існування і впливу людини, а, наприклад, попит і пропозиція не існуватимуть без людини. Чи можна те, що виникає внаслідок творіння людини вважати об'єктивним, таким що існує як закон природи? На прикладі сонця об'єктивність економічних законів полягає хіба що в тому, що сонце не скрізь одинаково світить і гріє, й люди не усі економічно успішні: є дуже багаті та дуже бідні. Одночасно цей факт вказує на суб'єктивність економічних законів: для одних людей все і забагато, для інших – нічого...

Враховуючи суб'єктивний фактор "Економічних законів", на відміну від космічних або екологічних, економічна наука є більш "приземленою", "меркантильною" та "уречевленою"... Всесвіт навколо нас – людей, це лише та частка Світу, яку ми можемо побачити у довіллі, на столі у кухні, відчути у

кишені тощо. Якщо весь Світ: галактичний вимір, глобальний вимір, екологічний вимір побудовані за законами певного системного виміру, то по логіці, процеси економіко-екологічного відтворення, які відображають певну систему, теж повинні бути наділені певними закономірностями. Нами сформульовано ряд понять (категорій), що трактують закономірності економіко-екологічного відтворення й можуть претендувати на компетенцію закономірних положень, принципів і правил поведження людей у постійному системному процесі "виробництва – споживання - відтворення". Вони все-таки вносять деякі зміни в рівень знань, надають можливість встановити вплив суб'єктивного фактора на об'єктивно існуючі закономірні явища і процеси упорядкування і збалансування системи економіко-екологічної взаємодії.

Поняття (категорію) "економіко-екологічне відтворення" слід розуміти як постійний процес суспільного відтворення і природокористування заснований на забезпеченні поліфункціональності екосистем, оптимального балансу інтересів і функцій у економічному циклі "виробництва – споживання – відтворення", раціонального науково-технічного прогресу в умовах трансформації і розвитку існуючої моделі економіко-екологічного середовища. Економіко-екологічне відтворення є основою постійного повторення процесів відтворення, які лежать в основі пояснення і схематичного представлення "Колеса відтворення економіко-екологічного потенціалу".

На рис. 2. схематично представлено "Колесо відтворення економіко-екологічного потенціалу": ЕЕВ – економіко-екологічне відтворення; скеруванням економічного процесу є відтворення економічного, екологічного, сировинного і соціального потенціалів; базуючись при цьому на продуктивних (здіяяних) і потенційних (нездіяяних) ресурсах, якими володіє макроекономіка країни, або світове господарство на глобальному рівні економіки.

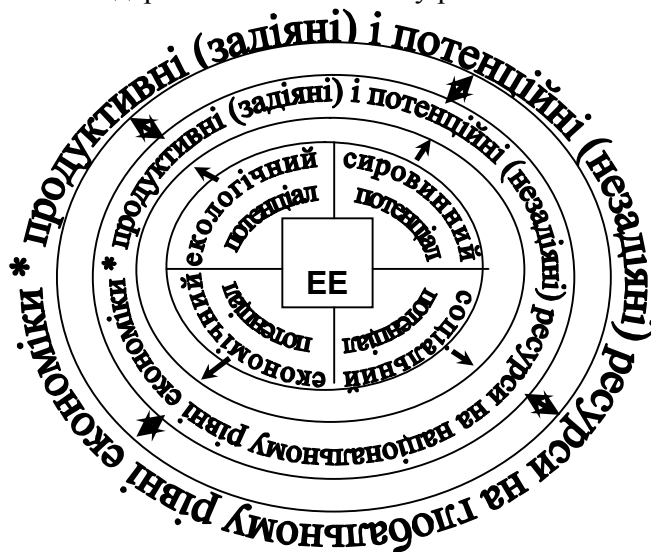

Рис. 2. Колесо відтворення економіко-екологічного потенціалу

Джерело: авторська розробка

На основі даної категорії можна пояснити наступні поняття – "економіко-екологічний потенціал" та "відтворення економіко-екологічного потенціалу". "Економіко-екологічний потенціал" – це наявні можливі до використання економічні, екологічні, сировинні і соціальні ресурси для задоволення потреб життєдіяльності суспільства у системному економіко-екологічному процесі "виробництва – споживання – відтворення".

Відповідно "відтворення економіко-екологічного потенціалу" – це створення економічних умов для раціонального використання, збереження і відновлення економічних, екологічних, сировинних та соціальних ресурсів, а також забезпечення відповідного якісного рівня функціонування соціальних відносин і життєдіяльності людини.

Процес регулювання розглядається як управлінська функція з стабілізації або збалансування економічної системи. Категорію "регулятори", стосовно економіко-екологічної сфери, слід розуміти як критерії, принципи, положення, правила, стандарти, показниково-нормативну базу, економіко-математичні моделі, регуляторні індикатори тощо упорядкування і збалансування системи економіко-екологічної взаємодії.

Слід зазначити, що зазначені нами види процесів відтворення, створюють між собою парні гармонізовані взаємозв'язки і потребують врахування цього факту у наукових дослідженнях та прикладній реалізації процесів відтворення економіко-екологічного потенціалу. Схематичною формулою економіко-соціальні та еколого-сировинні взаємозв'язки у процесах економіко-екологічного відтворення можна показати наступним чином:

$$EEB = [BE_n\Pi \leftrightarrow BC_n\Pi] \leftrightarrow [BC_n\Pi \leftrightarrow BE_n\Pi] \rightarrow \text{оптимум},$$

де **EEB** – економіко-екологічне відтворення; перший парний гармонізований взаємозв'язок: **BE_nΠ** – відтворення економічного потенціалу й **BC_nΠ** – відтворення соціального потенціалу (економіко-соціальний взаємозв'язок); другий парний гармонізований взаємозв'язок: **BE_nΠ** – відтворення екологічного потенціалу та **BC_nΠ** – відтворення сировинного потенціалу (еколого-сировинний взаємозв'язок).

Тобто, стан і якісні параметри відтворення економічного потенціалу визначає відтворення соціального потенціалу, і навпаки. А стан і якісні параметри відтворення сировинного потенціалу визначає відтворення екологічного потенціалу, і навпаки.

У табл. 1 нами систематизовано класифікаційну характеристику процесів відтворення економіко-екологічного потенціалу: 1) види процесів відтворення; 2) назва параметрів за видовою роллю і функцією відтворення потенціалу; 3) ознаки і сфери прояву та впливу відтворення потенціалу.

Таблиця 1.

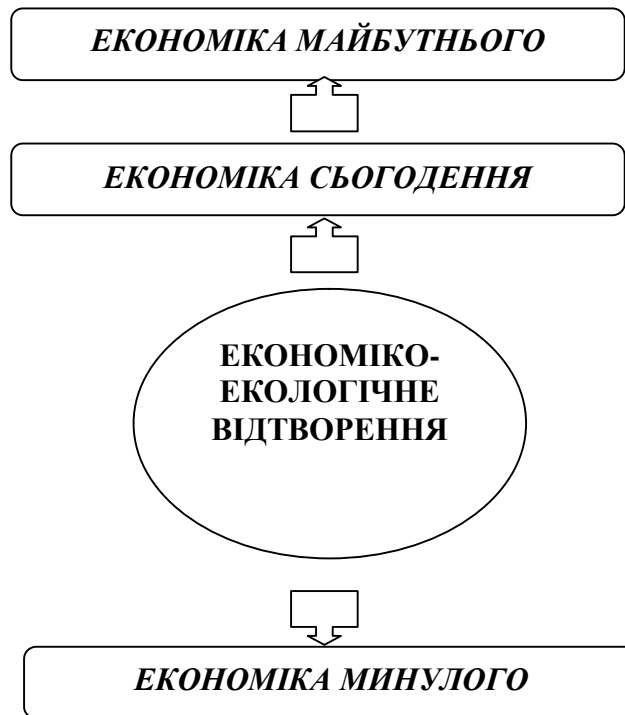
**Систематизована класифікаційна характеристика процесів
відтворення економіко-екологічного потенціалу**

Джерело: авторське формулювання

Види процесів відтворення	Назва параметрів за видовою роллю і функцією відтворення потенціалу	Ознаки і сфери прояву та впливу відтворення потенціалу
Відтворення економічного потенціалу	<p>Економічний потенціал: товарне виробництво і товарообмін, експортно-імпортні відносини, надання різноманітних економічних послуг, право власності на майно; володіння капіталом та отримання прибутків і т.д. Централізований спосіб задоволення різноманітних суспільних потреб на внутрішньоєкономічному та зовнішньоєкономічному рівнях.</p>	<p>Відтворення робочої сили: розвиток людського фактора: постійне відтворення та підтримання фізичних, розумових, професійних сил та здібностей людини. Гармонізація життєдіяльності людського суспільства завдяки врахуванню ролі людського фактора (підвищення рівня життя, освітнього та професійного рівня людей) та добрій керованості соціальними процесами в т.ч. процесами народжуваності і смертності населення (для України збільшення кількості населення).</p> <p>Відтворення виробничих відносин: відтворення відносин власності, відносин у процесі постійного відтворення виробництва, обміну, розподілу і споживання (підприємницька ініціатива, економічна свобода). Тиражування (диверсифікація), вдосконалення та трансформація виробничих відносин відповідно до розвитку продуктивних сил та суспільства.</p> <p>Відтворення сукупного суспільного продукту: просте відтворення в розмірах попередніх років; звужене відтворення в розмірах, менших, ніж ССП минулих років; розширене відтворення у масштабі, який збільшується. Натуральне господарство, регулювання станів економічних криз та інших негараздів; забезпечення всебічного розвитку суспільства завдяки гармонізації виробництва та розподілу валового внутрішнього продукту.</p>
Відтворення екологічного потенціалу	<p>Екологічний потенціал: середовищезахисна роль екосистем; обмеженість і доцільність споживання тих чи інших груп ресурсів і користостей які вони продукують; раціональне використання, охорона і відтворення природних ресурсів; якість стану довкілля; якість життєдіяльності людини..</p>	<p>Відтворення природних ресурсів: виробничих запасів деревини, посівних площ, природно-заповідного фонду, пошкоджених земель, відновлення цілісного комплексу природного середовища тощо. Раціональне споживання природних ресурсів як головний економіко-екологічний фактор існування людського суспільства в попередньому або кращому стані. Необхідність збалансування екологічної рівноваги, тобто дотримання екологічного балансу в деградованому природному середовищі через недбалу господарську діяльність людини.</p>

<p>Відтворення соціального потенціалу</p>	<p>Соціальний потенціал: соціальна інфраструктура територій; організаційні підприємницькі структури; підприємницькі свобода та ініціатива; людський фактор і організаційна культура; обсяги робіт, робочі місця; регулювання зайнятості населення; надання соціальних послуг – охорона здоров'я, рекреаційні послуги, туризм і відпочинок тощо.</p>	<p>Формування інноваційно-інвестиційного соціального середовища, закладка основ "ноосферного суспільства": популяризація і поширення знань, створення підприємницького середовища, ринку праці, ринку робочої сили, ринку соціальних послуг тощо.</p>
<p>Відтворення сировинного потенціалу</p>	<p>Сировинний потенціал: земля, надра, ліси, корисні копалини; харчові, кормові, лікарські, деревинні, технічні, захисні, водні, рекреаційні і естетичні ресурси; продукування фітомаси і кисню та інші ресурси. Відновлювальні, частково відновлювальні, невідновлювальні природні ресурси є основою сировинного потенціалу.</p>	<p>Первинна продукуюча та відновлювальна властивості екосистем і їх потенціальна можливість продукувати та збільшувати продуктивні ресурси й корисність. Інтенсифікація відтворення відновлювальних (лісові ресурси, рослинні ресурси, ресурси тваринного світу) та частково відновлювальних (земельні ресурси, водні ресурси) природних ресурсів. Рациональне й бережливе використання невідновлювальних природних ресурсів (корисні копалини: паливні – кам'яне вугілля, буре вугілля, торф, нафта, природний газ; металічні – залізні руди, марганцеві руди, нікелеві руди, ртутні руди, золото; хімічна сировина – графіт, озокерит, фосфорити, сірка, калійні солі, кам'яна сіль; будівельна сировина – вапняк, каолін, мармур, граніт, вогнетривкі глини, крейда, мергель, пісковик та ін.).</p>

Принциповою методологічною основою дослідження явищ і процесів економіко-екологічного відтворення є аналіз економіки минулого, економіки сьогодення, з тим, щоб можна було об'єктивно прогнозувати економіку майбутнього (див. рис. 3). Дослідження явищ і процесів економіко-екологічного відтворення у просторово-часовому контексті дозволяє виявити прогресивні (позитивні, конструктивні фактори) та деструктивні (негативні, руйнівні фактори) сторони економічного розвитку, що у подальшому спонукає до розроблення оптимальної системи економіко-екологічного відтворення, це стосується, як окремих національних економічних систем, так і глобальної економіки у цілому. При цьому, просторовим виміром економіки слід вважати економіку підприємств, економіку регіонів, економіку країни та глобальну економіку (у майбутньому - економіку космосу). А часовим виміром економіки слід вважати економіку минулого, економіку сьогодення і економіку майбутнього.

Рис. 3. Схематичний принципний методологічний алгоритм дослідження явищ і процесів економіко-екологічного відтворення у просторово-часовому контексті

Джерело: авторська розробка

Основні узагальнення і висновки. Нами проаналізовано, узагальнено та інтерпретовано відносно поставленої проблеми фундаментальні наукові погляди Альберта Ейнштейна, Рудольфо Лео Бернарда Мінковського, головні першосформульовані твердження про доквілля В. Вернадського, Ю. Лібіха, Ю. Одума, В. Шелфорда, А. Гумбольда, Б. Коммонера. Актуалізовано терміни "космічний закон", "екологічний закон", "економічний закон", схематично представлено категорійний алгоритм загальної компетенції законів, положень, принципів та правил. Сформульовано теоретичні категорії та представлено "Колесо відтворення економіко-екологічного потенціалу". Систематизовано класифікаційну характеристику процесів відтворення економіко-екологічного потенціалу: 1) види процесів відтворення; 2) назва параметрів за видовою роллю і функцією відтворення потенціалу; 3) ознаки і сфери прояву та впливу відтворення потенціалу. Показано схематичну формулу економіко-соціальних та еколого-сировинних взаємозв'язків у процесах економіко-екологічного

відтворення. Схематично представлено принциповий методологічний алгоритм дослідження явищ і процесів економіко-екологічного відтворення у просторово-часовому контексті.

Базуючись на останніх результатах наукових досліджень, слід визначити декілька узагальнюючих головних тез:

Теза 1. Ми можемо вважати, що простір і час безмежні, але це не означає незмінність форми і змісту просторово-часового континууму, як вчення про логічну природу Всесвіту (термін "континуум" – від лат. *continius* – суцільний, безперервний ряд фактів, показників або числових значень, при вираженні явищ і процесів мовою математики).

Теза 2. Сучасне людство не володіє, у достатній мірі, об'єктивними знаннями та інформацією про закони космосу, а тому не буде своє соціальне співжиття у ритмі з космічними законами.

Теза 3. Незнання і нерозуміння законів космосу, не означає, що останні не діятимуть, через це, на соціальне середовище людини.

Теза 4. Сучасне глобальне соціальне середовище людини, є не менш різноманітним, ніж сам космос, але проблема в тому, що людство не володіє тотожними космічним – законами гармонійного саморегулювання в умовах різноманітних обмежень (економічних, екологічних, сировинних й соціальних).

Теза 5. Закони співіснування живого та неживого світів, як у космосі, так, і в рамках планети Земля, передбачають об'єктивну необхідність існування у космосі третьої сили – духовної (щасливі люди, якщо така сила є).

Теза 6. Якщо вірним є твердження, що простір Всесвіту постійно розширюється, то ідентичним є припущення, що глобальна економіка теж виходитиме за існуючі межі (економіка космосу) – використання потенціалу сонця, місяця, астероїдів тощо.

Теза 7. Можна припустити, як незаперечний факт, що планета Земля функціонує у "законодавчому космічному полі Всесвіту", як об'єкт космосу, а всі інші процеси життєдіяльності у межах Землі підпорядковані та відбуваються у похідному "законодавчому екологічному полі Землі".

В основі формування законів повинно бути наукове відкриття (*scientific opening, discovery*) - інноваційне видатне досягнення у тій чи іншій сфері людської діяльності, яке вносить вагомі зміни в рівень знань, надає можливість встановити об'єктивно існуючі до відкриття явища, закономірності, властивості, істини тощо. Наукове відкриття здійснюється у процесі наукового пізнання інформаційного світу, офіційно реєструється експертами Нобелівського комітету в Стокгольмі та Міжнародною Академією Інформатизації у Нью-Йорку. Не будь-який ряд принципів і положень закономірного спрямування або характеру може претендувати у категорію "закон".

Подальші дослідження автор вбачає: по-перше, у розвитку економіко-соціальної та еколого-сировинної стратегій сталого розвитку; по-друге, у виникненні дискусії серед численного кола вчених, особливо стосовно

"відкриття" і формулювання економічних законів та вироблення узгодженої фундаментальної теорії економіко-екологічного відтворення. Одночасно був би вдячним науковцям за таку творчу співучасть, як у плані конструктивної критики, так, і, в плані конструктивного розвитку фундаментальної теорії економіко-екологічного відтворення у контексті законів Всесвіту та екології.

Література

1. Пунько Б.М. Економіко-екологічне відтворення: Монографія / Б. М. Пунько [За редакцією академіка НАН України Б. В. Буркинського]. – Львів : Науково-виробнича фірма "Українські технології", друге вид., доп., 2011. – 440 с.
2. Інтернетресурс: http://uk.wikipedia.org/wiki/Альберт_Ейнштейн.
3. Інтернетресурс: http://uk.wikipedia.org/wiki/Вернадський_Володимир_Іванович.
4. Інтернетресурс: http://pidruchniki.ws/18060203/ekologiya/limituyuchi_fakt_ori_zakon_minimumu_libiha.
5. Інтернетресурс: <http://www.refine.org.ua/pageid-1136-1.html>.
6. Інтернетресурс: <http://bioenc.ru/slovar-po-biologii/id.shelfordapravilo/i.html>.
7. Інтернетресурс: <http://geography.kz/lyudi/gumboldt-aleksandr>.
8. Інтернетресурс: nprom.com.ua/personalities/170-commoner-barry.html.
9. Інтернетресурс: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/literatura/stati/tgp/102.php>.

Summary

B.M. Pun'ko

FUNDAMENTAL THEORY THE ECONOMIC-ECOLOGICAL REPRODUCTION IN CONTEXT OF LAWS OF UNIVERSE AND ECOLOGY

It is Analysed, generalized and fundamental scientific looks and main pershosformulevani assertions are interpreted in relation to the put problem about an environment. Terms "space law", "ecological law", "economic law", actualization, the category algorithm of general jurisdiction of laws, positions, principles and rules is schematically presented. Theoretical categories are formulated and "Wheel of reproduction is presented economic-ecological to potential". Klassification description of processes of reproduction is systematized economic-ecological to potential: 1) types of processes of reproduction; 2) the name of parameters is after a specific role and function of reproduction of potential; 3) signs and spheres of display and influence of reproduction of potential. A schematic formula is rotined economic-social and raw ekologo-material intercommunications in processes economic-ecological reproduction. The fundamental methodological algorithm of research of

the phenomena and processes of economic-ecological recreation is schematically presented in a spatio-temporal context.

Key words: *"Space law", "ecological law", "economic law", "Wheel reproduction, economic-ecological to potential", classification description processes of recreation, economic potential, social potential, ecological potential, raw material potential, economic-social intercommunications; raw ecological-material intercommunications.*

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.

УДК 339.18:637.1

Сенів Р. В., асистент, Волос В.О., к.ф.-м.н. ©

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького***ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ АКТИВІЗАЦІЇ ЕЛЕМЕНТІВ МАРКЕТИНГУ В ОРГАНІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА**

В статті сформульовано задачу оптимізації, яка описує активізацію елементів маркетингу при організації виробництва молока з урахуванням фондоозброєності, інвестицій і мінімального числа робочих місць.

Ключові слова: оптимізація, економіко-математична модель, управління запасами, комплекс господарської діяльності (КГД), молоко.

Постановка проблеми. Розглянемо завдання моделювання активізації елементів маркетингу при організації виробництва молока з позиції прийняття маркетингових рішень за схемою, близькою до запропонованої у праці [5]: маркетингова проблемна ситуація; множина альтернативних ситуацій, що доповнюють проблемну ситуацію до повної групи подій; множина обмежуючих факторів; критерій вибору оптимального рішення на основі співвідношень (задачі оптимізації) моделювання поведінки споживачів у ринковому сегменті:

$$\max(P_s \cdot N_s(x) - w_s \cdot x) \Rightarrow \Pi_s^{\max}. \quad (1)$$

$$\max(P_m \cdot N_m - w_m \cdot y) \Rightarrow \Pi_m^{\max}. \quad (2)$$

де: $N_s(x)$, N_m – обсяг продукції молока виробників і для посередників відповідно; $\Delta N = N_s(x) - N_m$ – частина продукції, яка безпосередньо попадає споживачам в обхід посередників; $C_s = w_s \cdot x$, $C_m = w_m \cdot y$ – витрати виробництва чи вартість витрат ресурсів на рік для виробників і для посередників; P_s , P_m – ціна молока для безпосередніх виробників і ціна, яку встановлюють посередники (в тому числі і на молокозаводах); Π_s – прибуток для безпосередніх виробників молока (селян), а також Π_m – прибуток для посередників.

В умовах недостатньо збалансованого ринку молока маркетинг буде розглядатись як система доцільної організації комплексу стандартів, сертифікації, ціноутворення, реклами, організації межі збуту, системи управління якістю (СУЯ), післяпродажного обслуговування.

Методи дослідження. В даному дослідженні для оцінювання динамічних змін комплексних показників якості в умовах ризику використовуємо методи оптимізації, зокрема, функціонал якості J системи управління маркетингом при організації виробництва молока задамо у вигляді:

$$J = \int_{t_0}^{t_k} f(g, u, \Omega) dt, \quad (3)$$

де g – вектор заданих впливів (g_i – параметри системи, які, зокрема, характеризують оптимальний набір комплексних показників якості); u – вектор керувань; Ω – вектор невизначених збурень; $[t_0, t_k]$ – інтервал часу, в якому розглядається процес (пов'язаний із виробництвом молока); $f(g, u, \Omega)$ – функція, що відображає систему показників якості для інформації, яка характеризує активізацію елементів маркетингу при організації виробництва молока.

Концептуально ідеальний варіант для системи управління маркетингом при організації виробництва молока (3) описано у праці [1]. Це наступні положення. Підприємство працює "як годинник", дії співробітників і підрозділів добре скоординовані. Не відбувається втрат, затримок, спотворення інформації. Співробітники в повсякденній діяльності орієнтовані на потреби клієнтів і цілі компанії, а не на інтереси свої особисті і свого підрозділу. Кожному зрозуміло, як його робота відображається в результатах діяльності компанії. Завжди зрозуміло, хто відповідає за ту чи іншу діяльність або функцію. Відомі терміни виконання кожної операції і завдання в цілому. Виконання усіх операцій, функцій, завдань спрямовано на досягнення цілей компанії і задоволення потреб клієнтів компанії. Якщо ці ознаки в наявності, то нехай система працює і процвітає. Якщо ж картина з точністю до навпаки, то процес управління – це той ресурс, який може істотно підняти ефективність бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Як приклад реалізації співвідношення (3) розглянемо задачу управління запасами молока для заданого складу.

Задачею управління запасами називається оптимізаційна задача, у якій передбачаються відомими дані щодо поставок продукції на склади, попит на продукції, витрати й умови зберігання товарних запасів. Потрібно оптимізувати роботу складу за заданим критерієм оптимізації аналогічно як у праці [2].

Виберемо за одиничний інтервал часу один день. Нехай до кінця дня на складі ($t - 1$) перебуває запас продукції (молока) в обсязі $x_{t-1} \geq 0$. Склад робить замовлення на поповнення запасу товару в обсязі h_t . Це поповнення надходить до початку наступного дня t , так що запас товару на початку наступного дня становить $x_{t-1} + h_t$. Нехай S_t – обсяг товару, запрошений споживачами у день t (обсяг заявки).

Якщо $S_t \leq x_{t-1} + h_t$, то склад задовольняє заявку споживача повністю, а залишки товару $x_t = x_{t-1} + h_t - S_t$ переносяться на наступний день ($t + 1$), причому витрати (P_c – витрати в розрахунку на одиницю продукції, наприклад, літра молока) зберігання цього запасу пропорційні його обсягу й рівні:

$$P_c \cdot x_t = P_c \cdot (x_{t-1} + h_t - S_t). \quad (4)$$

Якщо обсяг заявки $S_t > x_{t-1} + h_t$, то склад повністю віддає свій запас, а за недопоставлений товар зазнає втрат (наприклад, штрафується за дефіцит), які пропорційні обсягу дефіциту й рівні:

$$P_D \cdot \Delta S_t = P_D \cdot (S_t - x_{t-1} - h_t). \tag{5}$$

де P_c – штрафні санкції (витрати) в розрахунку на одиницю продукції, наприклад, літра молока.

Повні витрати складу можна записати у вигляді:

$$\varphi(x_{t-1}, h_t, \Delta S_t) = \max\{P_c \cdot (x_{t-1} + h_t - S_t); P_D \cdot (S_t - x_{t-1} + h_t)\}. \tag{6}$$

У класичній постановці задачі управління запасами передбачається, що сама величина попиту S_t , не відома, однак вона є незалежною випадковою величиною, що має заданий закон розподілу. Нехай розподіл ймовірностей величини S_t , задається неперервною функцією розподілу $F_S(x)$ із густиною розподілу $f_S(x)$. Тоді середні повні витрати $\Phi(x_{t-1} + h_t)$ можна подати у вигляді співвідношення:

$$\Phi(x_{t-1} + h_t) = M\varphi(x_{t-1}, h_t, \Delta S_t) = \int_{-\infty}^{\infty} \varphi(x_{t-1}, h_t, \Delta S_t) dF_S(S_t). \tag{7}$$

З урахуванням (3), (7) задача оптимізації (управління запасами молока) для заданого складу має такий вигляд:

$$F_m = \int_{t_0}^{t_k} f(g, u, \Omega) dt - \int_{-\infty}^{\infty} \varphi(x_{t-1}, h_t, \Delta S_t) dF_S(S_t) \Rightarrow opt, \tag{8}$$

Тут F_m – функція мети, яка характеризує функціонування складу із запасами молока.

Задача (8) приводиться до задачі математичного програмування і розв’язується так, щоб з допомогою вектора керувань u регулювати обсягом замовлення на поповнення h_t і мінімізувати середні повні витрати $\Phi(x_{t-1} + h_t)$ протягом заданого інтервалу часу $[t_0, t_k]$. В даному випадку Ω (вектор невизначених збурень) виражається через відхилення параметрів (4), (5).

Таблиця 1.

Оцінювання експертним методом інформації, яка характеризує активізацію елементів маркетингу при організації виробництва молока,

ПЯ	Оцінка властивостей експертами							Знач. ПЯ	КВ	ФМ	ЧП
	1-й	2-й	3-й	4-й	5-й	6-й	7-й				
В1	2,7	2,8	2,6	2,9	2,8	2,6	2,5	2,76	0,160	0,555	1,206
В2	2,4	2,5	2,7	2,8	2,3	2,7	2,2	2,51	0,156	0,033	1,098
В3	3,8	4,2	4,3	4	4,1	3,9	4,2	4,07	0,236	1,205	1,776
В4	4,2	4,7	4,3	4,2	4,3	4,8	4,3	4,40	0,219	1,197	1,920
В5	4,8	4,9	5,0	4,7	4,6	4,9	5,0	4,84	0,240	1,311	2,102

В табл. 1. використано позначення: ПЯ – показник якості відповідного параметра серед набору $B_1, B_2, \dots, B_5$; КВ – нормований коефіцієнт вагомості; ФМ – функція мети; ЧП – частота переваги. Максимальний бал прийнято «6».

Розглянемо систему управління маркетингом при організації виробництва молока з допомогою співвідношення (5), функціонально пов'язавши показники інвестування, фондоозброєності й продуктивності праці працівників аналогічно як у праці [3]. Тобто розглянуті вище п'ять елементів (табл. 1) доповнимо елементом (шостим), який характеризує динаміку накопичення й зростання фондів з урахуванням інвестицій. Відзначений шостий елемент (етап) характеризує перехід на рис. 1 від позиціонування до продукції і перехід на наступний цикл системи управління маркетингом.

Рис. 1. Структура системи, яка передбачає відбір та опрацювання інформації щодо активізації елементів маркетингу
(Примітка: розроблено автором)

Розгляд діяльності (шостого етапу при організації виробництва молока) проводиться на часовому відрізку $T=t_k-t_0$. Обсяг фондів на одного працівника, тобто показник економічного розвитку відповідного КГД (комплекс господарської діяльності) становить σ . Цю величину ще називають фондоозброєністю. Від фондоозброєності залежить кількість продукції N_t (σ),

яку виготовляє працівник за одиницю часу. Фактично $N_t(\sigma)$ – це середня продуктивність праці. Продукція розподіляється між споживанням та вкладками (інвестиціями) в розширене виробництво. Прийmemo середнє споживання працівником КГД (галузі країни щодо виробництва молока) за одиницю часу рівним D_{st} , а капіталовкладення, що припадають на одного працівника, позначимо через t_z . Зайнятість працівників КГД вважатимемо 100 відсотковою. Тоді рівняння балансу продукції є наступним:

$$N_t(\sigma) - t_z - D_{st} = 0. \quad (9)$$

Якщо через b позначимо частину загального випуску продукції, що інвестується у виробництво молока, то рівняння балансу (9) можемо переписати у вигляді:

$$t_z = bN_t(\sigma), \quad D_{st} = (1-b)N_t(\sigma), \quad 0 \leq D_{st} \leq 1. \quad (10)$$

Величину b називають нормою накопичення або часткою загального випуску, яка інвестується у виробництво. Позначимо також темп вибуття фондів через $\alpha = \dot{N}_t / N_t(\sigma)$, вважаючи при цьому, що їх абсолютна величина становить $N_t(\sigma)$. Тут $\dot{N}_t(\sigma)$ – похідна по часу. Параметр $\omega = \dot{L} / L$, де L – число працівників, яке прийmemo відповідальним за темп росту зайнятих у виробництві, $\dot{L}$ – похідна по часу від параметра L . Враховуючи інвестиції, рівняння балансу (9) запишеться таким чином

$$\dot{\sigma} = t_z - (\alpha + \omega)\sigma. \quad (11)$$

Одним із важливих завдань для КГД є забезпечення потреб його працівників (заробітна плата, соціальні виплати, фонд преміювання тощо). З математичної точки зору це означає наступне. Потрібно створити таку норму накопичення b , щоб оптимізувати приведене споживання на періоді T , тобто:

$$\int_{t_0}^{t_k} D_{st}(t) e^{-\theta t} dt \rightarrow opt. \quad (12)$$

Фактично це співвідношення (12) можна вважати критерієм вибору норми накопичення, в якому параметр θ відповідає за переоцінку обсягу споживання в майбутньому. Мінус в експоненті підінтегрального виразу (4) означає, що ціна споживання для працівників КГД в майбутньому стане меншою, ніж в даний момент часу.

Необхідно відзначити, що до кінця періоду T фондоозброєність повинна бути не меншою деякого фіксованого значення, яке забезпечує певний рівень виробництва згідно запланованого, тобто має бути

$$\sigma(t_k) \geq \sigma_T. \tag{13}$$

В початковий момент часу t_0 фондоозброєність є заданою величиною

$$\sigma(t_0) = \sigma_0. \tag{14}$$

Співвідношення (14) задає початкову умову фондоозброєності.

Використовуючи співвідношення (9) та (11) і нормуючи параметри моделі (параметри моделі після нормування будуть безрозмірними), функціонал (12) можна подати у аналогічно як у праці [3] у такому вигляді:

$$\int_{t_0}^{t_k} \left[N_t(\sigma) - (\alpha + \omega)\sigma - \dot{\sigma} \right] e^{-\theta t} dt = \int_{t_0}^{t_k} F_\sigma(\sigma, \dot{\sigma}, \theta, t) dt. \tag{15}$$

Тоді задача оптимізації фондоозброєності з урахуванням інвестицій і мінімального числа робочих місць для КГД полягає у знаходженні оптимального значення функціоналу (15).

З урахуванням (3), (15) задача оптимізації (активізації елементів маркетингу при організації виробництва молока з урахуванням фондоозброєності, інвестицій і мінімального числа робочих місць) має такий вигляд:

$$F_z = \int_{t_0}^{t_k} f(g, u, \Omega) dt - \int_{t_0}^{t_k} F_\sigma(\sigma, \dot{\sigma}, \theta, t) dt \Rightarrow opt. \tag{16}$$

Тут F_z – функція мети. Функція F_z сформульована аналогічно як F_m (8). Задача (16) приводиться до задачі математичного програмування і в результаті її розв’язку можна з допомогою вектора u керувати обсягом виробництва молока, збутом, розподілом, просуванням на ринку, позиціонуванням, в тому числі й фондоозброєністю, інвестиціями, числом робочих місць, які в значній мірі визначаються параметрами, що входять у співвідношення (17)–(20):

$$F_{k\Pi} = \xi \cdot \Pi_s + (1 - \xi) \cdot \Pi_m \Rightarrow opt, \tag{17}$$

$$\Delta P_s = |P_s - P_m| \Rightarrow \min, \tag{18}$$

$$\Delta N = N_s(x) - N_m(x) \Rightarrow \min. \tag{19}$$

Тут ξ і $1-\xi$ – коефіцієнти вагомості, які визначають експертним методом.

Співвідношення (19) бажане з позицій держави (воно передбачає контроль за якістю молока, а також відповідне оподаткування операцій купівлі – продажу).

Щоб зменшити розрив між цінами P_m , P_s (18) і створити максимально вигідні умови для безпосередніх виробників молока (селян), необхідно

розробляти динамічні моделі рівноважного ціноутворення, проводити державну політику цінової стабілізації, залучати до регулювання цін експертів зі сторони виробників, посередників, антимонопольного комітету України.

Сутність динамічної лінійної моделі рівноважного ціноутворення на окремому ринку подається, зокрема, у вигляді лінійного рівняння:

$$D_t(P_t) = S_t(P_{t-1}). \quad (20)$$

де D_t – величина попиту в період часу t за рівня ціни P_t ;

S_t – величина пропозиції товару на ринку в період часу t за рівня ціни минулого часового інтервалу P_{t-1} .

Оптимальні значення таких цільових функціоналів як (8), (16) можна знаходити на основі принципу максимуму Понтрягіна [4].

Важливим в даному випадку є те, що на основі запропонованої математичної моделі (1.4)–(1.21) і її часткових варіантів

$$P_{fv} = \sum_{j=1}^n F_j / \sum_{j=1}^n W_j \Rightarrow opt. \quad (21)$$

де $\sum_{j=1}^n F_j$ – загальний обсяг фінансування матеріальної бази і дослідних

заходів щодо покращення якості молока за i -й період часу; $\sum_{j=1}^n W_j$ – загальний

фінансовий баланс виробництва продукції за i -й період часу по всьому комплексу господарської діяльності (КГД) України, який спрямований на виробництво молока (критерієм показника P_{fv} може бути його оптимальне значення (opt) за i -й період часу) та – (16), застосувавши елемент (шостий) динаміки накопичення й зростання фондів з урахуванням інвестицій, є перспективні подальші розробки щодо активізації елементів маркетингу при організації виробництва молока з використанням сучасних методів оптимального керування.

Висновки. Запропоновано схему, яка ілюструє основні елементи маркетингу молока: 1) продукт (якість, властивості, асортимент, упаковка, форма) (В1); 2) ціна (знижки, націнки, терміни платежів); 3) оптимальна схеми доставки товарів від виробника до споживача); 4) просування товару, яке передбачає ефективні контакти з продавцями–посередниками товару виробника; 5) позиціонування товару (елемент, який на думку працівників сучасних фірм є найважливішим). Система елементів утворює замкнутий цикл, який є аналогічний як в теорії обчислювального експерименту.

Для оцінювання якості інформації щодо ефективності елементів маркетингу при організації виробництва молока застосовано експертний підхід з бальною системою показників якості.

Встановлено за даними опрацювання експертних даних, що найбільш важливий показник якості з погляду частоти переваги f_j ($f_{j2} = 2,1$) і відповідний показник якості характеризує позиціонування (корисності і якості) молока.

Запропоновано для оцінювання динамічних змін комплексних показників якості в умовах ризику використовувати методи оптимізації, зокрема, функціонал якості системи управління маркетингом при організації виробництва молока і на концептуальному рівні описану ідеалізовану систему управління.

Література

1. Старинский Б. Процессное управление. Система автоматизации бизнеса. Електронний документ / Б. Старинский. – Режим доступу: <http://www.intalev.ua/index.php?id=17210>.

2. Ілляшенко С. О. Методичні аспекти моделювання маркетингу на підприємстві / С. О. Ілляшенко. – Режим доступу: <http://www.ek.uccu.org.ua/ek3.htm>.

3. Юзевич В. Моделювання накопичення й зростання фонду малого підприємства з урахуванням робочих місць / В. Юзевич, Н. Стащук // Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції “Сучасні інформаційні технології в економіці, менеджменті та освіті”; 18 листопада 2011 р. Львів. – С. 70-74.

4. Понтрягин Л. С. Математическая теория оптимальных процессов / Л. С. Понтрягин, В. Г. Болтянский, Р. В. та ін. – М.: Наука, 1976. – 392 с.

5. Очкас М. В. Моделювання маркетингових рішень в управлінні виробничим комплексом: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економіч. наук: спец. 08.03.02 “Економіко-математичне моделювання”/ М. В. Очкас. – Донецьк, 2000. – 18 с.

Summary

The article formulates optimization problem, which describes the activation of elements of marketing in the organization productions milk given funds armed, investment and minimum number of jobs.

Key words: *optimization, economic and mathematical model, inventory management, complex entities, milk.*

Рецензент – к.ф.-м.н., доцент Степанюк О.І.

УДК 338.436.:332.33

Соколова А.О., к.е.н., доцент, завідувач сектору ©
Рушак В.М., науковий співробітник (alla.sklva@rambler.ru)
Волинська державна сільськогосподарська дослідна станція
Інституту сільського господарства Західного Полісся НААН України,
смт. Рокіні, Луцький район, Волинська область, Україна

НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ ВОЛИНИ

Обґрунтовано необхідність удосконалення управління земельними ресурсами Волинської області з метою підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських угідь та зростання ефективності їх використання, що є одним з вагомих стабілізуючих чинників ефективного розвитку аграрного сектора регіону.

Ключові слова: земельний фонд, землекористування, земельні відносини, система управління, аграрний сектор, ефективність.

Постановка проблеми. Стратегічна роль аграрного сектору України у глобальній системі продовольчої безпеки вимагає вирішення проблем відтворення агрогосподарської системи, які виникли в наслідок нераціонального використання виробничо-ресурсного потенціалу галузі. У зв'язку з трансформаційними процесами в сільському господарстві сучасний стан використання земельних ресурсів носить деструктивний характер. Відсутність спеціальних сівозмін, агролісомеліоративних, полезахисних заходів, зниження обсягів вапнування та гіпсування ґрунтів спричиняють поступове виснаження родючого шару, зменшення вмісту гумусу, посилення ерозійних процесів, погіршення інших якісних характеристик ґрунтів. Крім того, у процесі реформування земельних відносин значно зросли кількість і різноманітність аграрних підприємств, землевласників та землекористувачів, що ускладнює процес управління земельними ресурсами та призводить до порушення землевпорядкування.

Аналіз останніх досліджень. Проблемам удосконалення земельних відносин, державного регулювання ринкового обігу земель та управління земельними ресурсами присвячені наукові праці таких відомих вчених, як В. Будзяк, П. Гайдуцький, В. Геєць, В. Голян, А. Даниленко, П. Канінський, В. Месель-Веселяк, Ю. Лупенко, П. Саблук, А. Тихонов, А. Третяк, М. Федоров М. Хвесик, В. Юрчишин та ін. Проте, у вітчизняній аграрній економічній науці залишаються недостатньо розробленими питання створення дієвого механізму реформування земельних відносин з урахуванням вимог соціально спрямованого агропромислового виробництва, розробки науково обґрунтованої моделі сільськогосподарського землекористування за природно-економічними зонами

України, яка б враховувала спеціалізацію господарств та була адаптованою до конкретних регіональних особливостей. Досліджуючи проблему підвищення ефективності аграрного виробництва в Україні, Канінський П.К. та Канінський М.К. наголошують, що основне завдання державної аграрної політики в Україні на сучасному етапі є завершення врегулювання земельних відносин, – законодавчого, інституційного та організаційного забезпечення функціонування ринку землі [1, с. 65]. Справедливо зауважує Скидан О.В, що ринкові механізми в чистому вигляді не забезпечують вирішення стратегічних завдань організації раціонального землекористування та охорони земель, й тому система управління земельними ресурсами повинна формуватись на національному, регіональному та місцевому рівнях з урахуванням екологічних, соціальних, демографічних і економічних особливостей розвитку територій [5, с. 298-299]. Третяк А.М. вважає, що більшість сучасних проблем землекористування, територіального розвитку, використання земельно-ресурсного потенціалу, екологічної ситуації тощо є наслідком недосконалого управління територіями [7, с. 144]. Враховуючи вище викладене, виникає об'єктивна потреба в удосконаленні управління земельними ресурсами, основними завданнями якого, на думку Петраковської О.С. є: визначення оптимальних потреб аграрного сектора в земельних ресурсах; створення єдиної інформаційної системи, системи спостереження й оцінки всіх даних, що стосуються земельних ресурсів й формування механізму охорони, контролю раціональності та ефективності використання земель [3, с. 264-265].

Мета статті. Оскільки, розробка теоретичних і практичних положень щодо удосконалення системи управління земельними ресурсами з врахуванням регіональних особливостей та соціально-економічних механізмів ефективної реалізації прав власності на землі сільськогосподарського призначення, не розкриті повною мірою в більшості наукових праць, це стало підставою для вибору теми дослідження. *Метою даної статті* є обґрунтування необхідності удосконалення управління земельними ресурсами Волинської області з метою підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських угідь та зростання ефективності їх використання.

Виклад основного матеріалу. Пріоритетною галуззю економіки Волині є сільське господарство, в основі стратегічного розвитку якого покладено ефективне використання земельних та інших ресурсів з метою підвищення конкурентоспроможності продукції аграрного сектора на внутрішньому та зовнішньому ринках для нарощування обсягів інвестицій інноваційного та високотехнологічного спрямування. Станом на 1.0.1.2012 р. земельний фонд області складає 2014,4 тис. га, що включає 1048,9 тис. га сільськогосподарських угідь, розораність яких становить 64,2 % – таблиця.

Таблиця

Розподіл сільськогосподарських угідь у Волинській області за категоріями землекористувачів у 2009-2011 рр., тис. га

Категорії землекористувачів	2009 р.		2010 р.		2011 р.	
	с.-г. угіддя	в т.ч. рілля	с.-г. угіддя	в т.ч. рілля	с.-г. угіддя	в т.ч. рілля
Землекористувачі всіх категорій, в т.ч.:	1050,8	674,1	1050,3	674,3	1048,9	673,2
Сільськогосподарські підприємства, всього, з них:	235,6	200,7	231,2	198,3	215,1	190,7
- недержані	227,4	193,7	223,0	191,2	206,9	183,6
- державні	8,2	7,0	8,2	7,1	8,2	7,1
Громадяни, в т.ч. власники ОСГ	598,4	404,4	599,7	405,9	613,1	413,7
Користувачі інших категорій	14,9	5,4	14,6	5,2	14,3	4,9
Землі запасу та землі не надані у власність і постійне користування	201,9	63,6	204,8	64,9	206,4	63,9

Джерело: розраховано за даними Головного управління Держкомзему у Волинській області

У ході земельної реформи в області було проведено роздержавлення земель на площі понад 2 млн. га [6, с. 115]. Державні акти взамін сертифікатів на право на земельну частку (пай) оформлені для 203,8 тис. громадян (86,8 %), з них видано 191,5 тис. (81,5%). На Волині формуються принципово нові земельні відносини, в основі яких лежить приватна власність на землю. На базі оренди земель створені аграрні формування ринкового типу: у 2011 р. їх нараховувалось 939, з яких 137 (14,6 %) – господарські товариства, 92 (9,8 %) – виробничі кооперативи, 80 (8,5%) – приватні підприємства, 578 (61,6 %) – фермерські господарства, 52 (5,5%) – державні та підприємства інших форм господарювання. Середня орендна плата у 2011 р. в області сягала 331,6 грн. за гектар, що на 20,7 грн. вище рівня 2010 р. У 2011 році з відсотком орендної плати до 1,5 укладено 3667 договорів, або 4,6 %, з орендною платою від 1,5 до 3 відсотків 21485, або 27 %, з показником 3 і більше відсотка – 54359 договорів, або 68,4 % від їх загальної кількості [2].

Слід зазначити, що із загальної кількості діючих сільськогосподарських підприємств Волині 98 не мали у використанні сільськогосподарських угідь. Середній розмір аграрного формування в області складає 270,3 га сільськогосподарських угідь. Особливістю формування земельних відносин в досліджуваному регіоні є те, що в останні роки відбувається зменшення площ ріллі в сільськогосподарських підприємствах і збільшення їх у фермерських господарствах та господарствах населення. За останні 5 років (2006-2011 рр.) площа земельних ділянок, наданих для ведення особистого селянського господарства зросла на 31,5 тис. га й становить нині 323,8 тис. га.

Проведене дослідження свідчить, що більшість сільськогосподарських товаровиробників не дотримуються науково обґрунтованих сівозмін та ґрунтозахисних технологій. Для вирощування сільськогосподарських культур не вноситься необхідна кількість органічних і мінеральних добрив, що призводить до виснаження ґрунтів, зниження їх родючості та посилення деградації. Особливо гостро проблема підтримки родючості ґрунту стоїть в особистих селянських господарствах. За даним вибіркового обстеження, лише 29,0 % домогосподарств регулярно застосовують мінеральні добрива, 49,2 % – засоби захисту рослин, 68,7 % – органіку. Тобто більша частина господарств населення використовує природну родючість ґрунтів, що призводить до їх виснаження і, як наслідок, зниження урожайності сільськогосподарських культур. Крім того, менше половини опитаних господарів регулярно застосовують рекомендовану в умовах області сівозміну і тільки четверта частина використовує районовані сорти сільськогосподарських рослин, що не сприяє підвищенню їх урожайності [4, с. 43-44].

Основним державним органом, що здійснює управління земельними ресурсами в області є Головне управління Держкомзему у Волинській області, яке покликане виконувати такі завдання [2]:

- ✓ підготовка та внесення пропозицій щодо формування державної політики у сфері регулювання земельних відносин, використання, відтворення, охорони та проведення моніторингу земель;
- ✓ ведення державного земельного кадастру, здійснення землеустрою, установа меж області, районів, міст, сіл і селищ;
- ✓ координація роботи з проведення земельної реформи;
- ✓ участь у виконанні державних, галузевих і організація розробки та виконання регіональних програм з питань розвитку і регулювання земельних відносин;
- ✓ проведення територіального планування та державної експертизи проектів з питань землеустрою, а також техніко-економічних обґрунтувань таких проектів тощо.

Не зважаючи на широкий спектр функцій, які покладені на Головне управління Держкомзему у Волинській області, основними чинниками, що стримують розвиток земельних відносин та спричиняють неефективне використання земельних ресурсів на Волині залишаються: нераціональне використання земель сільськогосподарського призначення; відсутність механізму стимулювання охорони земель та підвищення їх родючості; незавершеність інвентаризації земель та землевпорядкування в новостворених господарських структурах тощо.

Висновки. Для вирішення вказаних проблем в області необхідно забезпечити розвиток конкурентоспроможного землекористування на основі кооперації, інтенсифікації, концентрації та спеціалізації виробництва і партнерських виробничих відносин. Тому доцільним вбачається формування комплексної системи управління землекористуванням, що дозволить поєднати

соціально-економічний розвиток регіону з охороною і поліпшенням стану довкілля, тим самим сприяючи досягненню цілей його сталого розвитку.

Література

1. Канінський П.К. Підвищення ефективності аграрного виробництва: монографія / П.К. Канінський, М.П. Канінський. – К.: ННУ ІАЕ, 2011.– 432 с.
2. Офіційний сайт Головного управління Держкомзему у Волинській області // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zem.voladm.gov.ua.
3. Петраковська О.С. Методи управління земельними ресурсами / О.С. Петраковська // Містобудування та терит. планування. – 2005.– Вип.. 20.– С. 261-267.
4. Сільське господарство Волині: стат. збірник / за ред. В.Ю. Науменка.– Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2011.– 319 с.
5. Скидан О.В. Аграрна політика України в період ринкової трансформації: монографія / О.В. Скидан. – Житомир: Вид-во «Житомирський національний агроекологічний університет», 2008.– 376 с.
6. Статистичний щорічник Волинь – 2011 / за ред. В.Ю. Науменка. – Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2012.– 560 с.
7. Третяк А.М. Наукові основи землеустрою / А.М. Третяк. – К.: ТОВ «ЦЗРУ», 2002.– 342 с.

Summary

Sokolova A.A., Rushchak V.M.

Volhynia state agricultural experimental station of Institute agriculture of Western Polissya of the National academy of agrarian sciences of Ukraine

NECESSITY OF IMPROVEMENT OF SYSTEM MANAGEMENT BY THE LANDED RESOURCES OF VOLYN REGION

The necessity to improve land management Volyn region to increase the investment attractiveness of farmland and increase the efficiency of their use, which is one of the important factors stabilizing the effective development of the agricultural sector in the region.

Key words: *landed fund, land-tenure, land relations, management system, agricultural sector, efficiency.*

Рецензент – д.е.н., професор Васильчак С.В.

УДК 338.43: 341.1

Соломонко Д.О., асистент ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького***РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ В РЕГІОНІ
ЯК ПЕРЕДУМОВА АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
АГРОФОРМУВАНЬ**

В дослідженні розглядається вплив системи сільськогосподарської кооперації на розвиток інноваційної діяльності агроформувань регіону. Запропоновано підходи щодо активізації інноваційної діяльності агроформувань в умовах розвитку “економіки знань”.

Ключові слова: агроформування, підприємництво, кооперація, інноваційна діяльність.

Вступ. Тенденції розвитку аграрного сектору на Львівщині протягом 2006-2012 рр. свідчать про поступове нарощування виробництва основних видів продукції тваринництва, проте збереження достатньо складної ситуації в окремих галузях тваринництва, зокрема молочному скотарстві, що зумовлює зниження обсягів виробництва молока. Досвід європейських країн свідчить, що активізація підприємницької ініціативи, значною мірою, залежить не лише від державних субсидій та програм кредитної підтримки галузевого розвитку, але і формування системного товаровиробничого ланцюга в молокопродуктовому підкомплексі. Одним з ефективних стимулів для технологічно-технічної модернізації в молочному скотарстві є гарантована система збуту молочної сировини, що дозволяє заохочувати особисті селянські господарства (ОСГ), малих та середніх фермерів модернізувати технологій утримання, годівлі корів, а також покращувати генетичний потенціал стада.

Аналіз останніх досліджень. Проблематиці розвитку сільськогосподарської кооперації присвячено праці провідних економістів-аграрників України, зокрема В.К. Збарського, Ю.О. Луценка, М.П. Гриценка, М.Й. Маліка, В.В. Зіновчука, П.С. Березівського, П.М. Музики та інших. Суттєвих практичних зрушень в розвитку молочних кооперативів в регіоні досягнуто завдяки діяльності Львівської аграрної дорадчої служби (ЛАДС), що сприяла формуванню восьми кооперативів в різних районах Львівщини.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні системних аспектів розвитку сільськогосподарської кооперації в регіоні на прикладі галузей молочного скотарства, що сприятиме технологічній модернізації агроформувань та системному впровадженню інновацій.

Виклад основного матеріалу. Болючість ринкових перетворень в аграрній сфері, надмірна тривалість періоду ринкової трансформації та відносна байдужість широких селян до її здійснення внесли дисбаланс між виробництвом, переробкою та реалізацією виробленої сільськогосподарської

продукції, що особливо негативно позначилося на розвитку галузей тваринництва в регіоні. Проте, якщо за рахунок інвестиційних вкладень в галузі з швидкою окупністю капіталу у тваринництві, наприклад у свинарстві та бройлерному птахівництві вдалося стабілізувати ситуацію, то в молочному скотарстві кризові явища поглиблюються. Докладніша інформація про стан виробничого потенціалу аграрного сектора в районах Львівщини наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Виробничий потенціал сільського господарства Львівської області в 2011 р.

Райони	К-сть суб'єктів в сфері с/г-ва, мисливства, лісове господарство за ЄДРПОУ	К-ть сільськогосподарських підприємств (крім малих), од.	Кількість фермерських господарств, од.	Припадає с/г угідь на 1 фермерське господарство, га	Питома вага району у виробництві валової продукції рослинництва, %	Питома вага району у виробництві валової продукції тваринництва, %	Сільськогосподарські угіддя у користуванні ОСГ, тис. га	Частка ОСГ у структурі виробництва валової продукції рослинництва, %	Частка ОСГ у структурі виробництва валової продукції тваринництва, %
Бродівський	118	12	25	57	5,82	4,78	34,7	57,7	81,5
Буський	154	9	47	16	4,75	5,31	35,5	50,9	65,8
Городоцький	130	7	40	29	5,11	3,27	39,8	82,7	87,4
Дрогобицький	134	14	15	48	4,32	4,49	38,3	90,6	84,5
Жидачівський	203	16	79	61	4,63	5,01	40,2	56,0	73,8
Жовківський	225	19	94	61	8,78	5,86	58,7	87,8	80,9
Золочівський	170	16	48	59	6,91	4,63	22,0	50,4	70,8
Кам'янка-Бузький	120	11	40	82	6,47	3,51	41,5	55,1	86,3
Миколаївський	94	9	23	130	2,54	5,08	25,1	74,7	58,2
Мостиський	145	11	92	34	4,04	3,18	39,3	84,4	95,7
Перемишлянський	121	5	20	63	3,07	4,63	35,7	84,0	90,8
Пустомитівський	260	12	104	17	8,41	5,90	41,6	87,3	55,7
Радехівський	122	13	41	42	5,26	4,03	39,0	54,4	89,1
Самбірський	153	10	45	67	4,0	6,14	54,9	68,2	74,8
Сколівський	27	-	4	9	0,94	2,83	26,1	100	94,3
Сокальський	280	17	92	85	9,03	7,49	63,0	60,6	82,4
Старосамбірський	114	5	31	62	3,39	4,40	43,3	95,7	98,0
Стрийський	126	7	50	59	3,80	9,05	29,5	59,9	32,1
Турківський	27	-	1	8	1,21	4,55	31,9	99,6	100
Яворівський	153	7	52	14	5,82	5,44	57,7	96,1	70,8
м. Львів та міста обласного значення	289	-	2	-	-	-	-	-	-
Львівська область	3170	204	945	58	100	100	801,1	71,8	75,3

Складено на основі даних: [1;2].

Наведені в табл.1 дані свідчать, що на сьогодні особисті селянські господарства займають домінуючу частку у виробництві валової продукції тваринництва в усіх районах Львівської області, а в окремих, наприклад Мостиському, Старосамбірському та Турківському районах практично повністю забезпечують потреби споживачів у тваринницькій продукції. Дана обставина додатково підкреслює необхідність розвитку сільськогосподарської кооперації в умовах, коли гарантування продовольчої безпеки, зайнятості та розвитку сільських територій є однією з найважливіших функцій державного управління.

На думку авторів, комплексне розв'язання перелічених вище проблем на регіональному рівні можливе за рахунок розвитку сільськогосподарських кооперативів. З цією метою необхідно здійснювати ітераційні кроки з метою формування “дорожньої карти” розвитку сільськогосподарської кооперації у Львівській області і програми соціально-економічного розвитку сільських територій “Рідне село”(рис.1).

Розвиток сільськогосподарської кооперації, на думку авторів, дозволить суттєво модернізувати технології, що використовуються агроформуваннями при виробництві молока, забезпечивши необхідну якість та технологічні параметри, які дозволять підвищити його реалізаційну ціну. Водночас це стимулюватиме малих товаровиробників нарощувати поголів'я дійного стада корів на Львівщині, а не скорочувати, як це відбувається у більшості районів області на даний час.

Досвід діяльності СОК “Покрова” (Буський районі, с. Заболотці) Львівщини свідчить, що ефективна інтеграція можлива. Заснований у 2010 р. в межах реалізації спільного українсько-канадського проекту “Підвищення конкурентоспроможності молочного скотарства в Україні”, який впроваджувався на Львівською аграрною дорадчою службою, СОК “Покрова” на даний час об'єднує 308 членів, переважно селянські господарства та малі фермерські господарства. Окремі з членів кооперативу лише за рік, утримуючи дві дійні корови, здали у молокоприймальні пункти СОК “Покрова” близько 6 т. товарного молока з вищим за базисні вмістом жиру та білку за ціною в межах 2,20-2,30 грн/л, що значно вище за аналогічні закупівельні ціни в регіоні. Водночас кооператив сприяє впровадженню сучасних технологій годівлі та утримання тварин (наприклад безприв'язне утримання), оснащення доїльними апаратами, організовуючи спільно з ЛАДС тематичні тренінги. В перспективах СОК “Покрова” - впровадження мобільної системи доїння корів на пасовищі, що дозволить тваринам перебувати протягом пасовищного періоду практично цілодобово, знижуючи собівартість молока і при цьому забезпечуючи якісні параметри, що висуваються переробними підприємствами до молочної сировини. СОК “Покрова” активно диверсифікує ринки збуту власної продукції, зокрема організовуючи двічі на тиждень реалізацію молокопродукції на ТОВ “Шувар” (м. Львів).

Використавши досвід успішних проектів молочарських кооперативів Львівщини, на думку авторів, існує можливість використовуючи кластерний підхід та враховуючи розміщення продуктивних сил, активізувати розвиток сільських громад регіону з метою розв'язання важливих соціальних проблем, зокрема подолання безробіття сільської молоді та занепад соціальної інфраструктури сільських територій Львівської області.

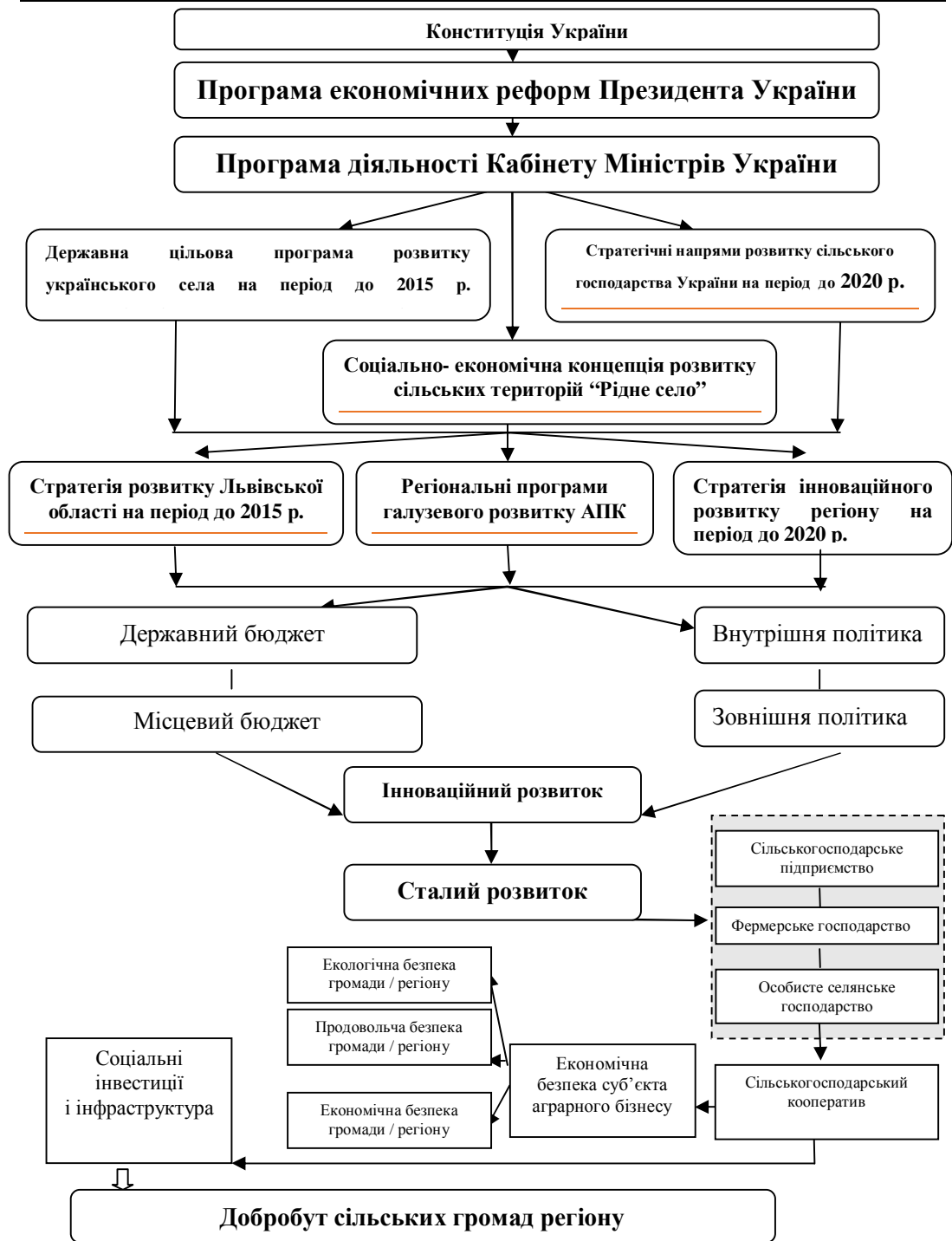

Рис. 1. Місце кооперації в реалізація стратегії розвитку "Рідне село" у регіоні

Висновки. Розвиток сільськогосподарської кооперації з використанням різних форм державної підтримки, зокрема при реєстрації кооперативу та формуванні матеріальної бази дозволять прискорити тенденцію локалізації підприємницької ініціативи у конкурентоспроможні структури для розв'язання численних галузевих проблем, які особливо гостро проявляються у молочному скотарстві Львівщини. Впровадження запропонованого механізму реалізації стратегії розвитку “Рідне село” у Львівській області через розвиток кооперації сформує відповідний ефект синергії для реалізації ресурсного потенціалу та розвитку людського капіталу регіону.

Література

1. Львівщина в цифрах: Стат. збірник / [за ред. Г.М. Корисько]. – Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2012. – 176 с.

2. Статистичний щорічник Львівської області за 2011 р. Частина 2. / [за ред. С.І. Зимовіної]. – Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2012. – 288 с.

3. Сільськогосподарська кооперація в Галичині: історія, сучасність, перспективи: [наук.-практ. посібник] / Кол. уклад.: М.Д. Костюк, П.М. Музика, А.Я. Доманський, І.Я. Паньків, Д.О. Соломонко; Львівська обл. держ. адміністрація. – Львів: СПОЛІОМ, 2012. – 168 с.

Summary

Solomonko D.O.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskyj*

DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL COOPERATION IN THE REGION AS THE PREREQUISITE OF INNOVATIVE ACTIVITY IN AGRIHOLDINGS

In the article the main tendencies of agricultural cooperative development in Lviv region are considered.

Рецензент – д.е.н., професор П.М. Музика

УДК: 637.5:338.439.4

Станько В.Ю., ст. викладач©

Львівський національний аграрний університет

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА В РЕГІОНІ

Подано дані про рівень задоволення споживчих потреб м'ясі для регіону. Запропоновано перспективи розвитку м'ясного скотарства в підприємствах Львівської області.

Ключові слова: м'ясне скотарство, підприємство, перспектива, розвиток, сільське господарство, регіон.

Постановка проблеми. Головними завданням сучасного етапу розвитку галузі м'ясного скотарства є стабілізація і подальше нарощування обсягів виробництва продукції, а на цій основі – послаблення залежності країни від імпорту м'яса, зокрема сумнівної якості, оптимізація споживання продуктів харчування тваринного походження з розрахунку на душу населення, створення сприятливих організаційно-економічних умов для ефективної роботи сільськогосподарських товаровиробників, покращення соціальної сфери села. Тому розвиток підприємств м'ясного скотарства повинен стати одним з пріоритетних напрямів державної економічної політики. Його доцільно зорієнтувати на одержання позитивних кінцевих результатів діяльності. Проте слід визнати, що незважаючи на вирішальну роль м'ясопродуктового підкомплексу у забезпеченні національної безпеки країни, темпи його економічного розвитку останніми роками є недостатніми, а потенційні можливості використовуються неповною мірою, що гальмує вирішення існуючих нині соціально-економічних і організаційно-технологічних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Свідченням важливості вивчення зазначеної проблеми є велика кількість досліджень. Розроблення теоретично-методичних і прикладних проблем з розвитку м'ясного скотарства, підвищення його конкурентоспроможності та ефективності значний внесок зробили такі вчені й науковці, як В. І. Бойко, П. С. Березівський, О. А. Бугуцький, В. В. Зіновчук, В. Н. Зимовець, М. В. Зубець, М. П. Коржинський, М. Й. Мостенська, Г. А. Нагорна, П. Т. Саблук, О. М. Шпичак, В. В. Юрчишин та інші. Слід відзначити високий рівень наукових розробок з теорії і практики ведення галузі. Нині дослідження проблем перспективного розвитку м'ясного скотарства мають дещо розрізнений характер, недостатньо висвітлені технологічні, технічні, економічні аспекти та інші проблеми виробництва м'яса.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування перспектив розвитку м'ясного скотарства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області.

Результати досліджень. Важливим напрямом підвищення добробуту населення є забезпечення раціональних норм споживання основних продуктів харчування, серед яких чільне місце належить наявності в раціоні необхідної кількості м'яса та м'ясних виробів. М'ясо та інші продукти харчування належать до цінних ресурсів людської спільноти, оскільки задовольняють життєво необхідні потреби населення, без його існування не можливе. Ось чому стан підприємств м'ясного скотарства, які виробляють продукти харчування, їх продуктивність і ефективність функціонування є нині одним з головних оціночних критеріїв розвитку. Зважаючи на виняткове значення і незмінність продуктів харчування, їх наявний обсяг та асортимент – це не лише індикатори вирішення продовольчої проблеми, ай наріжні камені, на яких ґрунтується національна безпека держави. Отже, наскільки потреби власного народу у високоякісних і високобілкових продуктах харчування задовольняються вітчизняним АПК, такою ж мірою гарантується і національна безпека держави.

Основними стримуючими чинниками додержання рекомендованих норм споживання яловичини та телятини є цінова ситуація на ринку продукції тваринного походження та низька купівельна спроможність населення, яке в даному випадку надає перевагу у купівлі продукції рослинного походження. Як свідчать дані, спостерігається досить високий рівень споживання хлібопродуктів, круп'яних і макаронних виробів.

Особливе значення у забезпеченні країни продовольством має задоволення потреб населення у продуктах тваринного походження, серед яких провідне місце належить підприємствам м'ясного скотарства.

Проведені розрахунки показали, що рівень задоволення споживчих потреб населення Львівської області в яловичині і телятині не відповідає нормативним показникам Рівень задоволення споживчих потреб населення Львівської області м'ясом яловичини на перспективу в рік за рахунок внутрішнього виробництва подано у табл. 1.

Аналізуючи показники прогнозу виробництва яловичини і телятини, можна відзначити, що для забезпечення населення Львівської області м'ясом до мінімальної норми споживання, необхідно збільшити його обсяги на 35,1 тис. тонн, а до рівня раціональних норм споживання – на 57,2 тис. тонн. Передбачаємо, що найбільшими виробниками яловичини і телятини стануть особисті селянські господарства Самбірського, Сколівського та Турківського районів.

Сучасний етап розвитку виробничих відносин у м'ясному скотарстві вимагає розробки дійових механізмів і підходів, які б дали змогу підвищити ефективність виробництва, створити сприятливі інвестиційні умови, забезпечити конкурентоспроможність на споживчому ринку.

Таблиця 1

Рівень задоволення споживчих потреб населення Львівської області м'ясом яловичини на перспективу в рік за рахунок внутрішнього виробництва, ц

Райони	Кількіс. нас-ння осіб (2011р.)	Потреба у виробництві м'яса ВРХ на рік визначена на основі		Фактично вироблено забійною масою у 2011 році, ц	Рівень задоволення нормативних потреб, ц	
		Мінімальних норм споживання ¹ (16,0кг)	Раціональних норм споживання ² (24,7кг)		відносно мінімальних норм споживання	відносно рівня раціональних норм споживання
Всього по області	2540900	406544	627602	55563	-350981	-572039
Бродівський	60200	9632	14869	3390	-6242	-11479
Буський	46400	7424	11461	2729	-4695	-8732
Городоцький	69300	11088	17117	2202	-8886	-14915
Дрогобицький	45000	7200	11115	2085	-5115	-9030
Жидачівський	71100	11376	17562	4388	-6988	-13174
Жовківський	109300	17488	26997	3190	-14298	23807
Золочівський	76000	12160	18772	1966	-10194	-16806
Кам'янка-Бузький	57400	9184	14178	2162	-7022	-12006
Миколаївський	63300	10128	15635	1663	-8465	-13972
Мостиський	57400	9184	14178	1994	-7190	-12184
Перемишлянськ	40100	6416	9664	3724	-2692	-5940
Пустомитівський	112900	18064	27886	2340	-15724	-25546
Радехівський	48600	7776	12004	3351	-4425	-8653
Самбірський	69500	11120	17166	3661	-7459	-13505
Сколівський	47400	7584	11708	1543	-6041	-10165
Сокальський	93600	14976	23119	5257	-9719	-17862
Старосамбірськ	78400	11968	19365	2653	-9315	-16712
Стрийський	62100	9936	15339	1689	-8247	-13650
Турківський	50300	8048	12424	2773	-5275	-9651
Яворівський	123600	19776	30529	2547	-17229	-27982
Міста обласного значення	1159000	185440	286273	256	-185184	-286017

* **розрахунково** 1. За термінологією МОЗ України «Орієнтовний набір основної продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005-2015 роки». 2. Затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2000 № 658 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення»

Джерело: власні дослідження

Прогнозні розрахунки свідчать, що збільшення поголів'я великої рогатої худоби у сільськогосподарських підприємствах Львівщини можливе на 26,1% порівняно з 2011 р. Валове виробництво приросту живої маси зросте на 25%, а продуктивність тварин (середньодобові прирости) – на 18,7%. Виробництво яловичини і телятини в сільськогосподарських підприємствах Львівської області становитиме 79240 центнерів (табл. 2).

Таблиця 2

Перспективні показники розвитку м'ясного скотарства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області, 2020 р.

Район	Поголів'я, голів			Виробництво м'яса (у забійній вазі), ц		
	2011 р.	2020р.	2020 р. до 2011 р., +/-	2011р.	2020р.	2020 р. до 2011 р., +/-
Всього в області	24158	30443	6285	63327	79240	15913
Бродівський	3919	4898	979	7663	9578	1915
Буський	188	254	66	109	147	38
Городоцький	581	755	174	1690	2197	507
Дрогобицький	1903	2378	475	1236	1545	309
Жидачівський	2264	2830	566	22922	28652	5730
Жовківський	2424	3031	607	2615	3268	653
Золочівський	1293	1680	387	1424	1851	427
Кам'янка-Бузький	276	372	96	1572	1965	393
Миколаївський	298	402	104	165	222	57
Мостиський	354	460	106	90	121	31
Перемишлянський	121	163	42	1118	1397	279
Пустомитівський	1166	1457	291	1275	1593	318
Радехівський	1843	2303	460	2147	2683	536
Самбірський	2193	2741	548	12516	15645	3729
Сколівський	-	-	-	-	-	-
Сокальський	4374	5467	1093	6164	7705	1541
Старосамбірський	199	268	69	70	94	24
Стрийський	432	561	129	203	263	60
Турківський	-	-	-	-	-	-
Яворівський	310	403	93	242	314	72

Джерело: власні дослідження.

Оскільки м'ясне скотарство в сільськогосподарських підприємствах Львівської області найбільш розвинуте в поліських районах, де є достатня кількості природних пасовищ, що дає можливість випасати м'ясну худобу з ранньої весни до пізньої осені і одержувати значну кількість дешевої яловичини з мінімальними затратами кормів, людської праці та енергоносіїв, то рахунок збільшення поголів'я тварин у всіх категоріях господарств, валове виробництво живої маси яловичини і телятини у 2020 році досягне 71,8 тис. тонн. Крім цього, 88,9% загального виробництва яловичини і телятини припадатиме на господарства населення Львівщини (табл. 3).

Таблиця 3

Стан та перспективи розвитку м'ясного скотарства Львівщини на 2020 рік

Показник	поголів'я ВРХ, тис. гол.		середньодобовий приріст на голову, г		Валове виробництво, тис. тонн	
	2011 р.	2020 р.	2011 р.	2020 р.	2011 р.	2020 р.
Усі категорії підп-ств	237,6	307,8	530	605	55,5	71,8
у т. ч. с.-г. підприємства	24,2	30,4	510	620	6,3	7,9
господарства населення	213,4	277,4	575	690	49,2	63,9
Частка господарств населення, %	89,8	90,1	-	-	88,6	88,9

Джерело: власні дослідження.

Висновки. Досягнення запланованих стратегічних цілей у сфері розвитку форм господарювання та інтеграції підприємств м'ясного скотарства можна здійснити шляхом формування виробничих структур, які за своєю організаційною формою і розміром відповідають аналогам світового ведення сільського господарства: сільськогосподарські підприємства – американській, фермерські господарства – європейській, особисті селянські господарства, господарства населення – японській та китайській організаційним формам. Їх пропорції й розміри формуватимуться залежно від спеціалізації регіонів і місцевих умов, наявності трудових ресурсів, кваліфікованих кадрів, місцевих традицій тощо на основі створення рівних економічних умов розвитку для усіх форм господарювання, забезпечення прибуткового ведення виробництва, спроможного розвиватися на принципах розширеного відтворення.

Література

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Саблук П.Т. та ін.]; за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.
2. Березівський П.С. Стратегічні пріоритети розвитку м'ясного скотарства / П.С.Березівський // Сталій розвиток економіки. – 2011. – №6. – С.165-169.
3. Дзіцюк В.В. Сучасний стан і перспективи м'ясного скотарства України / В.В.Дзіцюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroua.net/animals/catalog/ag-1/a-3/info/aig-7>.
4. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2011 рік. Статистичний бюлетень / [відп. за вип. О.М. Прокопенко] - Київ: Державна служба статистики України. – 2012. – 89 с.
5. Сільське господарство Львівщини. Статистичний збірник. / [за ред. С.О. Матковського] – Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2012. – 173 с.
6. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 182 с.

Рецензент – д.е.н., професор Шулський М.Г.

УДК:658:633.1

Христенко Г.М., к.е.н. ©*Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України**«Бережанський агротехнічний інститут», м. Бережани***ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ
ЗЕРНА**

Розглянуто сучасний стан функціонування та проблеми розвитку регіонального ринку зерна, запропоновано основні напрями забезпечення його стабільності.

***Ключові слова:** ринок зерна, зернове виробництво, ціна, пропозиція, рівень рентабельності, реалізація, сільськогосподарські підприємства.*

Вступ. Зернове господарство традиційно належить до стратегічно важливих галузей економіки України та Тернопільської області зокрема. Це зумовлено сприятливими кліматичними умовами для вирощування практично всіх видів зернових культур. Зернове господарство і зерновий ринок є активною складовою сільськогосподарського виробництва, базисом економічного благополуччя. Недостатній рівень ефективності, стабільності та конкурентоспроможності зерновиробництва створює перешкоди на шляху формування повноцінного внутрішнього ринку зерна та продуктів його переробки, унеможливує розширення участі України на зовнішніх ринках. Слід зазначити, що в останні роки через світову та національну кризи потенціал досліджуваного регіону у виробництві та реалізації зернової продукції використовується не повністю.

Проблеми розвитку зернового господарства та ринку зерна як на макро-, так і на регіональних рівнях розглядаються у працях В.І. Бойка, О.Ю. Єрмакова, О.В. Захарчука, І.В. Кобути, М.Г. Лобаса, П.М. Макаренка, Л.О. Мармуль, В.Я. Месель-Веселяка, П.Т. Саблука, В.П. Ситника, Л.М. Худолій, І.І. Червена, С.М. Чмиря, О.М. Шпичака та інших. Проте питання формування та розвитку ринку зерна на рівні регіону вимагають подальшого наукового обґрунтування і практичного використання.

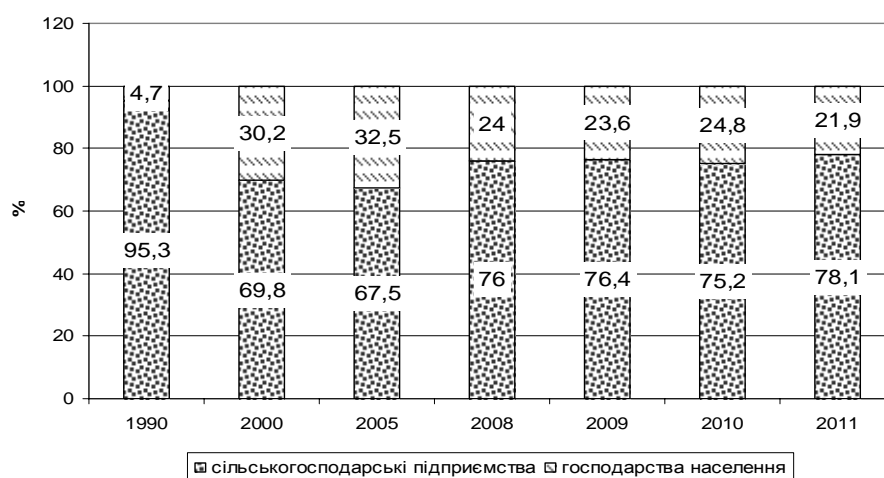
Матеріали і методи. Метою статті є дослідження теоретичних і практичних аспектів організації ринку зерна та розробка заходів щодо підвищення ефективності його функціонування. Реалізація поставлених завдань проводилася з використанням статистичного, графічного, монографічного методів.

Результати дослідження. Для сучасного стану землеробства Тернопільщини характерним є розширення посівів зернових культур з 44,5% у

1990 р. до 60,3% у 2011 р. в основному за рахунок зменшення посівів кормових культур внаслідок скорочення тваринницьких галузей у більшості сільськогосподарських підприємств, які зорієнтовані на інтенсивне використання природного потенціалу землеробства. В результаті можна стверджувати про пріоритетність зернової галузі в розвитку сільського господарства регіону, яка зумовлена соціально-економічною ситуацією, що склалася в країні на нинішньому етапі.

Виробництво зерна в Тернопільській області посідає особливе місце серед інших галузей рослинництва, оскільки задовольняє значною мірою потреби населення в продуктах харчування і забезпечує продовольчу безпеку регіону.

Особливістю зернового господарства Тернопільської області є збільшення частки особистих селянських господарств у виробництві зерна. У 2011 р. господарства населення забезпечили 21,9% валового збору зернових культур, тоді як у 1990 р. їхня частка становила 4,7% (рис. 1).

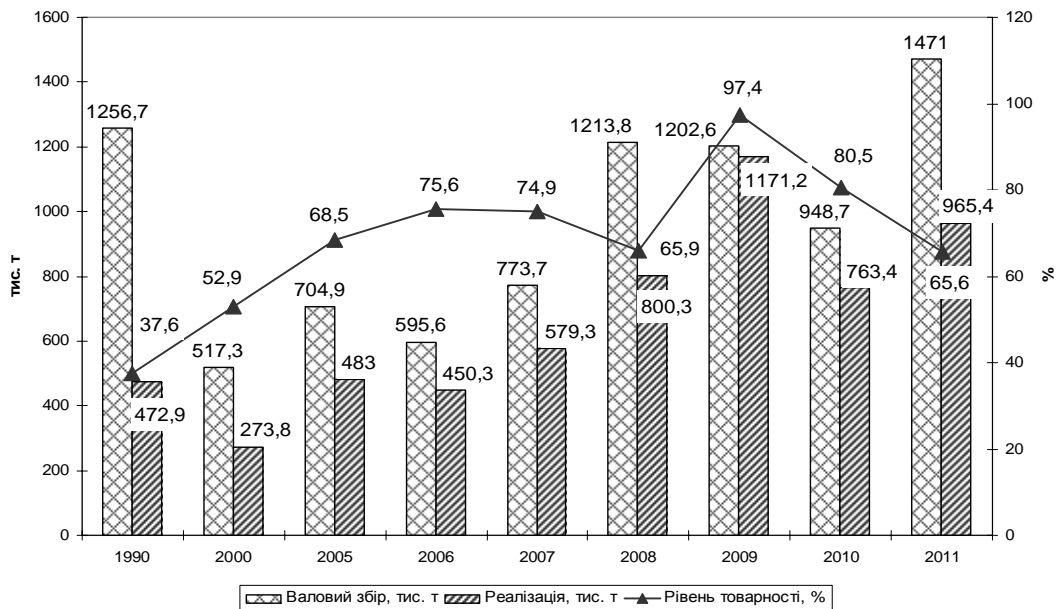
Рис. 1. Структура валового збору зернових і зернобобових культур за категоріями господарств Тернопільської області у 1990-2009 рр., %.

Побудовано за даними Головного управління статистики у Тернопільській області.

Таким чином, у структурі пропозиції зерна на ринку Тернопільщини за 1990-2011 рр. в середньому 77% припадає на зерно, вироблене сільськогосподарськими підприємствами області та 23% - особистими селянськими господарствами. Забезпечуючи виробництво досить великих обсягів зерна, господарства населення є певними конкурентами сільськогосподарським підприємствам, хоча, має обмежені можливості для застосування інтенсивних технологій та вирощування високопродуктивних сортів зернових культур.

Слід зазначити, що ключова роль у ринковій економіці відводиться товарному виробництву, яке реалізується через систему збуту товарів. Саме її

ефективність значною мірою визначає конкурентоспроможність зерна. Протягом досліджуваного періоду сфера реалізації зерна зазнала вагомих змін (рис. 2). Так, у 2010 р. порівняно із 2008 р. обсяг реалізації зменшився на 4,6%, що є наслідком скорочення валового виробництва зернових і зернобобових. Збільшення виробництва зернових до 1471 тис. т у 2011 р. зумовило зростання обсягів їх реалізації на 26,5% порівняно із 2010 р.

Рис. 2. Динаміка обсягів виробництва, реалізації та рівня товарності зернових і зернобобових культур сільськогосподарськими підприємствами у Тернопільській області.

Побудовано за даними Головного управління статистики у Тернопільській області.

Варто зауважити, що в регіоні не завжди спостерігалася залежність між обсягами виробництва та реалізації зерна. Так, у 2005 р. порівняно із 1990 р. обсяг реалізації зернових збільшився на 2,1%, а виробництво – зменшилося на 43,9%. У 2009 р. обсяг виробництва зернових був нижчий на 4,3%, ніж у 1990 р., а обсяг реалізації був вищий на 147,7%.

Ступінь насичення ринку зерном власного виробництва визначається рівнем товарності. Проведені дослідження показують, що від 2,6 до 62,4% вирощеного в Тернопільській області зерна споживається безпосередньо у сільськогосподарських підприємствах, що їх виробляють. Рівень товарності зернових у середньому становить 69%.

За аналізований період простежуються певні трансформаційні зміни щодо каналів збуту вирощеного врожаю і в динаміці цих змін (табл. 1).

Таблиця 1

**Структура реалізації зернових і зернобобових культур
сільськогосподарськими підприємствами Тернопільської області**

Показники	1990 р.	2000 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Реалізація, тис. т	472,9	273,8	483,0	450,3	579,3	800,3	1171,2	763,4	965,4
у т. ч., %:									
переробним підприємствам	57,1	4,4	9,2	6,9	11,8	11,5	8,4	7,2	5,7
на ринку	4,0	31,7	12,5	13,3	10,3	7,5	5,9	6,2	4,1
населенню	38,9	30,8	7,8	5,6	2,6	1,3	0,8	0,9	0,4
видано пайовикам	-	18,7	15,6	13,9	13,0	11,3	8,7	13,1	10,3
за бартерними угодами	0,0	14,4	0,6	0,4	0,2	-	-	-	-
інші канали реалізації	0,0	0,0	54,3	59,9	62,1	68,4	76,2	72,6	79,5

Розраховано за даними Головного управління статистики у Тернопільській області.

Водночас зерно не реалізується через сформовані та стабільно діючі канали. Реалізація характеризується значною динамікою, зміною частки існуючих каналів і виникненням нових. Можна стверджувати, що в результаті скорочення обсягу державних замовлень і по суті розпаду товарно-грошових відносин на селі, протягом 1995- 2000 рр. різко зросли бартерні операції як форма розрахунків виробників із постачальниками матеріально-технічних ресурсів. Цей факт можна пояснити також непристосованістю виробників до ведення ефективних торгових операцій в ринкових умовах та бажання уникнути надмірних податків і розрахунків з кредиторами. Так, у 2000 р. частка бартерних операцій становила 14,4% загального обсягу реалізації зерна з поступовим зменшенням її в наступні періоди.

Ринкова трансформація, на жаль, передбачала скорочення продажу зерна його виробниками безпосередньо переробним підприємствам і значного розширення збуту комерційним структурам, які є найменш прозорими і контрольованими. Так, домінуючий продаж переробним підприємствам (57,1% у 1990 р.) майже згорнувся у 2011 р. і був на рівні лише 5,7%. Основною причиною зменшення обсягів реалізації зерна безпосередньо переробним підприємствам є відсутність у них достатніх сум обігових коштів для збільшення закупівлі сировини. Слід зазначити, що діючі переробні підприємства регіону не працюють на повну потужність. Насамперед, це пов'язано із кризовим станом тваринницьких галузей, неплатоспроможністю споживачів, неспроможністю конкурувати за якістю тощо. Натомість продовжує зростати частка реалізації зерна за «іншими каналами»: із 54,3% у 2005 р. до 79,5% у 2011 р.. Продаж за даними каналами відбувається переважно з поля та за цінами, нижче біржових, що призводить до значних втрат для сільськогосподарських товаровиробників. Таким чином, посередники контролюють не лише товаропотоки, а й основні доходи від реалізації.

В результаті трансформаційних процесів істотно зменшилися обсяги зерна, виданого населенню в рахунок оплати праці. Реалізація продукції працівникам була вимушеною через відсутність коштів у сільськогосподарських товаровиробників. У 2011 р. порівняно із 2000 р. обсяг реалізації зерна за цим каналом зменшився на 95,5%. Частка даного каналу в загальному обсязі реалізації зернових зменшилася із 30,8 % у 2000 р. до 0,4% у 2011 р. Це характеризує тенденцію до зростання частки грошових розрахунків із працівниками сільськогосподарських підприємств.

Досить поширеним каналом реалізації зерна в регіоні є продаж на ринку. Якщо у 1990 р. частка даного каналу реалізації становила 4,0% обсягу реалізованого зерна, то у 2000 р. досягла максимального значення – 31,7% з поступовим зниженням у наступні періоди. Частка зерна, реалізованого на ринку, в 2011 р. становила 4,1%.

Найменшу кількість зерна виробники продавали через біржу, що пояснюється недосконалістю біржової торгівлі в області. Частка бірж у структурі реалізації зерна жодного року не перевищувала 1%. Відродження біржової торгівлі має велике значення для розвитку сфери реалізації продукції сільського господарства.

Основними перешкодами для розвитку біржової торгівлі зерна в Україні можна вважати недосконалість законодавства у сфері регулювання біржової діяльності, відсутність економічної зацікавленості в закупівлях або реалізації зернопродукції на біржах, дефіцит платіжних засобів.

Загалом, у структурі реалізації зернових спостерігаються як позитивні, так і негативні тенденції. Основна негативна тенденція полягає в тому, що найбільшу частку в структурі реалізації зернових займає реалізація «за іншими каналами», зберігаючи тенденцію до зростання. Цей факт дає підстави припускати, що значна частина зерна реалізовується за тіньовими схемами. Поряд із зменшенням частки зерна, реалізованого в рахунок оплати, праці позитивним моментом також є зменшення частки зерна, реалізованого за бартерними угодами.

Таким чином, в Україні необхідно удосконалити ринкову інфраструктуру для забезпечення прозорості реалізації зернових товаровиробниками безпосередньо споживачам, у тому числі посередницьким комерційним структурам, а також створити розгалужену заготівельно-збутову мережу.

Розвиток ринку зерна характеризується нестабільністю цін, розбалансованістю системи ціноутворення, яка сьогодні функціонує не на користь виробника.

Оцінка динаміки цін на продукцію основних видів зернових дає підстави стверджувати про їх постійну нестабільність (табл. 2). У 2005 та 2009 рр. збільшення рівня пропозиції на ринку зерна за відсутності впливових державних регуляторів порівняно з попитом на внутрішньому ринку призвело до зниження реалізаційних цін на зерно та значної втрати фінансових ресурсів

сільськогосподарськими підприємствами. Якщо у 2000 р. ціна 1 т зернових становила 507,2 грн, то у 2005 р. знизилася до 475,2 грн, у 2006 р. була на рівні 564,4 грн, у 2007 р. зросла до 919,5 грн, а в 2008-2009 рр. знизилася до рівня відповідно 896,7 та 874,4 грн, у 2010 р. зросла до 1118,3 грн, а в 2011 р. сягнула рівня 1408,5 грн. Зерновими культурами, що мають високу ціну реалізації, є гречка (4923,9 грн/т), зернобобові (2359,9 грн/т), ячмінь (1638,6 грн/т), пшениця (1401,8 грн/т).

Таблиця 2

**Динаміка цін реалізації зернових і зернобобових культур
сільськогосподарськими підприємствами Тернопільської області, грн/т**

Культура	2000 р.	2005 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2011 р. до 2010 р., %
Зернові та зернобобові культури	507,2	472,2	896,7	874,4	1118,3	1408,5	126,0
Пшениця	528,8	465,3	909,1	910,2	1052,7	1401,8	133,2
Жито	496,1	368,6	872,1	656,4	857,2	1280,7	149,4
Кукурудза на зерно	430,9	371,4	722,3	804,9	1158,7	1314,3	113,4
Ячмінь	442,7	504,7	1009,9	870,6	1091,8	1638,6	150,1
Гречка	813,1	859,6	1423,8	1460,1	3776,0	4923,9	130,4
Зернобобові	652,4	712,8	1596,1	1380,4	1902,1	2359,9	124,1

Розраховано за даними Головного управління статистики у Тернопільській області.

Для зернового ринку в питаннях забезпечення його стабільності дуже актуальною є проблема згладжування коливання цін протягом року. Цінова нестабільність на ринку зерна значною мірою залежить від стабілізації пропозиції. Реалізація продукції в період збиральної кампанії забезпечує товаровиробникам нижчий рівень рентабельності, особливо за умов значного зниження цін, порівняно із продажем зернових в інші місяці. Однак більшість підприємств не мають можливості зберігати зерно тривалий час, що призводить до втрат значної частини прибутків. Така дія головного ринкового закону попиту і пропозиції особливо відчутно проявляється за відсутності необхідних державних важелів на внутрішньому ринку.

Слід зазначити, що незалежно від річних обсягів пропозиції зерна щороку чітко повторюються сезонні тенденції у реалізації зерна по місяцях. Проведеними дослідженнями встановлено, що пік реалізації зерна припадає на серпень–грудень, коли сільськогосподарські підприємства продають 75-85% урожаю поточного року. Як правило, в період масової реалізації зернових виробниками ціни на внутрішньому ринку помітно знижуються проти попередніх місяців. Така ситуація зумовлена нестабільністю пропозиції і недостатньо ефективною інтервенційною політикою держави. Через нерегульовану систему ціноутворення товаровиробники втрачають великі суми коштів. В умовах, коли зерно є одним із найбільш конкурентоспроможних

продуктів сільського господарства, необхідним кроком з боку держави має стати врегулювання цін, як важливого ринкового інструменту.

Аналізуючи ціни реалізації зернових за різними каналами бачимо, що вони значно відрізняються (табл. 3). Найвищими є ціни реалізації зернових сільськогосподарськими товаровиробниками комерційним та іншим структурам неринкового типу. Проте у 2010-2011 рр. найвищу ціну на зерно пропонували переробні підприємства. За результатами дослідження у 2005 р. між максимальною і мінімальною ціною на зерно по всіх каналах реалізації коливання становило 115% (мінімальна ціна – 431 грн/т – населенню, а максимальна – 495 грн/т – за іншими каналами). У 2011 р. коливання цін становило 171%. Так, мінімальна ціна реалізації зерна по області склала 894,9 грн/т (пайовикам у рахунок орендної плати за землю), максимальна – 1533,1 грн/т (переробним підприємствам).

Таблиця 3

**Динаміка цін реалізації зернових культур за каналами збуту
сільськогосподарськими підприємствами Тернопільської області**

Канали реалізації	2005 р.		2006 р.		2007 р.		2008 р.		2009 р.		2010 р.		2011 р.		Середнє значення рангу за 2005-2011 рр.
	Ціна реалізації, грн/т	Ранг	Ціна реалізації, грн/т	Ранг	Ціна реалізації, грн/т	Ранг	Ціна реалізації, грн/т	Ранг	Ціна реалізації, грн/т	Ранг	Ціна реалізації, грн/т	Ранг	Ціна реалізації, грн/т	Ранг	
Всього реалізовано	472		564		919		896,7		874,4		1118,3		1408,5		
На переробку	463	2	569	2	905	2	838,7	3	775,8	2	1199,2	1	1533,1	1	1,8
Населенню	431	5	513	4	765	4	842,9	2	715,7	3	971,4	4	1183,6	4	3,7
Видано пайовикам	449	3	492	5	563	5	651,2	5	698,3	5	804,4	5	894,9	5	4,7
На ринку	432	4	518	3	839	3	835,2	4	714,7	4	1039,8	3	1355,8	3	3,4
За іншими каналами	495	1	595	1	984	1	954,8	1	919,5	1	1175,4	2	1469,9	2	1,3

Розраховано за даними Головного управління статистики у Тернопільській області.

Важливим чинником, який міг би покращити показники, пов'язані з реалізацією зерна, є використання розподільчих можливостей інфраструктури зернового ринку, зокрема бірж. Проте, частка даного каналу в структурі реалізації зернових коливалася в межах 0-0,6%, хоча ціни реалізації зерна через біржу були значно вищими за середньо реалізаційні.

Нестабільність цін на сільськогосподарську продукцію та зернові зокрема чинить дестабілізуючий вплив на процеси відтворення у сільськогосподарських підприємствах.

Цінова ситуація на ринку зерна в регіоні має ще одну негативну ознаку, ціни значно коливаються в районному розрізі (табл. 4).

Найвищий рівень цін спостерігався у Гусятинському районі на 18,1% вище показника по області, а найнижчий у Борщівському на 13% нижче середньообласного.

Таблиця 4

**Рівень цін на зернові та зернобобові культури в територіальному розрізі
Тернопільської області**

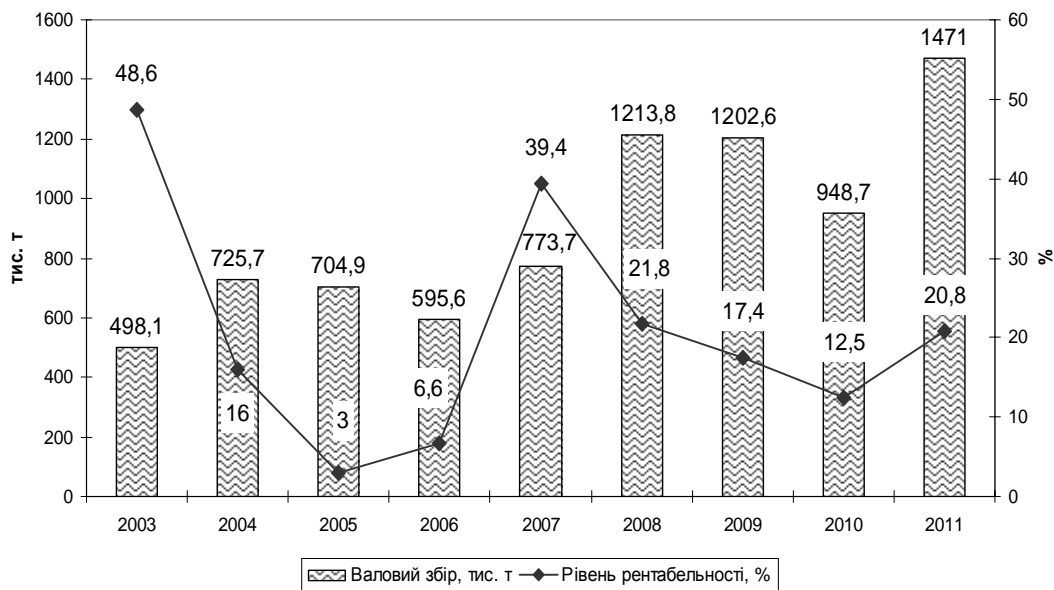
	2009 р.		2010 р.		2011 р.	
	Ціна реалізації, грн/т	Відношення до ціни на рівні області, %	Ціна реалізації, грн/т	Відношення до ціни на рівні області, %	Ціна реалізації, грн/т	Відношення до ціни на рівні області, %
По області	874,4	100,0	1118,3	100,0	1408,5	100,0
Бережанський	801,2	91,6	1225,9	109,6	1345,3	95,5
Борщівський	822,2	94,0	1058,0	94,6	1226,0	87,0
Бучацький	946,2	108,2	1037,3	92,8	1507,1	107,0
Гусятинський	930,2	106,4	1150,0	102,8	1662,8	118,1
Заліщицький	777,7	88,9	1140,0	101,9	1497,3	106,3
Збаразький	771,2	88,2	1196,7	107,0	1356,9	96,3
Зборівський	799,4	91,4	1137,2	101,7	1441,9	102,4
Козівський	989,3	113,1	1071,1	95,8	1325,2	94,1
Кременецький	695,5	79,5	1028,6	92,0	1326,3	94,2
Лановецький	823,1	94,1	1157,0	103,5	1359,3	96,5
Монастириський	978,9	112,0	1029,3	92,0	1308,3	92,9
Підволочиський	962,9	110,1	1196,0	106,9	1464,3	104,0
Підгаєцький	1276,9	146,0	1249,5	111,7	1456,1	103,4
Теребовлянський	828,2	94,7	1052,1	94,1	1301,2	92,4
Тернопільський	780,3	89,2	1102,0	98,5	1387,7	98,5
Чортківський	784,9	89,8	1065,6	95,3	1277,2	90,7
Шумський	802,0	91,7	1205,1	107,8	1300,0	92,3

Розраховано за даними Головного управління статистики у Тернопільській області.

Аналіз цінової ситуації на зерновому ринку показує, що без участі держави ефективний розвиток зернового господарства неможливий.

Встановлено, що головною проблемою сучасної економічної ситуації для товаровиробників є стрибкоподібні коливання цін і прибутків. Тому сільськогосподарські підприємства не можуть ефективно планувати власне виробництво. Однак зернові культури залишаються прибутковими, забезпечуючи в середньому рівень рентабельності 21% і мають резерви для підвищення показників ефективності (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка валового збору зерна та рівня рентабельності виробництва зернових у сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області.

Побудовано за даними Головного управління статистики у Тернопільській області.

Слід звернути увагу на те, що в останні роки рівень рентабельності зернових культур у країні значно коливається, що зумовлено низкою факторів: природними, економічними, технологічними. Найвищого значення рівень рентабельності зернових культур досяг у 2003 р. (48,6%), а найнижчим цей показник був у 2005 р. (3%). Основними причинами зниження рівня рентабельності виробництва зерна у 2005 р. є спад цін на зернові культури, зниження врожайності та підвищення цін на матеріально-технічні ресурси. У 2007 р. рівень рентабельності зріс до 39,4%, а у 2011 р. він знизився до 20,8%, що зумовлено нестабільною ціновою ситуацією.

Сучасний стан зернового господарства потребує вдосконалення ціноутворення на ринку зерна, яке має здійснюватися в напрямі узгодження економічного результату на стадіях виробництва та переробки, щоб врегулювати пропозицію та запобігти дестабілізації цінової ситуації.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що зернове виробництво в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області є однією з основних прибуткових галузей. Проте в останні роки спостерігається тенденція до зниження дохідності цієї галузі. Так, протягом 1990-2011 рр. виробництво зерна було рентабельним, але мало нестійкий і нестабільний характер.

Поряд з цим вважаємо, що стабільний розвиток ринку зерна в Україні та Тернопільській області зокрема можна досягти лише за умови систематичного

та цілеспрямованого новаторства. Розвиток зернового господарства на інноваційній основі є передумовою збільшення й поліпшення якості зернопродукції, підвищення ефективності та конкурентоспроможності її виробництва.

Література

1. Економіка виробництва зерна (з основами організації і технології виробництва): [монографія] / [В.І. Бойко, Є.М. Лебідь, В.С. Рибка та ін.]; за ред. В.І.Бойка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 400с.

2. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 2011 рік: [стат. зб.]. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2012. – 60 с.

3. Реалізація сільськогосподарської продукції сільськогосподарськими підприємствами за 2011 рік: [стат. бюлетень]. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2012. – 57 с.

4. Сільське господарство Тернопільської області 2011: [стат. зб.]. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2012. – 215 с.

5. Стабілізація ринку зерна в Україні: [монографія] / [М. В. Калінчик, М. М. Ільчук, В. С. Шовкалюк, І. М. Калінчик]. – К.: Нічлава, 2006. – 230 с.

6. Формування і розвиток ринку зерна в Україні / [О. Г. Шпикуляк, Ю. П. Воскобійник, Р. П. Саблук, О. В. Овсянніков]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 190 с.

Summary

Khrystenko H. M.

Separated subsection National University of Life and Environmental Science of Ukraine «Berezhanskiy Agrotechnical Institute», Berezhany, Ukraine

ORGANIZATION AND FUNCTIONING OF REGIONAL MARKET OF GRAIN

The modern state of functioning and problem of regional market of grain development is considered, basic directions of providing of his stability are offered.

Key words: *market of grain, grain-growing production, price, suggestion, level of profitability, realization, agricultural enterprises.*

Рецензент – д.е.н., професор Шулський М.Г.

УДК: 330.131.5:636.087.7:636.2.053

Яремко В. В., аспірант©*Вінницький національний аграрний університет***ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ФЕРМЕНТАТИВНО-ПРОБІОТИЧНОГО ПРЕПАРАТУ «ПРО-ЕНЗИМ» ПРИ ВИРОЩУВАННІ ТЕЛЯТ НА ЗАМІННИКАХ НЕЗБИРАНОГО МОЛОКА**

Встановлено, економічний ефект використання заміників незбираного молока досягається завдяки збільшенню обсягів реалізації «звільненого» від випоювання телятам натурального молока, що дає можливість вирощувати телят на 56,8% менше ніж б при вирощуванні телят незбираним молоком а також за рахунок включення в складі заміників незбираного молока ферментативно-пробіотичного препарату в кількості 0,3 та 0,5 г на 1 кг суміші дерті, можна зменшити вартість кормів з розрахунку на 1 теличку на 112,81 та 145,87 грн. відповідно.

Ключові слова: середньодобовий приріст, жива маса, телята, собівартість, прибуток.

Постановка проблеми. Замінники незбираного молока досить успішно використовуються в годівлі телят з 50-х років. Переваги використання ЗНМ у схемах годівлі молодняку ще й в тому, що дозволяють проводити раннє відлучення, сприяють профілактиці кормового стресу при відлученні, підвищують збереженість молодняку, дозволяють збалансувати раціон за вітамінами, мікроелементами та іншими поживними речовинами, підвищують середньодобові прирости, скорочують витрати кормів і знижують собівартість виробленої продукції. Програми раннього відлучення молодняку з використанням ЗНМ у комплексі з спеціалізованими комбікормами сприяють швидкому звиканню травної системи до твердих рослинних кормів. Це є передумовою швидкого росту телят та запліднення телиць живою масою 380-400 кг. Вирощування ж на незбираному молоці часто затримує розвиток передшлунків та є більш затратним [1-4].

Отже, замітники незбираного молока – це продукти, які дозволяють знайти оптимальне технологічне та економічне рішення для тваринницьких господарств.

Слід звернути особливу увагу на економічну складову застосування незбираного молока для випоювання тварин. Сьогодні для випоювання молодняку в Україні використовується до півмільйона літрів молока. Це дуже дорогий підхід. В зв'язку із цим потрібно переходити на скорочені схеми випоювання телят та використання заміників незбираного молока, які доступні на ринку і майже вдвічі дешевші від молока.

Надмірне використання незбираного молока для випоювання молодняку великої рогатої худоби негативно позначається на економічній ефективності виробництва товарного молока для харчової галузі. Тому важливо об'єктивно встановити економічну оцінку вирощування телят на заміниках незбираного молока та поліпшення економічних показників виробництва молочних продуктів в ринкових умовах [5].

Матеріали і методика. Відомий заміник незбираного молока Мілк Фарм Класік виготовлений торгово-виробничою компанією “АгроВет Атлантик” у складі сухої молочної сироватки 55 %, соєвого борошна спеціальної обробки 28 %, рослинного жиру 12 %, крохмалю 1 %, пшеничного борошна, лактози, монокальцій фосфату, вітамінно-мінеральної суміші, антиоксиданту та ароматизатора всього 4 %.

Для підвищення продуктивної дії раціону при вирощуванні телят на цьому замінику незбираного молока та для підвищення перетравності поживних речовин, руйнування стінок клітин рослинного корму раціону, дії на нерозчинний пектин, покращення всмоктування поживних речовин в шлунково-кишковому тракту, зменшення негативного впливу рослинних не крохмальних полісахаридів, запобігання розвитку патогенних та умовно патогенних мікроорганізмів, формування та стабілізації здорової мікрофлори травного тракту, протидії шлунково-кишковим захворюванням без використання антибіотиків, доповнення недостачі в організмі біологічно-активних речовин, підвищення природного імунітету та для ростостимулюючих властивостей був використаний в раціоні телят молочників ферментативно-пробіотичний препарат “Про-ензим”, який змішували в кількості 0,3 та 0,5 г на 1 кілограм суміші дерті. Для визначення його ефективності був проведений науково-господарський дослід на телятах чорно-рябої породи в господарстві “Артеміда” Калинівського району Вінницької області.

Один кілограм сухого заміника незбираного молока розводили в 8 літрах води, з яких 5 літрів води нагрівали до температури 40⁰ С, ретельно перемішавши, добавляли ще 3 літри води та охолоджували до температури 37⁰ С і одразу випоювали. Згодовування заміника незбираного молока розпочинали з 21 – денного віку.

Для досліду за принципом аналогів було підібрано 3 групи телят 21-ого денного віку по 10 голів у кожній групі. Дослід тривав 120 днів.

Дослідження. При вирощуванні телят на заміниках незбираного молока контрольної групи в стійловий період з розрахунку на одну тварину до п'яти місячного віку було згодовано до 800 кг розведеного заміника незбираного молока, дерті кукурудзяної + ячмінної 183 кг, сіна злакового 14 кг, соломи пшеничної 146 кг, силосу 220 кг, 22 кг стартерного комбікорму та 1,4 кг кухонної солі.

Схема вирощування телят другої дослідної групи такаж як і в контрольній групі з включенням до основного раціону 0,3 грама ферментативно-пробіотичного препарату «Про-ензим» із розрахунку на 1кг

суміші дерті. Всього ферментативно-пробіотичного препарату «Про-ензим» згодовано 55 грам.

Схема вирощування телят третьої дослідної групи такаж як і в контрольній групі з включенням до основного раціону 0,5 грам ферментативно-пробіотичного препарату «Про-ензим» із розрахунку на 1кг суміші дерті. Всього ферментативно-пробіотичного препарату «Про-ензим» згодовано 91,5 грам.

Випоювання телят заміником незбираного молока з включенням 0,3 г ферментативно – пробіотичного препарату «Про – ензим» на 1 кг дерті сприяло підвищенню середньодобових приростів на 50,9 г, а у дозі 0,5 г ферментативно – пробіотичного препарату «Про – ензим» на 1 кг дерті сприяло підвищенню середньодобових приростів на 64,2 грамів, порівняно з контрольною групою.

Економічний ефект використання заміників молока в господарствах досягається завдяки збільшенню обсягів реалізації «звільненого» від випоювання телятам натурального молока.

Всі зоотехнічні заходи з розробки прогресивних технологій виробництва тваринницької продукції можуть бути рекомендовані для впровадження лише тоді, коли внесені пропозиції мають економічне обґрунтування[5]. В даній експериментальній роботі по використанню заміника незбираного молока в раціонах телят, ми вивчали економічну ефективність вирощування телят з використанням заміника незбираного молока з препаратом «Про-ензим», враховували вартість кормів, які були використані на вирощування телят (табл. 1).

Таблиця 1

Вартість кормів, що були затрачені при вирощуванні однієї тварини та кількість кормових одиниць в 1 кг корму

Корми	Поживність кормів, к.од.	Вартість 1 кг корму, грн.	Вартість усього корму, грн.
Молоко незбиране	0,3	2,20	352,0
Заміник незбираного молока «Мілк Фарм Класік»	0,6	10,00	1000,0
Стартерні корми «Каф Комбі»	1,1	12,00	264,00
Пробіотичний препарат «Про-ензим»	-	120,00	II – 3,60 III – 6,00
Дерть кукурудзяна (60 %)	1,17	1,10	85,80
Дерть ячмінна (40 %)	1,1	0,80	41,60
Сіно злакове	0,46	0,80	11,20
Солома пшенична	0,2	0,88	31,50
Силос кукурудзяний	0,2	0,35	88,00
Сіль	-	0,41	0,57

На основі вартості і собівартості окремих кормів, розраховані затрати кормів за 5 –місячний період, вартість однієї кормової одиниці і одного кілограму приросту по групах тварин. Собівартість досліджуваного замітника незбираного молока вказана в сухому вигляді. При згодовуванні, як вже зазначалося раніше, його розводять у пропорції 1 : 8, тому собівартість 1 л замітника незбираного молока буде складати – 1,00 грн, що суттєво відрізняється ніж вирощування телят цільним молоком (незбираним) яке становить 2,20 грн за 1 літер, тим самим можливо підрахувати що за 5-місячний період було затрачено 100 кг замітника незбираного молока або 800 кг розведеного замітника незбираного молока що становить 1000, грн., що на 760 грн або 56,8% менше ніж б при вирощуванні телят незбираним молоком

Основним критерієм при економічній оцінці використання досліджуваної кормової добавки в годівлі сільськогосподарських тварин є одержаний прибуток в гривнях на одну гривню затрат (на добавку), так як умови годівлі, догляду і утримання у всіх тварин були однаковими.

Визначено, що найбільші витрати коштів на вирощування телят припадають на перший місяць після їх народження, оскільки основою їх раціонів є незбиране молоко. З переведенням теличок на більш дешеві (рослинні) корми, вартість їх вирощування суттєво знижується.

Таблиця 2

Вартість кормів, згодованих теличкам за 5 - місячний період і затрачених на 1 кг приросту (в середньому на голову)

Показники	Групи		
	1 контрольна	2 дослідна	3 дослідна
Загальна вартість кормів, що споживалися за 5 місяців дослід, грн.	1752,7	1756,3	1758,7
Вміст в них кормових одиниць, кг	763,1	763,1	763,1
Отримані прирости, кг	88,9	94,8	96,6
Вартість кормової одиниці, грн.	2,30	2,30	2,30
Вартість кормів на 1 кг приросту, грн.	19,71	18,52	18,20
Економічна ефективність від згодовування ферментативно-пробіотичного препарату з розрахунку на :			
1 кг приросту, грн.	-	- 1,19	- 1,51
1 голову, грн.	-	- 112,81	- 145,87

Наведені дані економічних розрахунків переконують в доцільності використання замітника молока Мілк Фарм Класік з введенням ферментативно-пробіотичного препарату “Про-ензим” в дозі 0,3 та 0,5 г на 1 кг суміші дерті.

Крім економічного ефекту слід врахувати простоту та універсальність його використання.

Отже, за рахунок згодовування в складі замінників незбираного молока ферментативно-пробіотичного препарату в кількості 0,3 та 0,5 г на 1 кг суміші дерті, можна зменшити вартість кормів з розрахунку на 1 теличку на 112,81 та 145,87 грн. відповідно.

Висновок: економічний ефект використання замінників незбираного молока досягається завдяки збільшенню обсягів реалізації «звільненого» від випоювання телятам натурального молока, що дає можливість вирощувати телят на 56,8% менше ніж б при вирощуванні телят незбираним молоком а також за рахунок включення в складі замінників незбираного молока ферментативно-пробіотичного препарату в кількості 0,3 та 0,5 г на 1 кг суміші дерті, можна зменшити вартість кормів з розрахунку на 1 теличку на 112,81 та 145,87 грн. відповідно.

Література

1. Антипов В.А. Использование пробиотиков в животноводстве / В.А. Антипов // Ветеринария. – 1991. – № 4. – С. 55–58.
2. Безуглий І.П., Семеновський Г.Ф. Вирощування молодняку на штучному молоці / І.П. Безуглий. – К.: Урожай, 1965. – 68 с.
3. Богданов Г.А. Кормление с.-х. животных. - М., Агропромиздат, 1990. - С.244-258.
4. Деталізовані норми годівлі с.-г. тварин / М.Т. Ноздрін, М.М. Карпусь.- К., Урожай, 1991. – С. 23-55.
5. Кудлай І. І. Ефективність використання різних замінників молока в технології вирощування теличок / І.І. Кудлай // Тваринництво України. - 2010. - № 1. - С. 13-15.

Summary

V. Yaremko

ECONOMIC EFFICIENCY OF FERMENTATIVNOGO PROBIOTIC OF PREPARATE "PRO-ENZIM" AT GROWING OF CALVES ON THE SUBSTITUTES OF FULL-MILK

It is set, the economic effect of the use of substitutes of full-milk is arrived at due to the increase of volumes of realization "released" from вынаивания to the calves of liquid milk that gives an opportunity to grow calves on 56,8% less than at grown calves by a full-milk and also due to including in composition the substitutes of full-milk of preparation of ферментативного probiotic in an amount 0,3 and a 0,5 g on 1 kg of mixture of дерти, it is possible to decrease the cost of forage calculating on 1 теличку on 112,81 and a 145,87 hrn. accordingly.

Key words: average daily increase, living mass, calves, prime price, profit.

Рецензент – к.е.н., доцент Батюк Б.Б.

Lytvyn R.I., (lytvynr@ukr.net) senior laboratory assistant, researcher ©
*Lviv national university of veterinary medicine and biotechnologies
named after S.Z.Gzhytskyj*

EFFICIENCY OF FDI IN AGRICULTURE IN THE ERA OF GLOBALISATION

Dynamics of FDI in developed, developing economies and South-East Europe and the CIS was analysed, efficiency of foreign capital in Ukraine, SWOT analysis of transnational corporations influence upon Ukraine's agriculture was conducted in research paper.

Key words: *efficiency, foreign direct investment (FDI), agriculture, dynamics, transnational corporations, SWOT analysis*

Introduction. The states that can increase the economic potential of using foreign investment, in most cases, pay attention and prefer one of such its forms, as foreign direct investment (FDI). The entity of FDI, besides foreign aid and financial assistance in terms of food products [1, p.49] is that, accordingly to their nature they are directly involved in the production sphere of the economy, i.e. creation of new enterprises, modernisation and expansion of existing businesses [2, p.129], stimulate export activity of the host country [3, p.410]. Direct foreign capital in the country plays substantial role for its prosperity [4, p.221]. This kind of capital provides it with advanced modern technologies [5, p.3], modern management methods, promotes in economic growth and sustainable development, improves and updates infrastructure [6, p. 235], creates new working places for the population, increases the quality and range of products and services that are in demand at the domestic and foreign markets [7, p.28].

Application of such investment resources in a national economy of the country is more vital in the era of development of globalisation processes in the world.

Material and methods. To issues of researching of foreign direct investment and its impact on economic development have devoted their research papers many foreign scientists, among them: Y. Zheng, G. Ritzer, E. Hutson, R.R. Sinkovics, J. Berrill, X. Fu, C. Taylor, K. Head, J. Ries, A. Standar, G. Niewęglowska, P. Chechelski, J. Nargiełło and other outstanding scientists that work in this field of research.

From the other hand the research of foreign direct investment requires more elaborations in the light of different industries of the economy and its efficiency, such as agricultural sector. So while taking into one's consideration the importance of the above mentioned issues in this scientific research the dynamics of FDI in developed, developing economies and South-East Europe and the CIS was analysed. SWOT

analysis of transnational corporations influence upon Ukraine's agriculture, efficiency of foreign capital usage in Ukraine also was investigated.

Results and discussion.

Table 1

Dynamics of FDI in the world in 2005 – 2010, (mln.USD)

Years	Developed economies		Developing economies		South-East Europe and the CIS		Total	
	FDI inflows	FDI outflows	FDI inflows	FDI outflows	FDI inflows	FDI outflows	FDI inflows	FDI outflows
2005	619134	745679	332343	122143	31116	14310	982593	882132
2006	977888	1154983	429459	226683	54516	23723	1461863	1405389
2007	1306818	1829044	573032	294177	91090	51581	1970940	2174802
2008	965113	1541232	658002	308891	120986	60386	1744101	1910509
2009	602835	850975	510578	270750	71618	48802	1185031	1170527
2010	601906	935190	573568	327564	68197	60584	1243671	1323338

Compiled by the source: [8, P.187- 190].

Foreign direct investment through creation of joint ventures involves into activities of the national investors, which promotes entrepreneurship and increase revenues to the state budget of the country. Attracting FDI to state makes it possible to improve the economic situation in a whole society, improve social welfare of the population [9, p.240], and in the final case, strengthen the authority of the state at international level.

In order to obtain such results in the host country one's should ensure effective functioning of the acting regulatory framework, coordinated activities of all state agencies and services, stable tax legislation with an optimal level of taxes, the development of national enterprises, the strategic development of international economic relations.

Accordingly to the data of table 1 the world amount of FDI inflow in 2010 totally amounted 1243671 millions of U.S. dollars, i.e. in comparison with 2005 the specified indicator increased in more than 1,2 times and consisted of 982593 millions of U.S. dollars. FDI outflow in the world in 2010 totally amounted 1323337 millions of U.S. dollars, i.e. in comparison with 2005 the specified indicator increased in more than 1,5 times and consisted of 882132 millions of U.S. dollars. As for Ukraine FDI inflow in 2010 amounted 6495 millions of U.S. dollars, and in 2005 this indicator was 7808 millions of U.S. dollars respectively and was larger in 1,2 times than in year 2010. The level of FDI outflow in Ukraine in 2010 was 736 millions of U.S. dollars, and in 2005 was 275 millions of U.S. dollars respectively. With this data one's can make a statement on FDI outflow processes in the world economy and Ukraine as well regarding financial economic crisis at global level. World experience claims that FDI is primarily invested in banking, finance, telecommunications, trade and other areas of service. The volume of foreign direct investment in the agricultural sector in relation to the total amount of FDI in the world is only 2%. It is known that agriculture is not as cost-effective and profitable

sector of the economy as finance and other spheres of the economy. On the other hand there is another reason that explains such a small amount of FDI in this sector of the economy.

Table 2

Value of cross-border M&As, in the world by seller/purchaser in 2005 – 2011, (mln.USD)

Years	Developed economies		Developing economies		South-East Europe and the CIS		Total	
	Net sales	Net purchases	Net sales	Net purchases	Net sales	Net purchases	Net sales	Net purchases
2005	403731	359551	63801	68680	-5279	6188	462253	434419
2006	527152	497324	89163	114922	9005	2940	625320	615186
2007	891896	841714	100381	144830	30448	21729	1022725	1008273
2008	581394	568041	104812	105849	20337	20167	706543	694057
2009	203530	160785	39077	73975	7125	7432	249732	242192
2010	251705	215654	82813	96947	4321	9698	338839	322299
2011	189614	135369	25473	25395	9076	2352	224163	163116

Compiled by the source: [8, P. 195- 198].

Table 3

Number of cross-border M&As, in the world by seller/purchaser in 2005 – 2011, (concluded) (number of deals)

Years	Developed economies		Developing economies		South-East Europe and the CIS		Total	
	Net sales	Net purchases	Net sales	Net purchases	Net sales	Net purchases	Net sales	Net purchases
2005	3805	3741	1062	765	137	51	5004	4557
2006	4326	4446	1219	839	202	62	5747	5347
2007	5187	5443	1552	1047	279	102	7018	6592
2008	4603	4732	1501	1011	321	123	6425	5866
2009	2920	2666	975	746	343	70	4238	3482
2010	3638	3644	1290	1061	477	83	5405	4788
2011	1420	1484	501	360	115	31	2036	1875

Compiled by the source: [8, P. 199- 202].

Table 4

Value of greenfield FDI projects, in the world by source/ destination in 2005 – 2011, (mln.USD)

Years	Developed economies		Developing economies		South-East Europe and the CIS		Total	
	By source	By destination	By source	By destination	By source	By destination	By source	By destination
2005	530218	225107	152844	421460	26702	63197	709764	709764
2006	598448	286272	267768	540760	17871	57056	884087	884088
2007	650301	298350	268353	559778	21446	81972	940100	940100
2008	1027741	462450	404054	883917	29988	115416	1461783	1461783
2009	685086	305231	248451	593041	18663	53928	952200	952200
2010	569081	263509	218697	491622	19190	51838	806968	806969
2011	203876	74017	87154	200740	4837	21111	295867	295868

Compiled by the source: [8, P. 206–208].

The value of greenfield FDI projects in the world by source in 2011 amounted 904267 millions of U.S. dollars and in 2005 this indicator totally amounted 754910 millions of U.S. dollars. For Ukraine's economy the value of these greenfield FDI projects in 2011 was 954 millions of U.S. dollars, and 284 millions of U.S. dollars in year 2005 respectively [10, p.189,192].

The leading foreign experience states that the most countries financing agricultural sector through its own sources of funding and existing programmes, not attracting foreign capital at all. The governments of these countries create appropriate conditions to increase the export potential of agricultural production and limit its import. With this purpose, they introduced subsidies to their agricultural producers, which contribute to a more profit than from investing outside the country. In developing countries operates many large TNCs (transnational corporations) that have a monopoly position and prevent effective development of the new foreign companies. Respectively to some research data about 80 % of FDI are directly connected with activities of TNCs [11, P.45]. Africa and Latin America are the major continents of transnational corporations. Well known in Latin America "Bunge y Born" [12] which today is one of the five largest companies in the grain market, thanks to its monopoly position affects the economic and political situation in Argentina.

Therefore, in order to prevent the negative consequences the host governments strive to restrict the activities of transnational corporations through the creation of new economic activities in the form of joint ventures (JV). Such form of cooperation satisfies not only Latin America countries but foreign investors as well. Last receive the benefits from the state and guarantees the safety of investments. On the other hand, there is no need for new enterprises to be built and the production process to be established. Under these mentioned conditions, simplify the process of recruiting of the qualified staff and adaptation to local conditions of implemented technologies.

Table 5

Number of greenfield FDI projects, in the world by source/ destination in 2005 – 2011, (quantity)

Years	Developed economies		Developing economies		South-East Europe and the CIS		Total	
	By source	By destination	By source	By destination	By source	By destination	By source	By destination
2005	9057	5145	1321	4509	182	906	10560	10560
2006	10291	6163	1779	5337	207	777	12277	12277
2007	10356	6355	1700	5110	189	780	12245	12245
2008	13474	7526	2650	7728	298	1168	16422	16422
2009	11651	6618	2297	6731	244	843	14192	14192
2010	11574	6766	2302	6470	266	906	14142	14142
2011	4022	2216	781	2379	71	279	4874	4874

Compiled by the source: [8, P.210–212].

As was reported by the State Statistics Committee of Ukraine the volume of foreign direct investment in agriculture in Ukraine as of 1st July 2012 amounted to 739 million U.S. dollars. The amount of foreign investments into the Ukrainian agricultural sphere as of 1st January of the current year was 685.3 million U.S. dollars. The share of investment into agricultural sector of our country is 1.4% of the total foreign investments in Ukraine's economy.

Accordingly to the data of the State Statistics Committee, the largest investor in Ukraine's agriculture is Cyprus – 360.7 million U.S. dollars, followed by the United Kingdom – 42.8 million U.S. dollars, the Virgin Islands – 27.3 million U.S. dollars (82% more than at the beginning of this year).

Interesting fact is that foreign investors are showing the largest interest in the Ukrainian agribusiness and manufacturing areas. Agricultural products processing and manufacturing are interesting on the first place. Several new factors have emerged recently: the expected accession of Ukraine to the FTA with the EU, and the positive dynamics in taxation (reduction of value added tax and income). Favorable economic location and cheap labour force create a unique perspective for Ukraine to become a manufacturing and processing hub, focused on the European market. Also very vital role is attracted for "One-Stop-Shop" – a system of personal support of strategic investors in the Ukrainian market, which was introduced recently. This system would promote in boosting of investment activities of all potential foreign investors [13].

The agricultural sector and the entire economy of Ukraine to some extent depend on the development of global processes. It is known that the main carriers of that kind processes are transnational corporations (TNCs) with rapid growth of FDI attraction [14, p.15] engaged in both manufacturing and sales. This is actually their activities occur significant changes in global agriculture, which is to change the existing technologies to new one, modernizing the industry. Similar changes occur also in Ukrainian agriculture. The significant economic potential of transnational corporations (compared with many other countries), their role in the world economy

will continue to grow increasingly in larger scale. It undergoes its development economic policy in many countries, including the agricultural sector. TNCs in most cases come from the richest countries in the world.

The world market for agricultural products and their processing is quite saturated at the moment, causing in its turn a strong competition. In economically highly developed countries such as the U.S. or the Member States of the EU and OPEC organisation (the dominant role of Japan) agriculture and agricultural exports are sectors protected from unfair competition and maintained by these countries.

Conducted SWOT and efficiency analysis in the research of foreign investment in the agricultural sector of Ukraine provides an opportunity to affirm the positive and negative aspects of foreign investment in this sector and their impact on the overall state of the economy in our country (Table 6 and 7).

Table 6

Efficiency of usage of foreign capital in agriculture of Ukraine*

Positive side	Negative side
Growth of investment attraction in enterprises (not only the efficiency of capital inflows from abroad, but also the possibility of a loan attraction)	High share of import, including import of the firms with part of foreign capital
Involvement of the financial resources to budget of state	Evasion from payment of taxes in Ukraine
Increasing of the qualification of Ukrainian employees through internship and traineeship programmes in abroad	Low predisposition for profits reinvestment of the companies with foreign capital
Possibility of privatization of the national enterprises by foreign investors	Frequent reduction of employment after completion of investment projects implementation
Increase of cooperation with national firms (growth of foreign investments is highly adjusted with increasing of production in the food industry)	Quite slow development of cooperation between Ukrainian and foreign partners, as evidenced by the low participation of Ukrainian components (ingredients) used in the production of foreign commodities
Dynamic export growth of the firms with foreign capital	Reduction of population in employment of "research and development" activities in foreign business bodies
Providing Ukrainian enterprises with equipment in the form of new technologies	
Competition of the firms, especially in the food industry and agricultural production sectors (increasing of competition of Ukrainian commodities taking into account copying)	Weakening or liquidation of Ukrainian enterprises by large foreign companies competitive pressing

*Notice: Developed on the basis of personal research

Table 7

SWOT analysis of influence of transnational corporations (TNC) on agriculture of Ukraine*

OPPORTUNITY	THREATS
AT MACRO LEVEL	
Acceleration of the modernization of agriculture connected with the possibility of access to new production technologies, genetic material, labour organisation and credits of TNC	Disappearance from commodity production very large number of agricultural enterprises that would lead to rise of unemployment level and severe division of rural population on layers
Growth of export of Ukrainian food and agricultural products (livestock and crop production) through TNC and processing enterprises, the global trade networks	Growth of import of food and agricultural products (in general agricultural prices on world markets are lower than Ukrainian agricultural sector offers)
Improvement of agricultural structure and infrastructure in Ukraine	Potentially great opportunity to influence demand increasing (popularity of products from another part of the world, not only from Ukraine)
Participation of Ukrainian agricultural products and processed products in the global market (chance still exists)	Achieving sustainable cost reduction of raw materials
Increase of the competition of Ukrainian agriculture, based on specialisation and concentration of production (lower prices)	Possibility of application of transfer pricing in consumer chain
Potentially great opportunities to influence the increase in demand (popularity of products from our country, for example: organic and ecologically friendly)	Introduction or usage of cheap genetically modified products
Relatively cheap work force (which arises from the high level of unemployment in the economy of Ukraine in overall)	Increase of risk of agricultural production. In case of trade liberalisation, development of cooling technology, logistics, and etc., lower prices of raw material procurement in developing countries can be useful solution for transnational corporations
Methods of contracting and cooperation of TNC with agricultural producers arising from copying (example) through other national agribusiness enterprises	
AT MICRO LEVEL	
Providing the stable procurement of raw materials contracted by the minimum guarantee prices. Possibility of access to new production technologies, credit, genetic material, thereby increasing product quality and decreasing their	Strong competition, sustainable fallout of the weakest producers, low prices. Low position of agricultural producers regarding negotiations with global companies (weak connections in Ukraine, a small number of manufacturing

cost.	groups, as well as production and marketing groups)
Rising of enterprise profitability that arises from specialisation and concentration of production.	Dependence of the agricultural worker on global firms that emerge from specialisation and concentration of production, long-term loans, etc.
	Growth of companies' production that belong to global enterprises in Ukraine (production cost is lower there, accordingly to the latest production technology and management)

*Notice: Developed on the basis of personal research

Below is provided some data with key ranking indicators on Ukraine and its business environment from Doing business 2012 World Bank's report. These indicators directly influence upon investment climate and activities of the foreign investors in our country.

Table 8

Doing business in Ukraine, some indicators

Name of ranking	2012 rank	2011 rank	Change in rank
Starting a Business	112	118	+ 6
Dealing with Construction Permits	180	182	+ 2
Registering Property	166	165	- 1
Getting Credit	24	21	- 3
Protecting Investors	111	108	- 3
Paying Taxes	181	181	No change
Trading Across Borders	140	136	- 4
Enforcing Contracts	44	44	No change
Resolving Insolvency	156	158	+ 2

Source: [15].

Conclusions. In the era of globalisation the capital plays a very important role in our lives, leading us a completely different way than it was at the dawn of independence of our country, as well as deepen its influence in the following decades. The central place in the economy has the investment activity - that is a tool to achieve economic growth and development. Among the other various forms of investments foreign capital and FDI seem to be most dynamic and have advantages for the countries of Central and Eastern Europe, including Ukraine for two partners, investor and the recipient. Conducting this research and analysis of the evolution of the Ukrainian business environment in recent years, the influence of legislation and the new tax code, the role of FDI in the economy and the agricultural sector it enables to elaborate efficiency and SWOT analysis of foreign capital's influence upon Ukrainian agricultural sector.

Reference

1. Ritzer G. Globalization: the essentials. – John Wiley & Sons. – 2011. – 356 p.
2. Fu X. Exports, foreign direct investment and economic development in China. – Palgrave Macmillan. – 2004. – 221 p.
3. Head K., Ries J. Exporting and FDI as alternative strategies // Oxford Review of Economic Policy. – 2004. – Vol. 20. – № 3. – P.409 – 423.
4. Standar A. Kapitał zagraniczny w rolnictwie oraz branży artykułów spożywczych // Roczniki Naukowe Stowarzyszenia ekonomistów rolnictwa i agrobiznesu. 2006. – t. VIII. zeszyt 2. – S. 221-224.
5. Taylor C. Foreign direct investment and the euro: the first five years // Cambridge Journal of Economics. – 2008. – Vol. 32. – P.1 – 28.
6. Nargiełło J. Finansowanie inwestycji infrastrukturalnych w gminach wiejskich // Roczniki Naukowe Stowarzyszenia ekonomistów rolnictwa i agrobiznesu. 2006. – t. VIII. zeszyt 4. – S. 234-238.
7. Hutson E., Sinkovics R.R., Berrill J. Firm-Level Internationalization, Regionalism and Globalization. – Palgrave Macmillan. – 2011. – 454 p.
8. World Investment Report 2011: Non-Equity Modes of International Production and Development. – UNCTAD. – 226p.
9. Niewęglowska G. Wdrażanie ekoinwestycji na obszarach wiejskich // Roczniki Naukowe Stowarzyszenia ekonomistów rolnictwa i agrobiznesu. 2006. – t. VIII. zeszyt 4. – S. 239-243.
10. World Investment Report 2012: Towards a New Generation of Investment Policies. – UNCTAD. – 204 p.
11. Chechelski P. Wpływ korporacji transnarodowych na wydajność pracy w przemyśle spożywczym w Polsce // Roczniki Naukowe Stowarzyszenia ekonomistów rolnictwa i agrobiznesu. 2007. – t. IX. zeszyt 3. – S. 45-49.
12. http://en.wikipedia.org/wiki/Bunge_y_Born
13. <http://investukraine.com/5883-the-volume-of-foreign-investments-in-the-ukrainian-agricultural-sector-as-of-1st-july-amounted-to-739-million-u-s-dollars>
14. Zheng Y. Globalization and state transformation in China. – Cambridge University Press. – 2004. – 267 p.
15. <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine>

Summary**Lytvyn R.I.**

Dynamics of FDI in developed, developing economies and South-East Europe and the CIS was analysed, efficiency of foreign capital in Ukraine, SWOT analysis of transnational corporations influence upon Ukraine's agriculture was conducted in this research paper.

ГУМАНІТАРНА ОСВІТА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

HUMANITARIAN EDUCATION IN HIGHER SCHOOL

УДК 82.1(477):58

Берко Й.М., д.б.н., професор©

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького*

БОТАНІКО-ТРОПЕЇЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ «КОБЗАРЯ» ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Викладаються результати ботанічного і тропеїчного аналізів 58 рослин за їх народними назвами, які вжиті в поетичних творах «Кобзаря» Тараса Шевченка.

Ключові слова: *Тарас Шевченко, «Кобзар», ботанічний аналіз творів, назви рослин, тропи.*

Незважаючи на добре відому усім велику любов Тараса Шевченка до природи, й особливо до чарівної природи рідного краю, його захоплення багатством і своєрідністю її рослинного світу, що так талановито відтворені в його мистецьких, прозових та поетичних творах, все ж ботанічна тема творчої спадщини поета, як нам здається, залишається ще недостатньо опрацьованою і висвітленою. Різні за повнотою та об'єктивністю відомості з цього питання знаходимо у низці наукових статей [1, 3, 5], монографії Марієтти Шагінян [8], історико-біографічному романі Зинаїди Тулуб [7] і особливо у праці Г.К. Смика, В.В. Капустяна та Н.Г. Юніцю [6], яка спеціально присвячена огляду представників рослинного світу у творах Тараса Шевченка.

Відаючи належне цій праці, в якій її автори вказують на вживання Тарасом Шевченком у його творах понад 80 видів рослин української флори, однак характеристика цих рослин дається абстраговано від ідейного і змістового звучання творів. Вона обмежується лише наведенням цитат з творів поета з назвою тієї чи іншої рослини та описом її ботанічних і еколого-біологічних особливостей, а також викладом відомостей господарського значення. Натомість, як нам здається, для повнішого висвітлення ботанічного

© Берко Й.М., 2012

аспекту творчості поета варто акцентувати увагу на з'ясуванні систематичного положення рослин, їх співвідношення за життєвими формами, способом існування, а найголовніше – якою була мета автора поетичних творів у «вживленні» в їх тіло тих чи інших назв рослин, в якому тропеїчному значенні вони в них виступають і яке смислове значення несуть.

Саме під таким кутом зору нами була зроблена спроба ботанічного аналізу усіх 237 поетичних творів Тараса Шевченка, які наводяться у «Кобзарі» видання 2003 року [10]. На підставі цього аналізу внаслідок прочитання усіх творів з'ясовано, що назви рослин у них вжиті поетом лише у 84 творах, що становить 35,4 % від їх загальної кількості. Цікаво, що Тарас Шевченко під час написання цих творів «уживив» у їх текст аж 58 назв рослин. Не менш цікавим є і те, що, окрім рослин, у творах поетом вжито також лише одну назву представника царства гриби, яким виявився широко розповсюджений у наших краях опеньок (табл.1).

Таблиця 1

Перелік назв рослин з поетичних творів «Кобзаря» Тараса Шевченка

№ з/п	Назви рослин, ужитих у творах	Науковий відповідник (українською та латинською) мовами, вжитих у творах назв рослин	К-сть творів, у яких ужито назву рослини	К-сть разів ужито назву рослини у творах
1	2	3	4	5
	Рослини			
1.	Верба	Верба (<i>Salix L.</i>)	21	30
2.	Тополя	Тополя (<i>Populus L.</i>)	17	27
3.	Калина	Калина (<i>Viburnum L.</i>)	16	39
4.	Жито	Жито звичайне (<i>Secale cereale L.</i>)	13	17
5.	Дуб	Дуб (<i>Quercus L.</i>)	10	19
6.	Барвінок	Барвінок (<i>Vinca L.</i>)	10	11
7.	Осока	Осока (<i>Carex L.</i>)	8	13
8.	Терен	Терен (<i>Prunus L.</i>)	8	9
9.	Пшениця	Пшениця (<i>Triticum L.</i>)	7	7
10.	Рута	Рута (<i>Ruta L.</i>)	6	9
11.	Очерет	Очерет звичайний [<i>Phragmites australis (Cav.) Trin. ex Steudel</i>]*	6	8
12.	Мак	Мак (<i>Paraver L.</i>)	6	7
13.	Лілія, лілея, крин	Лілія (<i>Lilium L.</i>)	6	6
14.	Явір	Явір (<i>Acer pseudoplatanus L.</i>)	5	9
15.	Ряст	Ряст (<i>Corydalis Went.)</i>	4	5
16.	Будяк	Будяк (<i>Carduus L.</i>)	4	4
17.	Кропива	Кропива (<i>Urtica L.</i>)	4	4
18.	Тирса	Ковила волосиста (<i>Stipa capillata L.</i>)	4	4
19.	Горох	Горох (<i>Pisum L.</i>)	3	4
20.	Ялина	Ялина, смерека (<i>Picea A. Dietr.</i>)	3	4
21.	Ясен	Ясен (<i>Fraxinus L.</i>)	3	4
22.	Постернак	Пастернак (<i>Pastinaca L.</i>)	2	3
23.	Сон-трава	Сон (<i>Pulsatilla Miller</i>)	2	3
24.	Богила	Бугиля (<i>Anthriscus Pers.</i>)	2	2
25.	Вишня	Вишня (<i>Cerasus Juss.</i>)	2	2

26.	Груша	Груша (<i>Pyrus L.</i>)	2	2
27.	Капуста	Капуста (<i>Brassica L.</i>)	2	2
28.	Кукіль	Кукіль звичайний (<i>Agrostemma githago L.</i>)	2	2
29.	Петрушка	Петрушка городня [<i>Petroselinum crispum (Miller) A. W. Hill.</i>]	2	2
30.	Плоскінь	Конопля (<i>Cannabis L.</i>); чоловічі особини конопель	2	2
31.	Хміль	Хміль звичайний (<i>Humulus lupulus L.</i>)	2	2
32.	Черешня	Черешня [<i>Cerasus avium (L.) Moench</i>]	2	2
33.	Берест	Берест (<i>Ulmus minor Miller</i>)	1	2
34.	Картопля	Картопля (<i>Solanum L.</i>)	1	2
35.	Лопух	Лопух (<i>Arctium L.</i>)	1	2
36.	Хрін	Хрін звичайний (<i>Armoracia rusticana P. Gaertner, B. Meyer & Schreb.</i>)	1	2
37.	Блекота	Блекота (<i>Hyoscyamus L.</i>)	1	1
38.	Васильки	Васильки (<i>Ocimum L.</i>)	1	1
39.	Гречка	Гречка (<i>Fagopyrum Miller</i>)	1	1
40.	Зіновать	Зіновать (<i>Chamaecytisus Link</i>)	1	1
41.	Квасоля	Квасоля (<i>Phaseolus L.</i>)	1	1
42.	Кедр	Кедр ліванський (<i>Cedrus libani A. Richard</i>)	1	1
43.	Королевий цвіт	Ймовірно – рябчик руський (<i>Fritillaria ruthenica Wikstrom</i>)	1	1
44.	Кукурудза	Кукурудза звичайна (<i>Zea mays L.</i>)	1	1
45.	Лебеда	Лутига (<i>Antriplex L.</i>)	1	1
46.	Лілея	Ймовірно – латаття біле (<i>Nymphaea alba L.</i>)	1	1
47.	Лілея - снігоцвіт	Ймовірно – Підсніжник звичайний (<i>Galanthus nivalis L.</i>)	1	1
48.	Любисток	Любисток лікарський (<i>Levisticum officinale Koch</i>)	1	1
49.	Льон	Льон (<i>Linum L.</i>)	1	1
50.	Платан	Платан (<i>Platanus L.</i>)	1	1
51.	Плющ	Плющ звичайний (<i>Hedera helix L.</i>)	1	1
52.	Роман	Роман (<i>Anthemis L.</i>)	1	1
53.	Ряска	Ряска (<i>Lemna L.</i>)	1	1
54.	Смоква	Смоківниця звичайна (<i>Ficus carica L.</i>)	1	1
55.	Сокорина	Осокір (<i>Populus nigra L.</i>)	1	1
56.	Спориш	Гірчак, спориш (<i>Polygonum L.</i>)	1	1
57.	Щириця	Щириця (<i>Amaranthus L.</i>)	1	1
58.	Яблуня	Яблуня (<i>Malus Miller</i>)	1	1
	Гриби			
1.	Опеньок	Опеньок осінній справжній [<i>Armillaria mellea (Vahl. ex Fr.) Kumm</i>]	3	3
		Разом		297

* У таблиці подаються наукові бінарні назви тих рослин, які належать до родів, що у флорі України представлені одним видом або для уточнення їх народних назв

Зауважимо, що практично усі назви рослин, які використовував Т. Шевченко у своїх творах, є однослівними, наприклад, верба, калина, терен та інші, що є характерною особливістю народних назв [2]. На противагу народним, наукові назви рослин є двослівними (бінарними). Перше слово у такій назві означає належність рослини до роду, а разом перше з другим словом є назвою виду. У науковій літературі, окрім назви виду рідною мовою, подається також його назва по-латині, як правило, зі скороченим прізвищем автора, що перший описав цей вид [4]. Наприклад, верба біла (*Salix alba* L.), жито звичайне (*Secale cereale* L.), яблуна домашня (*Malus domestica* Borkh.).

Отже, вживані Т. Шевченком у його творах назви рослин є назвами родів, до яких належать ці рослини. Роди рослин за сукупністю споріднених ознак об'єднуються у таксономічну категорію вищого рангу, якою є родина. З'ясовано, що рослини з творів «Кобзаря» за їх родовими назвами належать до 34 родин. Відносно за найбільшою кількістю родів (3 - 5) серед цих родин виділяються родини тонконогові (жито, пшениця, очерет, тирса, кукурудза), розові (терен, вишня, груша, черешня, яблуна), селерові (бугиля, пастернак, петрушка, любисток), бобові (горох, зіновать, квасоля) та айстрові (будяк, лопух, роман). Усі решта родини представлені переважно одним, рідше двома родами.

Щодо належності аналізованих родових назв рослин до таксономічних категорій високих рангів, то відзначимо, що лише один рід (ялина) родини соснові належить до класу хвойні відділу голонасінні. Усі решта рослини – це представники відділу покритонасінні, які розподіляються між двома його класами, а саме: класом однодольні з п'ятьма родинами (амарилісові, лілійні, осокові, ряскові, тонконогові) та класом дводольні, до якого належать усі інші родини.

Щодо належності розглядуваних рослин до категорій життєвих форм і способу їх життя, то встановлено, що більшість з них, а саме 25, належать до трав'яних багаторічників і дворічників, 19 з яких є дикоростучими і лише 6 культивуються людиною (капуста, картопля, лілія, любисток, пастернак, рута). З однорічними травами картина є протилежною: 10 рослин (жито, пшениця, гречка та ін.) є окультуреними, тоді як до дикорослих цих трав належить лише 4 рослини (кукіль, лебеда, спориш, щириця). Достатньо багато у творах «Кобзаря» рослин, що є деревами, причому 9 з них (верба, дуб, тополя та ін.) є дикоростучими, а 6, навпаки, з прадавен вирощуються в культурі людиною. Лише 4 рослини – зіновать, калина, терен і плющ належать до кущів, які є дикоростучими.

Викликає також зацікавлення питання про частоту вживання у творах «Кобзаря» тих чи інших родових назв рослин. Відповідь стосовно цього знаходимо в таблиці 1, з якої видно, що улюбленими для Шевченка були рослини верба, тополя і калина, які вживані відповідно у 21, 17 і 16 творах. Хоча, відзначимо, калина дещо поступається перед вербою та тополею за кількістю творів, у яких вона є вживаною поетом, однак за кількістю повторень її назви у цих творах вона посідає чільне місце – аж 39 разів. До речі,

більше разів у своїх творах Тарас Шевченко не повторив назви жодної іншої рослини.

Узагальнені відомості про співвідношення між кількістю творів і кількістю вживаних у цих творах назв рослин та частоту їх вживання наведено у таблиці 2.

Таблиця 2.

Співвідношення між кількістю творів «Кобзаря» Т. Шевченка і кількістю вживаних у цих творах назв рослин та частотою їх вживання

Назви рослин, що вжиті у творах		Кількість творів, у яких ужито назви кожної рослини	Повторюваність назви кожної рослини у творах
Кількість	У % від усіх 58 назв рослин, ужитих у творах		
1	1,7	Понад 20	30
2	3,5	15 - 19	33 *
3	5,2	10 – 14	15,7
8	13,8	5 - 9	8,5
18	31,0	2 - 4	2,9
26	44,8	1	1,1

* Тут і далі – середньоарифметичне значення

Із неї видно, що назви перших трьох рослин є найчастіше вживаними у творах з наявною у них ботанічною лексикою. Цими рослинами є верба, тополя і калина. Очевидно, знаючи глибинний зв'язок творчості поета з пісенним багатством народу, інакшого і не можна було очікувати. Цим виявленим кількісним співвідношенням назв рослин у творах поета можна стверджувати, що ним, можливо й не усвідомлено, були виокремлені одночасно одна з найхарактерніших рис менталітету українського народу, зокрема, його правічна любов до рослин, та ботанічні символи України, що виражені у відомій народній приказці: «Без верби, а ми додамо від себе – тополі, і калини, немає України».

Звичайно, інші рослини, порівняно із трійкою цих рослин, значно поступаються їм за ступенем вживаності у творах «Кобзаря». Особливо контрастно у цьому плані виглядають 26 назв рослин, які становлять майже 44,8 % від усіх рослин, ужитих у творах, що виявлені кожна лише в одному творі і її назва, за окремими винятками, не має повторення ні у цьому творі, ні в інших.

Завершуючи виклад результатів ботанічного аналізу, розглянемо не менш цікаве питання щодо особливостей і мотивів «вживлення» Т. Шевченком у зміст поетичних творів тих чи інших назв рослин, про те смислове навантаження, яким вони наділялися для розкриття ідеї всього твору, його центрального образу чи окремого епізоду. З шевченкознавчих праць відомо, що поет назви рослин широко використовував для творення різних видів тропів (порівнянь, метафор, уособлень, алегорій, гіпербол та ін.), які посідають

важливе місце у його системі художньо-образних засобів [9]. З огляду на це, стає цікавим, наскільки поетом враховувалися при мистецькому описі й оцінці певного явища чи творення словесного образу характерні риси морфології рослин, їх феноритміка, життєвість, особливості екології, а також та роль, яку вони відіграють у практичній діяльності людини, в задоволенні її естетичних і духовних потреб.

Звичайно, обсяг статті не дозволяє розглянути усі назви рослин, що вживалися Т. Шевченком у його творах. З огляду на це, обмежимося у цьому контексті розглядом рослини за назвою «верба». За життєвою формою вона є переважно деревом і належить до найпоширеніших представників рослинного світу України і найбільш улюбленою в народі. На теренах України відомо 26 видів верб [2], які, однак, в народі фактично не розпізнаються на видовому рівні, а називаються усі разом, за винятком деяких кущових видів, що зветься лозами, спільною родовою назвою «верба». Більшість видів верб є вологолюбними рослинами, чим і визначається характер їх оселищ – береги річок, потоків, ставків, вологі луки, болота тощо.

Як невід'ємний компонент українського села і постійний, протягом століть, об'єкт господарської діяльності його людей, верба не могла не увійти у їх духовний світ, не спонукати збагаченню їх естетичних уподобань, виникненню міфологічних уявлень та розвою фольклорної творчості. Свідченням цьому є різноманітні народні повір'я, легенди, казки, прислів'я, приказки, коломийки, веснянки, купальські, весільні, жартівливі, жнивварські, парубоцькі та інші народні пісні, що безпосередньо пов'язані з вербою. Ця рослина, як, загалом, багато інших рослин у різних жанрах народної творчості наділяються рисами і властивостями, що притаманні людині: вони можуть розмовляти, сумувати, радіти, звертатися за порадою чи просити допомоги [3].

Знаючи чудово це багатство української народної творчості, а також особливо примітне місце верби в природній архітектурі українського села, її екологічну приуроченість до вологих оселищ, Т. Шевченко у своїх поетичних творах наділяє цю рослину всіма тими рисами, якими вона наділена у різних жанрах українського фольклору. Так, описуючи картини рідної йому природи, Т. Шевченко вербу в них завжди виступає як невід'ємний компонент тих місцевостей, що відповідають її екологічним особливостям, а це – береги рік, озер, ставків, вологих урочищ тощо. Переконливими свідченнями цьому є наведені нижче рядки з декількох творів поета, наприклад: «Над водою гне з вербою // Червону калину» («На вічну пам'ять Котляревському»), «У яру гребля, верби в ряд» («Катерина»), «Між ярами над ставами // Верби зеленіють» («Сон»), «Між вербами та над водою // Біленька хаточка» («І досі сниться: під горою ...»).

Однак, якщо у наведених рядках віршів передано словесний образ верби на основі її споглядання в реальній природній композиції села і його околиць, то в деяких інших своїх творах поет використовує один з видів тропів, зокрема, уособлення, наділяючи вербу ознаками, що властиві людині. Наприклад, «Верба слуха соловейка, // Дивиться в криницю», «Аж верби нагинались //

Слухатъ тую мову» («Гайдамаки»), «Верба сміється, свято скрізь!» («На вічну пам'ять Котляревському»), «А верби геть понад ставом // Тихесенько собі купають // Зелені віти ...» («Якби ви знали, паничі,»).

Інколи поет вдається до порівняння як виду тропу, щоби виразніше передати фізіономічні риси верби, які, як можна думати, зумовлені її старечим віком: «І над криницею верба // Нагнулась, як та журба // Далеко в самотній неволі» («Ми в купочці колись росли»). Вражаюче вдало послуговується Шевченко біологічними властивостями верби, зокрема, її високими життєвими потенціями, здатністю інтенсивно рости і розвиватися. Їх він використовує для протиставлення гарних умов життя дітей, які вони мають у родині з високими статками, з умовами життя однієї дитини, але бідної вдови: «У багатого ростуть діти - // Верби при долині, // А у вдови одним – одно, // Та й те, як билина» («Сова»). Не оминув поет скористатися народними приказками, в яких фігурує верба і які використовуються у тих випадках, коли те, про що йде мова, є нереальним або нісенітницею: «А може то така правда, // Як на вербі груші» («Москалева криниця»).

На завершення відзначимо, що наведені вище часткові відомості про використання Т. Шевченком у своїх творах назв багатьох рослин незаперечно свідчать про його достатню обізнаність із їх різноманітним світом, з їх екологічними і біологічними властивостями, на підставі чого вони майстерно вплетені в тканину поетичних творів, стали одним із засобів високохудожнього їх звучання. Водночас ботанічні знання Тараса Шевченка і їх використання у поетичній творчості свідчать про ще одну, можливо, ще недостатньо висвітлену, грань таланту нашого геніального поета.

Література

1. Жур П. Встречи на Мангишлаке (Из новых материалов к биографии Т.Г. Шевченко) // Звезда. – 1966. - № 8. – С. 178 – 186.
2. Кобів Ю. Словник українських наукових і народних назв судинних рослин. – К.: Наукова думка, 2004. – 800 с.
3. Кондратюк А. З вишневого саду. – К.: Молодь, 1991. 192 с.
4. Липа О.Л., Добровольський І.А. Ботаніка. Систематика нижчих і вищих рослин. – К.: Вища школа, 1975. – 400 с.
5. Попов П.М. Т. Шевченко і О. Гумбольдт // Всесвіт. – 1961. - № 8 (38). – С. 153 – 158.
6. Смик Г.К., Капустян В.В., Іоніцой Н.Г. Рослинний світ України у творах Тараса Шевченка.- К.: Фітосоціоцентр, 1999. – 120 с
7. Тулуб З. В степу безкраїм за Уралом. – К.: Дніпро, 1984. – 509 с..
8. Шагінян М. Тарас Шевченко. – К.: Дніпро, 1970. – 256 с.
9. Шевченківський словник. Т. 2. – К.: Головна редакція УРЕ. 1978. -409 с.
10. Шевченко Т. Кобзар. – К.: Просвіта, 2003. – 344 с.

Summary

J. M. Berko

**BOTANICO-TROPICAL ANALYSIS OF POETRY POEMS «KOBZAR»
TARAS SHEVCHENKO**

The results of the botanical and tropical analyses 58 plants for their peoples names that used in poetry poems in «Kobzar» by Taras Shevchenko.

Key words: *Taras Shevchenko, «Kobzar», botanical analysis works, names of plants, tropics.*

УДК 82-83(091)

Голубовська О.В., асистент©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького***ОСОБЛИВОСТІ ДУХОВНОГО САМОПІЗНАННЯ У ФІЛОСОФІЇ
АВРЕЛІЯ АВГУСТИНА**

Розглянуто особливості духовного самопізнання у філософії Аврелія Августина та відображено його погляди на ряд основних філософських питань, проблем та понять.

Ключові слова: людина, дух, душа, тіло, розум, пам'ять, воля, віра, любов, самопізнання, свобода волі, моральна свобода.

Праці Аврелія Августина є одним із самих яскравих явищ європейської духовної історії. Адже, Августин підсумував духовну спадщину античної філософії та заклав основи християнської філософії, ставши тим самим предтечею духовності середньовіччя.

Людина, за Августином, складається не з трьох, типових для стародавніх учень компонентів – тіла, душі, духа, а з двох – тіла і духа. Коли людський дух звертає свою діяльність на тіло, його слід називати душею. Коли ж він підноситься над тілом, виявляючи вищу силу думки і знання, в той час він є дух у власному значенні цього слова.

Принципова позиція щодо основних компонентів людської істоти в творах Августина насамперед спирається на природничо-наукову теорію локалізації, яка була розроблена ґрунтовно в медичній натуралістичній думці. Заперечуючи ідею Арістотеля про серце як центральний орган людини, Августин за такий вважає головний мозок. В ньому – центр розумної діяльності, почуттів, довільних рухів, а серце – джерело життя. В передньому мозку міститься пізнавальна сила душі, в середньому – пам'ять, у задньому – воля. «Душа ж не тільки всією масою свого тіла, але і кожній окремій частці його властива в один і той же час уся. Вона вся відчуває страждання частин тіла, а проте відчуває його не у всьому тілі» [2, 32].

За вченням Августина, сила душі має сім ступенів могутності її в тілі, а також в ній самій, що відображає все більш досконалу єдність душі і тіла – від морфологічної до функціональної. 1. Душа животворить своєю присутністю земне і смертне тіло. 2. Душа виявляється у відчуттях і рухах – властивість, яку мають люди і тварини. 3. Душа виступає у власне людських формах. Це насамперед важлива психічна здатність, що зумовлює знання та є засадою виникнення мистецтв, наук, промисловості, політики. Ця якість властива вченим і неукам, добрим і злим людям. 4. З'являється доброта, надається перевага духовному перед тілесним, виникає потреба в праці. Разом з тим

відбувається зіткнення зі скорботою і радощами світу. 5. Звільнення від скверни, тління, потяг до споглядання істини, причетність до першобуття. 6. Вищий споглядальний душевний стан. 7. Осягнення першої причини буття; навіть тілесна природа людини тут розглядається як просвітлена і досконала. Цими сходами послідовно усвідомлюється структура людського буття. Єдність відношення до предметного світу і своєї психіки, перехід від суб'єктивного до об'єктивного і навпаки породжують в людині знання про саму себе як існуючу в світі, де сутність і явище вже не розрізняються. Людина відділена від світу, але вона пройшла через його багатство і зберегла його в своїй пам'яті. Душа проходить всі зазначені ступені, але вона усвідомлює лише те, що викликає труднощі. Найкраще усвідомлюється перехід від одного ступеня до іншого. В цьому важлива риса феноменологічної антропології Августина [3, 358].

Суб'єкт, людина – це насамперед душа. Августин зневажає тіло. Глибина душі проявляється як єдність троїчності свідомості (*memoria*), розуму (*intelligentia*) і волі (*voluntas*) і, значить, є образом божественної троїчності.

Людські душі – творіння Бога. Вони усякий раз, коли людина має народитися, творяться Богом наново з нічого. Будучи створеною з нічого, душа тим не менш вічна, це доводиться тим, що душа непросторова, а тому і не має частин, а зруйнуватися може тільки те, що має частини, просторові частини, бо руйнування – подія у просторі. Душа, не існуюча у просторі, існує у часі. Якщо душі не притаманні частини, то їй, однак, притаманні здібності: розум, воля і пам'ять. Воля вище, головніше розуму. Вищий акт волі – акт віри. Отже, і віра вище розуму. Згідно Августина, акт волі повинен передувати акту знання, пізнання. Людина спочатку повинна повірити в Бога і полюбити Його, а потім Його пізнати. Августин вчив про пізнавальну роль любові [5, 441].

У Августина людина залишається під владою абсолютних і загальнозначущих сутностей Божественного світового порядку. Разом з тим вона шукає нових шляхів залучення себе до цього світового порядку і покори йому. Августин виходить, за його словами, від «дійсного Я» і приходять до «істинного Ти».

Душа людини розглядається Августином у різноманітних її проявах як деяка в собі самій замкнута субстанція. Вирішальне значення для морального життя у нього має не інтелект, а воля. Любов протиставляється теорії, віра – знанню. На відміну від пізньої філософії томізму Августин висуває принцип духовної і емоційної відданості Богу, не принцип знання, а принцип любові.

У його «Сповіді» зазначено: «І напевно знання письма не вкорінилось у нас глибше за ту виписану в серці свідомість, що забороняє нам робити іншому те, чого ми самі не хотіли б зазнати на собі» [1, 19] Отже, закон, від природи закарбований в серце кожної людини, говорить: не роби іншому того, чого не бажаєш потерпіти сам, або: чини по відношенню до іншого так, як він, на твій погляд, повинен чинити по відношенню до тебе. Усвідомлення цього закону є переважно усвідомленням справедливості будь-якої дії як безумовного природнього обов'язку. Але виконання цього обов'язку передбачає лише право

суб'єкта і тому не є ще кінцевою метою моральної особистості. Їй мало простої зовнішньої відповідності закону, вона прагне до святості, наповненої новим змістом. Її закон – блага любов до Бога і ближнього: «Блаженний, хто любить Тебе, хто друга свого любить у Тобі, а ворога свого з любові до Тебе! Бо лише той єдиний не втрачає жодної дорогої істоти, хто любить усіх у Тім, кого не можна втратити» [1, 55]. Варто не просто відплачувати людям по справедливості згідно загальної гідності розумних істот, але любити їх «по-людськи». Тому єдиним обов'язком, який разом з тим є також і метою, являється обов'язок любові.

Звідси випливає, що кінцевою метою моральної особистості є не право ближнього, а його благо. Розумна природа так створена, що сама для себе не повинна і не може бути єдиним благом. Лише Бога треба любити заради Нього Самого, а ближнього – заради Бога в ньому. Така блага любов тотожна добрій волі.

Людина повинна зберігати в собі образ Творця – в цьому її моральна свобода. Але передусім вона повинна поставити собі питання: «Хто я і який я?» [1, 148]. Відповідь на це питання шукається все життя. Душа буде неспокійною, поки не знайде вічного спокою у Вищому бутті [1, 1]. Але спокій і повна свобода – не від цього світу. Знаходячись в цьому світі, людина повинна постійно турбуватися про свій стан, про своє відношення до Бога і ближнього. Вона не може говорити неправду собі і думати, що досягла вже всього у цьому світі.

Таким чином, августинівські «серце» і «любов» є двома найбільш насиченими метафорами, в кожній з яких невід'ємно присутні два моменти: імперативно-ідеальний (моральний принцип) і динамічно-психологічний (певним чином «забарвлений» афект). За допомогою цих метафор Августин прагнув передати важливішу динаміку інтимно-духовних процесів, до яких античність була значно менш уважна. Антична психологія, при всіх її заслугах, виходить із статичних реалій, в основному з протиставлення «душа/тіло». В такій системності вада душі зовсім не впливає на її самоцінність.

Для християнської свідомості афекти – це «потяг серця», до якого античність завжди ставилася як мінімум із підозрою, що набуває іншого смислу: він виражає зовсім не грубу і деструктивну сторону людської істоти, а всю особистість в цілому, у всій її тілесно-духовній повноті.

Щоби зберегти в собі образ Вищого блага, людина повинна вийти за межі феноменального світу. Моральна особистість в ідеалі своєї свободи як повноти особистісного буття перебуває поза часовою необхідністю, оскільки образ, до якого вона повинна уподібнитися, належить вічності. Навпаки, уподібнення феноменальному світу, підкорення його законам, владі злих звичок і нахилів, означає смерть моральної особистості. Вона перестає бути тим, чим повинна бути, втрачає свій центр і розчиняється у своїх часових функціях [4, 186].

Отже, особистість у розумінні Августина постає як дещо субстанційне за причетністю до Вищого блага і в той же час як певна структура самосвідомості,

як ієрархія моральних цінностей. Ця структура, тонко збалансована навколо центру, дуже складна, навіть найменша невідповідність легко може зруйнувати її рівновагу, її міру. Небезпека саморуйнування постійно погрожує їй зсередини. Уникнути цього можна лише за допомогою постійного самоконтролю, щоденного співставлення своїх помислів і вчинків з ідеалом належного.

Власне самопізнання Августин викладає у своїй знаменитій «Сповіді», в якій зображує своє духовне сходження через «темну безодню душі» з ранніх років до прийняття християнства. Це самопізнання приводить його до висновку, що лише Божественна благодать може вивести людину з лабіринтів згубних спокус світу і власного «Я». Але, на відміну від інших християнських мислителів, які вважають, що особисті заслуги людини і її прагнення до самовдосконалення є другорядною справою, Августин стверджує, що необхідно відкритися назустріч благодаті і що у цьому виявляється свобода волі людини.

Тобто Божественна благодать може бути заслужена лише працею людини над собою, її особистим прагненням до самовдосконалення і шуканням вищої правди та вищих ідеалів, що, безсумнівно, є передумовою створення гармонічної духовної особистості.

Література

1. Святий Августин. Сповідь. – К.: Основи, 1999. – 319 с.
2. Августин. Творения Блаженного Августина. – К., 1901 – 1912. Ч. 1 – 10. Ч. 2.
3. Роменець В.А. Історія психології стародавнього світу і середніх віків. – К.: Вища школа, 1983. – 416 с.
4. Столяров А.А. Свобода воли как проблема европейского морального сознания. – М.: Греко-латинский кабинет Ю.А. Шичалина, 1999. – 208 с.
5. Чанышев А.Н. Курс лекций по древней и средневековой философии. – М.: Высшая школа, 1991. – 512 с.

Summary

Golubovska O.V.

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

FEATURES SPIRITUAL SELF-KNOWLEDGE IN THE PHILOSOPHY OF AURELIUS AUGUSTINE

The features of a spiritual self-knowledge in the philosophy of Aurelius Augustine and reflected his views on a number of key philosophical questions, issues and concepts

УДК 631.1

Гуменний В.Д., доктор сільськогосподарських наук
Інститут сільського господарства степової зони НААН України
Кириченко С.Г., голова Інвестиційної Палати України
Шаловило С.Г., доктор сільськогосподарських наук, професор
Музика П.М., доктор економічних наук, професор©
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького

ПОГЛЯД НА ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Матеріали статті відображають актуальні питання продовольчої безпеки держави. Джерелом загрози національної безпеки, поряд з іншими факторами, виступають: врегулювання земельних відносин і раціональне землекористування, формування ринку земель сільськогосподарського призначення, юридичне і технічне оформлення права власності та користування землею, забезпечення гарантій захисту прав власників земельних часток (паїв); розвиток аграрного ринку, створення умов для розкриття потенціалу аграрного сектору для забезпечення потреб населення України у продовольстві, утвердження ролі України як важливого експортера аграрної продукції; захист внутрішнього ринку від постачання неякісної та небезпечної продовольчої продукції. Такий підхід викликаний загостренням проблем забезпечення населення продуктами харчування у зв'язку з глобальними природно-кліматичними змінами, обмеженням земельних і водних ресурсів, зростанням світових цін на мінеральні добрива і все ширшим використанням у світі сільськогосподарської сировини для виробництва альтернативних видів палива. Актуальність забезпечення продовольчої безпеки визначається не тільки рівнем виробництва продуктів харчування на душу населення і резервами, але і ступенем забезпечення економічної доступності нормативного споживання продовольства на душу населення.

Ключові слова: національна безпека країни, населення, дефіцит продовольчих ресурсів, виснаження земель, збереження сільськогосподарських земель, економічна доступність нормативного споживання продовольства на душу населення.

Вступ. Сучасна світова спільнота занепокоєна питанням глобальної продовольчої безпеки. На будь-якому форумі це питання розглядається як одне із пріоритетних. Світові тенденції такі, що стратегічне значення продовольства на сьогодні абсолютно порівнюється з фінансовими ресурсами та з енергетичною безпекою.

© Гуменний В.Д., Кириченко С.Г., Шаловило С.Г., Музика П.М., 2012

Літературні дані вказують, що джерелом загрози національної безпеки виступає, поряд з іншими факторами, і дефіцит продовольчих ресурсів. У статті наведено результати досліджень рівня продовольчої безпеки.

Метою досліджень було вивчення стану продовольчої безпеки населення України. Продовольча безпека держави є важливою складовою частиною економічної безпеки, яка, у свою чергу, є частиною суспільної безпеки держави. ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА держави – це ступінь забезпеченості населення країни екологічно чистими і корисними для здоров'я продуктами харчування вітчизняного виробництва за науково обґрунтованими нормами і доступними цінами при збереженні й поліпшенні середовища проживання. Продукти харчування у життєвій діяльності людини відіграють особливу роль. Експерти вважають, що за життя сучасного покоління продовольча проблема може перерости у глибоку міжнародну кризу.

За результатами досліджень встановлено, що забезпечення продовольчої безпеки країни пов'язано з певними ризиками, які можуть суттєво її послабити. До них відносяться:

- макроекономічні ризики, викликані погіршенням кон'юнктури світових цін на окремі товари українського експорту та підвищенням цін на імпортні продовольчі товари;

- природні і техногенні ризики;

- технологічні ризики;

- агроекологічні ризики;

- соціальні ризики, обумовлені відмінним рівнем життя на селі і в місті;

- торгово-економічні ризики;

- політичні ризики.

Забезпечення національної продовольчої безпеки пов'язано з подоланням впливу негативних факторів, які формують загрозу продовольчій безпеці, та ведуть до зменшення кількості, відсутності чи погіршення харчової та енергетичної цінності основних видів харчових продуктів. До них відносяться:

- значне перевищення величини порогу насичення внутрішнього ринку імпортною продукцією;

- низький рівень платоспроможного попиту населення на харчові продукти;

- цінові диспропорції на ринку сільськогосподарської та рибної продукції, сировини та продовольства;

- порушення стабільності фінансово-кредитної системи;

- недостатній рівень розвитку інфраструктури внутрішнього ринку;

- моральне та фізичне старіння матеріально-технічної бази агропромислового і рибгосподарського комплексів;

- відставання в інноваційній сфері;

- скорочення національних генетичних ресурсів;

- можливе розширення виробництва біопалива з сільськогосподарської продукції та сировини;

- дефіцит кваліфікованих кадрів.

Нижче нами розглянуто такі складові частини продовольчої безпеки України:

1. Загальні положення продовольчої безпеки.
2. Оцінка ступеня продовольчої безпеки держави.
3. Стан продовольчої безпеки України на початку тисячоліття.
4. Шляхи вирішення продовольчої проблеми.

Загальні положення продовольчої безпеки. Забезпечення населення продовольством є однією із найважливіших проблем, яка протягом багатьох років у нашій країні була не вирішеною.

Відповідно до теорії управління, продовольство відносять до четвертого (економічного) пріоритету узагальнених засобів управління. (Перший – методологічний, другий – хронологічний, історичний, третій – фактологічний, технологічний, четвертий – економічний, п'ятий – соціальний, геноцидний, шостий – військовий). Із цієї точки зору можна вести мову про продовольчу безпеку держави. Виходячи із таких обставин, питання продовольчої безпеки виступають на перший план. Генеральним напрямком розвитку аграрної сфери, основою ефективного виробництва є спеціалізація і концентрація виробництва з формуванням продовольчих ресурсів.

Продовольча безпека країни та суспільства визначається ступенем забезпечення населення країни екологічно чистими, дієтними та корисними для здоров'я продуктами харчування вітчизняного виробництва за науково - обґрунтованими нормами демографічно обумовлених потреб населення і доступних цінах, при збереженні та поліпшенні умов проживання.

Одночасно, вважаємо за доцільне максимально забезпечувати населення нашої країни вітчизняними, а не імпортованими продуктами. Якщо виробництво продуктів харчування та їх збереження недостатньо контролюється споживачами, то з'являється дуже серйозна небезпека, що визначається цілою низкою обставин.

По-перше, в ці продукти можуть бути включені добавки (консерванти, смакові приправи, барвники і т.п.), вживання яких в їжу може непередбаченим чином вплинути на стан здоров'я нинішнього і майбутніх поколінь. Таким чином, продукти харчування перетворюються на зброю геноциду. Це ми і бачимо на практиці. Більшість консервантів, харчових добавок, барвників заборонені до продажу в країнах Заходу та Сходу, але їх дозволяють споживати в Україні.

По-друге, самі продукти харчування можуть бути отримані із сировини генномодифікованої природи, що може спричинити шкоду здоров'ю людини, а не тільки комахам-шкідникам, які не можуть поїдати генномодифіковані культурні рослини. Тому виробництво останніх вважається «економічно найбільш прибутковим».

По-третє, мудрі люди (Пітер де Адамо та ін.) стверджують, що людині корисно споживати ті продукти, що вирощуються на рідній землі. Біологічно це обґрунтовується неминучою багатовіковою пристосованістю населення до геохімічного ландшафту власного краю. Вважаємо за доцільне провести

поширені наукові дослідження та пропаганду харчування переважно продукцією, виробленою в межах кожної екозони. Але для цього потрібно удосконалити національну нормативну базу до вимог Європейського Співтовариства.

Оцінка ступеня продовольчої безпеки держави. Ступінь продовольчої безпеки держави можливо оцінити, характеризуючи наступні показники: стан здоров'я населення як однієї із основних умов, що забезпечує сталий і прогресивний розвиток держави; подовженість життя та демографічна ситуація; наявність національної програми з розвитку агро - промислового комплексу, рибного та лісового господарства; забезпеченість населення продовольством; стан галузей, що виробляють продовольство; якість продуктів харчування; доступність продуктів харчування всім верствам населення; обсяги та можливості нарощування стратегічних запасів продовольства на випадок виникнення непередбачених та надзвичайних обставин; стан виробничої та науково - технічної бази; можливості щодо збереження та поліпшення середовища проживання.

На нашу думку, продовольча безпека нашої держави може бути забезпечена при виконанні наступних умов:

- населення країни забезпечене екологічно чистими, повноцінними та корисними для здоров'я продуктами харчування вітчизняного виробництва за науково обґрунтованими нормами, та раціонами їх споживання, із врахуванням віку, статі, умов праці, природно-кліматичних умов та національних традицій;

- ціни на ці продукти харчування доступні всім багатодітним сім'ям, пенсіонерам, працівникам, незалежно від національної належності та професії;

- створені відновлювані стратегічні запаси продовольства на випадок стихійних лих, війн та інших надзвичайних обставин. Ці запаси дозволять уникнути голоду в країні при введенні нормованого розподілу продуктів харчування протягом не менше п'яти років. (Є історичне підтвердження необхідності та реальності цієї умови. Наприклад, запаси зерна на цей період створені в США, Швейцарії та інших країнах. Як відомо, ще в Древньому Єгипті, з поради Біблійного Йосифа був створений запас продовольства, що дозволив уникнути голоду протягом семирічної засухи);

- агропромисловий комплекс, рибне та лісове господарство впевнено розвиваються і мають резерви, що дозволяють нарощувати виробництво продовольства для оновлення страхових запасів та збільшення запасів на випадок надання допомоги іншим країнам, де трапилось стихійне лихо чи війна;

- наука, освіта знаходяться на рівні вищих світових досягнень. Забезпечуються всі напрямки виробництва новітніми зразками техніки, технологіями. Підтримуються національні надбання. Поліпшується генофонд тваринництва, рибництва та рослинництва. Наука дає вірогідні прогнози та рекомендації з розвитку всіх сфер життя та діяльності суспільства на перспективу за інтелектуальною схемою управління;

- політика природоохорони та природовідновлення на практиці забезпечують збереження та поліпшення середовища проживання.

Вирішення проблеми з забезпечення продовольчої безпеки із одночасним збереженням та відновленням екології навколишнього середовища є першочерговим завданням.

Для вирішення всіх цих питань необхідно напрацювати методологію національної продовольчої безпеки, ґрунтуючись на розроблених ФАО підходах.

Стан продовольчої безпеки України на початку тисячоліття. Якщо провести оцінку стану продовольчої безпеки України в наступний час за вищенаведеними критеріями, то її можна оцінити як катастрофічну. Так, в таблиці 1 ми можемо побачити, що рівень споживання населенням України м'ясо-молочних, рибних продуктів харчування є на досить низькому значенні. Великі адміністративно-промислові центри на 70-80 % залежні від зовнішнього постачання. При цьому, продукти, що постачаються із Заходу, є далеко не екологічно чистими. Мають консерванти і добавки, заборонені до вживання в країнах-виробниках. Потрібно пам'ятати, що при повній продовольчій залежності від поставок продовольства з-за кордону, під загрозою штучного ініціювання голоду зовнішніми силами ні Верховна Рада, ні Уряд, ні Президент України не можуть проводити самостійну політику.

Таблиця 1

Рівень споживання населенням України основних видів продуктів харчування (на 1 особу в рік; кг)

Види продуктів	Раціональна норма споживання	1990 р.	1999 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.
М'ясо і м'ясопродукти	83	68	33,1	33	39	52,0
Молоко і молокопродукти	380	373	209,9	199	226	206
Яйця, штук	290	272	163	166	238	290
Риба та рибні продукти	20	18	7,2	8	14	14,5
Хліб і хлібні продукти	101	141	121,8	125	124	111,7
Картопля	124	131	121,9	135	136	128
Овочі та баштанні культури	161	103	95,9	102	120	144
Плоди, ягоди і виноград	90	47	22,1	29	37	48
Цукор	38	50	32,6	37	38	37,9
Рослинна олія	13	12	8,9	9	14	14,6

Згідно з даними ФАО (продовольчої і сільськогосподарської організації ООН), нині на планеті голодують понад 500 млн. осіб, а ще 1 млрд. осіб постійно недоїдають. Продовольча криза особливо актуальна для багатьох країн Африки, Азії, Латинської Америки і загрожує поширитися на інші території.

Серед природних чинників, які мають особливе значення для вирішення продовольчої проблеми, визначальною є земля. Однак не вся земля придатна для вирощування сільськогосподарських культур (рис. 1). Структура її використання в державах і районах світу дуже різна.

В Європі й Азії, наприклад, розорано відповідно 25,3 і 17,0% площі суші, тоді як площа орних земель в Австралії та Океанії, в Африці і в Латинській Америці становить усього 6,0, 6,7 та 8,9% відповідно. У структурі використання земель у різних регіонах світу найбільшу питому вагу в Австралії та Океанії займають пасовища (56%), у Латинській Америці — ліси (48,1%).

Крім цього, додаткові дослідження ФАО показали, що 78% земної поверхні мають серйозні природні обмеження для розвитку землеробства; 13,5% площі характеризуються низькою продуктивністю; 6% — середньою і лише 3% — високою.

Як видно з рисунку 1, 10 % земної суші придатні до обробітку, тобто є орними. Приблизно ще 1800 млн. га (12% поверхні суші) можуть бути освоєні під орні землі та багаторічні насадження. 71 % резервних земель розміщені у країнах, що розвиваються.

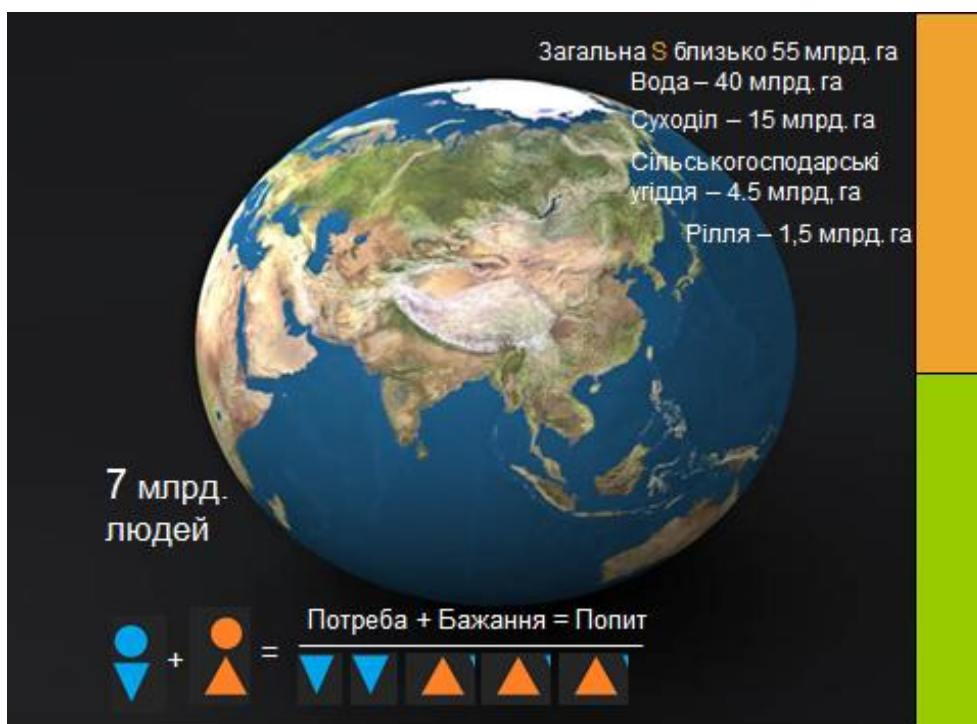
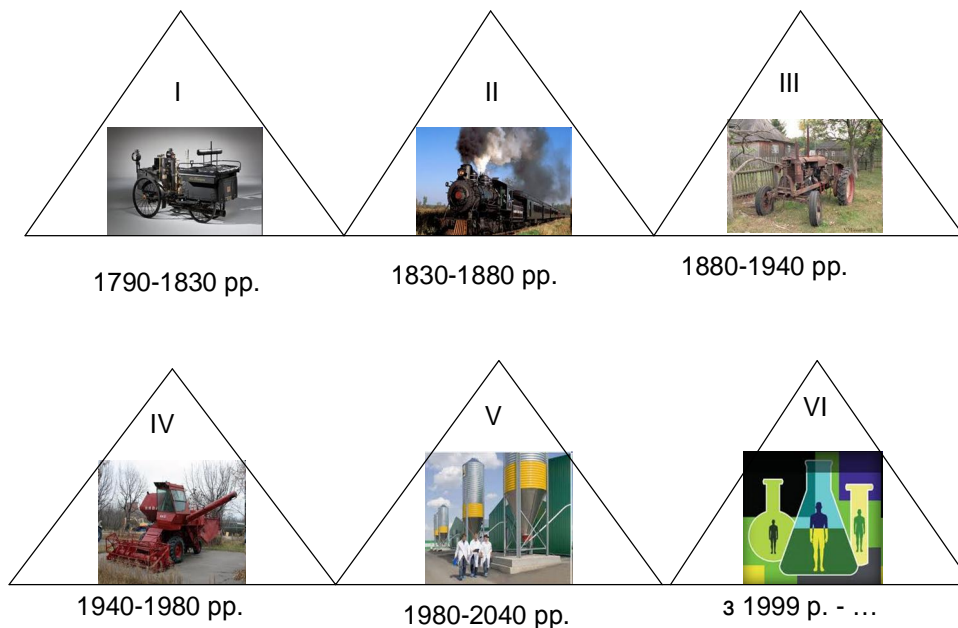

Рисунок 1. Природні ресурси планети

Потрібно зазначити, що чисельність населення нашої планети з кожним роком збільшується. Таким чином, для задоволення потреб у продуктах харчування зростаючої кількості населення необхідно використовувати екстенсивні та інтенсивні методи. Зрозуміло, що значно розширити площу сільськогосподарських угідь практично неможливо (екстенсивний метод), так як людству, крім ріллі, потрібні ще ліси і території, відведені під сільськогосподарські цілі. Світове співтовариство стверджує, що вирішальним

значенням для розв'язання вищевказаних умов має стати інтенсивний метод ведення господарювання, тобто орієнтація суб'єктами господарювання власної діяльності на інноваційний тип розвитку, активного використання науково-технічних розробок та впровадження сучасних агроінновацій.

Потреби суспільства, зокрема, продовольчі, були і залишаються головним визначальним стимулом розвитку технологій, технологічних систем і технологічних укладів, які почали формуватися в кінці XVII – на початку XVIII століття. Починаючи з кінця XVII ст., світовий техніко-економічний розвиток можна умовно розглядати як еволюційну зміну технологічних укладів (ТУ) – конгломератів поєднаних виробництв, що охоплюють замкнуті виробничі цикли єдиного технологічно-технічного рівня (рисунок 2).

Рис 2. Розвиток технологій (технологічні уклади виробництва)

Перший технологічний уклад, який формувався у 1770–1830 pp., ґрунтувався на нових технологіях у текстильній промисловості та використанні енергії води. Цей період відзначається широким застосуванням парових двигунів і розвитком машинобудування.

Другий технологічний уклад (1830–1880 pp.) позначився механізацією виробництва практично всіх видів продукції, створенням мережі залізниць та морських шляхів. Економічними символами цього періоду були вугілля і транспортна інфраструктура.

Третій технологічний уклад (1880–1940 pp.) базувався на використанні в промисловому виробництві електроенергії, розвитку важкого машинобудування та електротехнічної промисловості на основі сталевого прокату, нових відкриттях у галузі хімії, становленні хімічної промисловості.

Четвертий уклад (1940–1980 рр.) базувався на подальшому розвитку енергетики із використанням нафти, нафтопродуктів та газу, а також засобів зв'язку, нових синтетичних матеріалів. Це ера масового виробництва автомобілів, тракторів, літаків, різноманітних видів озброєнь, товарів тривалого користування, будівництва швидкісних автомагістралей, аеропортів.

Наступна хвиля економічного розвитку, що започаткувала п'ятий ТУ, почалася в середині 80-х рр. ХХ ст. Новий ТУ спирається на досягнення в галузі мікроелектроніки, інформатики, біотехнології, генної інженерії, освоєння нових видів енергії, космічного простору, супутникового зв'язку тощо.

Сьогодні все помітнішими стають ознаки наступного, шостого, технологічного укладу. Цей ТУ дає поштовх до нового етапу в розвитку медицини та біотехнологій.

Потрібно сказати, що саме біотехнології науковці відводять одне з основних завдань - розв'язати продовольчу проблему. Біотехнологія має величезний потенціал у створенні нових сортів сільськогосподарських культур, спроможних витримувати екстремальні кліматичні умови, протистояти хворобам і шкідникам, потребувати меншої кількості хімічних добрив і засобів захисту рослин і водночас мати вищі поживні якості.

Застосування біотехнологій у сільському господарстві може підвищити врожайність без загрози навколишньому середовищу. У Сполучених Штатах поширення сільськогосподарських біотехнологій призвело до скорочення використання пестицидів і ширшого впровадження прогресивних технологій обробки землі, зокрема безорного землеробства, яке зменшує ерозію ґрунтів і скорочує потребу у добривах. Зі зростанням чисельності населення найближчим часом здатність одержувати для нього більшу кількість продуктів харчування, не завдаючи шкоди життєво необхідним екосистемам, таким, наприклад, як тропічні ліси, справить на довкілля надзвичайно позитивний вплив.

На жаль, сьогодні в Україні значення за таким показником, як випуск середньо- та високотехнологічної продукції (5-й та 6-й ТУ) становить всього лише 10 %, причому присутність 6-го технологічного укладу, що визначає перспективи інноваційного розвитку країни у майбутньому, в аграрних підприємствах практично нівельоване (таблиця 2). Близько 53 % виробленої продукції припадає на найнижчий, 3-й технологічний уклад та 40 % — на 4-й. За показником фінансування науково-технічних розробок склалася така ситуація: майже 70% коштів сьогодні поглинає 4-й і лише 23% — 5-й технологічний уклади. Інноваційні витрати розподіляються таким чином: 60% — 4-й технологічний уклад і 30% — 3-й (сумарно — 90%), а 5-й становить лише 8,6%. Стосовно інвестицій, які, власне, і визначають майбутнє на найближчі 10–15 років, маємо такі пропорції: 75% спрямовуються у 3-й технологічний уклад і лише 20% та 4,5% — у 4-й і 5-й технологічні уклади відповідно. У технологічній частині капітальних вкладень (технічне переозброєння та модернізація) 83% припадає на 3-й технологічний уклад і лише 10% — на 4-й [7, с. 351–352].

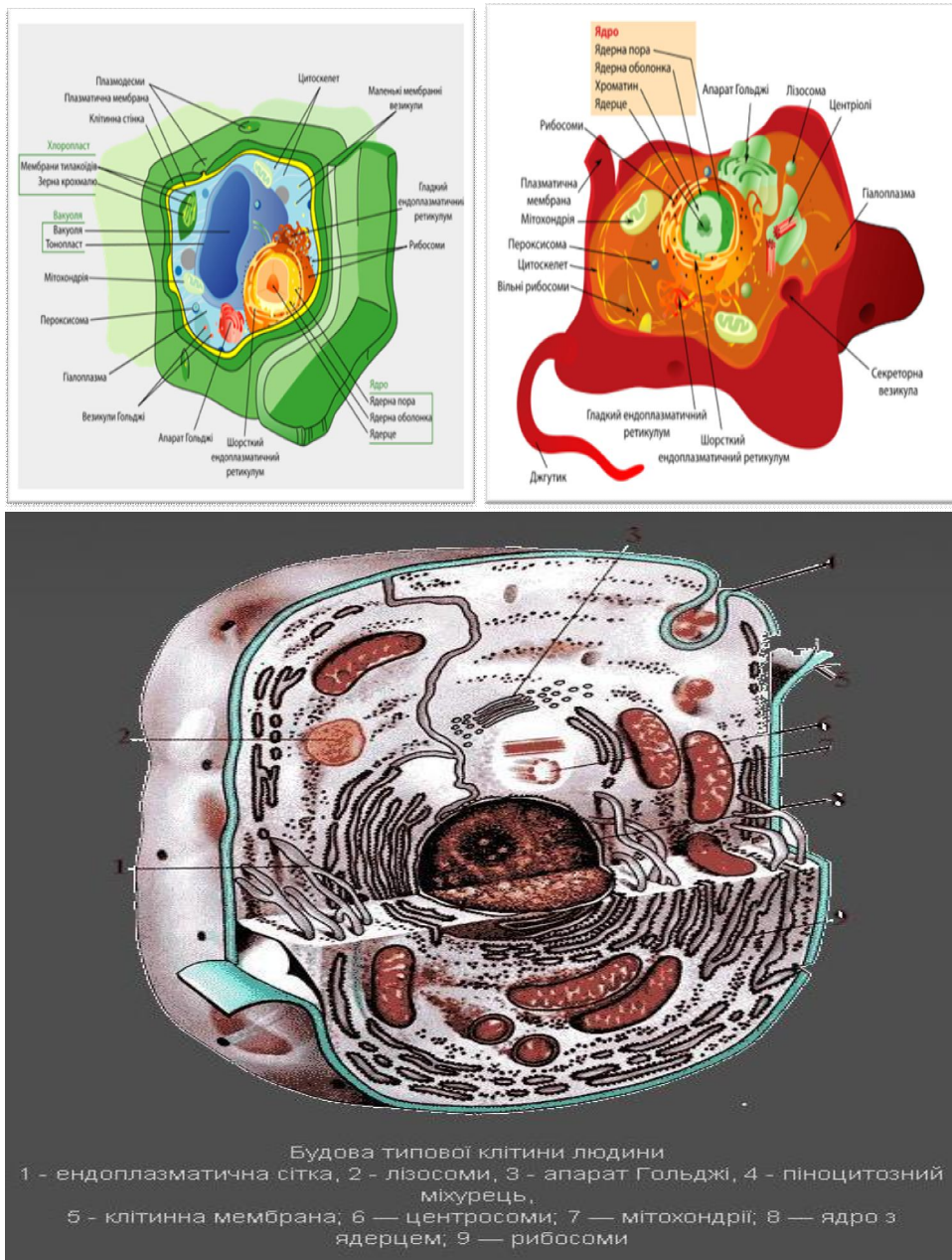
Таблиця 2

Технологічні уклади виробництва у розрізі регіонів України

ТУ №	Характеристика	Питома вага у структурі виробництва	Основні представники
III	Низькотехнологічні галузі виробництва та переробки	49-53%	Донецька, Луганська, Полтавська, Запорізька, Львівська
IV	Середньо- та низькотехнологічні галузі промисловості: гумові й пластмасові вироби, інші неметалічні мінеральні продукти, суднобудування, базові метали, машинобудування	40%	Майже всі області
V	Середньо- та високотехнологічні галузі: виробництво електричного та електронного устаткування, машинобудування, фармацевтична галузь	6-8%	Київська, Харківська, Львівська
VI	Високотехнологічні галузі промисловості: біотехнології, системи штучного інтелекту, глобальні інформаційні мережі та інтегровані високошвидкісні транспортні системи	1-3%	Київська, Харківська, Дніпропетровська, Львівська

Дуже важливо, щоби людство втручаючись у природні цикли біосфери, зважувало відповідність своїх дій до законів і принципів природи: енергія, яка санкціонує, підтримує і надає силу; гармонія, яка сприяє узгодженню частин цілого; робота, яка виконує те, на що інші вказують. Якщо провести аналогію зв'язку рослини, тварини та людини, то, на нашу думку, між їхніми осями існують певні енергетичні зв'язки, «ланцюг», який з'єднує перетворення енергії сонця через зв'язок цієї тріади «рослина-тварина-людина=енергія життя». Для прикладу, порівняємо головні риси діалектичного статусу матерії - будову клітин рослини, тварини та людини в процесі створення енергії з кругопотоком ресурсів, товарів і послуг (рис. 3,4). В усіх чотирьох об'єктах дослідження виявляється присутність трипостасності взаєморегулювання та взаємоперетворюваності одного в друге (взаємоперехід іпостасей) при створенні продуктів розвитку.

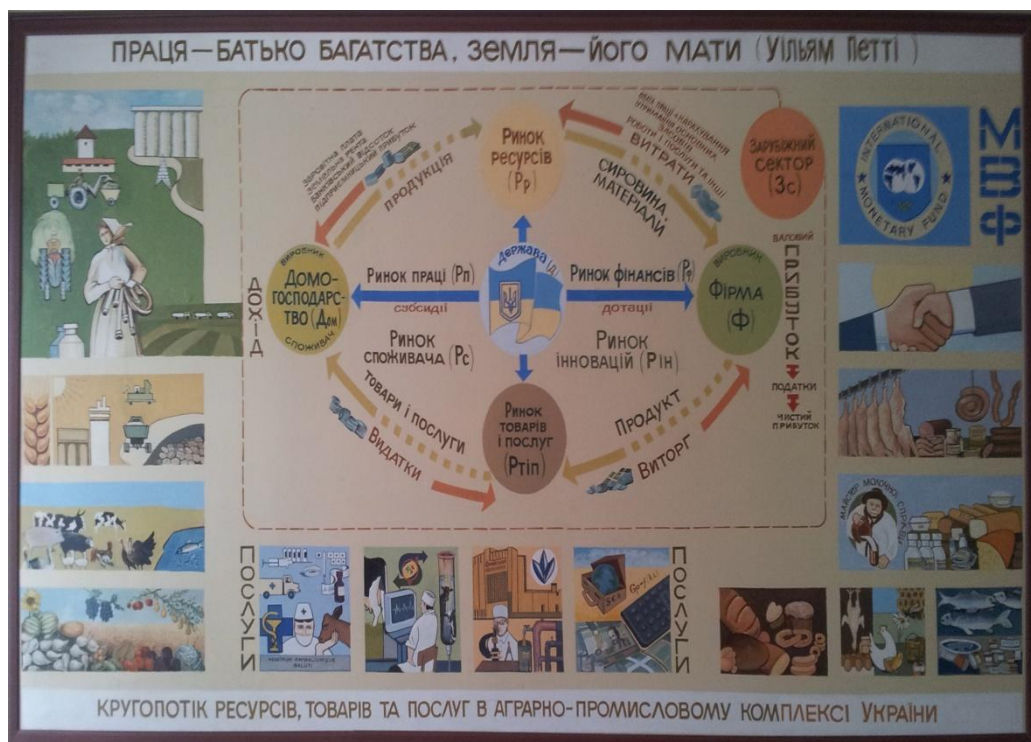
Всі чотири об'єкти дослідження (рис. 3, 4) не перебувають у стані постійної рівноваги, тому важливим етапом становлення кожного з них є вплив природніх чинників: у людському організмі закладені ритмічність руху, гармонії праці, відпочинку, мислення, тому що Всесвіт живе орбітальним, аномалістичним рухом, який зумовлений у людини ритмом серцебиття, що підсилюється роботою аорти, вен і є символом гармонійності світового руху.

Рис. 3. Будова клітини рослини, тварини і людини

У клітинному організмі рослин та тварин є свої механізми співжиття з природно-кліматичними зонами і ритмами біоценозу (рис. 3), де головні органоїди – рибосоми відповідають за утворення білкової маси, мітохондрії синтезують енергетичний імпульс рослини, нуклеус (ядро) відповідає за відтворення та її розподіл в клітинному організмі.

Рис. 4. Кругопотік ресурсів, товарів, послуг (структури економічної системи)

Створення ресурсів відбувається за допомогою домогосподарств (робочої сили, сировини, матеріалів та напівфабрикатів) і фірм (підприємств) (рис. 4). Ці економічні одиниці виробляють м'ясо, молокопродукти, хлібопродукти та інші продовольчі вироби, що є основним джерелом постачання енергії для людського організму. А держава, у свою чергу, виконує функцію рівномірного розподілу ресурсів між суб'єктами господарювання. Провівши аналогію відтворення енергії у вищезгаданих клітинах (рис. 3) з кругопотоком та кругообігом ресурсів в економічній системі (рис. 4), ми побачимо, що прослідковується триадний зв'язок між «рослиною–твариною–людиною», Всесвітом та їх розвитком. Як ритмічна пульсація серця зумовлює здоров'я людини, так і космічна – керує долею народів, територією, де вони проживають, розвитком, оскільки кожна країна є структурою космічної творчості, а творчість без засад гармонійності творить карму розрухи. Народна карма йде на підйом, коли простір насичується наслідками духовних дій людства, бо народну силу годує дух згоди і відповідальності.

Повертаючись до стану продовольчої безпеки, потрібно сказати, що в нашій державі відсутнє ціноутворення на екологічно чисті, повноцінні, дієтичні продукти харчування. Такі продукти виробляються в мізерній кількості. Вітчизняна законодавча база та її гармонізація до вимог Європейського співтовариства з виробництва органічної продукції тільки розробляється. Основна кількість трудового населення існує на межі біологічного виживання

популяції гомосапієнс. Звідси проглядається дитяча дистрофія, туберкульозні захворювання, зниження тривалості життя. Смертність перевищує народжуваність. Все це привело Україну до демографічної катастрофи. І, поряд із цим, уряд Японії прийняв концепцію, згідно якої планується середня тривалість життя в країні 114-117 років. Сьогодні японці живуть, в середньому, 92-94 роки.

Стратегічні запаси продовольства в Україні - недостатні, і при сучасному стані економіки провести їх відтворення занадто важко.

Шляхи вирішення продовольчої проблеми. Забезпечення продовольчої безпеки із одночасним збереженням та відновленням екології навколишнього середовища - це першочергове загальнонародне завдання, на вирішення якого необхідно негайно направити основні зусилля держави і всього суспільства.

Реальний шлях виходу нашої країни із кризового стану має базуватись **на зміні концепції управління людським суспільством із природопідкорюючої, споживацької - на природоохоронну.** А це потребує зміни світогляду людей. Люди повинні усвідомлювати себе часткою природи і жити із нею в ладу та в гармонії, мислити не тільки про себе, а й про майбутні покоління.

У цьому напрямі повинні бути зроблені такі кроки. Необхідно провести коригування подальшого стратегічного курсу країни до перспективної Концепції національної, суспільної безпеки. Метою розвитку країни повинно стати не забезпечення розвинених країн світу дармовою робочою силою, сировиною та енергетичними ресурсами, а благодіяння народу нашої країни. Найвища суть управління країною – не одержання максимального прибутку, а відтворення добросовісних, здорових, добродійних, що повноцінно реалізуються у своєму житті, поколінь народу.

Всі природні ресурси країни слід використовувати дбайливо та раціонально, за єдиним замислом, без нанесення шкоди біосфері із одночасним безперервним відновленням і покращенням її стану. Це потребує проведення єдиної політики природокористування, охорони і відновлення навколишнього середовища. Єдина політика повинна бути в масштабах району, області, краю, регіону, країни. При таких умовах – людські, земельні, водні, енергетичні, сировинні та інші ресурси будуть використовуватись оптимально за максимальним рівнем задоволення демографічно обумовлених потреб людей у відповідності із досягнутим рівнем розвитку виробничих сил.

На сьогоднішній день в Україні відсутня державна екологічна політика. Аналізуючи телевізійні передачі, радіопрограми, вивчаючи друковану продукцію, видно, що в ЗМІ відсоток екологічної інформації дуже низький. А це викликає сумнів в пересічного громадянина про тезу наступаючої глобальної катастрофи, та підтверджує думку про те, чого немає в газетах, того немає в житті. Якщо вести мову про Концепцію сталого розвитку, яку нав'язує Захід Україні, то це спроба нав'язування нам їх проблем і використання нашої країни за умов колонії по вирішенню їх цілей. Для змінення ситуації при розробці державою цілісної екологічної політики, необхідно всі економічні пропозиції розглядати із позицій екологічної безпеки України.

Сучасний стан сільського господарства має свої причини, що сприяли та привели до спаду всіх його галузей. Ці причини потрібно знати, розуміти, звідки вони взялись та по можливості їх усувати. І замість причин спаду, в алгоритм розвитку сільського господарства ми повинні ввести нові важелі підйому економіки в цілому по країні, та в галузях сільського господарства зокрема. **Тоді і підніметься село, сільське господарство і держава в цілому.** Так підказує теорія та здоровий глузд. Але як діяти в житті, в створених умовах, коли всюди і в усьому такий занепад?

Необхідно, перш за все, побачити та признати резерви, потрібні для загального підняття економіки. А вони - є! І способи їх введення в дію перевірені на практиці в минулих тисячоліттях та досвідом сучасного сьогодення.

Після всіляких війн та морів на перший рік відроджують рослинництво, а на другий і третій – тваринництво (на дешевих кормах). Найбільш яскраво це було проявлено після Першої світової війни в Німеччині. В країні було виділено 60 % бюджету країни на відновлення сільського господарства, що дало можливість нагодувати народ та дати йому роботу. В Україні ситуація зараз не легка, а більш трагічна. Країна втратила продовольчу незалежність. Це в будь-який час може призвести до небажаних наслідків економічного та політичного характеру. Потрібно зрозуміти, що **тільки вітчизняне сільське господарство забезпечить усім нам продовольчу безпеку.**

Продукцію сільського господарства переробляють у містах. А міська продукція споживається на селі. Таким чином і здійснюються взаємовідносини між селом та містом. Ці загальновідомі істини, якимось дивним чином до цього часу не отримали в суспільній свідомості завершального узагальнення, не стали всезагальною об'єднуючою народ ідеєю, без якої неможливо досягти загальної мети. Потрібно зрозуміти всім, що **не оборонна, нафтохімічна, металургійна чи будь яка інша галузі – за всіма їх важливостями в епізодичних проміжках часу, а тільки сільське господарство є державостворюючою галуззю народного господарства!** Ставлення до села, селян і в цілому до сільського господарства завжди було особливим. В класифікації галузей сільське господарство посідає далеко не перше місце. Така недооцінка суспільного значення найважливішої галузі не дозволяє побачити її ресурсні можливості, які здатні швидко і без великих вкладень відновитись та підняти життєвий рівень народу і відродити могутність України.

А суть справи полягає в тому, що відродження ресурсів на Землі тільки в сільському господарстві йде безкоштовно, тобто люди отримують продукцію від свого господарювання на землі практично задарма. І якщо в усіх інших галузях національного господарства вона добувається чи переробляється при постійній участі людини: пішов - робота зупинилась, то в сільському господарстві все росте, примножується, і без участі людини. Людина спить, а рослини і тварини ростуть відповідно до природних ритмів. Об'єм та виробництво збільшується, а вартість продукції-примножується. Більш того, все це збільшення проходить без первинної сировини, без жодного виду

транспорту, паливно-мастильних матеріалів та інших витрат. Ці обставини потрібно зрозуміти та усвідомити кожному. Вони мають пряме відношення до найголовнішого в нашому житті факту. Цей факт, як і все на землі, давно відомий, і напевно опублікований. Секрет цього факту полягає в тому, що весь вирощений урожай на Землі на 99,5 % формується із повітря та води. Всього – навсього, тільки чотири хімічні елементи-водень, кисень, азот та вуглець, разом із сонячним промінням створюють нам продукти харчування і взагалі всю рослинну масу Землі. І все це нам дається безкоштовно! А ще це означає, що тільки сільське господарство є тією унікальною галуззю, яка дає природну **абсолютну додаткову вартість!** Виходячи із цього, стає зрозумілим, по якій землі ми ходимо, а разом із тим зрозуміла концепція тихого розвалу сільського господарства країни, яка має до 28 % найкращих чорноземів світу. ... Людство постійно вело та й веде війни не просто за території, а за цю додаткову вартість, навіть не розуміючи цих слів. І зараз як внутрішні, так і зовнішні „добродії“ націлені на розорення нашого села, щоб для початку заволодіти ринком України для збуту своєї сільськогосподарської продукції. Невже до цього часу не зрозуміло, що селу надають „значну допомогу“ і доморошені „помічники,“ які проявляють свою старанність в одержанні додаткової вартості від селян за допомогою виробництва та продажу для них тракторів та механізмів, мінеральних добрив, паливно-мастильних матеріалів тощо. Їх зусиллями в суспільну свідомість впроваджуються думки, що село не зможе прогодувати народ без їх техніки, паливно-мастильних матеріалів та мінеральних добрив. Після прочитаних слів багато хто здивується написаному і задасть питання: „А що? Може бути по-іншому? Хіба зможе існувати сільське господарство без тракторів, мінеральних добрив?... Застосовуючи **органічну систему землеробства, технологію No-till**, не потрібно проводити оранку. У своїй книзі «Селянин – Світова Душа» Федір Моргун говорить: «А найголовніший винуватець утрати гумусу і деградації ґрунтів - відвальний плуг і глибока оранка. Глибокою оранкою плуг ставить ґрунт дибки, з ніг на голову, підставляє його під талі й дощові води для вимивання, під вітри і спеку для висушування.

Вслід за плугом, як тіні, йдуть водна та вітрова ерозії, грабуючи родючий прошарок». Ось що відбувається із землею! А саме вона та потрібні для оранки трактори, інша техніка, запасні частини до неї, дорогі паливно - мастильні матеріали та багато іншого, разом із шкідливою хімією складають 75-85 % марних витрат. Відмінити їх будь - якою урядовою постановою - неможливо. В країні свобода підприємництва. Залишається тільки один вихід із становища-розорення. Це дуже шоківий захід, але надійний прийом для прискореного прозріння. А як іще ламати „остеохондроз в мозку“?

Працівники сільського господарства чудово знають причинно - послідовну залежність: що посієш - те й пожнеш. І якщо ми «пожинаємо» збитки, то, напевно, в нашому веденні господарської діяльності щось робиться «неправильно». А це потребує аналізу. Виникає принципове питання – за якою концепцією землеробства буде йти подальший розвиток сільського

господарства в Україні? Енерговитратною, чи енерго-та ресурсозберігаючою, **яка повинна стати національною ідеєю, впровадженою в життя.**

На наш погляд, потрібно розглянути одну із самих найперших технологій на землі-природну, агробіологічну. Протягом віків люди приглядалися до того, як в природі все росте, повторювали досвід та отримували врожаї такої величини, про які наші вчені і не мріяли.

Багато років тому назад (XXX – XXVII ст. до н.е.) в древній державі Шумер, **збирали урожаї пшениці та ячменю по 250 ц/га зернових в звичайні роки і до 300 ц/га в урожайні роки.** Так було засвідчено в глиняних книгах обліку на ту пору, які знайшли археологи. Вважаємо, що писалось це не для того, щоб дивувати нащадків. В ті часи зерно виконувало також функції грошей. А тому, за його недобір чи приховування врожаю відтинали голови. Не маючи тракторів, плугів, комбайнів (зрозуміло, що всього цього в них не було), а також мінеральних добрив та передової науки ... вони мали таку врожайність!

Але Шумери – це сонячний південь: міжріччя Тигру та Євфрату. Поливне землеробство. Тоді вам більш близькі до нашого часу докази: початок XX століття.

На користь органічної концепції землеробства свідчать події на початку сторіччя, коли наш співвітчизник, управляючий маєтками в Бессарабії, творець «Нової системи землеробства» Іван Євгенович Овсінський, **із року в рік одержував до 80 центнерів із гектара.** Такі врожаї зернових одержували без жодного грама хімічних добрив, без оранки із обертанням пласту. Він вважав засуху найкращим періодом для визрівання хлібів. Врожаї отримували на великих масивах землі, в крупних маєтках. Тягловою силою на той час були коні. Земля оброблялась зробленими в кузнях дряпачами, які стали прообразом лапчастих культиваторів. Землеобробну техніку використовували для передпосівного рихлення ґрунту в боротьбі із бур'янами. В той час середня врожайність по царській Росії (яка була годувальницею Європи) складала 8 центнерів зернових із гектара.

Німецький вчений Юстус Лібіх (1856) зробив відкриття, яке обґрунтовувало мінеральну, а точніше - хімічну природу живлення рослин, теорію родючості ґрунтів. Ця агрохімічна концепція панує у нас понад 150 років. Суть її дуже проста - рослини споживають сольові розчини азоту (N), фосфору (P), калію (K) та ін. Тобто, якщо в ґрунті чогось не вистачає, то можна додати і таким чином отримати підвищені врожаї. Підвищення врожаїв в перші роки дійсно було. Це продовжувалось в тому чи іншому регіоні доти, поки ґрунти були ще «живі»...

Ще раніше, в 1727 році, бельгійцем Яном Гельмонтом було оголошено про свої п'ятирічні експериментальні результати. Зробив він наступне: набрав землі, просушив її на плиті, відважив 80 кг та розмістив у великому горщику. В цю землю посадив гілку верби вагою 2,35 кг. Протягом п'яти років цю гілку він поливав дощовою водою... За цей час верба виросла і стала деревом. Коли її витягли, очистили від землі і зважили – її вага становила 68 кг. Одразу виникло питання, а наскільки зменшилась вага землі?... Результат приголомшив.

Виявилось, що вага землі майже не змінилась. На початку експерименту було 80 кг, а стало-79 кг 944 гр. Було визначено, що за п'ять років на це велике деревце витратили всього-навсього 56 г речовини землі.

Відкриття здивувало та одночасно і спантеличило європейців. Експерименти повторювали безліч разів, але результат був один і той же, та говорив сам за себе... **Виявилось, що 99,93% врожаю рослинної маси отримується за рахунок води, повітря та сонця!**

І знову постає питання - навіщо така кількість мінеральних та хімічних добрив використовуються на наших полях? А громіздка, важковагова, енергоємна, енерговитратна та непотрібна сільськогосподарська техніка? Відповідь на це питання відома. Бізнес не рахується із інтересами споживачів його продукції. Корпоративні інтереси стоять на першому плані... А як тоді бути із здоров'ям людей, найголовнішим багатством країни?... Хто думає сьогодні про здоров'я людей? Як ці думки застосовуються на практиці? Ким та де?... Кількістю аптек та поширенням погостів? В нашому мегаполісі, чи в інших, є хоч один магазин, де продаються екологічно чисті продукти, вода? Чи про це нам міркувати рано? А ці питання напряду пов'язані із духовністю та національною безпекою, здоров'ям нації тривалого життя в Україні, економікою країни та її екологією, демографією та спадом народжуваності наших дітей та багатьох інших питань.

Можуть поставити питання про винос поживних речовин. Так, він був, є і залишається... І нам потрібно це враховувати із поправкою на реальну потребу рослин тих сівозмін, що прийняті в господарствах. Позакоренева підгодівля рослин діє відразу, що дозволяє управляти їх ростом. Вона є економічною і ефективною, тому повинна бути механізованою. Кажучи узагальнено, ґрунти потрібно удобрювати. Чим? Нам потрібні хімічні харчові добавки для рослин та їх годувальників, „живої речовини“ ґрунту - біоті. І все це відповідно до головного „секрету“ врожайності. Він простий настільки, що кожний, почувши його одного разу, назавжди стає прибічником органічного землеробства. Ось він.

Життя на землі створено у двох формах-рослинній та тваринній. Тварини поїдають рослини, а рослини споживають тварин. Звичайно, після їх смерті. Сама найбільша кількість тварин, живих організмів живе в ґрунті. Це бактерії, черви та інша „жива речовина“ (по Вернадському). Ось що писав В.В. Докучаєв: «Спробуйте вирізати з цілинного древнього степу кубик ґрунту. Побачите в ньому більше коренів, трав, ходів жучків, личинок, ніж землі. Все це свердлить, точить, рие ґрунт і виходить незрівнянна ні з чим губка». Однак, найбільше в ґрунті бактерій. На доброму чорноземі кількість бактерій становить до десятка тонн на гектар. Але життя бактерій коротке. В середньому живуть вони до 20 хвилин. І після свого короткого життя, вони стають харчуванням для рослин, постійно забезпечують рослини необхідною кількістю мінералів та мікроелементів в збалансованому вигляді. При цьому, харчування рослин іде не за допомогою рота, щелеп, зубів, шлунка... Вони засвоюють соляні розчини тварин, що розкладаються. А це - гноївка, перегній, гумус.

Як бачимо, “хімізм” харчування залишається, але на якісно високому рівні, забезпеченому формуванням тварин. І все це Мати-Природа забезпечує безкоштовно! Тільки не нанести шкоди. Ось і весь „секрет“! При розвитку галузі тваринництва ми повинні зрозуміти і знати, що годувати потрібно не тварин, а мікрофлору шлунково-кишкового тракту! А в рослинництві ми повинні годувати не рослини, а біоту ґрунту! Біота (від грецького – життя) – це історично сформована сукупність живих організмів, об’єднаних спільною областю поширення. Чим більше буде бактерій в ґрунті - тим вагомішим отримаємо врожай. Внесенням в ґрунт „хімії“ ми отруюємо своїх годувальників, живу субстанцію ґрунту та знижуємо так нам потрібну врожайність. Не потрібно завозити на поля мінеральні добрива. Не потрібно займатись оранкою. Із перевертанням пласту орної землі вбиваються анаеробні бактерії, для яких повітря згубне. Одночасно приорюються аеробні бактерії, що дихають повітрям. Що тут незрозуміло? Наше завдання – не „удобрювати“ землю, а розмножувати в ній біоту, бактеріальну масу. В потрібний час відгодовувати бактерій, як тварин. Бажано створити нову підгалузь – **бактерієводство, чи мікробоводство.**

Ефективність мікробіології – давно відома істина. Але в застосуванні до землеробства корисно пам’ятати, що в розкладеній до хімічних елементів масі бактерій міститься вся гама „хімії“ в ідеально збалансованому вигляді сформованого білка бактерій.

Виходить, що біота ґрунтів відіграє роль посередника між людиною і рослинами, своєрідним регулятором з дозування для нас поживних речовин. А це означає, що чим більше буде бактерій в ґрунті, тим надійніше ми, люди захистимось від небезпечної „хімії“. Подальший розвиток землеробства, підвищення врожайності всіх сільськогосподарських культур, більш інтенсивне використання кожного гектару землі, вирощування екологічно чистої продукції потребує внесення органічних добрив. Їх значення визначається позитивною комплексною дією на всі фактори плодючості ґрунту - агрохімічні, агрофізичні та біологічні. Органічні добрива - потужний засіб відтворення гумусу ґрунтів, що обробляються, енергетичний матеріал для мікроорганізмів, суттєве джерело елементів харчування для біоти та засіб регулювання усіх цінних якостей землі. Вони поліпшують водно-фізичні властивості ґрунтів, пригнічують патогенну мікрофлору.

Основним органічним місцевим добривом є гній, що має всі елементи харчування. Але суттєве зменшення за останні роки чисельності поголів’я сільськогосподарських тварин та птиці не дасть можливості забезпечити потребу ґрунтів у необхідній кількості органічних добрив. Із цього випливає висновок про необхідність створення препаратів нового покоління, які б враховували потребу біоти ґрунтів. **А це - промислове виробництво органічних, комплексних органо-мінеральних біоактивних добрив на основі гуматів для потреб рослинництва.** Вітчизняна наука має такі напрацювання, є і можливості. Такі комплексні, збалансовані органо - мінеральні біоактивні добрива підвищують плодючість ґрунтів та врожайність

сільськогосподарських культур, дозволяють раціонально використовувати органічні компоненти. Наша екологічна ситуація потребує значного поліпшення. Оскільки хімія не знає відходів, то всі міські смітники по скидах та звалищах стають практично безплатною сировиною. А в зв'язку із тим, що на екологію передбачені бюджетні кошти, то вони і можуть стати додатковим вливанням в галузь.

В Україні створена принципово нова наукова система мінімального втручання людини в природні ґрунтові структури, яка сприяє біологічним процесам у верхніх шарах ґрунту, захищає і оберігає плодючі українські чорноземи від переродження, вимивання паводками і зливами, від виснаження. Ця система дозволяє накопичувати в шарі, який обробляється, гумус (основу родючості), кількість якого за останні десятиліття дуже зменшилась. Виснаження ґрунтів - тривожне явище. Для збільшення кількості гумусу в ґрунті всього на 1 % потрібно 200 років. В цілому по країні за останнє століття уже втратили 0,5 відсотка цього стимулятора родючості. Майбутнє - за біологічним землеробством.

Багато країн світу прийшли до ведення біологічного землеробства. Біологічне землеробство широко застосовується в Канаді, США, у країнах Європейського Союзу, де лідирують Швеція, Данія, Швейцарія. **У високорозвинутих країнах основний акцент робиться на збільшення обсягів виробництва екологічно чистих, дієтичних продуктів харчування рослинного та тваринного походження.** Там діють державні програми, проводяться виставки екологічно чистої продукції, пропагується спеціальна техніка, біологічні системи боротьби зі шкідниками. В Європі дуже захімізовані поля. Для їх оздоровлення потрібно багато років. Наші поля не отримували стільки мінеральних добрив через нашу бідність. Українська земля придатна для біологічного землеробства.

Фермери багатьох країн відкрили для себе ще одну невідому для своїх народів сторону органічної системи землеробства - її економічну раціональність. Такі приклади в нашій країні є. Це господарства АТЗТ „Агро - Союз“, ПП „Агроекологія“ (Дніпропетровська, Полтавська області) та інші. Ми повинні не тільки про це знати, але і швидко навчатись цим прийомам ведення землеробства. Ціни на паливо не стоять на місці, і нас не чекають. В Україні вони вже такі ж, як і в Європейському співтоваристві.

Факт – це аргумент істини, який показує помилки в управлінні сільським господарством або навмисне їх перекручування. Це стосується у забезпеченні села паливно-мастильними матеріалами, сільськогосподарською технікою та витратами на енергоносії. Ціни на них постійно зростають. Вчитись управляти цими процесами в ринкових умовах нам дуже необхідно...

Допомога селу потрібна і в плані просвіти. „Знання - сила“ - загальновідомий вислів. І потрібно надати ці знання, якщо країна та уряд бажають мати міцне та надійне сільське господарство. Для цього буде потрібна література по органічній системі ведення землеробства. Наступною формою допомоги селу, без державних витрат, може бути безвідсоткове кредитування

малого та середнього сільськогосподарського підприємництва. На селі це підприємництво, в силу наших певних особливостей, кліматичних умов та життєвих родинно-сусідських відносин, завжди носило общинний, спільний характер. Це дозволить вирівняти перекося, що склалися в країні. Найбагатша частина населення має общинні форми підприємництва та бізнесу у вигляді акціонерних товариств, концернів, холдингів і т.п., а бідна більшість народу, особливо сільського населення, залишається роз'єднаною. В неї немає перспектив на виживання. А звідси - непрестижність професій на селі, апатія, пияцтво, масова міграція молоді із села та багато іншого. Безвідсоткові кредити повернуть на село господаря, сучасного організатора виробничих процесів та колективної організації праці із общинним улаштуванням життя.

Висновки.

1. Сільському господарству для його відродження потрібна загально-народна допомога у всіх видах ідеологічної концептуальної освіти, навчання та організаційної роботи. Підніметься економіка села – відродиться Україна.

2. З метою оцінки стану продовольчої безпеки використовується наступна система показників:

– у сфері споживання: - рівень економічної доступності основних харчових продуктів; - рівень фізичної доступності основних харчових продуктів; - рівень розміщення ресурсів домашніх господарств за групами населення; - рівень споживання основних видів продовольства із розрахунку на душу населення, у тому числі за рахунок вітчизняного виробництва; - рівень споживання харчових продуктів за окремими групами населення; - частка населення, для якого споживання основних харчових продуктів нижче раціональних норм; - обсяги адресної допомоги населенню; - питома вага імпортованих і вітчизняних харчових продуктів, які виявлені і не відповідають вимогам технічних регламентів та іншим положенням законодавства України; - добова калорійність харчування людини; - кількість білків, вітамінів, жирів, вуглеводів, макро- і мікроелементів, які споживає людина на добу; - продовольча інфляція.

– у сфері виробництва та національної конкурентоздатності: - обсяги виробництва сільськогосподарської та рибної продукції, сировини і продовольства із розрахунку на душу населення; - питома вага продовольчої продукції вітчизняного виробництва у загальному обсязі товарних ресурсів внутрішнього ринку відповідних продуктів; - рівень підтримки виробників сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства в гривнях на гривню реалізованої продукції; - продуктивність земельних та інших природних ресурсів, що використовуються у сільському господарстві; - стан родючості ґрунтів сільськогосподарського призначення.

– у сфері організації і управління: - обсяги державних резервів основних видів сільськогосподарської та рибної продукції, сировини та продовольства у відповідності з встановленими діючими нормативними актами; - поточний рівень запасів сільськогосподарської та рибної продукції, сировини і

продовольства; - частка імпорту сільськогосподарської та рибної продукції, сировини і продовольства.

3. Для оцінки ступеня досягнення забезпечення продовольчої безпеки використовується наступний критерій – питома вага вітчизняної сільськогосподарської та рибної продукції, сировини і продовольства в загальному обсязі товарних ресурсів внутрішнього ринку, %: за зерном не менше - 95; за цукром - не менше 80; за рослинними оліями - не менше 80; за м'ясом і м'ясопродуктами (у перерахунку на м'ясо) - не менше 85; за молоком та молокопродуктами (у перерахунку на молоко) - не менше 90; за рибою та рибопродуктами - не менше 80; за картоплею - не менше 95; за сіллю харчовою - не менше 85. Порядок встановлення кількісних та якісних ознак критеріїв для інших показників оцінки стану продовольчої безпеки визначається Урядом України.

Література

1. Закон України Про безпечність та якість харчових продуктів від 8 вересня 2005 року № 2863-IV.

2. Поддержка развития доклада страны при подготовке первого доклада по Состоянию мировых генетических ресурсов животных. Учебный пакет SoW – AnGR FAO, 2001. – с. 192.

3. Концепція наукового обґрунтування напрямків гармонізації нормативної бази в аграрному секторі України до системи зв'язків з Європейськими регламентами та вимогами світових організацій (FAO, ICAR, Interbull, RASFF, HACCP, ISO).

4. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України» № 389/2012.

5. Козир В. С., Гуменний В. Д., Ткалич В. В. Деякі питання продовольчої безпеки // Матер. міжн. наук.-практ. конф. XVIII (XXIX) «Кроки науки назустріч виробництву». ІТЦР УААН., Дніпропетровськ, 2006.-С. 12-15.

6. Положение дел в области продовольствия и сельского хозяйства. - Продовольственная и сельскохозяйственная организация объединённых наций. / Рим, 2009.- 187 с.

7. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. К.: Ін-т екон. прогноз., Фенікс, 2003. — 1008 с.

Summary

Materials of the article are displayed by the pressing questions of food safety of the state. Next to other factors, come forward the source of threat of national safety: settlement of the landed relations and rational land-tenure, forming of market of earths of agricultural purpose, legal and technical registration of right of ownership and using earth, providing of guarantees of defence of rights for the proprietors of the landed stakes (shares); agrarian market, conditioning, development for opening of potential agrarian a sector for providing of necessities of population of Ukraine in food, claim of role of Ukraine, as an important exporter of agrarian products;

protecting of internal market is from the supply of off-grade and dangerous food products. Such approach is caused sharpening of problems of providing of population food stuffs in connection with global natural-climatical changes, limitation of the landed and water resources, world price advance on mineral fertilizers and all greater use, in the world of agricultural raw material for the production of alternative types of fuel. Actuality of providing of food safety is determined not only the level of production of food stuffs per capita and by backlogs but also degree of providing of economic availability of normative consumption of food per capita.

Keywords: *national safety of country, population, deficit of food resources, exhaustion of earths, maintainance of agricultural earths, economic availability of normative consumption of food, per capita.*

Рецензент – д.е.н., проф. Шульський М.Г.

Дмитрик Т.М., асистент кафедри української та іноземних мов,©
tarasdmytryk@hotmail.com

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького

ВПЛИВ АНГЛІЙСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ НА СЛОВОТВІР ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена дослідженню впливу англійських запозичень на сучасну французьку мову та заходам, яких вживає Французька Академія для захисту французької мови від засмічування англіцизмами та збереження автентичної лексики.

Ключові слова: запозичення, англіцизми, англо-саксонський суперстрат, американізми, похідні і складові, пуризм, соціолінгвістична ситуація, калька, прямі та непрямі запозичення, сфера поширення, словниковий запас.

Вступ. У статті піднімається питання іншомовних запозичень у французькій мові, зокрема англійських, обговорюється питання їхньої адаптації, закріплення та утворення нових слів за їхньої участі. Серед іншого, цей короткий аналіз показує, що поширення англіцизмів та їхніх похідних і складових є досить значним, серйозно впливає на розвиток французької мови. Французькі філологи вживають значних зусиль для переведення новітнього словотвору на французьку основу, тобто творення нових слів на базі питомих французьких слів.

Матеріал і методи. Дослідження проводилося на основі широковідомих тлумачних словників французької мови «Larousse» та «Le Petit Robert», котрі подають тлумачення усіх французьких слів, в тому числі запозичень, першу появу цих слів у писемній французькій мові, їхнє походження та значення, а також їхні похідні, складові.

Для філологів початок XXI століття знаменний практичною відсутністю ізольованих мов. Навіть англійська мова, котра домінує на світовій арені, є під потужним впливом інших мов, котрі трансформують її, сприяючи створенню окремих гілок цієї мови: British English, American English тощо. На цей процес також впливає прискорений розвиток суспільства великих англійських країн: Об'єднаного Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, Сполучених Штатів Америки, Канади.

Всі інші мови, від арабської до слов'янських, китайська та японська, підпадають під вплив англійської мови. Франкомовні народи також перебувають у постійному контакті із англофонами, і також зазнають англійського впливу, з огляду на сучасне міжнародне політичне та економічне

становище. На передовій лінії фронту перебувають французькі журналісти та політичні діячі, через що їхнє становище відображається у манері висловлюватися та писати. Правда, вплив англійської мови на французьку не був єдиним. В епоху Ренесансу французька мова зазнала потужного впливу італійської. Італія, котра була в той час центром мистецтва, науки та культури, дала французам стільки нових слів, що вплив італійської мови на французьку можна порівняти із сучасним впливом англійської мови. У XVI столітті світ захоплювався італійською архітектурою, живописом, одягом, кухнею та звичаями, а італійські спортивні ігри та військове мистецтво стали популярними в Європі та у Франції зокрема. Походи на Апенінський півострів Філіпа IV Красивого, Карла VIII, Людовика XII, Франциска I, «авіньйонський полон» Римських пап, італійський королівський двір Катерини Медичі, розвиток образотворчого мистецтва – увесь цей потужний потенціал епохи Відродження, котрий прийшов з-за Альп, впровадив у французьку мову значну кількість нових слів. Частина з них згодом вийшла з ужитку, а решта спричинила великий вплив на подальший розвиток французької мови: невідомі доти групи звуків змінили вимову, до вжитку увійшли нові суфікси. Тож нема нічого дивного, що слова італійського походження проникають у французьку мову саме в цей час. За моїми підрахунками, у XVI столітті італійська мова дала від 60% до 70% усіх запозичень французької мови. Цей вплив був таким потужним, що тогочасний французький письменник Анрі Етьєн змушений був братися за перо, щоби протестувати і захищати чистоту французької мови.

Щодо англосаксонського впливу, то у багатьох випадках вплив британської та американської гілок англійської мови взаємозамінюється та переплітається, тому тут варто відмовитися від спокуси відокремлювати «англіцизми» *stricto-sensu* від англо-американізмів. Я користуватимуся терміном «англійська мова», включаючи сюди терміни «British English», «American English».

Політичне, економічне, соціальне та військове становище в Європі та світі після Другої світової війни надало англійській мові безпрецедентної ваги в історії світових мов. Соціально-економічне домінування США, звідки походить також і потужна культурна англосаксонська гегемонія, за останніх півстоліття перетворило англійську мову на світовий міжнародний засіб спілкування. У світовій історії це майже безпрецедентний випадок такої соціолінгвістичної ситуації, якщо не брати до уваги приклад латинської мови в античний період та в епоху Ренесансу.

Сьогодні процес запозичення англійських термінів дуже інтенсивно продовжується. За даними А. Міттерана, із 200 іншомовних слів, зареєстрованих словником «Le petit Larousse» у період з 1949 до 1980 рр., половина запозичень є англо-американського походження. Англійська мова значно збагатилась французький словниковий запас: тут ми нараховуємо приблизно 700 запозичень. Багато англіцизмів були запозичені французами у XIX столітті, в час науково-технічної революції. Хронологічно цей процес виглядав приблизно так:

XII ст. – 8 слів
XIII ст. – 2 слова
XIV ст. – 11 слів
XV ст. – 6 слів
XVI ст. – 14 слів
XVIII ст.–134 слова
XIX ст. – 377 слів
XX ст. – 75 слів
XVII ст. – 67 слів

Ця схема показує, що вплив англійської мови до XVII ст. був незначним. Історія впливу англійської мови на французький словниковий запас є такою ж давньою, як і відносини між двома народами, які розмовляють ними. Вона починається словами, які позначають сторони світу – **nord, est, ouest, sud**, або ж латинським словом **bateau**, що, у свою чергу, є похідним від слова англосаксонського походження. Тут не йдеться про власне англійські запозичення, про слова, що складають англо-саксонський суперстрат, і які не входять до словника англіцизмів, подібно як і багато елементів франкського походження, не є німецькомовними запозиченнями.

У XVII столітті Англія стала великою морською державою і, водночас, французи запозичили багато морської термінології: **dock, drague, paquebot, tonnage**, etc. У XVIII столітті багато політичних термінів проникає у французьку мову, оскільки тогочасний англійський парламент був зразком і мрією для багатьох французів: **speaker, comité, verdict, jury, vote, budget**, etc. Впродовж XIX століття французи запозичили майже чотири сотні нових слів у сфері науки і техніки, спорту, моди, а також у комерційній галузі, наприклад: **handicap, dogcapt, carrick, tennis, lunch, tunnel, tramway, condenseur**, etc. Сучасна англійська мова впродовж останнього століття дала нові слова із сфери політики, спорту, моди, промисловості, банків тощо.

Як бачимо, нові стосунки, що встановилися між двома народами, починаючи з XVI століття принесли у французьку мову цілу навалу англіцизмів, яка не припиняється й досі. Ця навала, викликала у пуристів спротив, котрий почався не від учора. Малопомітний у другій половині XVI і у XVII столітті вплив англійської мови стає сильнішим починаючи з XVIII століття і впевнено тримається до наших днів.

Результати дослідження. Приклади, подані у сучасних словниках, показують що, починаючи з XVIII століття вплив англійської мови походив не лише із Великобританії, але й зі США, а кульмінаційний пункт засвоєння американізмів знаходиться у XX столітті, починаючи з Першої світової війни. Однак XX століття характерне не стільки прямими запозиченнями із англійської мови, скільки семантичними, а також «кальками». Під впливом відповідних англійських дієслів французькі дієслова **ignorer** (*не знати*) та **contrôler** (*перевіряти*) поступово отримали значення «*нехтувати*» та «*домінувати*». Особливим видом запозичень є спосіб адаптації не лише сенсу,

значення слова, але й форми іноземного оригіналу, який називаємо «калькою»: **gratte-ciel** від англо-американського «**sky-scrapers**» (*хмарочос*, російський варіант «*небоскріб*») є прямою калькою із англійської. XXI століття позначилося запровадженням нових кальок, котрі мали замінити англійські запозичення *stricto-sensu*: замість «**e-mail**» від англійського словосполучення «**electronic mail**» (*електронна пошта*) Французька Академія наук запровадила у вжиток нове слово **courriel** від словосполучення «**courrier électronique**» (*електронна пошта*). Хоч сьогодні в обігу перебувають обидва слова, англійське запозичення та його нова французька калька, однак французьке слово поступово витісняє з ужитку свого англійського попередника.

Таким чином, англійські запозичення, потрапляючи у французьку мову, закріплюються там і починають утворювати нові слова, змінюють соціолінгвістичний вжиток, під яким розуміємо сферу їх поширення. Такими сферами є:

1. Науково-технічна сфера:

- wagon – *wagonnet, wagonnier*
- coke – *cokéfaction, cokéfier, cokerie*
- farad – *faradique, faradisation*

2. Політична сфера:

- parlement – *parlementaire, parlementer, parlementarisme*
- boycott – *boycotter boycottage, boycotteur, -euse*
- lynch – *lynchage, lyncher, lyncheur, -euse*

3. Комерційна та фінансова сфери:

- bank-note
- budget – *budgétaire, budgétisation, budgétiser, budgétivore*
- chèque – *chéquier*
- stock – **stockage, stocker, stockiste**

4. Спортивна сфера:

- basket-ball – *basketteur, -euse, baskets*
- doper – *dopant, dopage, antidopage*
- hockey – *hockeyeur*
- boxe – *boxer, boxer, boxers*
- football – *footballeur, -euse*
- handicap – *handocaper, handicapneur*
- sprint – *sprinteur*

5. Сфера повсякденного життя:

- bridge – *bridger, bridgeur, -euse*
- confort – *confortable, confortablement, inconfort*
- dandy – *dandysme*
- lunch – *luncher*
- rhum – *rhumer, rhumerie*
- flirt – *flirteur, -euse*
- spleen – *spleenétique/splénétique*

- clown – *clownerie, clownesque, clownesse*

6. Військова сфера:

- tank – *tankiste*

- revolver – *revolvériser*

Цей короткий аналіз показує, що поширення англіцизмів та їхніх похідних і складових є досить значним. Можемо також із упевненістю сказати, що ті чи інші запозичення переважають у певній сфері, як, наприклад, англіцизми переважають у науково-технічній, спортивній та журналістській галузях. Запозичення можуть бути прямими та непрямими, залежно від того, чи запозичення здійснюється безпосередньо із певної мови, чи за посередництва інших мов. Ось кілька прикладів непрямих запозичень:

- латинська мова збагатилася французьку великою кількістю грецьких слів (**philosophie, phosphore**, etc.)

- португальська мова – **macaque** (банту), **mandarin** (малайська), **banane** (гвінейська)

- англійська мова – **antilope** (арабська), **bungalow** (хінді), **alligator** (іспанська), **vérande** (португальська).

Окрім того, французька мова збагатилася великою кількістю власних слів, запозичених в різні часи англійцями, і ці слова, набувши нового значення у Великобританії, повернулися у вжиток французької мови: старофранцузьке слово **bouget** (*гаманець, калитка*) повернулося у вигляді слова **buget/budget** (*бюджет*), наказова форма **tenez** (*тримайте*) від дієслова **tenir** (*тримати*) повернулося у вигляді назви спортивної гри **tennis** (*теніс*) та багато інших.

Висновки. У статті обґрунтовано соціальні, економічні та політичні передумови проникнення англіцизмів у французьку мову та їх вплив на подальший словотвір. Також представлено боротьбу із необґрунтованим засиллям англомовних запозичень та створення неологізмів на французькій мовній основі. Досвід Французької Академії може бути використаним українськими мовознавцями, які покликані протистояти сучасним викликам, особливо сьогодні, за новітньої мовної політики. Науковці та політики повинні спільними зусиллями захищати українську мову від її засмічення непотрібними запозиченнями та кальками з іноземних мов.

Література

1. Encyclopedie alphabetique Larousse, omnis en 2 volumes – Paris : Selection de Readers digest, 1977. – С. 2033
2. Larousse de la langue francaise, omnis en 2 volumes – Paris : Selection de Readers digest, 1977. – С. 3086
3. Le Petit Robert – Paris : Le Robert-Sejer, 1995 – 2033
4. Le Robert de poche – Paris : Le Robert-Sejer, 2006 – С.1077
5. A. Darmester. Cours de grammaire historique de la langue francaise – Paris ;, 1926 С.5
6. P.Guiraud. Les mots etrangers – Paris : PUF, 1965 – С.64

Summary

**THE INFLUENCE OF ENGLISH LOANWORDS ON THE
WORDCREATION OF FRENCH LANGUAGE**

The article is dedicated to the investigation of the influence of English loanwords into French language and the measures which French Academy is used for the defense of French language from the littering with Anglicism and saving authentic lexis.

УДК 37.015.4:811.124'06

Карбовнік І. В., старший викладач ©

Падура М.Ф., к.ф.н., професор університету

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького***НАЗВИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРОФЕСІЙ У ЛАТИНСЬКІЙ МОВІ**

Статтю присвячено аналізу римської педагогічної лексики, зокрема назв педагогічних професій.

Ключові слова: педагогічна лексика, термін, семантика, етимологія, навчання, виховання.

Незважаючи на значні успіхи в дослідженні латинської мови, зокрема фонетики, лексики, граматики, синтаксису та стилістики, термінологічна лексика, яку вживали стародавні римляни у різних сферах людської діяльності і культури, вивчена ще недостатньо. Спостерігається відсутність спеціальних словників і праць, присвячених латинській термінології у таких галузях, як точні науки, спорт, торгівля, архітектура, будівництво, військова справа, філософія, мистецтвознавство педагогіка тощо.

Пропонована стаття присвячена вивченню педагогічної термінології давніх римлян, зокрема термінам, що позначають педагогічні професії. **Метою** дослідження є теоретичне обґрунтування педагогічних передумов вивчення питання етимології терміна, аналіз педагогічної лексики у латинській мові, зокрема назв педагогічних професій. Основне **завдання** дослідження полягає у тому щоб: 1) звернути увагу науковців на актуальність вивчення даного питання; 2) проаналізувати педагогічну лексику у латинській мові, зокрема назви педагогічних професій; 3) зосередити увагу на етимології даних термінів.

Історія античної педагогіки вивчена ґрунтовно вітчизняними і зарубіжними вченими. Навчання і виховання у стародавньому Римі були предметом особливої уваги Г.Е.Жураковського [2], І. Цветаєва [5], А. Мелехова [3], А. Тихова [4], Л. Грасберга [6], А. Г. Франса [7] тощо, які детально аналізували історію педагогічної теорії і практики давніх греків і римлян з багатим використанням першоджерел. Однак ці дослідження присвячені змісту виховання та навчання, педагогічній ідеї греків і римлян. Термінологія педагогіки не підлягала аналізу.

У латинській мові існує значна кількість термінів-назв, що служать для позначення осіб, що займаються вихованням і навчанням. Найдавнішим з них є термін *magister* – *вчитель*. Однак вихідне значення цього слова було іншим, а саме: *правитель, начальник, керівник, наглядач* [1, с.611; 8, т. 2, с. 10-11]. Етимологічно воно пов'язане з такими словами, як *magnum* – *великий*, *magis* – *більше*, що містять корінь *mag* [8, т. 2, с. 10-11]. Римляни вживали це слово для

позначення посадовців, керівників, наприклад: *magister populi* – глава народу, тобто *диктатор*; *magister equitum* – начальник кінноти; *magister morum* – цензор; *magister navis* – капітан корабля та ін.. Пізніше слово *magister* вживали для позначення поняття *учитель*, переважно у поєднанні зі словом *ludus* – школа: *magister ludi*; *magister ludi librarii*; *primus magister* [7, с. 44]. Зрозуміло, що термін *magister ludi* міг з'явитися з виникненням шкіл, тобто в IV чи V ст. до н.е., а до цього виховання і навчання були зосереджені у сім'ї і мали практичний характер. Факти про первинне навчання і виховання у римських сім'ях залишили грецький письменник I-II ст. н.е. Плутарх, історик Тацит, Тіт Лівій. Зокрема, Плутарх згадує про те, що першу платну школу в Римі відкрив вільновідпущеник Спурій Карвілій Руга у другій половині III ст. до н.е. У таких приватних початкових школах, що називалися *ludi* учитель *magister ludi* навчав читати, писати і рахувати, належав переважно до нижчого класу суспільства, часто це був вільновідпущеник.

Другим педагогічним терміном, синонімом до слова *magister*, був термін *litterator*, що походить від слова *littera* – буква, адже обов'язком літератора було навчити дітей азбуки, читати і писати. У такому значенні термін *litterator* відповідає грецькому *grammatistes* – *учитель грамоти* [8, т. 2, с. 6]. Цікаво, що слово *litterator* зустрічається у римських авторів у подвійному, причому протилежному, значенні. З одного боку, *litterator* орієнтується у питаннях мови і літератури, філолог, здатний аналізувати твори письменників. З іншого боку, *litterator* може вживатися у негативному значенні, а саме, як людина, що знає азбуку, поверхнево освічена. На позначення учителя читання вживали *litterio*, *calculator* (від лат. *calcularre* – *рахувати*) був учителем арифметики. Існує припущення, що калькулятор доповнював основного вчителя елементарної школи (*litterator*), що навчав дітей читати і писати [6, с. 56]. В античних текстах калькулятор згадується поряд з такими спеціалістами, як каліграф та стенограф.

В останні століття Римської імперії з'являються нові педагогічні терміни на позначення вчителів початкової школи. До них належать *institutior* – *наставник, учитель* (від лат. *instituere* – *настановляти, навчати*) [1, с. 537]; *tabularius* – учитель арифметики, як і калькулятор; *librarius* чи *magister librarius* – учитель грамоти від слова *liber* – *книга*. Терміни *librarius*, *antiquarius* і *notarius* вживали для позначення учителя письма [7, с. 22]. Поява вищезгаданих термінів свідчить про оптимізацію навчання у римських школах, виконання навчальних функцій досвідченими спеціалістами.

У багатих римських сім'ях підлітка давали під опіку освіченого, культурного раба, переважно грецького, якого називали *педагогом* – *paedagogus*. Педагог повинен був виховувати хлопця, слідкувати за його навчанням, навчати грецької мови. Педагог супроводжував хлопця до школи, тому його називали *pedisequus* (*той, що супроводжує*), *comes* чи *custos* – *опікун*.

Другий ступінь римської школи – середній курс навчання (учні віком від 12-13 до 15-16 років) – демонструє іншу педагогічну термінологію. Цей курс проходив під керівництвом учителя-граматика *grammaticus*, який мав бути

добрим філологом, знати основи граматики, грецької та римської літератури, історії. Термін *grammaticus* грецького походження. Його латинським еквівалентом було слово *litteratus* – людина грамотна, освічена, високої філологічної ерудиції [8, т. 2, с. 68]. Головним предметом навчання в школі граматики було читання і тлумачення поетів, усні та письмові вправи грецькою чи латинською мовами.

Третій ступінь римської школи – це навчання риторики під керівництвом ритора – вчителя теорії і практики красномовства. Метою ритора було підготувати слухачів до практичної діяльності політичного та судового оратора. Основним терміном для позначення учителя риторики був грецизм *rhetor*. Крім основного терміна, зустрічаються такі синоніми, як *orator*, *scholasticus*, *graecus*. Однією із вправ у красномовстві у риторичних школах були декламації (*declamationes*): легші називалися свазорії (*suasoriae*), важчі – контроверсії (*controversiae*). Звідси ритор, у школі якого такі декламації практикувалися, отримав назву *declamator*, тобто вчитель красномовства, шкільної риторики.

Особливого розгляду потребує термін *doctor* (від лат. *docere* – *навчати*) – *учитель, викладач, наставник*. У більшості випадків, *doctor* служить для позначення учителя риторики, граматики, філософії. Мова йде про вчителя високого класу, високоосвіченого викладача, вченого.

Близьким за значенням до терміна *doctor* було слово *professor* – *викладач, учитель* (від дієслова *profiteri* – *оголошувати, навчати, читати лекції*) [1, с. 817]. Під цим терміном передбачається викладач будь-якої наукової дисципліни: риторики, філології, точних наук, філософії, юриспруденції, навіть медицини, однак не вчитель елементарної школи.

Термін *praeseptor* (від лат. *praecipere* – *навчати, давати настанови*) вживається в загальному значенні як учитель, чи наставник, на життєвому шляху [7, с. 33]. Термін *educator* – *вихователь* (від лат. *educare* – *виховувати*).

Крім вищезгаданих термінів – іменників, утворених за допомогою суфікса *-tor* (*doctor*, *educator*, *institutor*, *praeseptor*, *professor*, *rector*, *rhetor* etc.), римські автори вживали для позначення осіб, що займаються педагогічною діяльністю, субстантивовані дієприкметники теперішнього часу активного стану (*participium praesentis activi*). Таких прикладів багато у Квінтіліана, Таціта і інших письменників: замість *praeseptores* – *praecipientes* (учителі, наставники; дослівно – *ті, що навчають*); *docentes* замість *doctores* [6, с. 58].

Дослідження римської педагогічної лексики, зокрема назв педагогічних професій, показує, що вона створювалася поступово, а також під впливом грецької педагогічної теорії і практики, запозичивши ряд грецьких термінів (*grammaticus*, *paedagogus*, *rhetor*, *scholasticus*, *sophista*). Значного збагачення римська педагогічна термінологія досягла в часи імперії у зв'язку із ростом освіченості серед широких верств населення, спеціалізації навчальних дисциплін, переходом шкіл під державний контроль і вчителів на державне утримання. Деякі терміни, що позначають осіб, зайнятих педагогічною діяльністю, пережили Римську імперію і ввійшли до складу педагогічної та

наукової лексики народів сучасної Європи: doctor, educator, magister, paedagogus, praceptor, professor, rector, scholasticus etc.

Література

1. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь. 2-е изд. – М., 1976.
2. Жураковский Г.Е. Очерки по истории античной педагогики. – М., 1963.
3. Мелихов А. Очерк воспитания и обучения в древнем Риме. – Харьков, 1913.
4. Тихов А. Образованность и наука у древних греков и римлян. – Гимназия, 1895, № 6 –7, 8, 10.
5. Цветаев И.В. Школы древних римлян. – Русский вестник, 1888, март, т. 105.
6. Franz H. Die Padagogik des griechischen und romischen Altertums. In Handbuch der Erziehungswissenschaft, 1934, 5. Teil.
7. Grasberger L. Erziehung und Unterricht im klassischen Altertum. Würzburg, 1864 – 1881.
8. Walde A. Lateinisches etymologisches Woerbuch. 3. Aufl. – Heidelberg, 1938 – 1954, Bd. 1–2.

Summary

This article is devoted to the analysis of Roman vocabulary and teaching professions

Key words: *teaching vocabulary, definition, semantics, etymology, studies, education.*

УДК 378: 619

Кісера Я.В., д.вет.н., професор, ©**Федорович В.С.**, к.б.н., доцент*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ВСТУПНОЇ КОМПАНІЇ 2012 РОКУ У ЛЬВІСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМЕНІ С.З. ГЖИЦЬКОГО

Професійна орієнтація в рамках її основних взаємопов'язаних елементів (професійної інформації, професійної консультації, професійного відбору та професійної адаптації) забезпечує якісний набір студентів в університет. Успіх профорієнтаційної роботи залежить від чітко злагодженої роботи всіх структурних підрозділів університету, що дає можливість розширювати спектр освітніх послуг та підвищувати доступність якісної вищої освіти.

Ключові слова: профорієнтація, абітурієнти, факультет ветеринарної медицини, біолого-технологічний факультет, факультет харчових технологій і екології, факультет економіки і менеджменту, факультет доуніверситетської освіти.

Вступ. Професійна орієнтація - це наукова дисципліна, яка допомагає людині обрати свою майбутню професію з урахуванням всіх її здібностей, потреб і бажань [5]. Також професійна орієнтація містить технологію розвитку у людини позитивного ставлення до праці.

Раніше професійна орієнтація, в тому числі її психологічні аспекти розглядалася з позицій тимчасової допомоги старшокласнику у його професійному самовизначенні для вибору професії раз і на все життя.

Проте виявилось, що на практиці такий шлях часто не дає бажаних результатів. Адаже коли поради і навіть вимоги профорієнтатора починав виконувати конкретний випускник із власними поглядами, певним досвідом, унікальним набором індивідуальних властивостей, прогнозованого позитивного результату досягти неможливо. Більше того, прагнення діяти відповідно до конкретних вимог може призвести до непередбаченої ситуації - професія ніби вибрана правильно, а в процесі навчання з'являється незадоволення нею, що призводить до внутрішнього конфлікту особистості. Це тому, що людина постійно розвивається, і та професія, яка влаштувала її три роки тому, може більше не задовольняти [2]. Професійна орієнтація не закінчується вибором професії, вона актуальна протягом всього життя людини.

У наш час, коли інформаційний потік повідомлень, що стосуються шляхів працевлаштування (вибору навчального закладу для продовження

навчання, тимчасової й сезонної зайнятості, гуртків і секцій, у яких можна розвинути свої здібності, набути додаткових умінь і навичок тощо), великий і розрізнений, юнакові, який прагне продовжити свою освіту (або працевлаштуватися), стає все важче зробити свій вибір [3].

Школяреві, при достатньо великій кількості навчальних закладів, важко зробити правильний вибір свого навчального закладу. Це відбувається як через не виконану раніше профорієнтаційну роботу (школярі не знають, яка спеціальність підходить для них найбільше); так і через брак інформації про навчальні заклади. Так само - і з можливістю працевлаштування [4].

Природно, що в цьому випадку людина віддає перевагу не тому ВНЗ, де є спеціальності, які, через її індивідуальні особливості, найбільш підходять їй, а тому ВНЗ, що розташований ближче до будинку, конкурс менший, друзі вчать, батьки рекомендують і так далі. В цьому випадку програє юнак (добре, якщо спеціальність йому сподобається і він старанно вчитиметься, інакше він витратить час даремно), втрачає ВНЗ (студент не бажає вчитися), і держава втрачає кошти на навчання посереднього працівника. Іноді це виражається навіть у тому, що напередодні вступних іспитів потенційний абітурієнт не знає, куди йому подавати документи і часто подає їх до першого-ліпшого ВНЗ. Швидше за все, такий підхід до вибору майбутньої спеціальності негативно вплине на нього як на фахівця, що формується, і відіб'ється на його кваліфікації [6].

Щоби вирішити ці проблеми, необхідно, насамперед, проводити профорієнтаційну роботу, виявляти задатки майбутнього абітурієнта, надавати йому інформацію про майбутню діяльність, професії, різні гуртки, клуби, в яких можна поглибити і розвинути свої здібності [1].

Матеріал і методи. Згідно з теорією профдіагностичного самовизначення Д. Сьюпера, людина, здійснюючи вибір професії, повинна враховувати:

- образ свого „Я” – спосіб думок про себе, свою самооцінку;
- інтелект: структуру загальних здібностей та здатності до оволодіння навичками та вміннями;
- інтереси: тенденції поведінки, які проявляються в бажанні, пошуку та виконанні людиною певних видів діяльності;
- особистий погляд на працю та професію, що є похідним елементом системи цінностей і формується в процесі становлення кар'єри, визначає ефективність та продуктивність діяльності;
- потреби: які визначають мотиви вибору професії та успішність у цій професії, а також спосіб діяльності, але не зміст;
- риси особистості – найбільш загальні моделі поведінки, які здійснюють вплив на форму трудової поведінки.

Кожна професія вимагає особливих здібностей та нахилів. Якщо особисті якості і можливості працівника співпадають з вимогами, які висуваються професією, тоді можемо говорити про професійну придатність. Її

характеризують такі показники, як успішність оволодіння професією і задоволеність людини своєю професією.

Для того, щоб вибір професії був свідомим і вільним, необхідно враховувати такі фактори, як: інформованість про світ професії, знання своїх можливостей, уміння співвідносити особисті риси з вимогами до спеціальності.

Професійна орієнтація здійснюється в рамках її основних взаємопов'язаних елементів: професійної інформації, професійної консультації, професійного відбору та професійної адаптації.

Результати дослідження. Проведений аналіз профорієнтаційної роботи співробітниками Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького вступної компанії 2012 року засвідчив, що всього було подано в приймальну комісію 2690 заяв від 1596 абітурієнтів з усіх областей України (табл. 1). Найбільше заяв подано абітурієнтами Львівської області, що складає 70% від загальної кількості поданих заяв.

Таблиця 1

Дані про кількість поданих заяв з різних областей України

Назва області	Кількість поданих заяв	Відсоток від загальної кількості
Львівська область	1882	70%
Волинська область	245	9,1%
Івано-Франківська область	114	4,2%
Рівненська область	101	3,7%
Закарпатська область	77	2,9%
Тернопільська область	61	2,3%
Хмельницька область	42	1,5%
Вінницька область	29	1,1%
Чернівецька область	7	0,3%
Інші області	132	4,9%
ВСЬОГО	2690	100%

Як видно з таблиці 2, конкурс за ліцензованим обсягом прийому і державним замовленням до кількості поданих заяв по університету становив 2,5 і 6,8. За напрямками підготовки: ветеринарна медицина – 2,4 і 3,9; технологія продуктів тваринництва – 2,5 і 3,8; водні біоресурси – 3,8 і 9,5; харчові технології – 1,3 і 5,7; екологія – 5,8 і 11,5; біотехнологія – 6,8 і 22,7; маркетинг – 2,1 і 29,9; менеджмент – 2,5 і 6,8.

Таблиця 2

**Конкурс по ліцензованому обсягу прийому і державному
замовленню до кількості поданих заяв**

Напрямок підготовки (бакалавр)	Кількість поданих заяв	Ліцензований обсяг прийому	Конкурс до ліцензованого обсягу	Державне замовлення	Конкурс до державного замовлення
Ветеринарна медицина	668	280	2,4	170	3,9
Технологія продуктів тваринництва	303	120	2,5	80	3,8
Водні біоресурси	190	50	3,8	20	9,5
Харчові технології	212	170	1,3	37	5,7
Екологія	288	50	5,8	25	11,5
Біотехнологія	340	50	6,8	15	22,7
Маркетинг	269	130	2,1	9	29,9
Менеджмент	251	170	1,5	11	22,8
Всього без правознавства	2521	1020	2,5	367	6,8

В результаті проведеної профорієнтаційної роботи співробітниками університету станом на 1 липня 2012 року була представлена інформація про 1282 потенційних абітурієнтів, із них здали документи – 456, що складає 29% від загальної кількості поданих заяв. Наведені дані свідчать про те, що 71% поданих заяв подані абітурієнтами самі по собі.

Із 456 абітурієнтів вступили 250, що складає 45,2% від загальної кількості зарахованих на 1-ий курс університету – 553 студенти.

Всього в проведенні профорієнтаційної роботи були задіяні 343 співробітники університету. Відсутня інформація про участь в профорієнтаційній роботі від 28 співробітників, а від 81 співробітника подана інформація про потенційних абітурієнтів не підтвердилась при прийомі документів.

З 86 співробітників факультету ветеринарної медицини подали інформацію 78 співробітників про 294 потенційних абітурієнтів з яких 118 здали документи, із них вступили – 68.

З 57 співробітників біолого-технологічного факультету подали інформацію 55 співробітників про 196 потенційних абітурієнтів, з яких 103 здали документи, із них вступили – 54.

З 88 співробітників факультету харчових технологій і екології подали інформацію 79 співробітників про 423 потенційних абітурієнтів, з яких 127 здали документи, із них вступили – 74.

З 79 співробітників факультету економіки і менеджменту подали інформацію 72 співробітників про 262 потенційних абітурієнтів, з яких 85 здали документи із них вступили – 40.

З 32 співробітників факультету доуніверситетської освіти подали інформацію 30 співробітників про 107 потенційних абітурієнтів, з яких 23 здали документи, із них вступили – 14.

Із 36 кафедр університету десять кафедр повністю виконали заплановані показники профорієнтаційної роботи:

кафедра технології молока і молочних продуктів – 192%;

кафедра мікробіології та вірусології – 160%;

кафедра генетики – 125%;

кафедра механізації – 125%;

кафедра філософії – 108%;

кафедра акушерства – 107%;

кафедра годівлі – 106%;

кафедра технології м'яса, м'ясних та олієжирових виробів – 106%;

кафедра фізичного виховання – 105%;

кафедра анатомії – 100%.

На 75-95% заплановані показники виконали 4 кафедри:

кафедра епізоотології – 95%;

кафедра технології виробництва молока і яловичини – 87,5%;

кафедра загальнотехнічних дисциплін – 86%;

кафедра патанатомії і гістології – 75%.

В межах 10-68% заплановані показники виконали 22 кафедри.

Ефективність проведеної профорієнтаційної роботи по університету (табл. 3) складає 65,5%, в тому числі по факультету ветеринарної медицини 69%, по біолого-технологічному факультету 90%, по факультету харчових технологій і екології - 72%, по факультету економіки і менеджменту - 53%, по факультету доуніверситетської освіти - 36%.

Таблиця 3

Ефективність проведеної профорієнтаційної роботи

По університету	65,5%
Факультет ветеринарної медицини	69,0%
Біолого-технологічний факультет	90,0%
Факультет харчових технологій і екології	72,0%
Факультет економіки і менеджменту	53,0%
Факультет доуніверситетської освіти	36,0%

Висновки.

1. Професійна орієнтація, в рамках її основних взаємопов'язаних елементів (професійної інформації, професійної консультації, професійного відбору та професійної адаптації), забезпечує якісний набір студентів в університет.

2. Успіх профорієнтаційної роботи залежить від чітко злагодженої роботи всіх структурних підрозділів університету, що дає можливість

розширювати спектр освітніх послуг та підвищувати доступність якісної вищої освіти.

3. Ефективність проведеної профорієнтаційної роботи співробітниками Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького при проведенні вступної компанії 2012 року склала 65,5%.

Література

1. Барко В.І. Психологічна діагностика здібностей особистості до навчання у вузі /В.І. Барко, О.В. Шаповалов, В.Г. Панок //Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 9. – С. 27-30.

2. Будзан Б. Бізнес-школа в умовах загострення конкуренції на ринку освіти в галузі менеджменту /Б. Будзан //Вища школа, 2005. – № 2. – С. 42-49.

3. Карпинська С.Я. Основи професіографії /С.Я. Карпинська, Р.Й. Мітельман, В.В. Синівський //Навчальний посібник. – К., МАУП. – 1997. – 148с.

4. Остапенко Н.Ф. Методичні рекомендації до проведення професійної консультації школярів /Н.Ф. Остапенко, Е.І. Федорчук //Кам'янець-Подільський державний інститут, 1997. – 43с.

5. Тугай А. Наша мета – випускати класних спеціалістів /А. Тугай //Вища школа, 2005. – № 3. – С. 22-35.

6. Уледов А.К. Професійна орієнтація – елемент підвищення конкурентоспроможності молоді на ринку праці /А.К. Уледов //Економіка України. – 1998. – № 6. – С. 86-88.

Summary

Kisera J.V., Fedorovych V.S.

**EFFICIENCY OF VOCATIONAL WORK OF ENTRANCE
COMPANY 2012 IN THE LVIV NATIONAL UNIVERSITY OF
VETERINARY MEDICINE AND BIOTECHNOLOGIES
NAMED AFTER SZ GZHYTSKY**

Career guidance in the limits of its main mutually connected elements: professional informations, professional consultations, professional selection and professional adaptation ensure the qualitative admission of students to the university. The success of career guidance work depends on well – established work of all structural department of the university, that gives the possibility to wide the spectrum of educational service and to increase the accessibility of higher education quality.

Key words: *guidance, applicants, faculty of veterinary medicine, biotechnological department, faculty of food technologies and ecology, faculty of economics and management, department of the pre-university education.*

УДК 130, 122

Костенко В.Г., доктор філософії, професор©**Федишин Я.І.**, доктор філософії, професор*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького***ТРАКТАТ АРИСТОТЕЛЯ «ПРО ДУШУ»**

У найзагальнішому розумінні духовність можна розглядати як діалектичний синтез світоглядної, теологічної, естетичної і моральної культури, який реалізується у процесі практичної життєдіяльності як особистості, так і суспільства в цілому, зумовлюючи при цьому свободу мислення й творчої діяльності людей.

Ключові слова: *дух, душа, духовність.*

Проблеми духовності людини й суспільства досить докладно розроблялися у філософських системах минулого. І це цілком закономірно, оскільки поняття «дух», «душа», «духовність» були й залишаються, попри марксистсько-ленінську їх вульгаризацію, традиційними як у світовій філософії, так і в гуманітарній культурі взагалі. Використання при дослідженні духовних явищ понять «дух», «душа», «духовне», які в різних співвідношеннях давали змогу філософам відобразити складність усіх духовних процесів, можна вважати своєрідними шаблонами формування не лише філософського, але й загальнонаукового поняття – категорії «духовність».

Серед розмаїття філософсько-наукових і теологічних концепцій духовності доцільно, на наш погляд, особливу увагу звернути на ті, де найбільш систематизовано викладені питання, безпосередньо пов'язані з духовними аспектами людської діяльності.

В історії світової філософії і богослов'я найсистематичнішим викладом нагромаджених на час античності поглядів, а також оригінальних власних конструкцій стосовно духовного світу людей став трактат Аристотеля «Про душу». У його дослідженні здійснено не лише класифікацію, типізацію, структурний опис різноманітних властивостей і проявів душі, але й їх функціональне осмислення. При цьому Аристотель послідовно проводить принцип цілності, не зводячи душу ані до розуму, ані до свідомості, ані до людських почуттів, розглядаючи душу як щось всеохоплююче, що містить у собі й породжує всі ці здатності людини.

Вчення про душу займає центральне місце у світогляді Аристотеля. Душа, на його думку, пов'язана, з одного боку, з матерією, а з другого – з Богом. Отже, психологія є і частиною фізики, і частиною метафізики. До фізики відноситься, однак, не вся душа, а лише та її частина, котра не може існувати, як і фізичні сутності взагалі, окремо, без матерії. Але фізична частина душі і

© Костенко В.Г., Федишин Я.І., 2012

фізичні чутності не тотожні, тому не все в природі одушевлено. Одушевлене лише живе. Між одушевленістю і життям ставиться знак рівності. Тому психологія у своїй нижчій, фізичній частині збігається за своїм предметом з біологією. Обидві науки вивчають живе, але по-різному. Психологія вивчає живе в плані рушійної і цільової причини, а це і є душа, біологія ж – у плані формальної і матеріальної причини. Аристотель надає перевагу психології перед біологією, говорячи, що тим, хто займається теоретичним розглядом природи, слід говорити більше про душу, ніж про матерію, оскільки матерія швидше є природою через душу, ніж навпаки.

Визначення душі. У своєму трактаті «Про душу» Аристотель визначає душу в системі понять своєї метафізики – сутності, форми, можливості, суті, буття, ентелехії. Душею може володіти тільки природне, а не штучне тіло (сокира душі не має). Це природне тіло повинне мати можливість життя. Здійснювання (ентелехія) цієї можливості і буде душею. Аристотель говорить тут, що «душа обов'язково є сутністю в розумінні форми природного тіла, що має у можливості життя. Сутність же є ентелехією: відповідно, душа є ентелехією такого тіла». Або «душа є ентелехією природного тіла, що має життя у потенції». Або «душа є суть буття і форма (логос) не такого тіла, як сокира, а такого природного тіла, яке в собі самому має начало руху і спокою». Ці, на перший погляд, важкі формулювання Аристотеля стосовно душі не повинні нас лякати. Аристотель хоче сказати, що душа включається лише при завершеності здатного до життя природного тіла. Душа – супутниця життя. Її наявність – свідчення завершеності тіла, здійснення можливості життя.

Види душі. Аристотель розрізняє три види душі. Два з них належать до фізичної психології, оскільки вони не можуть існувати без матерії, третій вид – метафізичний. У своєму мінімумі душа є всюди, де є життя.

Щоби бути живим, достатньо мати здатність до живлення, росту і занепаду (природний цикл живого), тобто бути рослиною. Здатність до живлення – критерій рослинної, чи вегетативної душі. У своєму ж максимумі душа є там, де є розум, при цьому навіть тільки розум. Таким є Бог, про якого, як ми бачили, Аристотель говорив, що життя, без сумніву, притаманне йому, бо діяльність розуму є життя. Отже, щоби бути живим, достатньо володіти хоча би однією з таких ознак, як розум, відчуття, рух і спокій у просторі, а також рух в значенні живлення, занепаду і росту. Так, щоб бути твариною, достатньо мати почуття дотику. Тварина вперше з'явилась завдяки відчуттю. Здатність до дотику – критерій наявності тваринної душі, так само, як здатність до живлення – рослинної. У свою чергу, здатність до відчуття (а дотик – його мінімум) тягне за собою задоволення і незадоволення, приємне і неприємне, а тим самим – бажання приємного. Крім того, деяким живим істотам властива здатність до руху у просторі. Так як здатність до відчуття не може бути без рослинної здатності, то тварини володіють не тільки тваринною, але і рослинною душею. Такими є два нижчі фізичні види душі. Друга, тобто чуттєва, або як кажуть ще сенситивна, вища від першої, вегетативної, тобто, де є чуттєва, там є і рослинна, тобто вегетативна, а не навпаки. Тому тварин є менше, ніж рослин.

Нарешті, зовсім небагатьом істотам притаманна здатність до роздумів і міркування, вони володіють як тваринною, так і рослинною душею. Бог, як було вже сказано, має лише розумну душу. Людина є і рослинна, і тваринна. Бог – тільки Бог. Так утворюється піраміда живих істот в психологічному аспекті. І хоча всі види душі єдині, бо пов'язані з будь-яким тілом, отже, є одним, але взагалі завжди мова йде окремо про кожний вид душі.

1. Рослинна душа – перша і найбільш загальна здатність душі, завданням якої є відтворення і живлення, а відтворення – це мінімальна причетність до божественного. Згадаймо хоча б думки Платона в його діалозі «Бенкет». Рослини не відчують, тому що вони сприймають вплив середовища разом з матерією. Рослини не здатні відділити форму від матерії. 2. Тварини відрізняються від рослин тим, що вони володіють здатністю сприймати форми відчуттєвого без матерії. Слово «форма» ми вживаємо тут не в метафізичному розумінні. Бо це не сутності з царини метафізики, а зовнішні форми, образи окремих предметів і явищ, даних у відчуттях і в їх синтезі та уявленнях. Отже, такою є тваринна, тобто чуттєва, чи сенситивна душа. 3. Людська душа, крім рослинного і тваринного компонентів, володіє також розумом. В силу цього вона найбільш складна та міститься на вершині піраміди, тобто вона є найбільш ієрархічна.

Душа і тіло. Будучи формою, суттю буття, ентелехією живого тіла, душа є його складовою сутністю. Така душа невіддільна від тіла. Хоча вона сама не тіло, але вона належить тілу, яке не байдуже до душі. Так само і душі не байдуже, у якому тілі вона перебуває. Аристотель відкидає орфіко-піфагорейсько-платонівське вчення про переселення душ. З другого боку, всі живі природні тіла – знаряддя душі та існують заради душі як причини і начала живого тіла. В трьох аспектах душа є причина, як те, звідки походить рух; як ціль і як сутність одушевлених тіл. Але все це стосується рослинної і тваринної душі.

Людська, розумна душа. Рослинний і тваринний компоненти людської душі невіддільні від тіла так, як і душі рослин і тварин. Адже в більшості випадків, очевидно, душа нічого не відчуває без тіла і не діє без нього. Аристотель наводить приклади, які доказують, що емоції – функції не тільки душі, але і тіла. Якщо тіло не прокинеться, то навіть велике нещастя не викличе належних емоцій, тому люди часто кам'яніють, щоб захиститися від страждання. Таким чином, мислитель переконаний, що стани душі мають свою основу в матерії. Здатність відчуття неможлива без тіла.

Однак розумна душа – не ентелехія тіла. Адже ніщо не заважає, щоби деякі частини душі були відокремлені від тіла. А таким є розум. Якщо здатність відчуття неможлива без тіла, то розум існує окремо від нього. І хоча Аристотель помічає, що стосовно розуму і здатності споглядання ще немає такої певності, чи існують вони окремо і незалежно від тіла, але йому здається, що розум, і споглядання – це окремий вид душі і тільки ці здатності можуть існувати окремо як вічне, окремо від невічного, несталого, перехідного.

Таким чином Аристотель доводить, що розумна людська душа є вічною, безсмертною навіть тоді, коли вона покидає тіло. Зазначмо тут і те, що до цього висновку Аристотель дійшов вже не на основі міфологічних спекуляцій, а на основі логіки дослідження, яка була тісно пов'язана з тим емпіричним матеріалом, який був у розпорядженні мислителя. Отже, до такого висновку він дійшов філософічно.

Систематизаторський хист Аристотеля дав йому змогу глибоко проаналізувати духовність суспільства на індивідуальному рівні, тобто стосовно певної особистості. Цим, власне, й був підготовлений певний ґрунт та закладені основи для розвитку психології.

Література

6. Аристотель. – Соч. В 4-х т. – М., 1976 – 1983.
7. Асмус В.Ф. Античная философия. – М., 1976.
8. Виндельбанд В. История древней философии. – К., 1993.
9. Захара І. Лекції з історії філософії. – Львів, 1997.
10. Татаркевич В. Історія філософії. – Т. 1. – Львів, 1997.

Summary

Kostenko V.G., Fedyshyn Y.I.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after
S.Z. Gzhyskyj*

ARISTOTEL “ABOUT SOUL”

The Aristotel's tract deals with the most systematized lectured questions directly connected with the spiritual aspects of human activity.

УДК: 291.8

Крупник Я.Г., доцент ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З.Гжицького***БЛАГОСЛОВЕННА ПРАЦЯ ЯК ФАКТОР БУТТЯ
ТА ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ**

У контексті Святого Письма розглядаються питання праці та духовного розвитку людини.

Ключові слова: *Господь Бог, вибраний народ, людина, духовний розвиток, праця, відпочинок.*

Духовний зміст Святого Письма не тільки не заперечує, але й часто підкреслює значення матеріального у житті людини, особливо праці. Адже сам Господь Бог «творить аж по сю пору» [Йо. 5, 17].

І, творячи світ, сотворив Бог людину на свій образ; на Божий образ сотворив її; чоловіком і жінкою сотворив їх. І благословив їх Бог і сказав їм: «Будьте плідні й множьте і наповняйте землю та підпорядкуйте її собі» [Бут. 1, 27-28].

Й узяв Господь Бог чоловіка й осадив його в Едемському саду порати його й доглядати його, та дозволив з усякого дерева в саду споживати (й навіть з дерева життя посеред саду), тільки ж з дерева пізнання добра й зла не їсти [пор.: Бут. 2, 15-17].

Такими були перші заповіді Божих нашим прародичам.

А, виганяючи за непослух Адама з Едемського саду порати землю, Господь Бог ще раз наголосив на значенні праці для людини: «В тяжкій труді живитимешся з неї по всі дні життя твого» [Бут. 3, 17]; «В поті лиця твого їстимеш хліб твій (...)» [Бут. 3, 19]. А жінці сказав: «(...) в болях будеш народжувати дітей (...)» [Бут. 3, 16].

Як бачимо, ці перші заповіді Божі чітко ставлять акценти на необхідному факторі людського буття, - праці, й настільки значимо, що матеріалісти, безперечно знаючи ці слова, вкладали у них зовсім інший зміст, ніби сама праця створила людину. За їхньою ж філософією, із завершеної формули виходить, що й працювати не потрібно, - бо людина вже створена. Однак, Господь каже: «Ідіть і ви в мій виноградник, що буде по справедливості, дам вам» [Мт. 20, 4].

Новозавітня притча про робітників у винограднику, насамперед, говорить про Царство Небесне, а також наводить приклад й про земне, однозначно заперечуючи безробіття: «Хочу бо й цьому останньому дати, що й тобі» [Мт. 20, 14].

Тема праці постійно присутня у Святому Письмі, починаючи від сотворення всесвіту. «На початку сотворив Бог небо й землю» [Бут. 1, 1]. А шостого дня Бог сказав: «Сотворімо людину на наш образ і на нашу подобу, і

нехай вона панує (...)» [Бут. 1, 26]. «І побачив Бог усе, що створив; і воно було дуже добре» [Бут. 1, 31].

Вже тоді Отець добре знав про найважчу працю Сина Свого, - молитву до кривавого поту у Гетсиманському саду й тяжкий хрест по дорозі на Голготу.

«Отче мій, якщо можливо, нехай мине ця чаша мене. Однак не як я бажаю, лише – як ти» [Мт. 26, 39], - повністю підпорядковує свою волю Син Отцеві задля нашого спасіння. Ця найвища свобода Сина Божого є виявом Його Божественної любові до Свого Отця і до людей, яких Отець хоче спасти [пор.: 2, п. 609]

Бог бо так полюбив світ, що Сина свого Єдинородного дав, щоб кожен, хто вірує в нього, не загинув, а жив життям вічним. Бо не послав Бог у світ Сина світ засудити, лише ним – світ спасти [Йо. 3, 16-17].

Так, Бог бачив тяжку працю вибраного народу в єгипетській неволі, коли рабські умови були важчими за Божу заповідь, і Він змилювався: «Бачу я, бачу бідування народу мого (...). О, я знаю біль його! Тому я й зійшов рятувати його з рук єгиптян і вивести його з тієї землі в землю простору і гарну, що тече молоком та медом» [Вих. 3, 7-8].

Такою вибраною країною «офіційно» з 988 року стала й наша країна, й, відповідно, вибраним народом Божим є й український нарід [пор.: 3, п. 366]. Адже критерієм вибраності є «паритетні умови»: «Я візьму вас собі за народ, і буду вам Богом, і ви зрозумієте, що я – Господь, ваш Бог, що вивів вас із тяжкої невольничої праці єгипетської» [Вих. 6, 7]. «Я буду вам Отцем, ви ж будете мені синами та дочками», - каже Господь Вседержитель [II Кор. 6, 18].

І зразу ж напрошується питання: - то чому ж так натерпівся за тих більше тисячі років багатостраждальний Божий народ Руси-України?.. І найперше вибраний Богом єврейський народ зазнав лиха не менше...

Відповідь чітка й однозначна: - відступали від Бога, втікали від свого Творця, шукали собі інших богів, поклонялися ідолам, врешті-решт, не любилися братньою любов'ю.

А Господь заповів: «Ти не будеш поклонятися іншому богові; бо Ревнивий – ім'я Господне, він Бог ревнивий» [Вих. 34, 14]; «щоб не запалав на тебе гнівом Господь, Бог твій, і не винищив тебе з лиця землі. Не спокушайте Господа, Бога вашого (...)» [Втор. 6, 15-16].

Водночас: «Знай же, що Господь, Бог твій, - то правдивий Бог; Бог вірний, що дотримує союз і ласку по тисячні покоління для тих, що його люблять і пильнують заповіді його» [Втор. 7, 9].

Це добре знав Син Божий, який прийшов доповнити закон і пророків [пор.: Мт. 5, 17], й тому колись бо вибраному народові, потомкам того зіпсутого народу, що виляв собі боввана й поклонявся йому [пор.: Втор. 9, 12-14], й який шукав собі нового ідола, насамперед, особистої слави в людей [пор.: Йо. 5, 44], дає заповіді любові.

«Люби Господа, Бога твого, всім твоїм серцем, усією твоєю душею і всією думкою твоєю: це найбільша й найперша заповідь. А друга подібна до неї: Люби ближнього твого, як себе самого. На ці дві заповіді весь закон і пророки спираються» [Мт. 22, 37-40].

І тут ми можемо задуматися над питанням: - де ж ця найбільша й найперша заповідь у Святому Письмі найперше зазначена?.. Без сумніву, ця найперша заповідь, у буквальному значенні, уміщується у словах: «І благословив їх Бог» [Бут. 1, 28].

Це можна порівняти хіба що з тим, як Безначальний й Невмістимий Бог-Слово зволив зійти у лоно Пресвятої Діви Марії й умістити Себе у ньому до часу Різдва [пор.: 3, п. 193]. Так само й Заповіді Любові, які потім озвучив й своїм земним життям утвердив Ісус Христос, уміщуються у слові «благословив».

Бо усе приймає благословення Боже, усе співає Йому хвалу [3, п. 352].

Благословення є дією Самого Бога на добро та спасіння людини [3, п. 505].

Тож чому за це не любити Отця, Котрий задля нас віддав на страждання Сина Свого?! У Синові Він віддав нам усе, і в нас нема нестачі ні в якому «дарові благодаті» (I Кр. 1, 7), і ми благословенні «всяким духовним благословенням у Христі» (Еф. 1, 3) і дякуємо Отцеві за всі Його дари (Рм. 1, 8; Еф. 5, 20; Кл. 3, 17). Обидва акти благословення: спадаючий (благодаті) і висхідний (подяки) – об'єднані у Христі. Більшого, ніж це благословення – нема нічого [4].

І чому ж не любити Ісуса Христа, в якому здійснюється це Боже благословення?! Бо в Ньому Отець нас вибрав перед заснуванням світу, щоб ми були святі й бездоганні перед Ним у любові [2, п. 1077].

А хіба можна не любити Церкву – благословляючу Мати, яка просить Божої допомоги у різних випробуваннях, у здобутті «хліба насущного», бажає людям життя в достатку. Церква благословить людей на здоров'я і захист від недуг; на споживання Божих дарів, благословляючи першоплоди нового врожаю, а також на споживання плодів людської праці. Усе це робиться для того, щоб кожна людина розуміла, що Божим благословенням є кожна хвилинка її життя, подарована Богом для освячення і спасіння цього життя [пор.: 3, п. 505-509].

... Дві заповіді любові ... Здається, як мало? І за числом, і за зобов'язаннями...

Однак, то надзвичайно багато, по суті, це – неймовірне багатство, яке може мати людина, й якого не може ні купити, ні продати. Це багатство отримується даром, відкривши Господеві своє серце ... Але, все-таки, за нього потрібно заплатити. Чим? ...

Ставши вибраним народом Божим, – треба ним бути.

«Тепер же відкиньте й ви все те геть від себе: гнів, лютість, злобу, наклеп, сороміцькі слова з ваших уст!» [Кол. 3, 8].

«Вдягніться, отже, як вибрані Божі, святі й любі, у серце спочутливе, доброту, смиренність, лагідність, довготерпеливість, терплячи один одного й прощаючи одне одному взаємно (...). Так, як Господь простив (...). А над усе будьте в любові (...).» [Кол. 3, 12-14].

Усе це стосується й праці, - з любов'ю до Бога і ближнього. «Істинно кажу вам: те, чого ви не зробили одному з моїх братів найменших – мені також ви того не зробили» [Мт. 25, 45], - запевняє Господь. Апостол Павло

продовжує: «Усе, що тільки чините, робіть від душі, як для Господа, а не як для людей, знаючи, що приймете від Господа нагороду – спадщину. Служіте Господеві Христові! Хто кривдить, візьме відплату за те, що скривдив, без огляду на особу» [Кол. 3, 23-25].

Ще пророк Єремія говорив словами Господа сил до всіх виселенців, що Бог переселив їх з Єрусалиму у Вавилон: «Дбайте про благо тієї землі, куди я вас виселив, і молитесь за неї Господеві, бо в її добробуті – і ваше щастя» [Єр. 29, 7].

Так само й апостол Павло, даючи різні вказівки солунянам про молитву, працю, послух, наказує в ім'я Господа нашого Ісуса Христа сторонитися кожного брата, який живе в ледарстві, а не за переданням, що його прийняли. «Бо коли ми були у вас, ми вам це наказали: як хтось не хоче працювати, хай і не їсть» [II Сол. 3, 10]. Таким, що тільки байдикують, потрібно «спокійно працювати і споживати хліб, що самі заробили» [II Сол. 3, 12]. «А ви, брати, не втомлюйтеся добро чинити» [II Сол. 3, 13]. Однак, коли ж хтось не хоче послухати доброго слова й не наслідує у праці, тих не слід вважати за ворога, лише напоумити як брата [пор.: II Сол. 3].

Господь Ісус Христос, кажучи у притчах про працю [Мт. 13], навчає людей про Царство Небесне. Однак, нагадує й про десятину та наголошує не занедбувати те, що «найважливіше в законі: справедливість, милосердя і віру» [Мт. 23, 23]. «Істинно, істинно кажу вам: Кожен, хто гріх чинить, – гріха невольник!» [Йо. 8, 34].

У Новому Завіті зазначено [Мт. 6; Йо. 15; Рим. 8], що усяка добра праця твориться вільною людиною. Передумови до неї створюються нашим хрещенням, коли людина звільняється від первородного гріха. «Зарядження» ж до праці на весь тиждень відбувається «першого дня тижня» [Мр. 16, 1-2], яким є свята неділя. У цей день людина знову і знову уподібнюється до Бога. Це стається під час Божественної Літургії, коли на молитовне прохання Церкви, – священика і мирян, на вірних сходить Святий Дух, а споживаючи під час Євхаристійної трапези Тіло і Кров Господа нашого Ісуса Христа, ми приймаємо у наше життя Сина Божого. Тоді ж і приходиться любов, – до Бога і ближніх, і ми, переображуючись, досягаємо богоподібності, – Христос робить нас учасниками Божої природи [пор.: 3, п. 388–390]. Й на Божу подобу із Його благословенням можемо й маємо право переображувати світ, щоб усе створене «було дуже добре» [пор.: Бут. 1, 31].

Отже, у країні вибраного народу Божого, водночас із духовним зростанням, мають бути відрегульовані питання благословенної вільної праці, які усували б безробіття, рабську залежність від іншого, забезпечували належні умови праці, відповідну платню тощо.

Належно, прозоро і чітко має працювати пенсійна програма, яка б не ускладнювала усю систему праці, сприяючи відтоку молодих здібних сил з країни «молока і меду», тим самим збільшуючи безробіття та інші проблеми, а виразно стимулювала б надію підрастаючого покоління й віру у завтрашньому доброму дні Божому [пор.: I Пт. 3, 10].

Тут чітко має звучати питання любові до ближнього, - «найменшого» й «останнього», який ось-ось почне свій шлях «у світ широкий».

Людам похилого віку, які мають достатнє пенсійне забезпечення, потрібно добре усвідомити слова Господа Бога до пророка Мойсея: «І ти туди не ввійдеш! Ісус Навин, твій слуга, – той увійде туди; йому додай відваги, бо він саме віддасть її у насліддя Ізраїлеві» [Втор. 1, 37-38].

...Сьогодні Україна, яка з Божою допомогою вибралась із «пустелі атеїзму», намагається знайти вихід із «лісу проблем», до якого потрапила у пошуках Істини. Найбільше зло в тому, що немає любові «усього серця», а є сфери впливу, партійні обмови, мовна провокація та інші негаразди, які розділюють «царство, місто чи дім» [пор.: Мт. 12, 25]. А Ісус навчає: «Все, отже, що бажали б ви, щоб люди вам чинили, те ви чиніть їм, – це ж бо закон і пророки» [Мт. 7, 12]; «Шукайте перше Царство Боже та його справедливість, а все те вам докладеться» [Мт. 6, 33].

Безперечно, у Господа Бога є чіткий стратегічний план щодо нашої країни. Саме тому сьогодні не тільки потрібно не забувати Господа, який вивів наш народ з неволі, але й не прогнівити його [пор.: Втор. 9, 12], – не вилляти собі «золотого тельця» – нового боввана.

Новітній бовван – це, перш за все, сучасне видовище, яке полонить нашу країну звідусіль, пропонуючи: «Поклонись».

Видовище – це суспільне зло, яке, як анафілактична реакція, призводить до шоку й фізичної смерті людей, якій передують агонія духовна. На духовному рівні це може звучати як «дискусія» між ангельськими силами – захисту та смерті [пор.: Дан. 10, 13]. Мовчання Бога за даної ситуації, – це нагода до каєття; допускання ж Його, – це біль, сльози, розчарування, нарікання, й нарешті навернення, а найбільше – любов. Отже, для вибраного народу потрібно розробляти не програму видовищ, а духовного розвитку й благословенної праці.

Однак, програма духовного розвитку – це компетенція Церкви, а держава не повинна, принаймні, заважати у цьому, допускаючи поширення видовищ різного характеру. Тут і азартні ігри, шкідлива реклама, зухвалі телепередачі та інші негативні впливи на психіку, насамперед, молодій людині, які, підсилені алкоголем, нікотином чи іншими токсичними речовинами, сприяють деградації особи та регресу суспільства. Ось тут з матеріалістами у чомусь можна погодитись.

Якщо Церква піклується про спасіння людських душ, то держава, розуміючи Божий план щодо вибраного народу, має піклуватися про добру працю та відпочинок, благословенні Богом. В іншому ж випадку, «царство», яке поклоняється ідоліві й «розділене в собі, запустіє» [пор.: Мт. 12, 25].

А Царство Небесне, яке здобувається силою [пор.: Мт. 11, 12], на правду, починається уже на землі, в країні вибраного народу Божого.

Висновки:

1. Перші заповіді Божі стосуються праці. Однак, найбільша й найперша заповідь: «Люби Господа, Бога твого (...)» [Мт. 22, 37–40]. Вона, у буквальному значенні, найперше зазначена у словах: «І благословив їх Бог» [Бут. 1, 28].

2. Праця стає для людини благословенням, якщо вона є співпрацею з Господом і співучастю з Його промислом щодо світу і людини. Через таку працю людина уподібнюється до Бога [3, п. 975].

3. Непосильна й гріховна праця, а також ледарство осуджуються у Святому Письмі як такі, що заважають духовному розвитку людини, створюють перешкоди для досягнення Царства Небесного.

4. Тема відпочинку людини закладена разом із темою праці і розглядається у контексті відновлення сили, продуктивності праці й Божої заповіді святкування «дня Господнього» [3, п. 983–985].

5. У країні вибраного народу Божого мають працювати, насамперед, дві взаємопов'язані та взаємодоповнюючі програми: 1) духовного розвитку (компетенція Церкви); 2) праці та відпочинку (компетенція держави). Це може бути унормовано через конкордат [5].

6. Програма благословенної праці усуне масове безробіття, забезпечить своєчасну заробітну платню та належний пенсійний відпочинок.

7. Програми чи акції, спрямовані на популяризацію видовищ, – це новітнє ідолопоклонство; зло, яке перешкоджає духовному розвитку людини та шкідливе для суспільства.

Література

1. Святе Письмо Старого та Нового Завіту /Переклад тексту – о. Іван Хоменко, 3-го ЧСВВ. – Рим: Місіонер, 2007.

2. Катехизм Католицької Церкви / Синод УГКЦ. – Жовква: Місіонер, 2002. – 772 с.

3. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви: Христос – наша Пасха. – Львів: Свічадо, 2011. – 336 с.

4. Словник біблійного богослов'я. За ред. Ксав'є Леон-Дюфура та ін. /Пер. з фр. Вл. Софрона Мудрого, ЧСВВ. – Жовква: Місіонер, 2010. – 992 с.

5. Галей І. Конкордат: єдина та основна міжнародна форма унормування взаємин між Церквою і Державою / Львівські Архiepархіяльні Вісті. – 2011. – № 7–8. – С. 32–47.

Summary

Blessed work as a factor of being and spiritual development of human

Krupnyk Ya.G.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z.Gzhytskyj*

The context of the Holy Testament deals with the questions of work and spiritual development of human.

Key words: God, selected people, human, spiritual development, work, rest.

УДК 001.89:323.15

Плазова Т.І., кандидат історичних наук, доцент ©
НУ „Львівська політехніка”

УКРАЇНСЬКІ НАУКОВІ ОСЕРЕДКИ В США

Досліджується та аналізується питання діяльності українських наукових осередків на території США. Особливу увагу приділено головним центрам науки української діаспори, а саме: Науковому товариству ім. Т.Шевченка, Українській вільній академії наук та Українському інституту Америки.

Ключові слова: українська діаспора, наукове товариство, академія наук, інститут Америки, еміграція.

Тема життя української діаспори в США дедалі частіше привертає до себе увагу як науковців з України, так і дослідників в інших країнах. У вітчизняній та зарубіжній літературі нагромадився досить широкий пласт видань, які висвітлюють різноманітні проблеми, що стосуються виникнення української діаспори в даній країні, основних етапів імміграції українців до США, створення та діяльність їх громадсько-політичних, релігійних, культурно-просвітницьких, наукових, молодіжних, професійних, жіночих та інших організацій в цій країні. В цих працях подається численний фактичний матеріал, наводяться повністю або фрагментарно важливі документи зазначених організацій та осередків, імена їхніх активних діячів, статистичні дані. Утворення та діяльність українських наукових осередків на території США є лише однією із тем, яка потребує детального аналізу та вивчення. Особливо в період, коли активно розгортається співпраця між науковцями США та України.

Нагромаджено значний документальний, публіцистичний та мемуарний матеріал, який вимагає детального наукового осмислення та узагальнення. Однак, незважаючи на широке коло монографій, наукових статей, газетних публікацій, чимало проблем життя та діяльності української спільноти вимагає більш глибокого дослідження та узагальнення з метою визначення основних тенденцій її розвитку.

Дослідники виділяють чотири хвилі еміграції українців до США, починаючи з останніх десятиліть XIX ст. Кожна хвиля емігрантів вирішувала два основні суперечливі завдання: 1) пристосуватися до умов життя в іншому етнічному середовищі; 2) зберегти свою мову, культуру, національні традиції. Американська дійсність давала можливість українцям зберігати ці традиції. Свіжий імпульс у цьому процесі давала чергова хвиля емігрантів, особливо останньої пори, коли серед них знаходилися представники високоінтелектуальної еліти, не давали вичерпатись тому джерелу, що живило національну свідомість американських українців.

Важливою проблемою для українських емігрантів першої хвилі стало визначення їх національної ідентичності, яка була вирішена у 1921 році, коли в

США був прийнятий новий еміграційний закон – The Quota Act of 1921. Він надав можливість знайти своє самостійне та незалежне місце в мультинаціональному суспільстві США, де українці розпочали історичне формування своєї громади з метою збереження національної культури, традицій і адаптацій в нових умовах. Однак, лише незначна частина емігрантів першої хвилі на сьогодні (а це вже четверте – п'яте покоління) вважають себе українцями та підтримують українські традиції.

Одним із важливих чинників збереження національних культурних традицій є дбайливе ставлення до історії свого народу. Історики української діаспори в США чи не найпершими відкрили всьому світові трагічні сторінки історії України: голодомори 20-х, 30-х, 40-х рр. ХХ ст., масові репресії проти українського селянства та інтелігенції, боротьба ОУН-УПА, сутність тоталітарного режиму в цілому тощо. Важливу роль в цьому відігравали наукові та просвітницькі організації, що утворювались на теренах Сполучених Штатів.

Найбільший досвід роботи в США має найстаріша українська наукова установа – Наукове товариство ім. Т.Шевченка, засноване у Львові в грудні 1873 року [1, с.116]. Спершу ця організація мала назву „Літературно-наукове товариство ім. Т.Шевченка” та була заснована завдяки зусиллям національно-свідомої інтелігенції з Наддніпрянської України та Галичини у відповідь на репресії з боку Російської імперії щодо українських видань. У 1982 році товариство змінило назву на „Наукове товариство ім. Т.Шевченка”, головним завданням якого було „плекати та розвивати науку”, „зберігати всякі пам'ятники старовинності” [2]. В часи радянського режиму в 1939 році товариство було ліквідоване. Згодом, після Другої світової війни, діяльність Наукового товариства була відроджена в країнах Західної Європи та в Сполучених Штатах Америки.

В США, в перші роки свого існування, „Наукове товариство ім. Т.Шевченка”, діяло обмежено, оскільки були проблеми із орендою приміщення, браком коштів та відповідних умов праці. Але, попри всі труднощі, періодично проводились наукові наради, конференції, налагоджувалась видавнича діяльність.

У 1951 році було засновано осередок НТШ у Детройті, де також проводились періодичні конференції та виступи, бесіди з українською громадою, святкування ювілеїв, приурочених до історії України та її визначних діячів.

У 1952 році за кошти української громади Наукове товариство в Нью-Йорку придбало „Дім НТШ” [3, р.47]. Саме це сприяло зростанню ролі товариства на теренах Америки. На сьогодні це приміщення модернізовано та пристосовано до потреб Товариства.

Розглядаючи діяльність НТШ за час від утворення, можна зробити висновок, що ця наукова організація – є найактивнішою з-поміж решти, що розміщені на теренах Сполучених Штатів та Європи. Товариство своєю діяльністю розвиває співпрацю з вченими – українознавцями України та США, фінансує видання окремих наукових праць в Україні, намагається зберегти пам'ять про минуле для наступних поколінь.

Діяльність та створення Української вільної академії наук теж тісно пов'язана з Україною, бо саме тут починається її історія. Вона була започаткована у Києві 14 листопада 1918 року. 15 листопада 1945 року в німецькому місті Аугсбурзі на зібранні 12 представників різних галузей наук прийняли рішення про відновлення діяльності Української Академії Наук, яка, за їх задумом, мала продовжити розвиток української наукової думки, так нахабно зліквідованої радянською владою [4, с. 583]. Тоді ж було схвалено проект статуту, який визначав Українську вільну академію наук як спадкоємицю традицій і продовжувача діяльності Академії у Києві 1920 – початку 1930-х років, та обрано першого президента – Дмитра Дорошенка [5, с. 12].

Спершу УВАН складалася з фахових наукових груп (1947 рік – 17), що об'єднували близько 150 науковців, які влаштовували наукові конференції, а раз на рік спільну для всіх груп Шевченківську конференцію [6, с. 45]. Від 1946 року УВАН видавала інформаційний „Бюлетень”, від 1947 року - „Літопис УВАН”.

Як науковий центр, Академія з 1951 року починає активно займатися видавничою справою. Серед перших періодичних видань був український науковий журнал англійською мовою „Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the USA” [7, с. 236].

За період свого майже шістдесятиріччя УВАН продовжує здійснювати активну наукову та громадську діяльність, зокрема за цей час членами Академії прочитано 1056 доповідей, проведено 355 наукових конференцій, 68 семінарів, 65 концертів, 17 мистецьких виставок.

За останні кілька років в архівних фондах Академії працювало більш як півсотні дослідників з США, Європи та України.

На сучасному етапі Академія велику увагу приділяє залученню до співпраці молодих вчених українського походження на території США та представників новітньої імміграційної хвилі. З приємністю можна стверджувати, що, незважаючи на труднощі економічного, соціального і національного плану, які стримують розвиток усіх галузей багатогранного українського життя, завдяки таким людям наука в Україні досягає нових вершин. Приклад значних досягнень українців у США свідчить про те, що талановитий і працьовитий український народ у цивілізованих умовах є не тільки конкурентоздатним, але й здобуває собі гідне місце серед міжнародної співдружності.

Ще одним здобутком української громади Сполучених Штатів є Український інститут Америки. Фундатором цього осередку був галичанин Василь Джус [8, с. 27]. У 1948 році, під впливом громадської думки саме він вклав свої кошти для придбання будинку для товариства з метою ознайомлення із українським живописом, культурою, музикою та літературою.

Засновані представниками трьох хвиль еміграції в різні роки, вони мають мету – поширення знань про Україну та українців, а, головне, - збереження національної інтелігенції та її досягнень за кордоном. Кожен з українців або американців українського походження, які прагнуть ознайомити та зацікавити своїх дітей чи онуків з історією минулого та сьогодення України, мають таку

можливість завдяки Літній школі українознавства Гарвардського університету. Провідні вчені з США, Канади та й, в останні роки, з України, починаючи з 70-х років ХХ ст., викладають у цьому навчальному закладі українську мову, історію, літературу, етнографію, культурологію.

Традиції українознавства в Гарвардському університеті були започатковані у 1957 р., коли „Союз українських студентських товариств Америки” запропонував заснувати кафедру українознавства [9, с. 94]. Це і поклало початок українознавчих студій у Гарвардському університеті, які взяли за свою головну мету збереження та розвиток української мови та створення Фонду кафедр українознавства. У січні 1973 року почали діяти кафедри української літератури та мови. Згодом, у червні цього ж року було засновано Український науковий інститут Гарвардського університету.

Поширенню вивчення різних галузей українознавства сприяє ще один з найбільш впливових американських університетів – Колумбійський. Саме в ньому створено Центр українських студій, який фінансується Федеральним кредитовим кооперативом „Самопоміч” [10, с. 309]. Центр розпочав свою діяльність з осіннього семестру 2003 року курсом „Український культурний ренесанс, 1917-1934”. Окрім того читаються курси з історії України, політології. Започатковано призначення стипендій для студентів та аспірантів українського походження, організовуються наукові конференції та семінари.

Інший навчальний заклад – Канзаський університет – став першим університетом в США, що запропонував своїм студентам магістерську спеціалізацію з української мови та українознавства, куди входять курси з української мови, літератури, історії, політики та управління, бізнесу та економіки, географії та культури.

Розвитку співпраці українських та американських науковців сприяє Програма ім. Фулбрайта в Україні, яка надала можливість близько 300 українським науковцям займатись дослідницькою діяльністю у США, читати лекції в американських університетах.

Отже, знання української мови та історії можна вдосконалювати в системі вищої освіти в США, де в кількох університетах існують кафедри українознавства. В цілому, у США українська мова, література та історія викладаються в 20 коледжах країни, а при різних наукових установах та університетах діє 40 курсів українознавства. Такі центри науки української діаспори, як Наукове товариство ім. Т.Шевченка, Українська вільна академія наук та Український інститут Америки постійно поповнюють свій бібліотечний фонд, що дає можливість усім бажаючим ознайомлюватись із новинками з України.

Таким чином, в Сполучених Штатах Америки протягом десятиліть склалася система працюючих українських архівних центрів, музеїв, бібліотек. Намагання зберегти українську національну ідентичність особливо простежується в діяльності різноманітних культурно-просвітницьких установ. Українська діаспора протягом довгих років створила цілу низку громадсько-політичних, освітніх, культурних, мистецьких, молодіжних організацій та об'єднань, які своєю діяльністю роблять все можливе для збереження своєї

національної ідентичності в США і зв'язку з історичною Батьківщиною – Україною.

Подальше вивчення та дослідження діяльності українських наукових товариств сприятиме зміцненню зв'язків із науковцями України в різних галузях науки та дасть змогу українській молоді вдосконалювати свої знання на теренах США за підтримки української громади в цій країні.

Література

1. Білецький Л. Дмитро Дорошенко / Л. Білецький. – Вінніпег: Б.в., 1949. – 24 с.
2. Драган А. Шевченко у Вашингтоні: до історії пам'ятника Кобзареві України у столиці Америки / А. Драган. – Нью-Йорк: Вид-во українського Народного Союзу, 1984. – 136 с.
3. Енциклопедія українознавства. Словникова частина. Т.2 / (Репринтне перевидання в Україні) За ред. В. Кубійовича. – Париж–Нью-Йорк: Вид-во „Молоде життя”. – К., 1994. – 658 с.
4. Євтух В. Відзначення 120-ліття НТШ в Чикаго / В. Євтух // Українська діаспора. – 1994. – Ч.5. – С. 116-118.
5. Жила В. За повну реабілітацію НТШ / В. Жила // За вільну Україну. – Львів, 1992. – 5 вересня.
6. Ковальчук О.О. Освітня діяльність українців Канади і США (кінець XIX – поч. 40-х рр. XX ст.) / О.О. Ковальчук // Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. статей. – К., 1999. – Вип.3. – С.236-268.
7. Прицак О. Гарвардські Українознавчі студії / [З. Борисюк, О. Прицак, К.Д. Тейлор]; АН України, Інститут укр. археогр. Укр. наук. ін-т Гарвардського ун-ту. – К.: Інститут укр. археогр., 1992. – 175 с.
8. East E. Lincoln's Russian General / E. East // Journal of the Illinois State Historical Society. – Spring, 1959. – Vol. 52. – P. 106-122.
9. Kuropas M. The Ukrainians in America / M. Kuropas. – Minneapolis: Lerner Publications, 2007. – 86 p.
10. Tkacz A. Schools of Ukrainian studies in the U.S.A. / A. Tkacz // The Ukrainian quarterly. – New York, 2008. – Vol. 48. – P. 309-320.

Summary

The activity of Ukrainian scientific center on the area of U.S.A. is explored and analyzed. The special attention is considered on three main centre of science of Ukrainian. Diaspora, and exactly on Scientific Society of name T. Shevchenko, Ukrainian free academy of science and Ukrainian institute of America.

УДК 614.3:796

Проставський Т.Г., старший викладач, **Пацевко А.Й.**, доцент,
Бабич А.М., старший викладач, **Ковбан О.Л.**, старший викладач ©
*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім.С.З.Гжицького*

ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СПРИЯННЯ ПІДВИЩЕННЮ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ТА СТАНУ ЗДОРОВ'Я ЧОЛОВІКІВ

Визначити рівень рухової активності у представників різних рівнів фізичного здоров'я та встановити характер взаємозв'язку між параметрами рухової активності і показниками фізичного здоров'я чоловіків 18-25 років.

Ключові слова: рухова активність, здоровий спосіб життя, здоров'я.

Спосіб життя людини, її звична рухова активність значно впливають на стан її здоров'я і розумову працездатність. На сьогодні, у зв'язку з науково-технічним прогресом, значним зменшенням частки фізичної праці, м'язових зусиль, що застосовуються при виконанні різних видів діяльності, в тому числі і побутових, збільшується загроза такого соціального явища як гіподинамія. Потреба організму у додатковій м'язовій діяльності стає з кожним роком все більш вираженою. Визнання цього факту висуває цілий ряд завдань, одним з яких є обґрунтування раціонального режиму рухової активності людини на різних етапах його життєдіяльності.

Добре відомо, що здоров'я населення як найважливіший показник розвиненості держави і якості життя його жителів, на 50% залежить від способу життя, на 20% - від екологічної ситуації, на 20% - від стану генофонду і лише на 10% - від якості і рівня медичного обслуговування.

Здоровий спосіб життя значною мірою зумовлюється чинниками соціального середовища, які, на думку фахівців, можуть бути розділені на дві групи – глобальні та локальні. До глобальних чинників відносять рівні розвитку науки, освіти, виробництва, невиробничої сфери, політичний устрій держави, систему правових гарантій, життєвий рівень населення, обороноздатність і міжнародне становище країни, стан біосфери, рівень розвитку виробництва продуктів харчування та ін. До локальних чинників відносяться ті, які безпосередньо визначають спосіб життя і здоров'я людей: характер праці, навчання, стосунки в сім'ї, побут, міграція, репродуктивна діяльність, традиції, звички, ставлення до власного здоров'я і здоров'я близьких, лікування, форми проведення дозвілля, суспільна діяльність тощо. Тут особливу роль грає сімейно-побутове середовище як основа первинного формування поведінки щодо рухової активності, шкідливих звичок, гігієнічних навичок, організації дозвілля.

Серед завдань, рішення яких забезпечується здоровим способом життя, слід виділити дві найважливіші: 1) збільшення тривалості життя; 2) поліпшення якості життя.

Тривалість життя населення різних країн коливається в широких межах. У країнах з високим життєвим рівнем, ефективною медициною, турботою про здоровий спосіб життя з особливим акцентом на широке використання рухової активності і масового спорту, боротьбу з курінням, раціональне харчування, середня тривалість життя досягла 73-80 років при значній кількості тих осіб, що живуть повноцінним життям у віці 80-90 років.

У країнах, в яких, як, наприклад, в Україні та Росії, ще є велика кількість проблем у сфері життєвого рівня населення, медичному забезпеченні, впровадженні здорового способу життя, середня тривалість життя значно менша (на 10-15 років), ніж в багатьох розвинених країнах – Канаді, Японії, США, багатьох європейських країнах.

Важливо врахувати, що здоров'я – це не тільки відсутність захворювань, але і високий рівень фізичного і психоемоційного стану. В той же час фізичний фітнес – це не тільки можливості організму, що забезпечують його здатність функціонувати з позицій забезпечення здоров'я. Він включає також різноманітні характеристики фізичних якостей, навичок і вмінь, що забезпечують високу працездатність, ефективне проведення вільного часу, здатність справлятися з екстремальними ситуаціями і ін. Природно, що фізичний фітнес неможливий без регулярної рухової активності.

Фізичний фітнес визначають як стан фізичного благополуччя, що дозволяє енергійно, без стомлення виконувати завдання повсякденного життя і що забезпечує мінімальний ризик для здоров'я на випадок невизначених екстремальних станів.

У цивілізованих країнах добре усвідомлено, що найбільш могутнім і ефективним напрямом зміни здоров'я населення, продовження життя, підвищення її якості є турбота про фізичний фітнес людей. Наприклад, в 1990 р. Служба охорони здоров'я США почала широкомасштабну програму оздоровлення населення під назвою «Здорові люди 2000», основною метою якої було збільшення тривалості здорового життя американців, зменшення ризику серцево-судинних і інших небезпечних захворювань, зниження відмінностей в стані здоров'я людей. Подібні цілі у сфері охорони здоров'я населення ставляться і в інших країнах, у тому числі в Україні. Проте, в американській програмі привертають увагу, перш за все, основні засоби, які лежать в основі реалізації програми:

- збільшення щоденного рівня рухової активності;
- збільшення функціональних можливостей серцево-судинної системи і витривалості;
- збільшення м'язової сили і гнучкості;
- поліпшення складу споживаної їжі;
- зниження кількості осіб з надмірним вмістом жиру в організмі.

Важливо відзначити, що зміна способу життя істотно впливає на збільшення її тривалості незалежно від віку. Наприклад, люди, що підвищили до необхідного рівня рухову активність у віці 35-54 років можуть розраховувати на збільшення тривалості життя приблизно на два роки, ті ж, хто це зробив у віці 55-74 років – на півтора роки. Не менш цікавим є факт, згідно з якими ефект від усунення декількох чинників ризику практично підсумовується: підвищення рівня рухової активності і відмова від куріння здатні збільшити тривалість життя 35-44-річних людей на 4,3 роки, а 65-74-річних – на 3 роки. На жаль, повсякденна діяльність переважної більшості сучасних людей не забезпечує необхідного навантаження для підтримки у нормальному стані опорно-рухового апарату, дихальної і серцево-судинної систем, маси тіла. Наслідком цього є низький рівень фізичного фітнесу і, як наслідок, поява серйозних проблем із здоров'ям.

Проблема дослідження і оцінки режимів рухової активності залишається, як завжди, актуальною, оскільки рухова активність є одним із головних факторів, які визначають здоров'я та рівень фізичного стану населення. Хронічний дефіцит рухової активності у режимі життя сучасних чоловіків стає реальною загрозою їх здоров'ю.

Питанню розробки і обґрунтування режимів рухової активності присвячено чимало наукових праць: розглянуто питання виміру і оцінки режиму рухової активності, обґрунтовано добовий та тижневий обсяги рухової активності у різних одиницях виміру.

У літературі є відомості про зв'язки низького рівня рухової активності з низьким рівнем фізичної підготовленості та працездатності.

Зустрічаються різні думки щодо нормативів рухової активності чоловіків зрілого віку. Одні автори вважають раціональним займатись спеціально організованими фізичними вправами 8-9 годин на тиждень, інші рекомендують присвятити цьому 14-21 годину на тиждень. Кількість кроків на добу, яка рекомендується, також відрізняється за даними різних авторів і варіює у діапазоні від 9 до 21 тисячі.

На думку багатьох дослідників, зв'язок рухової активності зі станом здоров'я, функціональними резервами організму, фізичною працездатністю – з одного боку і соціальною доцільністю її обсягів – з другого, повинні визначати її раціональні величини.

За сучасних умов, коли серед чоловіків першого зрілого віку спостерігається висока захворюваність хронічними неінфекційними захворюваннями, часті їх рецидиви, особливо актуальним є наукове обґрунтування рухових режимів, які б забезпечили українцям стабільний рівень здоров'я.

Дослідження взаємозв'язків якісних і кількісних сторін рухової активності з показниками захворюваності і параметрами фізичного стану може набувати важливого значення для корекції фізичного стану та подальшої розробки питань, які пов'язані з обґрунтуванням нових підходів до

раціоналізації рухових режимів, які забезпечують чоловікам стабільний рівень здоров'я.

У фахівців медицини і фізичного виховання з'являється широкий спектр загальних інтересів: зв'язок рухової активності з тривалістю і якістю життя, рухова активність і чинники ризику для здоров'я (гіпертензія, надмірна маса тіла і ін.), рухова активність як чинник профілактики найбільш поширених захворювань і реабілітації після них (серцево-судинні, рак, діабет, депресія і ін.), рухова активність і профілактика стресу, а також ряд інших. Цілком природно, що це виражається в зміні пріоритетів в обох сферах, породжує нові напрями науково-дослідної і практичної роботи. У сфері фізичного виховання це виявляється в розробці і впровадженні нових підходів до підбору засобів і методів, орієнтованих на рішення задач зміцнення життєво важливих органів і функціональних систем, розвитку певних рухових якостей, профілактику конкретних захворювань і розробку засобів і методів фізичної реабілітації. Не менш важливим є використання засобів і методів фізичного виховання і масового спорту для активного заповнення дозвілля, відновлення, розслаблення і релаксації.

Такий підхід до рухової активності тісно пов'язаний з соціальним запитом: дослідження показують, що частина населення розвинених країн серед соціальних цінностей на перше місце ставить хороше здоров'я і зовнішній вигляд, фізичне і психічне благополуччя.

Добре відомо, що серед причин передчасної смерті провідне місце займають серцево-судинні захворювання. Саме ці захворювання є причиною смерті 51% людей. У Росії, за даними міністерства охорони здоров'я, цей показник ще вище і досягає 60%. Серед основних чинників ризику розвитку коронарної хвороби серця за даними Мічиганської асоціації з проблем серцево-судинних захворювань знаходяться спадкова схильність до цих захворювань, надмірна маса тіла, куріння, недостатня рухова активність, нераціональне живлення і підвищений артеріальний тиск. При цьому недостатня рухова активність як чинник ризику на 10-15% небезпечніше за кожний з решти чинників. В той же час повноцінна рухова активність і зміцнення серцево-судинної системи, що є її слідством, підвищення її функціональних резервів, істотно знижують ризик від дії інших негативних чинників – куріння, надмірної маси тіла, підвищеного артеріального тиску і ін..

Раціональна рухова активність істотно знижує ризик не тільки серцево-судинних, але і багатьох інших небезпечних захворювань. Наприклад, регулярна рухова активність в об'ємі 2500 ккал/тиж. сприяє зниженню ризику ряду поширених ракових захворювань на 30-32%, на 28-30% зменшує ризик депресії. Регулярні заняття аеробної спрямованості покращують функцію ЦНС на 9%, підвищують ефективність розумової діяльності. Вправи, сприяючі розвитку гнучкості і сили, мають меншу ефективність, відповідно, 4% і 9%.

На думку Л.Я.Іващенко, Н.П.Страпко рівень рухової активності дорослої людини залежить від умов життя. Для кожного індивідууму характерний

генетично обумовлений діапазон цього рівня, необхідний для нормального функціонування і збереження здоров'я.

Рівень звичної рухової активності визначається характером трудової і навчальної діяльності та способом життя під час відпочинку. Дослідниками встановлено, що у сучасних умовах 80% всіх видів праці потребує лише незначних і помірних фізичних навантажень.

Окремі автори відмічають, що рухова активність чоловіків більша ніж жінок, проте це стосується в основному дитячого та юнацького віку. За даними дослідників рухова активність міського населення менше ніж сільського.

Крім цього дослідниками відмічаються сезонні та добові коливання рухової активності. Так рухова активність людини досягає своїх найбільших величин у літній період, а найменших в зимовий час (приблизно у 1,2-1,5 рази).

На сьогодні існують різні підходи до якісної та кількісної оцінки рухової активності людини. В той же спеціалісти відмічають, що найбільш повну інформацію про обсяг рухової активності можуть забезпечити тільки комплексні дослідження, які включають реєстрацію числа локомоцій, підрахунок частоти серцевих скорочень, хронометраж, визначення енерготрат та ін.

У сучасній літературі приводяться гігієнічні нормативи добових енерговитрат для осіб різної професійної приналежності: I група – працівники розумової праці (керівники підприємств, медики (крім хірургів), педагоги, науковці, письменники, працівники друкованої галузі, журналісти, студенти). Добова витрата енергії становить для чоловіків 2550-2800 ккал, для жінок 2200-2400 ккал, тобто в середньому 40 ккал/кг маси тіла; II група – працівники легкої фізичної праці (робітники автоматизованих ліній, швейники, агрономи, ветеринари, медсестри, продавці промтоварів, тренери, інструктори по фізичній культурі). Добова витрата енергії становить 3000-3200 ккал для чоловіків і 2550-2700 ккал для жінок; у середньому 43 ккал/кг; III група – працівники середнього по вазі праці (водії, хірурги, працівники харчової промисловості, продавці продовольчих товарів, працівники водного транспорту). Добова витрата енергії становить 3200-3650 ккал (чоловік) і 2600-2800 ккал (жін.), на 1 кг маси в середньому 46 ккал; IV група – працівники важкої фізичної праці (будівельники, сільгоспробітники, механізатори, металурги, спортсмени). Добова витрата енергії становить 3700-4250 ккал (чоловік) і 3150-2900 ккал (жінок.), 53 ккал/кг маси; V група – особи особливо важкої фізичної праці (сталевари, лісоруби, шахтарі, вантажники). Добова витрата енергії становить 3900-4300 ккал у чоловіків (61 ккал/кг); для жінок ця витрата не нормується.

Дослідження А.Сухарева вказують, що для досягнення одного й того самого ефекту можливо застосовувати різні рухові завдання, або досягти того самого ефекту за менш тривалий час. В ході проведення комплексних досліджень авторами встановлено закономірності впливу різної за тривалістю рухової активності на функції організму людини. Цими ж авторами встановлено, що існує визначена стимулююча доза рухової активності, яка

може бути оптимальною для різних органів і систем, зменшення або перебільшення якої може викликати негативний вплив на органи і системи.

Сучасна система фізичного виховання має в своєму розпорядженні величезний об'єм засобів рухової активності, що постійно розширюється. Збільшення популярності спорту і різних форм рухової активності приводить до постійного розширення видів спорту, змагання, оздоровчих і рекреаційних видів рухової активності, а також проміжних форм рекреаційних для змагання, рекреаційно-оздоровчих. Разом з багатообразними видами побутової рухової діяльності вони створюють необхідні передумови для формування оптимальних програм рухової активності людей різного віку, статі, стану здоров'я, рівня фізичної підготовленості, інтересів і т.п. Існує безліч простих, широкодоступних і у той же час ефективних засобів рухової активності (ходьба, біг, прості гімнастичні вправи, оздоровча йога, багато рухливих ігор і ін.), засобів, що вимагають певних умов і нескладного устаткування (багато видів аеробіки, спортивні ігри, плавання, ходьба на лижах, різні види єдиноборства і силової підготовки і ін.), а також обширний комплекс, що постійно розширюється, засобів, що вимагають спеціальних умов і досить складного і дорогого устаткування – вправи кардіореспіраторної дії з використанням спеціальних ергометрів, культуризм, водні лижі, різні види гірськолижного спорту, різні види підводного спорту, більярд, боулінг, кінний спорт і ін.

Залежно від цільової установки, організаційних форм, вживаних засобів види рухової активності в системі фізичного виховання можуть бути підрозділені на наступні основні групи: рухомі ігри, спорт, змагання, рекреаційно-оздоровчий спорт, оздоровча рухова активність, професійно орієнтована рухова активність, побутова рухова активність.

Переважне використання засобів, що відносяться до тієї або іншої групи може визначатися безліччю чинників – віковими і статевими особливостями тих, що займаються, їх інтересами, матеріально-технічними можливостями, станом здоров'я і фізичної підготовленості і ін.. Проте незалежно від всіх цих чинників оптимальний режим рухової активності повинен забезпечувати підтримку нормального функціонування організму, зміцнення його життєво важливих органів і функціональних систем, профілактику захворювань і т.д., тобто сприяти всьому тому, що забезпечує людині повноцінний фізичний фітнес.

Висновки. Проблема формування, зміцнення і збереження індивідуального здоров'я лишається актуальною і на сьогодні. Для її вирішення застосовуються різні підходи. При цьому особливе місце для підтримки і зміцнення здоров'я належить руховій активності. Проте, при наявності значущості фізичних вправ для людини до сьогодні немає чіткого обґрунтування типів і рівнів щоденної рухової активності, необхідних для підтримки функціональних можливостей сумісних з оптимальним станом здоров'я.

Література

1. Апанасенко Г.Л., Долженко Л.П. Рівень здоров'я і фізіологічні резерви організму. Теорія і методика фізичного виховання і спорту., 2007.
2. Бобров В.О., Дорогой А.П. Оцінка здоров'я населення України з позицій потенціальної демографії та шляхи можливого впливу на його показники. Лікарська справа, 1996р.
3. Волков В.Л. Основи теорії і методики фізичної підготовки студентської молоді. Навчальний посібник. 2008р.
4. Долженко Л.П. Захворюваність і рухова активність студентів з різними рівнями соматичного здоров'я. Теорія та методика фізичного виховання і спорту., 2004р.

УДК 796.015

Семенів Б.С., асистент, **Стахів М.М.**, старший викладач,
Якимишин І.Д., старший викладач, **Приставський Т.Г.**, старший викладач ©
*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім.С.З.Гжицького*

ПРОБЛЕМИ РУХОВОЇ ПІДГОТОВКИ У МАСОВІЙ ФІЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ

Ще в античні часи танці і фізичні вправи під музику використовувалися для розвитку гарної осанки, для пластичності рухів, виховання сили і витривалості. Пройшли тисячоліття - і люди сьогодні повернулися до засад античної фізичної культури.

На них побудована ритмічна гімнастика, що виникла у 80-х роках ХХ століття. Піонером у пропаганді цього різновиду рухами була відома американська актриса Джейн Фонда, її заслуга у популяризації і розвитку аеробіки (як ще прийнято називати ритмічну гімнастику) серед широких верств населення - безсумнівна.

Але спочатку дещо з історії.

З розвитком цивілізації і науково-технічного прогресу людям почала загрожувати гіподинамія - брак руху. На рубежі ХІХ-ХХ ст. формуються і набувають популярності різні гімнастичні системи: німецька, шведська, гімнастика Шписа, соколівська гімнастика, дихальна гімнастика Мюллера, атлетична Сандова та ін. Однак в цих системах не брали до уваги жінок: вони виконували ті ж самі вправи, що й чоловіки, без урахування фізіологічних особливостей. І лише в 20-30-х роках минулого століття Женев'євою Стебінсі та її послідовниками (Бес Менсендик) під впливом шведської функціональної гімнастики і системи Ж. Демени були розроблені методи, завдяки яким можна набувати доброї осанки, красивої ходи, виразних рухів. Великий вплив на розвиток гімнастики мала система Франсуа Делсарта, який встановив взаємозв'язок між емоційним станом людини та її жестами і мімікою.

Роботи Делсарта та його послідовників лягли в основу теорії виразного руху і вплинули на розвиток балету, пантоміми, ставши фундаментом для створення одного із напрямків у гімнастиці — ритмопластики.

Теорія виразного навичку руху склала основу гімнастики А.Н. Алексеевої. Вона закінчила одну із студій у Росії - Московські класи пластики. В її системі «гармонійної гімнастики» приділялася велика увага етюдній роботі, імпровізації, спортивно-танцювальним постановкам під класичну музику, пантомімі, танцю.

Серед явищ, що викликали велике зацікавлення не лише до балету та пантоміми, але й до гімнастики, культури рухів, до виразної пластики, належало й мистецтво Айседори Дункан. Особливість цієї танцівниці, знаменитої на весь

світ, полягала в тому, що вона відродила класичний античний танок, побудований за законами вільної пластики, увела в танець пантомімічні елементи, рухи і засади джазового танцю. Її абсолютно нові принципи пластичного образу стали сенсацією для Європи. Айседора Дункан мала значний вплив на формування ритмопластичного напрямку, з якого пізніше і сформувалася сучасна художня гімнастика як вид спорту і ритмічна гімнастика як масова форма фізичної культури.

Помітним явищем у цьому плані було й виникнення школи ритмічної гімнастики - вона почала діяти 1910 року в містечку Неперау поблизу Дрездена під керівництвом Жана Далькроза. Саме він вперше і застосував термін «ритмічна гімнастика». Система занять була складена для розвитку слуху і чуття ритму в музикантів. Однак вона згодилася і як засіб фізичного виховання. Органічне поєднання рухів і музики - основа методу Ж. Далькроза.

В середині минулого століття було зорганізовано багато спортивно-танцювальних студій, з яких і вибрунькувалася сучасна художня гімнастика. Продовжували працювати студії А. Н. Алексеевої та її послідовниць, хоча їх критикували за захоплення театралізацією та імпровізацією на заняттях. Після виходу у світ книги Моніки Бекман «Джаз-гімнастика» (Стокгольм, 1971 р., Штутгарт, 1975 р.) розпочалося зацікавлення танцями як засобом фізичного виховання. Джаз-гімнастика швидко стала популярною в Англії, Франції, Данії, Чехії, Німеччині. За своєю суттю джаз-гімнастика є одним із видів ритмічної гімнастики, заснованої на джазовому танці. Годилось би кількома словами зупинитися на історії джазового танцю.

Як провідний жанр джазу, танець склався у США на рубежі XIX-XX ст., синтезувавши європейську та африканську культуру. З примітивних африканських танців він узяв поліцентрику та ізоляцію. Якщо європейський спосіб танцю (класичного, бального) потребує від виконавця централізованого контролю за тілом, яке чітко виконує оберти, утримує рівновагу, то в африканських танцях рухи нібито координуються в різних рухових центрах, і тому рухи різних частин тіла незалежні один від одного, можуть відрізнятися за швидкістю, мати різну амплітуду, бути аритмічними. Власне такий принцип, характерний для джазового танцю, називається поліцентрикою. Склад незалежних ізольованих рухів окремих ланок тіла та їх взаємна специфічна координація - ось що таке поліцентрика. Руховими центрами у джазі є голова, плечі, руки, грудна клітка, таз, ноги.

В багатьох сучасних напрямках спостерігається синтез техніки архаїчних негритянських танців з європейськими, що заснований на ізольованих рухах різних частин тіла одночасно з контролем усього тіла.

Ознаками джазового танцю є мультиплікація та опозиція. Мультиплікація - це розкладання одного простого руху в середині однієї ритмічної одиниці. Типовим прикладом цього є різні види джазової ходи, при якій вага переноситься поступово, в більшості випадків з акцентом на неударну долю такту - синкопу. (Синкопування - це термін, який застосовується до окремих звуків або ритмічних фігур, що починаються між долями або

побудовані так, що їх головні тони приходяться на проміжки між долями. Якщо ви при ходьбі між кожним кроком плескатимете в долоні, то це значить, що ви синкопуєте).

Опозиція - це протидія тієї частини тіла, яка потребує рухів іншої. Наприклад, грудна клітка рухається в одному напрямку до тазу, голова - в зворотному. Отже, ці частини тіла порушують пряму лінію.

З 20-х років минулого століття джазовий танець розвивався як бальний і як сценічний. З його появою на сцені підвищуються вимоги до технічної підготовки акторів, що й потребувало розробки джазової танцювальної системи. Ще 1915 року в США Р. Деніс та Т. Шейн заснували школу, в якій навчали сучасних танців. Випускниця цієї школи Марта Грехем мала особливо велику популярність, бо створила синтезовану техніку, яка поєднувала моноцентричний принцип європейських танців з принципом ізоляції. Разом із своїм творчим колективом Марта Грехем у 50-60-і роки ХХ ст. здійснила гастрольне турне. Систему танцівниці поцінував цілий світ, вона мала багато послідовників, які втілювали її ідеї в класичних танцях, в пантомімі, в модерн-танці, в модерн-гімнастиці та джаз-гімнастиці.

Ознайомившись із становленням джазового танцю та проаналізувавши його особливості, ми в стані зрозуміти засади ритмопластичної танцювальної гімнастики та її різних стильових рішень - джаз-гімнастики, диско-гімнастики, аеробічних танців.

Мета джаз-гімнастики — позбутися вад тілобудови, осанки, підвищити функціональні можливості організму, удосконалити здатність до сприйняття музики та її образу в русі, виховати граціозність у танці.

Чеський фахівець Р.Смолик визначив такі характерні риси джаз-гімнастики:

- висока щільність занять за рахунок використання показу і мінімальних втрат часу на пояснення;
- використання мистецьких засобів у модифікованій формі, що дозволяє вирішувати завдання фізичного виховання;
- поєднання рухів і музики;
- колективний методичний підхід;
- незмагальний напрямок занять: основне завдання;
- досягнення і підтримка функціонального розвитку аматорів.

Як і інші фахівці цієї справи (К. Шаберт, У. Фішер-Мюнстерман, Ж. Нрека), Смолик зазначав, що не всі вправи в супроводі джазової музики можна вважати джаз-гімнастикою: вони повинні розкривати зміст музики і мати належну лексику, тобто бути побудованими на пластиці джазових сучасних рухів, для яких характерна ритмічна незалежність рухів окремих частин тіла.

Джаз-гімнастику накрила хвиля популярності аеробіки - вперше цей термін запровадив доктор Кенет Купер, видатний американський фахівець в галузі масової фізичної культури. Свою оздоровчу систему для всіх вікових категорій, яка, до речі, у першому виданні була адресована військовим., а потім усім охочим, він назвав аеробікою (від слова «аеробний» - кисневий) .

У передмові до книги Купера «Нова аеробіка» професор Коробков чітко виокремив її досягнення і практично передбачив аеробну гімнастику: «Аеробіка - це новий вид спорту за аналогією до гімнастики чи атлетики. Не будучи спеціалістами з лінгвістики, ми не будемо вдаватися до доцільності такої словобудови. З точки зору медика, це слово достатньо містке і розкриває сутність оздоровчих тренувань. Кожній людині перш за все необхідні вправи аеробного характеру, які розвивають здатність організму до засвоєння кисню. У цьому процесі провідну роль відіграють системи кровообігу, дихання і тканинного обміну. Саме аеробний характер таких вправ, як біг, плавання, лижі надає їм особливу оздоровчу цінність».

Пройде кілька років, і Купер у своїй новій книзі «Аеробіка корисна всім» розширить діапазон засобів і помістить в ній гімнастичну аеробіку.

В середині 70-х років двадцятого століття аеробіка Купера стала популярною не лише в Америці, але й у Європі. В цей же час ідея Купера була підхоплена його співвітчизником Д. Соренсеном і поширена в танцювальній гімнастиці. Доки джаз-гімнастика панувала в Європі, в Америці бурхливо розвивався напрямок, який назвали «аеробічні танці», «аеробічна гімнастика», «гімнастична аеробіка». Не останню роль в популяризації відіграла і комерціалізація цієї системи.

На арену масової фізкультури вийшли не лише фахівці цієї справи, але й відомі актори — Джейн Фонда, Сінді Ром, Марлен Шерель та ін. Висока акторська майстерність ведучих телевізійних передач, їх рухова культура посприяли популяризації аеробіки.

Один із видатних спеціалістів у галузі гімнастики 30-40-х років минулого століття Г. Зурен писав: «Будь-яка система ритмічної гімнастики повинна бути побудована на функціональній анатомічній гімнастиці... Ми хочемо і повинні приєднати до наших фізичних вправ і душевну радість».

Саме це і є в аеробіці. Хоча вона по-різному називається у всіх країнах і навіть клубах (тонізуюча гімнастика, поп-гімнастика та ін.), але її суть - атлетична форма ритмічної гімнастики. Недаремно Д.Фонда і С.Ром рекомендували жінкам скористатися і гантелями (від 0,5 до 2,5 кг).

Дотична до аеробіки і система дитячої гімнастики Карла Орфа, який, окрім інтелектуалізації занять, застосовує одночасний розвиток фізичних якостей і творчих здібностей за допомогою ігрових засад.

В ритмічній гімнастиці відчутний вплив східної системи фізичних вправ, особливо йоги. Гімнастична система йогів була в свій час високо поцінована І.М.Саркізовим-Серазіні, а пізніше й академіком П.К. Анохіним. Вона знайшла широке застосування у так званій психофізичній гімнастиці, яка різко підвищила оздоровчий ефект від вправ за рахунок «вмикання» потужних резервів психіки.

Пріоритет у розробці системи психофізичного тренування належить Каролісу Динейка - «чарівнику із Друнскиненкаю». Багато елементів з йоги широко застосовуються в ритмічній гімнастиці, головним чином наприкінці занять, щоб посилити оздоровчий ефект і зняти збудження.

Серед оздоровчих напрямів гімнастики, які успішно культивуються в нашій державі, особливої уваги заслуговує система естонських фахівців Е. Ідла, Х.Тидрихсар, Е.Куду та Л. Яансон-Мартіс. За своєю сутністю вона є звичайною художньою гімнастикою, яка увійшла в нашу систему фізичного виховання під назвою «жіноча гімнастика». С.В.Крамін з Москви створила свою систему жіночої гімнастики, наповнивши її сучасною музикою і танцями.

Всі ці гімнастичні школи збагатили палітру засобів ритмічної гімнастики, розширили її можливості за рахунок застосування різних атрибутів та специфічних елементів. Сучасний ритмопластичний напрям в гімнастиці - це унікальний сплав існуючих гімнастичних систем, де можна помітити і елементи джаз-гімнастики, і ритмічні рухи африканських танців, і прийоми східної фізкультури.

Література

1. Ананьев Б.Г. К психофизиологии студенческого возраста //Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы. Л., 1974.- С.3-15.
2. Беликович В.В. Вопросы организации физического воспитания учащихся профтехучилищ с учетом профессиональной подготовки. -М., 1967.
3. Ильинич В.И., Виленский. Физическая культура работников умственного труда. М., 1987.
4. Наумов В.А. Физическое воспитание в высшей школе: Методическое пособие для студентов и преподавателей. – Л., 1962.
5. Романенко В.А. Двигательные способности человека. Донецк 1999.

УДК 796.41

Сопіла Ю.М., асистент, ©

Голубева О.Т., старший викладач, Василів О.В., старший викладач,

Голубев М.Ю., студент ЛДУФК

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім. С.З.Гжицького*

РОЛЬ ГІМНАСТИКИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ-АГРАРІЇВ

Термін «гімнастика» з'явився приблизно в V столітті до н.е. у Древній Греції й означав комплекс фізичних вправ для освітніх, військових і оздоровчих цілей. Древні греки вважали, що гімнастика додає тілу гнучкості, сили, спритності, стрункості, розвиває почуття краси, хоробрості та шляхетності. Гімнастичні вправи ними використовувалися не тільки для фізичного розвитку, але й для вишколу воїнів, а також у системі підготовки атлетів-олімпійців.

Ключові слова: *гімнастика, гімнастичні вправи, рухові якості, аеробіка, РГМ (ранкова гігієнічна гімнастика), фізичне виховання, ВГ (виробнича гімнастика), РГ (ритмічна гімнастика).*

Гімнастика (від грецької «гімназо» - навчаю, треную). Метою гімнастики були загальний всебічний фізичний розвиток та самовдосконалення.

Ранкова гігієнічна гімнастика (РГГ) – це виконання комплексу фізичних вправ для швидшого переходу від стану сну до стану бадьорості і підвищення працездатності, систематичне виконання якої самодисциплінує, зміцнює волю та впевненість у власних силах. Заняття ранковою гімнастикою виховують дисциплінованість, організованість, привчають дотримуватись режиму дня, сприяють виробленню інших корисних звичок.

Основні завдання ранкової гімнастики:

- сприяти швидкому переходу від сну до пробудження;
- підвищити розумову працездатність, створити готовність до наступної, в тому числі інтелектуальної, праці;
- стимулювати розвиток м'язів, що забезпечують правильну поставу, розвивають органи дихання, кровообігу, поліпшують обмін речовин;
- сприяти загартуванню організму студентів, майбутніх спеціалістів.

Загальний принцип побудови комплексу вправ ранкової гігієнічної гімнастики полягає в тому, щоби забезпечити участь основних м'язових груп в русі, що, в свою чергу, активно впливає на роботу внутрішніх органів. У комплекс РГГ потрібно також включати вправи як на дихання, так і на гнучкість. Потрібно уникати виконання вправ статичного характеру, зі значним

обтяженням, на витривалість (наприклад, тривалий біг до появи симптомів втоми).

Складання комплексу РГГ включає ряд послідовних етапів. Передусім визначають його загальну тривалість відповідно до фізичної підготовленості й рухових можливостей студентів і майбутніх аграрних спеціалістів. Найбільш оптимальною є тривалість 10-15 хв. Далі визначається зміст і послідовність виконання вправ:

1. На початку виконання вправ – легка ходьба, біг підтюпцем упродовж 2-3 хв., вправи на «потягування» з глибоким диханням. При цьому важливо слідкувати за поставою. Після виконання попередніх вправ посилюється дихання, зігрівається тіло, активізується діяльність кардіореспіраторної системи, підвищується загальний обмін речовин і створюються умови до виконання наступних вправ.

2. Наступний етап полягає у виконанні вправ для м'язів шії, плечового пояса і рук. Це впливає на зміцнення м'язів верхніх кінцівок і плечового пояса, покращення рухливості суглобів.

3. Далі потрібно виконувати вправи для м'язів тулуба і ніг. Це призводить до збільшення еластичності й рухливості хребта, зміцнення м'язів тулуба, покращення умов для діяльності внутрішніх органів, а також зміцнення м'язів та збільшення рухливості нижніх кінцівок. До вправ 2 і 3 пунктів додаються силові вправи без обтяження або з невеликими обтяженнями для м'язів рук, тулуба і ніг (згинання та розгинання рук в упорі лежачи, вправи з легкими гантелями, з еспандером, резиновими амортизаторами).

4. Четверта серія вправ виконується на розвиток гнучкості з положень стоячи, сидячи та лежачи. Вони сприяють збільшенню еластичності, гнучкості та спритності.

5. Легкі стрибки або підстрибування, махові рухи, що виконуються в середньому або швидкому темпі з рівномірним диханням, посилюють загальний обмін речовин, зміцнюють м'язи та суглоби ніг, покращують кровообіг. Тривалість цих вправ 20-30с.).

6. У заключній частині комплексу застосовують вправи, спрямовані на розслаблення м'язів, заспокоєння дихання, що, в свою чергу, призводить до заспокоєння організму, досягнення психічної та фізичної рівноваги.

Виконуючи комплекси РГГ, слід звернути увагу на те, що фізіологічне навантаження на організм слід підвищувати поступово, з максимумом у середині і поступовим зниженням у другій половині комплексу.

Збільшення і зменшення навантаження повинно бути хвилеподібним. Кожну вправу слід починати виконувати в повільному темпі і з малою амплітудою рухів, поступово збільшуючи їх до середніх величин.

На кожному занятті, виконуючи вправи, студенти повинні отримувати оптимальне навантаження. Це значною мірою залежить від кількості повторень і темпу виконання вправ. Між серіями з 2-3 вправ виконуються вправи на розслаблення або в повільному темпі. Шляхом зміни темпу і ступенем

м'язового напруження можна дозувати фізичне навантаження і визначати основний характер роботи (силовий, швидкісний, швидкісно-силовий).

Загальна кількість вправ, що входять до комплексу РГГ не повинна перевищувати 10-12 вправ. Доцільно через кожні 7-10 днів доповнювати комплекс, використовуючи нові вправи, змінюючи вихідні положення, враховуючи ступінь фізичної підготовленості студентів.

Під час виконання РГГ необхідно особливу увагу звертати на правильне дихання. Вдих і видих рекомендується поєднувати з рухами.

Основною умовою позитивного впливу занять РГГ на організм є їх системність. У процесі регулярного виконання фізичних вправ виробляються умовні рефлекси або певні рухові навички, а потім - і динамічний стереотип. Тривалі перерви призводять до втрати вироблених рухових навичок. У цьому випадку відновлення занять рекомендується розпочинати з найпростіших вправ комплексу. Виконання комплексів ранкової гігієнічної гімнастики покращить працездатність протягом дня, а її систематичне виконання є першим кроком до формування звички до занять фізичними вправами і, тим самим, до формування фізичної культури. Якщо в студента або спеціаліста-аграрія спостерігається відставання в розвитку тої або іншої рухової якості, в його комплекс слід включити декілька вправ, які сприятимуть усуненню цього недоліку.

Заняття гімнастикою найчастіше проводяться зранку, безпосередньо після пробудження (ранкова гімнастика), а також в процесі професійної діяльності (виробнича гімнастика). При опрацюванні комплексу гімнастичних вправ виходять із того, що ранковою гімнастикою залучаються до активності всі основні органи і системи, а виробничою насамперед ті, які під час трудового процесу перебувають у малоактивному стані.

Гімнастичні вправи слід виконувати у спокійному темпі, без затримки дихання. Спочатку залучають до рухової активності дрібні, а потім середні і великі м'язи. В осіб молодого та середнього віку, без явних фізичних вад або недугів, фізичні рухи можуть застосовуватись у формі аеробіки. Аеробіка включає комплекс дозованих фізичних вправ, які виконуються з різним фізичним навантаженням і швидкістю. Вправи виконують на свіжому повітрі, здебільшого у супроводі музики, завдяки чому створюється піднесений емоційний стан при виконанні фізичних рухів, що активізує процеси енергетичного обміну, засвоєння організмом кисню. Все це сприяє ефективному відновленню фізичних сил організму, швидкому зняттю втоми, підвищенню працездатності, поліпшенню настрою, викликає енергійний підйом творчості й емоційного стану організму.

Термін «аеробіка» походить від слова аеробний, що значить кисневий (від грецького слова «аеро» - повітря і «біос» - життя), вперше було введено доктором К.Купером, відомим американським фахівцем в області масової фізичної культури. Відомо, що обмін речовин при збудженні м'язів є складною системою хімічних реакцій. Процеси розщеплення складних молекул на простіші поєднуються з процесами синтезу (відновлення) багатих енергією речовин. Один з цих процесів може йти тільки у присутності кисню, тобто в

аеробних умовах. При аеробних процесах виробляється значно більша кількість енергії, ніж при анаеробних реакціях. Вуглекислий газ і вода є основними продуктами розпаду при аеробному способі вироблення енергії і легко видаляються з організму за допомогою дихання і поту. До видів рухової активності, що стимулює підвищення споживання кисню під час занять, відносяться різні циклічні рухи, що виконуються з не високою інтенсивністю достатньо тривалий час.

Пізніше в США і Європі аеробіка стала розвиватися за різними галузями: аеробні танці, аеробна гімнастика, степ-аеробіка, шейп-аеробіка та інші. За змістом усі ці напрямки не дуже відрізняються один від одного, а по суті вони об'єднані в одну форму проведення занять такого роду – ритмічну гімнастику, яка широко використовується як засіб фізичного виховання, удосконалюючи його розтяжність.

Чи всім корисна ритмічна гімнастика? У період, коли аеробіка буквально увірвалася в наш побут, коли повальне захоплення нею привело безліч жінок в спортивні зали, в одній групі виявилися зібраними представниці різного віку. Тоді з'ясувалося, що одне і те ж заняття не всім приносить однакову користь. Лікарі виявили, що швидкий темп музичних ритмів, а також характерна риса багатьох комплексів безперервність рухів – погано переносяться деякими фізкультурницями і особливо жінками середнього віку.

В даний час фахівцями розроблені комплекси і серії вправ ритмічної гімнастики для дітей дошкільного та шкільного віку, для юнаків, дівчат, для осіб зрілого віку (21-35 та 36-60 років). Вони враховують функціональні особливості людей і особливості віку, переважну спрямованість фізіологічної дії вправ, передбачають відповідний музичний супровід з різним темпом виконання і кількістю музичних акцентів. Загальним залишається основна вимога – ритмічність, емоційність музики. Беручи до уваги здатність ритмічної гімнастики емоційно впливати на психіку людини, фахівці лікувальної культури стали вводити її у свою практику.

Ритмічна гімнастика – це комплекси нескладних загально розвиваючих вправ, які виконуються, як правило, без пауз для відпочинку, у швидкому темпі, який визначається сучасною музикою. Головну привабливість ритмічної гімнастики залишається її основна особливість – музика, підпорядкування рухів її ритмів. Музичні ритми стимулюють до виконання вправ, пригнічують стомлення, підсилюють задоволення від гри м'язів, створюють особливий, радісний настрій.

Оздоровчі програми аеробіки залучають широке коло бажаючих своєю доступністю, емоційністю і можливістю змінити зміст занять в залежності від їх інтересів і підготовленості.

Величезний емоційний заряд від занять ритмічною гімнастикою явний, а оздоровлююче значення позитивних емоцій саме по собі дуже істотне.

Таким чином, ритмічна гімнастика продовжує удосконалюватися, розвиватися, залучаючи своєю видимою користю, красою і витонченістю все нових і нових шанувальниць гарного тіла та здорового духу. Адже ще

Аристотель говорив: «Ніщо так не виснажує і не руйнує людину, як тривала фізична бездіяльність».

РГГ вимагає прояву вольового зусилля, наполегливості у здійсненні поставленої мети. Студенти привчаються раціонально використовувати свій час. Ранкова гімнастика поступово стає для них звичною справою. Ось чому РГГ повинна стати частиною режиму життя студентів перших курсів і майбутніх спеціалістів, першим кроком, за допомогою якого формується особиста фізична культура.

Висновки. Заняття гімнастикою найчастіше проводяться зранку, безпосередньо після пробудження (ранкова гімнастика), а також в процесі професійної діяльності (виробнича гімнастика). При опрацюванні комплексу гімнастичних вправ виходять із того, що ранкова гімнастика залучає до активності усі основні органи і системи, а виробнича, насамперед, ті, які під час трудового процесу перебувають у малоактивному стані.

Література

1. Огніста К.М. Гімнастика як один із засобів формування фізичної культури школярів //Сучасні проблеми розвитку теорії та методики гімнастики. – Львів 1999.
2. Є.С.Крючек. Аеробіка, зміст і методика проведення оздоровчих занять.
3. Мейксон Г.Б., Шаулін Є.Б. самостоятельные занятия учащихся по физической культуре. – М., 1986р.

УДК 796:378

Сопіла Ю.М., асистент, **Голубева О.Т.**, старший викладач,
Василів О.В., старший викладач, **Пацевко А.Й.**, доцент ©

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім. С.З.Гжицького*

РОЛЬ ПРОФЕСІЙНО-ПРИКЛАДНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ

У статті обґрунтовано значення професійно-прикладної підготовки студентів у навчальному процесі. Розкрито роль та зміст особливостей підвищення ефективності навчального процесу підготовки студента до майбутньої роботи аграрія.

Ключові слова: ППФП (професійно-прикладна фізична підготовка), ФП (фізична підготовка), процес витривалості, професія.

Фізична культура – невід’ємна частина життя людини. Вона посідає досить важливе місце в навчанні та роботі людей. Заняття фізичними вправами відіграють значну роль у працездатності членів суспільства, саме тому знання і уміння по фізичній культурі повинні закладатися в освітніх установах різних рівнів поступово. Чималу роль у справу виховання і навчання фізичній культурі вкладають і вищі навчальні заклади, де в основу викладання повинні бути покладені чіткі методи, способи, що в сукупності вибудовуються в добре організовану і налагоджену методичку навчання і виховання студентів.

Фізична культура є частиною передової культури, набутком всього народу. Це потужний засіб не тільки фізичного вдосконалення та оздоровлення, але також і виховання соціальної, трудової, творчої активності громадян. Фізична культура не вичерпується вправами, спортом, гімнастикою, іграми та туризмом: вона включає громадську та особисту гігієну праці, побуту, використання природних сил для загартування, правильний режим праці, відпочинку та харчування. Систематично вживані фізкультура і спорт – це молодість, що не залежить від паспортного віку, це старість без хвороб, оживлена оптимізмом, довголіття і, нарешті, – здоров’я.

«Здоров’я» - це стан повної фізичної, психічної та соціальної гармонії, а не тільки відсутність хвороб та фізичних дефектів». Здоров’я великою мірою залежить від взаємин людини із середовищем її існування, суспільством та виробництвом. Виходячи з цього, можна визначити здоров’я також як стан організму людини, її фізичних та психічних якостей, що забезпечує їй можливість активно жити та працювати в різних умовах навколишнього середовища та протистояти його несприятливим факторам.

Для підтримання оптимальних фізичних та психічних якостей необхідна постійна рухова активність, що насамперед впливає на обмінні процеси в організмі. Фізичне тренування сприяє збереженню здоров’я, підвищує стійкість організму до несприятливих факторів навколишнього середовища (інфекції,

радіації, коливань температури, атмосферного тиску, змісту кисню в повітрі тощо), збільшує резервні сили організму, що дозволяють переносити більш значні фізичні та психічні навантаження. Все це, в підсумку, сприяє високій активності людини, продовженню її творчого життя.

Принцип органічного зв'язку фізичного виховання з практикою трудової діяльності найбільш конкретно втілюється у професійно-прикладній фізичній підготовці. Хоча цей принцип поширюється на всю соціальну систему фізичного виховання, саме в професійно-прикладній фізичній підготовці вона знаходить своє специфічне вираження. В якості своєрідного різновиду фізичного виховання професійно-прикладна фізична підготовка представляє собою педагогічно спрямований процес забезпечення спеціалізованої фізичної підготованості до вибраної професійної діяльності.

Відомо, що результативність багатьох видів професійної праці істотно залежить, попри інше, від спеціальної фізичної підготовленості, що набувається шляхом систематичних занять фізичними вправами, адекватними, певною мірою вимогам даної професійної діяльності та її умов до функціональних можливостей організму.

Професійно-прикладна фізична підготовка здійснюється насамперед як один з розділів обов'язкового курсу фізичного виховання у професійно-технічних училищах, середніх спеціальних та вищих навчальних закладах, а також у системі наукової організації праці в період основної професійної діяльності трудящих, коли це необхідно за характером та умовами праці.

Сутність основних задач, вирішуваних в процесі професійно-прикладної фізичної підготовки, полягає в тому, щоб:

1. Поповнити та вдосконалити індивідуальний фонд рухових умінь, навичок та фізкультурно-освітніх знань, що сприяють освоєнню вибраної професійної діяльності, корисних та потрібних у процесі професійно-прикладної фізичної підготовки як її засоби.

2. Інтенсифікувати розвиток професійно важливих фізичних та безпосередньо пов'язаних з ними здібностей, забезпечити стійкість підвищеного на цій основі рівня дієздатності.

3. Підвищити ступінь резистентності організму щодо несприятливих впливів навколишнього середовища, в якому відбувається трудова діяльність, сприяти збільшенню його адаптаційних можливостей, збереженню та зміцненню здоров'я.

4. Сприяти успішному виконанню спільних задач, реалізованих у системі професійної підготовки кадрів, вихованню моральних, духовних, вольових та інших якостей, що характеризують цілеспрямованих, високоактивних членів суспільства.

Ці задачі слід у кожному окремому випадку конкретизувати стосовно специфіки професії та особливостей контингенту тих, хто займається. Ясно також, що професійно-прикладна фізична підготовка може бути достатньо ефективною тільки в сполученні з іншими складовими соціальної системи виховання в цілому, де задачі з підготовки до трудової діяльності не зводяться до часткових найближчих задач, характерних для окремих етапів професійно-прикладної підготовки, і вирішуються не епізодично, а перманентно.

Першочергову роль в їх реалізації відіграє повноцінна загальна фізична підготовка.

Як основні засоби ППФП використовують досить різноманітні форми фізичних вправ з числа тих, котрі склалися в базовій фізичній культурі і спорті, а також вправи, перетворені та спеціально сконструйовані відповідно до особливостей конкретної професійної діяльності (як спеціально-підготовчі).

Було би помилкою вважати, що адекватними засобами можуть служити тільки вправи, аналогічні за формою професійно-трудовим руховим діям. Зводити лише до них засоби ППФП, як це робилося у свій час у спробах наблизити фізичну культуру до трудової практики шляхом простої імітації в заняттях фізичними вправами окремих трудових дій, наприклад, слюсаря, молотобійця, грабаря і т.д. – значить спотворювати саму її сутність.

Значна частина вправ, що використовуються як засоби ППФП, являє собою прикладні вправи. Природно, що особливе місце безпосередньо прикладні вправи займають у ППФП тоді, коли вони будуються стосовно до професійної діяльності, що включає у великому обсязі рухову активність у формі основних, необхідних у повсякденному житті рухових дій (ходьбу та інші циклічні дії по подоланню простору, піднімання і перенесення вантажів і т.д.), коли ефективність професійної діяльності прямо залежить від різноманітності та налагодженості рухових навичок.

Менш специфічні ті засоби ППФП, що використовуються переважно для виховання фізичних якостей і похідних від них здібностей, так чи інакше впливають на ефективність професійної діяльності і зумовлюючи її вплив на людину.

Прагнення профілювати фізичну підготовку стосовно до вимог професії виразилося, крім іншого, у створенні особливого різновиду гімнастики – професійно-прикладної гімнастики і культивуванні професійно-прикладних видів спорту. Як уже ясно, типові для них вправи і методика їхнього застосування характеризується моделюванням форм і особливо істотних моментів координації рухів, що входять у професійну діяльність.

У комплексі вправ і методиці професійно-прикладної гімнастики часто переважно виражений свого роду підхід, при якому послідовно конструюються необхідні форми рухів і здійснюється вибірково спрямований вплив на визначені ланки опорно-рухового апарату, його морфофункціональні якості (зокрема, силові, рухливість у суглобах, локальну і регіональну статичну витривалість), причому виходячи не тільки з вимог, пропонованих професійною діяльністю, але і з необхідності профілактики виникаючих у ході її несприятливих впливів на фізичний і загальний стан працівника, на що спрямовано, зокрема, гімнастичні вправи, що попереджають і коригують порушення постави, обумовлені особливостями робочої пози.

У професійно-прикладних видах спорту яскраво виражений цілісно акцентований вплив на розвиток рухових і тісно сполучених з ними здібностей, що мають істотне значення для удосконалення в професійній діяльності. Відповідно орієнтоване спортивне удосконалення може робити прямий позитивний вплив на професійну діяльність, за умови, звичайно, якщо предмет спортивної спеціалізації має значну спільність із професійною діяльністю.

Методика ППФП у головному базується на послідовному втіленні загальнопедагогічних принципів і основних принципів методики фізичного виховання, що конкретизуються стосовно до особливостей її змісту і побудови в реальних умовах професійного утворення і життєдіяльності.

Найважливіше значення для раціональної побудови ППФП у цілому має, як уже підкреслювалося, забезпечення органічного взаємозв'язку, єдності загальної і спеціальної фізичної підготовки. Це означає насамперед, що при побудові ППФП необхідно спиратися на передумови, створювані попередньою і супутньою загальною фізичною підготовкою: гармонійний розвиток основних життєво важливих фізичних якостей, формування багатого фонду різноманітних рухових умінь і навичок. Тільки з опорою на ці фундаментальні передумови ППФП може здійснитися з найбільшою ефективністю, без зайвих витрат часу і енергії. Від того, якою була загальна фізична підготовка майбутнього фахівця під час проходження базового курсу фізичного виховання (у загальноосвітній школі та інших навчальних закладах), і від того, як вона проводиться надалі (у ті чи інші періоди багаторічної професійно-трудової діяльності), залежить життя і здоров'я працівників аграрної сфери.

Втілення принципу єдності загальної і професійно-прикладної фізичної підготовки припускає, разом з тим, визначене профілювання загальної фізичної підготовки щодо особливостей професії як у період оволодіння нею, так і в роки наступної професійно-трудової діяльності.

Нерідко, особливо в рамках обов'язкового курсу фізичного виховання в спеціальних навчальних закладах, визначені заняття, що включають матеріал ППФП, є комбінованими. Професійно-прикладні вправи виконуються поряд із вправами, що використовувались як засоби загальної фізичної підготовки, що, крім іншого, обумовлено дефіцитом навчального часу. У таких випадках раціональне компонування різних занять визначається за правилами побудови комплексного уроку. Таким чином, більшість прийнятих у системі фізичного виховання і самовиховання форм занять може бути використано тією чи іншою мірою з метою ППФП.

Висновки. ППФП потрібно розглядати в єдності з іншими складовими цілісної системи фізичного виховання і у залежності від їхнього характеру знаходити найбільш виправдане співвідношення різних форм занять, що дозволить реалізувати особисті і соціально значимі цілі.

Література

1. Бальсевич В.К. Физическая культура для всех и для каждого. –М., 1988.
2. Верхошанский Ю.В. Основы специальной физической подготовки спортсмена. - М.: ФиС, 1988.
3. Линец М.М., Андрієнко Г.М. Витривалість, здоров'я, працездатність. –Львів, 1993.

УДК.141.7

Халецький О. В., доктор філософії, доцент кафедри філософії і політології ЛНУВМБТ ім. С.З.Гжицького,
Халецька О.О., пошуковець кафедри історії та теорії культури ©
ЛНУ ім.І.Франка

ВСЕСВІТ ЯК ДІЄРОЗВІЙ

За сучасними науково-філософськими уявленнями світ не є данність, а є його творення як розвиток, що зумовлює креаціоністський еволюціонізм. Розвиток суспільства визначається антропоносферизацією, через що людина постає як істота діяльнісно-свідомісна, а суспільний процес – як діє-історично-духовний розвиток. Універсальний еволюціонізм переростає в еволюціонізм історичний як поступальну розвитковість. В історичному розвитку відбувається збільшення його свідомісно-духовних чинників.

Ключові слова: універсум, дієрозвій, творчісна силодія, універсальний еволюціонізм як креаціоністський еволюціонізм, антропоносферизація, людина – істота діяльнісно-свідомісна, історично-духовний розвиток, історичний еволюціонізм як поступальна розвитковість.

У ХХ ст. у науково-філософській думці постає новий діє-, а від сер.ХХ ст. – творчоцентричний образ світу який не є данність, а є його творення (υβρίξ – шаленство творчісного процесу за Г.Аренд або М.Фуко) як розвиток (еволюція), всепоступальний (αναβασις – сходження, так зване перевідкриття часу у синергетиці Г.Гакена або І.Пригожина), законо-тенденційно-імовірно-багатоваріантний (хаосмос, за Д.Джойсом) хвилеподібно (І.Франко або О.Тофлер та інш.) – «гілковано» (синергетика) - різомний (постмодерністський постструктуралізм Ж.Ф.Ліотара, Ж.Дерріда, Ж.Дельоза, У.Еко та інш.) через космогенез літосфери, біосферу життя і антропоносферу дієрозуму (М.Вернадський, Е.Ле Руа, П.Тейяр де Шарден, М.Мойсеїв, М.Булатов, В.Загароднюк та інш.), людину як істоту діяльнісно-свідомісну і розвиток суспільства як історично-духовний процес, через формації - як ступені розвитку цивілізації - як локальні просторово-часові способи розвитку і події, через збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку (так звана соціально-культурна парадигма), через здійснення соціально-культурних проєктів і особистісну трансгресію (М.Бланшо, М.Фуко), через безконечний семіозис новоозначень («бісовська текстура» Р.Барта або «лабіринт» У.Еко) в Еон духовної вічності у Вирії. Згідно сучасних науково-філософських уявлень (таких як синергетика Г.Гакена або І.Пригожина та інш., антропний принцип Картера, квантова гравітація С.Хокінга, інфляційно-сценарна модель Всесвіту А.Гута та інш. – у науках, теології П.Тілліха, теології процесу Д.Кобба, Ш.Огдена та інш., деконструктивістської теології Т.Альтіцера, К.Рашке та інш.,

теїстичному еволюціонізму К.Раннера, П.Оверхаге, В.Маркоцці, Е.Фера та інш., постмодерністського постструктуралізму Ж.-Ф.Ліотара, Ж.Дерріда, Ж.Дельоза, У.Еко та інш. і узагальнюючого їх всіх новітнього універсального еволюціонізму – у галузі релігійно-філософській тощо. Всесвіт не є даність, а є його творення як розвиток. Первеном всесвіту є не матерія або свідомість (це первені «нашого» Всесвіту, виниклого у результаті так званого Первісного Вибуху бл. 13,7 млрд. р.до н.е.), а творчісна силодія (інфляційно-сценарна «модель Всесвіту як просторово-часової піни» А.Гута, концепції творення Всесвіту із енерговакууму через тунелезацію А.Віленкіна 1982 р., мультивсесвіту через відгалуження так званої Петлі Всесвіту Д.Гота і Лі Цзін – лі 1998 р., через вібрацію так званих «струн» П.Штейнхарда і Н.Турока 2002 р. тощо), яка перетворюється в усі світи і все в них [1]. Оскільки нам не відомі спростування першого закону термодинаміки або закону збереження енергії (яка з нічого не виникає, ніде не зникає, тобто існує вічно і в усе перетворюється), взаємоперетворень енергії і маси ($\epsilon=mc^2$), постійної Планка, науково-філософських поглядів В.Оствальда, А.Ейнштейна, В.Гейзенберга, Е.Шреденгера, сучасної так званої теорії великого єднання (первісного єдиного поля) тощо, то волею-неволею мусимо погоджуватись, що у природничо-науковому аспекті це є, просто кажучи певна енергія (силодія). Енергія з довжиною хвилі $< 1,3 \text{ см.} \times 10^{-13} \text{ см}$ перетворюється на енергію спокою, тобто речовину, масу, матерію і т.д. (енергія→ матерія→свідомість), що теоретично обґрунтовується теорією єдиного первісного поля (енерговакууму) Л.Сагана і С.Вайнберга 1967 р., Е.Лізі 2007 р. та інш. і експериментально підтверджується у розпочатому у 2008 р. ЦЕРНОМ-ом андронному колайдері, на якому у 2012 р. із здобутої великої енергії нарешті вдалося “зліпити” (зосередити, сконцентрувати) бозон Хікса, так звану “частку Бога”, тобто світотворення. Світ має творчісну сутність і енергетичну (силодійну) природу, відображенню у міфологемах первісного океану і космічного жару або хаосу, філософемах безодні або безосновної розверстості буття, темного лона буття у В.Соловйова або Незбагненого – у С.Франка, родимого хаосу – у Ф.Тютчева або символіки ночі – у Е.Рільке, шуньї – ніщо чи вічного становлення Геракліта або Ф.Ніцше і наукове обґрунтування в енергетизмі Майера-Джоуля-Гельмгольца, В.Оствальда, А.Ейнштейна, В.Гейзенберга, Е.Шреденгера та інш., філософське осмислення у народжуваному нині сучасному універсальному еволюціонізмі. Адже іще зовсім недавно новітній сучасний енергетизм не користувався занадто великою популярністю («діаматівського» походження) у вітчизняних філософів (наприклад, у Ф.Конака: «енергетизм є однією з форм філософії природи, з долею якої майже ніяк не пов’язана історія сучасного природознавства») (ФЕС, 2002 р., с. 200). Жаль, що автор цих рядків не дожив до нинішнього тріумфування новітнього енергетизму у фактично заснованому на ньому універсальному еволюціонізмі. За визначенням сучасного природознавства, «енерговакуум відіграє роль базової форми матерії» [3, 322]. Оскільки універсальна єдність розвитку передбачає єдність того, що розвиває і

розвивається, тобто єдиної субстанції-суб'єкта (Б.Спіноза або Г.Гегель), якою є первісна творчісна силодія або енергія.

Одним словом кажучи, первенем Всесвіту є нуртування творчісно-енергетично-інформаційної субстанції-суб'єкта (Г.Гегель) в її вічних поступальних перетвореннях в усі світи і все в них. У «нашому світі» - це космогенез літосфери, біосфера життя і антропоноосфера дієрозуму. У процесі антропосоціогенезу людина постає як істота діяльнісно-свідомісна [10; 11]. Оскільки творення є різновидом дії (а саме – здійсненням нової якості), то, відповідно, первенем Всесвіту є дієтворення (υβρις – шаленство творчісного процесу, за Г.Аренд або М.Фуко), чим виявляється належність універсального еволюціонізму до філософського напрямку актуалізму (Геракліт, Парацельс, Г.Ляйбниц, Ф.Шеллінг, А.Шопенгауер, Е.Гартман, Ф.Ніцше, В.Вундт, Г.Спенсер, Д.Джентіле, Д.Донцов, П.Тілліх та інш.), який визнає первенем світу не матерію або дух, а дію (у Бергсона - дієтворення) або силодію (динамізм), від якої («порожнеча, пронизана дією», за Ольжичем) вони є похідними. Оскільки первенем Універсуму є творчісна силодія, дія, яка перетворюється в усі світи і все в них, то є підстави говорити про дієрозвій. За квантовою гравітацією С.Хокінга, теїстичним еволюціонізмом К.Раннера, Е.Фера, А.Морено, П.Оверхаге або О.Меня, оскільки світ весь час твориться, то весь час щось створюється (існує, буттєвиться) і воно одночасно розвивається, тобто поступально-законотенденційно змінюється (еволюціонує), що дає підстави говорити про сутнісну тотожність творення і розвитку. Світ перманентно й одночасно і твориться, і розвивається [7], чим долається суперечність між релігійно-креаціоністськими (за вдалим висловом папи Римського Іоана-Павла II, «еволюція є промисел Божий») і науково-еволюціоністськими поглядами і дозволяє говорити про своєрідний сучасний креаціоністський еволюціонізм.

Визначена у науково-філософській думці сутнісна тотожність творення і розвитку робить його одним з найфундаментальніших понять будь-якого дослідження. Загалом у попередній науково-філософській думці є три найбільш фундаментальних вчення про розвиток: це діалектика Г.Гегеля та інш., позитивістсько-науковістський еволюціонізм Г.Спенсера та інш. і емерджентний еволюціонізм С.Олександера, А.Уайтхеда, М.Вернадського, П.Тейяра, А.Тойнбі та інш. Діалектика Г.Гегеля по суті є найбільш всезагальним вченням, в якому абсолютна ідея – це гранично узагальнений світорозвиток в цілому. Спираючись на діалектичний метод, Гегель довів не тільки універсальність розвитку, але й розкрив його джерела, механізми і спрямування – виникнення, боротьбу і подолання протилежностей як закони діалектики, розвинуті як діалектика релігійної свідомості у Д.Штрауса або Б.Бауера та інш., як антропорелігія Л.Фойєрбаха, матеріалістична діалектика і політекономія К.Маркса і Ф.Енгельса, історизм Л.Ранке, М.Максимовича, антропокосмізм О.Сухова-Кобиліна тощо. У друг.пол. XIX ст. ідеї розвитку отримують широке розповсюдження, але у позитивістсько-науковістському еволюціонізмі Г.Спенсера та інш. досліджуються на природничо-наукових (переважно біологічних) засадах у Ч.Дарвіна, Т.Гекслі, у історії

романтистського (Й.Гердер, Б.Нібур, О.Тьєррі, Ж.Мішле та інш. французькі історики, Л.Ранке, Т.Карлайл, Т.Моммзен, П.Куліш, Я.Буркхардт та інш.) і позитивістського (Е.Ренан, Е.Тейлор, Ю.Ліпперт, Д.Фрезер, К.Лампрехт, В.Ключевський, П.Мілюков, Б.Тураєв, М.Грушевській та інш.) напрямків, у літературознавстві (культурно-історична школа І.Тена, В.Шерера, Г.Гетнера, О.Піпіна, О.Веселовського та інш.), у мистецтвознавстві (Г.Земпер та інш.), у філософії позитивізму (О.Конт, Г.Спенсер, В.Вундт, М.Драгоманов, І.Франко та інш.) і марксизму (К.Маркс, Ф.Енгельс, К.Каутський, О.Богданов, В.Ленін та інш.). Еволюційний розвиток в цілому, попри всі тимчасові відступи і затримки, майже ототожнювався з прогресом (О.Конт, Г.Спенсер, М.Ковалевській та інш.), критеріями якого були, запозичені із біології, диференціація (урізноманітнення) та інтеграція, причому прогрес не поширювався на Всесвіт (Г.Спенсер, Ф.Енгельс та інш.). У перш.пол. ХХ ст. розвиток постає в усій його незбагненній складності і суперечностях, у стражданнях двох світових воєн, в енергетизмі В.Оствальда та інш., квантовій механіці Е.Шреденгера або В.Гейзенберга, теоріях відносності А.Ейнштейна, динамічній моделі Всесвіту М.Фрідмана, розширення Всесвіту Е.Хаббла, первісного вибуху Г.Гамова, теорії множин Г.Кантора або К.Геделя, генетиці Х.де Фріза або структурі ДНК Ф.Кріка та інш., школі історичного синтезу А.Бера або «монокосмічного універсалізму» і ступенів історичного розвитку К.Брейзіга, у «Всезагальній історії світової цивілізації» Г.Уелса, у грандіозній цивілізаційній редукції О.Шпенглера та її подоланні універсалістсько-релігійним прогресом у А.Тойнбі, вченні про «вісьовий час» К.Ясперса та інш., відтворенні в еменджертному еволюціонізмі С.Олександера, А.Уайтхеда, М.Вернадського, П.Тейяра де Шардена, А.Тойнбі та інш., в якому визрівають вчення про ступені світорозвитку і його антропоносферизаційні критерії [8; 4; 5; 6; 11]. Вчення про «емердженти» - якісні ступені розвитку поступово визріває у середньому реалістичному напрямку філософії (неорганічна природа, життя, психіка, дух – у М.Гартмана, царства матерії, сутностей, істини і духа у Д.Сантаяни тощо) і досягає повноти і глибини у емерджертному еволюціонізмі Д.Льюїса, К.Моргана, С.Олександера, А.Тойнбі та інш., який розглядає розвиток як стрибкоподібний процес виникнення нових вищих якостей світу (матерії, життя, психіки – у К.Моргана 1927 р.; простору – часу, матерії, життя, духу, божества – у С.Олександера 1927 р., літосфери космогенезу, біосфери життя і антросфери дієрозуму - у М.Вернадського, Е.Ле Руа, П.Тейяра 1923-1955 рр.; Бог як творчісна активність, космос, життя, дух – у світорозвитку первісного суспільства, доби трьох генерацій локальних цивілізацій і глобально-ойкуменічної новочасної мегацивілізації – у А.Тойнбі 1954 р. тощо) через силодійно-енергетичні рушійні сили (нізус–порив – у С.Олександера, креативність–творчісність – у А.Уайтхеда, радіальну енергію – у П.Тейяра, життєвий порив – у А.Бергсона і А.Тойнбі, спірітуальний, тобто духовний порив – у М.Блонделя, пасіонарність – у М.Гумільова тощо) і, нарешті, поширюючи, тим самим, розвиток на Всесвіт.

У вітчизняній філософській думці розвиток традиційно (ще від дідуса Гегеля) розглядається як вища форма руху (В.Грушин, 1967 р.), а саме – як незворотні (тобто всепоступальні), спрямовані, закономірні та якісні зміни (тобто рух) (1983, 2002 рр.). Еволюція передбачає не тільки те, що розвиває і розвивається (субстанцію-суб'єкт Б.Спінози або Г.Гегеля, якою є творчісна силодія), але і поступ як рух вперед, а, відтак, і певне невідступне поступовство. Більш модерне визначення розвитку вітчизняної тоталогії як зв'язку, а зв'язку – як взаємодії (2002 р.), тобто похідного від дії (у кінцевому рахунку, очевидно, сучасного надсвітового первеня дії). У сучасній філософії нелегко пробиває собі дорогу уявлення про розвиток як якісні зміни. Так В.Абушенко навіть в енциклопедичному (тобто усталеному) виданні визначає розвиток як якісні зміни, а вже у наступному реченні пише, що розвиток «передбачає збереження старої якості» [2, 847], що одне одному суперечить. Ми вбачаємо у цьому явний чи неявний, усвідомлений чи неусвідомлений вплив (так званий паралелізм думок) квантової гравітації С.Хокінга, з її вченням про тотожність творення і розвитку («Коротка історія часу», 1988 р.). Визнання якісних змін, тобто тотожності творення і розвитку, неявно передбачає розуміння творення (тобто здійснення нової якості) як перетворення існуючого, що відповідає уявленням інфляційно-сценарної моделі Всесвіту А.Гута, концепціям творення Всесвіту із енерговакууму через тунеляцію А.Віленкіна 1982 р., мультівсесвіту через відгалуження так званої Петлі Всесвіту Д.Гота і Лі Цзі-лі 1998 р., через вібрацію так званих «струн» П.Штейнхардта і Н.Турока 2002 р. та інш. про вічно існуючу творчісну силодію (творчісно-енергетично-інформаційну дієсубстанцію-суб'єкт), що перетворюється в усі світи і все в них. У 1960-х рр., під впливом світового структуралізму (К.Леві-Строс, Ж.Лакан, М.Фуко та інш.), у наших діаматівських «структолойдів» розвиток розумівся (В.Грушин, 1967р.) як зміна внутрішньої системи (або будови), причому структурний розвиток (а не, наприклад, його функції) розкривав механізм розвитку, його складові і умови (М.Попович, 1985 р.). У колі дискусій 1980-х рр. (переважно у сфері етнології навколо ідеї багатоваріантності розвитку у Г.Чайлда, Л.Уайта, Д.Стюарта, С.Токарева, М.Чебоксарова, Ю.Бромлея та інш.) структурно-функціональний підхід поступово витісняється (Е.Юдін, 1987 р.) еволюційно-історичним підходом з чітко визначеними ступенями (літосфера, біосфера і антропоносфера в емерджентному еволюціонізмі; первісне, давнє общинно-рабовласницьке, середньовічне общинно-феодальне, новочасне капіталістичне у марксоїдному напрямку К.Маркса, Ф.Енгельса, Г.Плеханова, К.Каутського, О.Богданова 1897 р., М.Покровського 1910-1913 рр., В.Леніна 1919 р., М.Яворського 1924 р., В.Струве 1933, 1941 рр., Й.Сталіна 1938 р., О.Тюменева 1957 р., Б.Грекова 1939 р., у «Всесвітній історії» у 13-ти т. за ред Є.Жукова 1955-1983 рр., М.Конрада 1966р., В.Никифорова 1975 р., І.Дьяконова 1982 р., Ю.Семенова 2003 р. та інш.; так звана тричленна формула як первісне, тобто аграрне (Е.Геллнер, 1988 р.) та індустріальне суспільство - у А.Тойнбі і у позитивістському напрямку Р.Арона, У.Ростоу, Д.Белла, О.Тофлера та інш.) і цивілізаційними варіантами розвитку (трьохступеневі одночасно-однотипні

давні цивілізації у А.Тойбі, концепції багатоваріантності – у неоеволюціонізмі Л.Уайта, Д.Стюарта та інш., у Л.Васильєва, К.Хвостової, Ю.Павленко 1996, 2000 рр. та інш.), де, визначені у так званій «новій історії» школи «Анналів» і всіх «анналоїдів» друг.пол ХХ ст. (М.Блок, Л.Февр, Ф.Бродель, Ж. Ле Гофф, Ж.Дюбі, Е.Ле Руа Лядюрі, А.Гуревич, Н.Яковенко та інш.) і так званої «історії ідей» кін.ХХ ст. (Д.Хайям, К.Брінтон, Р.Стромберг, Р.Дарнтон, Д.Холінджер, А.Вейсі, Д.Вуд, С.Аверінцев, так звана «мисляча історія» Ліни Костенко, О.Ушаков та інш.) з їх ідеєю історично-духовної тотальності, рушійною силою постає, узагальнене у соціально-культурній парадигмі (Є.Бистрицькій, О.Яценко, В.Біблер, М.Коган, О.Ахієзер, М.Лапін, В.Стьопін, Н.Черниш, О.Халецький, О.Халецька та інш.), збільшення ролі свідомісно-духовних чинників розвитку. Сутність розвитку розуміється як спрямовані зміни, «що зумовлюють час» (Е.Юдін 1983 р.), тобто тривалість. Хоча, справедливості заради, слід було би відмітити, що час «відкривають» не тільки зміни, наприклад, стагнація також характеризується певною тривалістю. Тривалість (тобто час) є властивістю не стільки розвитку або навіть руху, скільки первісної силодії, що відмітив іще С.Олександр (простір-час тотожний енергії і руху або польовий стан матерії у «Науці, часі і божестві», 1927 р.), тобто так званому «несправжньому вакууму» (енерговакuumу) фізиків, що триває. Так чи інакше, стає усталеним розуміння розвитку як «ряду історичних станів» (В.Грушин, 1967 р.). У 2000–х рр. до сутнісних властивостей розвитку додаються процесуальність (тобто послідовність) та історичність (В.Абушенко, 2001 р.). І нарешті, за визначенням «Філософської енциклопедії» (ФЕС, 1983 р., с.786) «синонімом розвитку в цілому виступає еволюція», тобто еволюція – це не окремий його вид, а розвиток в цілому. На думку А.Юда (1989-1990 рр.), у А.Бергсона сама еволюція постає як певна «динамічна субстанція», яка все творить. До цього лише слід додати, що еволюція – це не просто розвиток, а саме історичний розвиток. Подальше осягання історичного розвитку проходить як визначення його формаційних ступенів, цивілізаційно-локальної багатоваріантності і рушійних сил як історично-духовної тотальності [10; 11; 9].

Всі попередні уявлення про розвиток отримують узагальнююче продовження у народжуваному нині так званому універсальному еволюціонізмі (Д.Болі, С.Хокінг, П.Девіс, Р.Раджннан, М.Розенталь, Г.Вайсберг, В.Ахназаров, В.Стьопін, А.Крушанов, Б.Режабек, І.Фролов, М.Горлач, В.Кремінь, Л.Мельник, М.Веллер та інш.) як провідному напрямку сучасної науково-філософської думки. Універсальний розвиток відбувається всепоступально (так зване перевідкриття часу у синергетиці), хвилеподібно (І.Франко, О.Тофлер та інш.) – «гілковано» (ідея синергетики) – «різомно» (ідея постмодерністського постструктуралізму), а попередні концепції розвитку (по колу – давніх суспільств, лінійно-висхідного – середньовічно-теїстичних і по спіралі – новочасного суспільства) є моментами сучасно-наукового «гілкованого» розвитку. Світовий павук із себе тче (Мундака-упанішада с.IV ст. до н.е.) павутиння дієрозвою у страшне пантричне драконоплетиво (Писання Буття с.VIII-с.V ст. до н.е., В.Іванов, Я.Голосовкер або А.Кримській тощо),

перетворюване у силодійно-переливчасту кулю (власне, спиролесвастику, за астрофізиком П.Девісом, 1985 р. або М.Веллером, 2010, 2011 рр. тощо), просвітлювану у Всесвітотворення як світорозвиток. Світотворення-дієрозв'яз відбувається (здійснюється) через космогенез літосфери, біосферу життя і антропоносферу дієрозуму. Первісна творчісна силодія ($\nu\beta\rho\zeta$ – шаленство творчісного процесу, за Г.Аренд або М.Фуко) перетворюється як енерговакuum фізиків (теорія єдиної первісної силодії у Л.Салама і С.Вайнберга 1967р., Е.Лізі 2007 р., інфляційна модель Всесвіту А.Гута 1981 р., експериментальні спроби андронного колайдера 2008-2012 рр. тощо), неймовірної щільності квантова гравітація С.Хокінга («Коротка історія часу» 1988 р.) і температури (сингулярності), через Первісний Вибух бл. 13,7 млрд. р. до н.е. (О.Фрідман 1927 р., Е.Хаббл 1929 р., Г.Гамов 1948 р. та інш.), розширення (інфляція-розбухання до 10^{-32} сек і $t^0 10^{27}$ К і розширення), коливання, збудження і збурення як окремі світи, зосереджується («хвилі матерії» де Л.Бройля, коливання-«струни») у хвиле-частки (через 10^{-43} сек при $t^0 10^{32}$ к після Первісного Вибуху віртуальні спалахи гравітони та Х-базони, через 10^{-32} сек при $t^0 10^{27}$ к – кварки, нейтріно, електрони і так далі) і ділиться на їх окремі взаємодії (поля) та їх носії (10^{-43} сек при $t^0 10^{32}$ к – гравітація, за 10^{-33} сек с при $t^0 10^{32}$ к – сильні і слабкі, за 10^{-10} сек при $t^0 10^{15}$ к – електромагнітні взаємодії). Енергія з довжиною хвилі менше $1,3 \times 10^{-13}$ см перетворюється на енергію спокою, тобто речовину, масу, корпускули, тіла і так далі (енергія –матерія-свідомість). За бл. 100 сек. після Первісного вибуху хвиле-частки об'єднуються у ядра і Всесвіт являє собою фотонну плазму, іще за 500 тис. р. – у атоми, а Всесвіт – у воднево-гелієву суміш, завершуючи етап утворення так званого «гарячого Всесвіту», коли головним фактором творення - розвитку виступають надзвичайно високі температури (так званий космічний жар). За бл. 1 млрд. р. після Первісного вибуху утворюються протогалактики, а за 4 млрд. р. (за останніми даними 2011 р. – від 200 млн. р. після Первісного вибуху) після Первісного вибуху – галактики (С.Ліфшиць, 1946 р.; А.Амбарцумян, 1947 р.; Я.Зельдович, 1967, 1971 рр. та інш.), перші водневі зірки і планети та інш., одним словом, утворюється космос (М.Копернік, Д.Бруно, Е.Кант, 1755 р.; П.Лаплас, 1796 р.; діаграма Герушпрунга-Рессела, 1905, 1907 рр.; А.Ейнштейн, 1917 р.; Е.Хаббл, 1929 р.; О.Шміт, 1943 р.; Ф.Хойл і Г.Гамов, 1948 р.; А.Гут, 1981 р. та інш.). Бл. 5 млрд. р. після Первісного вибуху з'являються макромолекули, тобто можливість виникнення життя. За 10 млрд. р. після Первісного вибуху постає друге металеве покоління зірок, в тому числі наша сонячна система, планета Земля (Ч.Лайел, 1830-1833 рр.; міжнародний геологічний конгрес у Болонії 1881 р.; Е.Зюсс, О.Шміт та інш.) і так далі. Від 10,3 млрд. р. після Первісного вибуху утворення літосфери переходить у самовід-творення, через яке постає якісно новий ступінь світорозвитку - біосфера життя (Ж.Ламарк, 1809 р., Ч.Дарвін, 1871 р.; А.Вейсман, 1892, 1913 рр.; О.Опарін, 1924 р. і Д.Холдейн, 1928 р.; М.Кольцов, 1928, 1936 рр.; Б.Медніков, 1982 р. та інш.): 4,7 млрд. р. до н.е. – одноклітинні організми, від грудочок білкової речовини – до водоростей і грибів; 2,5 млрд. до н.е. – багатоклітинні організми, від губок – до

ракоскорпіонів і членистоногих, а спорові рослини завойовують сушу. Бл. 410 млн р. до н.е. голонасінні рослини утворюють тропічні ліси і з'являються хребетні, від панцирних риб – до амфібій і звірозубих плазунів, а разом з ними – мозок як знаряддя народжуваної психіки. Бл. 240 млн. р. до н.е. настає вік яйцекладних плазунів – динозаврів, рептилії виходять на суходіл і у них з'являється двоного-вертикальна мобільна локація. Бл. 65 млн. р. до н.е. квіткові рослини опановують суходіл і настає вік ссавців, як сумчастих так і плацентарних, а у них – здатність успадковувати досвід [1; 8].

Бл. 2,5 млн. р. до н.е. – починається антропосоціогенез, а разом з ним – свідомісно-духовне перетворення світу. Бл. 2,5 млн. р. до н.е. габіліси (Е.Трімлекхауз, 2003 р.) починають не тільки використовувати, але виготовляти (Л.Лікі, 1960 р.) знаряддя праці (олдувайська техніка), в період бл. 1,5 млн р. до н. е. еректуси (Е.Майр, 1951 р.) не тільки виготовляють знаряддя праці (ашельська техніка), але й оволодівають вогнем, що різко виділяє їх із тваринного світу і дозволило олюднювати всю Землю (А.Бергсон, 1907 р.; Г.Уеллс, 1920 р.; П.Тейяр, 1955 р.; В.Алексеев, 1984 р. та інш.), накопичуються трудові навички і разом з тим так звана жесто-звукова мова і наочно-дійове мислення, ашельське рубило, вірніше його ідея, спричинилося до виникнення цілепокладання. Бл. 250 тис. р. до н.е. починається новий період діяльнісно-свідомісного розвитку первісної общини збирачів і мисливців (Ю.Бромлей, 1986 р.): у неандертальців (У.Кінг, 1861 р.; Г.Шевальє, 1906 р.), де зміни клімату вимагали значно більших розумових зусиль, з'являється (А.Спіркін, 1960 р.; С.Токарев, 1964 р.; Ф.Клікс, 1983 р.; В.Алексеев, 1984 р.; Ю.Бромлей, 1986 р. та інш.) статеві-віковий поділ праці, житло, одяг, складні знаряддя праці із відщепів (техніка мустьє), що вже вимагало створення ідеальних уявлень (Ю.Ліпперт, 1881, 1886-1887 рр.), де наочно-дійове переходить в ідеально-мовне мислення (бл. 300 тис. р. до н.е. з'являється мовний нерв) і так звані слова-речення (Ф.Клікс, 1983 р.; В.Алексеев, 1984 р.; О.Смірнов, 2009 р.) з'являється перше передрелігійне уявлення – фетишизм (Ш. Де Брос, 1960 р.; 1830-ті рр. – О.Конт; 1860-ті рр. – Д.Леббок та інш.) – непевне відчуття залежності людини від якихось сил поза нею (поховання, так званий ведмежий культ), що дало підставу вважати неандертальців першими *sapiens*-ами – людиною розумною (заперечує А.Смірнов, 1983 р., оскільки у неандертальців імовірно не існувало табу на канібалум та цїцест), діяльність якої опосередкована свідомістю. Таким чином, виникнення людини було виникненням істоти діяльнісно-свідомісної (О.Халецький, 2003, 2007, 2008 рр.). Бл. 150 тис. р. до н.е. (бл. 150 тис. р. до н.е. – у Східній Африці, бл. 125 тис. р. до н.е. – у Південній Африці, бл. 100 тис. до н.е. – у Передній і Південній Азії, де після вибуху вулкану Тоба на о.Суматра бл. 71 тис. р. до н.е., друга хвиля - у Південно-Східній Азії бл. 60 тис. р. до н.е., бл. 58 тис. р. до н.е. – у Австралії, бл. 40 тис. р. до н.е. – у Європі і на Далекому Сході, бл. 35 тис. р. до н.е. – в Америці і Півд.Африці і так далі) у неантропів кроманьйонців (1868 р.) – людей сучасного фізичного типу (що, на відміну від *sapiens*-ів – неандертальців, отримали назву *sapiens-sapiens-is* – розумних розумніших) випрацьовується

величезне урізноманітнення знарядь праці і технологій (палеолітичних), відбувається грацілізація, через табу (З.Фройд, 1913 р.) на канібалізм та інцест виникає дуально-родова організація (Е.Тейлор, 1871 р.; С.Токарев, 1964 р., 1980 р., 1990 р.; Ю.Бромлей, 1986 р. та інш.), у якій влада належить найбільш обізнаній верстві старших (геронтократія), починається великий расогенез (Х.Мовіус; В.Алексеев, 1975 р.; М.Чебоксаров, 1985 р.; Ю.Бромлей, 1988 р. та інш.), у мовному розвитку свідомості з'являється абстрактне мислення (Г.Щокін, 2002 р.) й артикуляція (що призводить до збільшення лобних долей мозку), прості граматичні конструкції (синтаксис) і так званій «телеграфний стиль», діалогічне мовлення розвивається у монологічне мислення (так звана внутрішня мова), збільшується лексика (А.Спіркін, С.Токарев; Ф.Клікс, В.Алексеев, Ю.Бромлей, О.Смірнов та інш.) і починають виникати (Г.Щокін, 2002 р.) мовні групи (бл. 150-60 тис. р. до н.е. – австралоїдна антропо-прамова і бл. 60-20 тис. р. до н.е. – палеолітична мовна спільність, яка бл. 20 тис. р. до н.е. розділяється на афразійську - у Сірійському степу, сино-кавказьку – у Анатолії і ностратичну – у горах Загроса мовні сім'ї), вцілому (А.Бастіан, 1890 р., Д. Мак-Ленан, Г.Спенсер, Ф.Боас, А.Спіркін, 1960 р. та інш.) виникає первісна магічна (або міфологічна, К.Леві-Строс, 1962-1972 рр.) свідомість (К.Пренс, 1904 р.; Д.Фрезер, 1890 р.; Ю.Семенов, 1966 р. та інш.) з притаманним їм синкретизмом (нерозділеністю всіх форм свідомості), уособленням всіх явищ і процесів навколишнього світу, чуттєво-асоціативним (А.Фіркандт, 1896 р.; Е.Дюркгайм, 1898 р.; К.Леві-Брюль, 1910 р.; А.Спіркін; А.Анісімов, 1966 р. та інш.) мисленням (логікою), моделюванням світу як великої родової общини (М.Еліаде, 1952, 1976-1978 рр.; К.Леві-Строс, 1962 р. та інш.), двоїсто-троїстим улаштуванням (способами мислення) і так далі; виникають перші знання (К.Леві-Стросс, 1962, 1964-1971 рр.), перші системи рахунку (по 5 і по 60), перший календар (бл. 10 тис. р. до н.е. – мисливський місячний, а згодом, сонячний - землеробський), мистецька (А.Леруа-Гуран, 1960 р.) діяльність (живопис, скульптура, музика, танці тощо), перші святилища та ініціації (К.Г.Юнг, М.Еліаде), друга передрелігійна форма – тотемізм (Д.Фрезер, 1890 р.; Е.Дюркгайм, 1912 р.; З.Фройд, 1913 р.; Л.Леві-Брюль, 1910, 1922 рр.; С.Токарев, К.Леві-Строс, 1962, 1964-1971 рр. тощо) – вшанування роду в образі першопредка, так звана мезокосмічна (ландшафтна) міфологія. Людина «видіюється» із природного середовища, створюючи навколо себе штучний світ культури, змінюючи природний відбір – соціальним.

Після глобальної Мадагаскарської бл. 11542 р. до н.е. і євроатлантичної Билингенської катастроф бл. 8213 р. до н.е. клімат стає сучасним, полювання та інші індивідуальним (М.Чмихов, 1994 р.), поширюються різні складні знаряддя (мезолітичні мікро і макроліти), бумеранги, лук, стріли та інші металеві знаряддя, човен, сіті та інш., дуально-родова організація розпадається на менші групи і поступово переростає у мезоліто-неолітичні протоплемена (Ю.Павленко, 1994, с 21-22), приручена перша тварина – собака, утворюються малі раси (В.Алексеев, 1975 р.; М.Чебоксаров, 1985 р.; Ю.Бромлей, 1988 р.; Г.Щокін, 2002 р.), настає криза

привласнюючого господарства (Ю.Бромлей, 1986 р.). Із палеолітичної мовної неперервності виділяються і в мезоліті поширюються мовні групи (бл. 20 тис. р. до н.е.): афразійська (семіто-хамітська) – із Сирійського степу – у Аравію і Сахару; Сино-Кавказька – із Анатолії поширюється: кавказомовна (протохаттська) гілка – на Балкани бл. 30 тис. р. до н.е. – Дунай – в Європу (В.Ілліч-Світич, 1964, 1967, 1968 рр.) протобаски, ібери та інші, а сино-тібетська гілка – у Центральну Азію, Китай, Японію (айни) й Америку (на-дене) (Д.Грінберг); ностратична – із Загроса поширюється: еламо-дравідська гілка – в Іран та Декан, бореальна (М.Андреев, 1986 р.; Л.Залізник, 1999 р.; Ю.Павленко, 1997 р.) – через Кавказ і Копет-Даг – у Причорноморо-Кавказо-Каспійській регіон (Л.Залізник, 1994, 1999 р.; Ю.Павленко, 1994 р.; Г.Щокін, 2002 р.). Весь світ уявлявся як Великий Звір, а його виникнення – як упорядкування первісного хаосу, мороку (К.Г.Юнг, 1912 р.; М.Еліаде, 1949, 1976-1978 рр.; О.Лосев, 1957 р.; К.Леві-Строс, 1962, 1964-1971 рр.; С.Токарев, 1964, 1980, 1990 рр.; Ю.Бромлей, 1986 р.). В цілому, через нерозвиненість практики, свідомість носить магічний або, за вдалим висловом М.Марра (1933 р.), «трудо-магічний», тобто силопосилиючий через психофізичні засоби, характер, дотичний до сучасних пошуків активізації сил людини.

Бл. 8 тис. р. до н.е. відбувся новий вирішальний крок (так звана «неолітична революція», Г.Чайлд, 1936 р.) в історично-духовному діяльнісно-свідомісному розвитку людства – шляхом «набігаючих демографічних хвиль» перехід від присвоюючого до виробляючого господарства (де кількість населення зросла у 50-100 разів) у первісному общинно-родовому суспільстві землеробів і скотарів 8-4 тис. до н.е. У добу неоліту, коли виникає (М.Вавілов та інш.) мотижне землеробство і пастушеське скотарство, найбільший у кам'яну добу розвиток знарядь праці (неоліт), кераміка, варіння їжі, прядіння і ткацтво, постійні поселення, у соціальній організації – парна сім'я і материнський рід, матріархат і родо-племінна організація, землеробські і селекційні знання, піктографія, вузликоче та інше письмо, схематичне (лінія, орнамент) мистецтво неоліту, все розмаїття знаків і символів (Р.Генон, А.Галан, «Міфи народів світу», т.1, 1980, т.2, 1982 р., за ред. С.Токарева та інш.), декоративно-ужиткове мистецтво, третя передрелігійна форма – анімізм (Е.Тейлор, 1871 р.; Ю.Ліпперт, 1881р.; В. Вундт, 1905 р.; А.Штернберг, 1910; С.Токарев, 1964, 1980, 1990 рр.) – віра в душу, духів, демонів, шамаїзм (М.Еліаде, 1951 р.), культ предків, жінок-прародительнок (М.Еліаде, 1963, 1965 рр.; Ю.Бромлей, 1988 р.; М.Чмихов, 1994 р.; Л.Залізник, 1994, 1999 рр.; Ю.Павленко, 1994 р.) і плодючості, натуризм і хтонічна міфологія (О.Лосев, 1957 р.; М.Еліаде, 1963, 1965 рр.; С.Токарев, 1980, 1990 рр.; Г.Щокін, 2002 р.), уявлення про добре і зле начала тощо. Весь світ уявлявся як світове древо (М.Еліаде, 1963, 1965, 1976-1978 рр.; В.Топоров, 1980 р.; Г.Щокін, 2002 р.; О.Халецький, 2003 р.), а його виникнення – як породження (Ю.Бромлей, 1986 р). Перетворення у практиці відбувається через його відтворення у свідомості як мислення, ідей, образів тощо, тобто його своєрідних діяльнісних «двійників». Тому перехід до відтворюючого господарства спричинився до вибухового розширення мислення, збільшення

ідей, образів тощо, духовного світу людини (людства) (О.Лосев, 1957 р.; Ю.Бромлей, 1986 р.; С.Токарев, 1980, 1990 рр.; М.Чмихов, 1994 р.; Ю.Павленко, 1994 р.; Л.Залізник, 1994, 1999 рр.). У перетворювальній діяльності важливе значення мали досліджувані Д.Робертсоном, С.Міттом і Д.Фрезером, продовжені кембриджською школою (Д.Харрісон, Ф.Корнфорд, А.Кук та інш.), ритуально-магічно-міфологічні способи розвитку свідомості. Головне постає у тому, що виникає перетворююча діяльність і людина як істота діяльнісно-свідомісна, яка вносить у світ свідомість, одухотворює, духовно перетворює його (О.Халецький, 2003, 2007, 2008, 2010 рр.). Від IV тис. до н.е. людство переходить до цивілізації і формаційно-цивілізаційного розвитку, що триває. Приблизно так, за сучасними науково-філософськими уявленнями, вічно існуюча творчісна силодія, відтворена (відображена) у людській свідомості як Бог, творить (перетворюється) наш світ. Поява людини як істоти діяльнісно-свідомісної було внесенням в світ свідомості, а перехід до цивілізаційного розвитку мав вислідом утвердження сучасної «вісьовочасної» (К.Ясперс, 1949 р.) особистісно-понятійної світової духовності. Цей невеличкий, наскільки дозволяє формат статті, історичний екскурс мусив би бути демонстрацією того, що дієрозвій суспільства не просто історичний, а саме історично-духовний, що коріниться у світотворенні, а саме – його антропоносферизаційній частині, де кожен крок по суті є «введенням світла духовного із темного потоку історії» (Ж.Кондорсе, Й.Рінтілен), тобто є внесенням свідомості у світ (одухотворенням), його історично-духовним перетворенням. Таким чином, вічно існуюча творчісна силодія набуває свідомості (Г.Гегель, А.Древс, Л.Ціглер) у антропосоціогенезі. Е.Юнгер порівнює життя роду людського із таємничим прадавнім лісом, у якому крони дерев піднімаються назустріч сонцю із чада, спекоти і затхлості, їх верхівки обгорнуті благоуханими випаровуваннями і прекрасними квітами, а внизу, у переплетенні коріння – безмежна ніч, і одвічна боротьба диких тварин, жахливі крики жертв, котрих виривають із печер і гнізд у лапи смерті алчні, натреновані у вбивстві щелепи. Так із війни, бруду і крові «виводиться» найяскравіше світло духовне, чим досягається духовне перетворення світу. Історично-духовний розвиток, виведення світла духовного із темного потоку історії та історично-духовне перетворення сутнісно тотожні.

Дієрозвій суспільства є продовженням і проявом світорозвитку і визначається антропоносферизацією, а універсальний еволюціонізм переходить в еволюціонізм історичний (К.Галушко, 2005 р.). Від звичайної історії історичний еволюціонізм відрізняється тим, що у ньому суспільно-історичний процес постає як прояв всесвітнього творення-розвитку (саме всесвітнього, а не природно-натуралістичного), тобто передбачає розвиток єдиної творчісної силодійно-енергетичної субстанції-суб'єкта і виражає суспільно-історичний процес у його суто поступальній розвитковості, у якому факти, події, процеси тощо – лише ті, що мають поступально-розвиткове значення. У поступальній розвитковості історичний еволюціонізм наближається (збігається за суттю і змістом) з так званою історіологією (О.Халецький, 2007,

2008 рр.) – теорією середнього рівня (між філософією історії і конкретними історичними дослідженнями), яка також узагальнено-конкретно (середній рівень) розглядає історичний процес як поступальний розвиток (за сучасними науково-філософськими уявленнями, очевидно, творчісно-силодійного первеня).

Сучасний світорозвиток як здійснення його нової якості (творення) постає як антропоноосферизація. Антропоноосферизація визначає людину як істоту діяльнсно-свідомісну і відповідно, історично-духовний характер розвитку суспільства як виведення світла духовного із темного потоку історії. Історично-духовний розвиток суспільства визначає збільшення його свідомісно-духовних чинників, які, таким чином, виступають головним критерієм поступально-прогресивного розвою. Розвиток суспільства є історично-духовним процесом (О.Халецький 2003, 2007, 2008 рр.), тому що по-перше, будь-яка людська діяльність опосередкована свідомістю (всіляка фізіологія, яку за звичай наводять для заперечення, наприклад, морганія тощо, не є людською діяльністю), по-друге, за вдалим висловом незаслужено забутого вітчизняного (тойнбіанського гатунку) філософа-неогегельянця В.Залозецького-Саса, вона має «світоглядне підпорядкування» і, по-третє, антропосферизація, тобто внесення в світ свідомості, його одухотворення становить єдину антроподицею (людиновиправдання) виникнення та існування людини в Універсумі. Оскільки світ є його творення, а нинішнє світотворення є його антропоноосферизаційне духовне перетворення, а духовне перетворення світу є історично-духовний розвиток, то історично-духовний дієрозвій постає як своєрідний всевизначальний абсолют. Альтернативним, тобто іншим цьому світу «бабла, дуп і помий» (Булат Окуджава) є тільки духовність як діє-історично-духовний розвиток.

У процесі історичного дієрозвитку відбувається виведення світла духовного із темного потоку історії. Процес історичного розвитку це формації, цивілізації і події. Формації – це певні ступені розвитку, а цивілізації – це певні локальні способи розвитку на кожному формаційному ступені. Цивілізації – це певні локальні (просторово-часові) соціально-культурні організми, яким притаманна єдність відміннісних рис, або ж фізіогномічна єдність. Подія – це дія у певних просторово-часових координатах, яка має розвиткове значення. На нашу думку, основними комплементарними лейтмотивами (за визначенням І.Бойченка, 2000 р.) історичного дієрозвитку, який відбувається у трьох сферах: економічній, соціально-політичній і духовній (А.Вебер), є 1) формації [8; 10] як певні якісні ступені історично-духовного сходження, цивілізації [5; 10] як різні локальні способи історично-духовного розвитку, яким притаманна фізіогномічна єдність (тобто єдність відміннісних рис), 3) події (події, особи, твори, ідеї) [7; 10], з їх ідеальною (свідомісно-духовна) стороною як матрицею (так званий соціально-культурний проект синергетиків і універсал-еволюціоністів або наших тоталологів тощо) історичного розвитку. Історично-духовне сходження [1; 8; 4; 6; 5; 10] людства (К.Брейзіг, Г.Уелс, А.Тойнбі, У.Мак-Ніл, У.Ростоу, Й.Галтунг, І.Дьяконов, Ю.Павленко, Ю.Семенов та інш.) відбувається через (як) общинно-родове первісне (первісно-общинне, за

І.Дьяконовим 1994 р.; I – присвоююче і II – виробляюче за Ю.Павленком 1996 р.; пора праісторії і первісна доба, за Ю.Семеновим 2003 р.) суспільство (етап антропосоціогенезу бл. 2,5 млн. – 250 тис. рр. до н.е., первісна родова община збирачів і мисливців бл. 250 – 8 тис. рр. до н.е., первісна родова община землеробів і скотарів бл. 8 - 4 тис. рр. до н.е.), перші цивілізації (азіатського способу виробництва за К.Марксом 1859 р., Є.Варгою 1964 р., Г.Коранашвілі 1973 р. та інш.; давніх локальних цивілізацій, першої генерації, за А.Тойнбі, 1954 р.); єдиної вторинної формації за Л.Васильєвим 1966 р.; магістрального феодалізму Г.Мелікашвілі 1966 р.; вічного феодалізму В.Ілющечкіна 1970 р. або общинно-рабовласницької за В.Струве 1933 р., А.Тюменевим 1957, 1959 рр., “Всесвітньою історією” у 13 т. 1955 – 1983 рр. і “Радянською історичною енциклопедією” у 16 т. 1958 – 1976 рр. за ред. Є.Жукова, М.Конрадом 1966 р., В.Нікіфоровим 1975 р.; ранньої стародавності за І.Дьяконовим 1982 р. і В.Якобсоном 2002 р. чи локальних ранніх цивілізацій I генерації за Ю.Павленком 1996 р.; доби Стародавнього Сходу за О.Крижанівським 1996 р. або Ю.Семеновим 2003 р. тощо) міднокам'яного віку IV – II тис. до н.е. (перехід до цивілізацій, перші цивілізації: бл. IV – III тис. до н.е.: Давньоєгипетська бл.3000 – 1000 рр. до н.е., Шумеро-Вавилонська бл. 2775 – бл. 1000 рр. до н.е., Індська бл. 2500 – бл. 1700 чи 1500 рр. до н.е.; III – II тис. до н.е.: Егейська бл. 2000 – бл. 1100 рр. до н.е., Хетто-малоазійська бл. 1800 – бл. 1200 рр. до н.е., Ранньокитайська бл. 1600 – бл. 770 рр. до н.е., Давньоамериканська бл. 1500 р. до н.е. – бл. 1532 р. н.е.), давні (давні локальні цивілізації II генерації, за А.Тойнбі 1954 р.); пізньої стародавності, за І.Дьяконовим 1982 р. і В.Якобсоном 2002 р. та інш., імперської стародавності, за І.Дьяконовим 1994 р., регіональні цивілізації II генерації, за Ю.Павленком 1996 р.; античної доби, за Ю.Семеновим 2003 р. тощо) общинно-рабовласницькі цивілізації I тис. до н.е. – бл. V ст. н.е.: Давньосхідну бл. 1000 р. – бл. 330 р. до н.е., Античну бл. 1100 р. до н.е. – бл. 395 р., Давньоіндійську бл. 1200 р. до н.е. – бл. 500 р., Давньокитайську бл. 770 р. до н.е. – бл. 220 р., через так званий “вісьовий час” (К.Ясперс) сер. I тис. до н.е. і три великі духовні традиції людства: Далекосхідну, Індійську (Південноазіатську) і Євразійську, через середньовічні (давні локальні цивілізації III генерації, за А.Тойнбі, 1954 р.; середньовічний етап, за І.Дьяконовим 1994 р., регіональні цивілізації III середньовічної генерації, за Ю.Павленком) общинно-феодальні цивілізації: Далекосхідну III – сер. XIX ст.ст., Індійську VI – сер. XVIII ст.ст., Австралійську VI – сер. XVII ст.ст. (з недорозвинутою Океанійською), Ірано-Ісламську III – сер. XIX ст.ст. (з недорозвинутою Африканською), Східнохристиянську V – сер. XVI ст.ст., Західнохристиянську V – XVI ст.ст., через перехідну ренесанс-реформаційну (Я.Буркхардт 1860 р.; у середньовічних Грузії, за Ш.Нуцубідзе 1947 р.; Вірменії, за В.Чалояном 1963 р.; на Сході, за М.Конрадом 1966 р.; у Московії, за Д.Лихачовим 1973 р., В.Плугіним 1974 р. тощо) добу XV- XVI ст.ст. (всі ці цивілізації становлять так зване аграрне, (за К.Кларком 1940 р. або Е.Геллнером 1988 р.) або аграрно-общинно-станове (О.Халецькій, 2003 р.) чи традиційне (за У.Ростоу 1960 р., Й.Галтунгом 1969 р., I, II, III генерації за

Ю.Павленком 1996 р. та інш.) суспільство, через новочасну західну новочасну глобально-ойкуменічну мегацивілізацію (за А.Тойнбі, 1954 р.) капіталістичну або індустріальну (А.Сен-Сімон, О.Конт, К.Кларк 1940 р., Ж.Фурастьє 1949 р., Р.Арон 1955 – 1966 рр., У.Ростоу 1960 р.), або фаустівську (О.Шпенглер) цивілізацію з перехідним постіндустріальним (Р.Дарендорф 1958 р., Д.Белл 1959 і 1973 рр., Г.Кан 1967 р., А.Турен і Й.Галтунг 1969 р., О.Тофлер, З.Бжезінський 1970 р. та інш.) підперіодом др. пол. ХХ ст. і розпочатим від ХХІ ст. інформаційним (Д.Белл 1973 р., Е.Масуда 1983 р., Е.Орлова, 1994 р. та інш.) суспільством (і, можливо, прийдешню ойкуменічну цивілізацію) [4; 5; 6; 10, 180]. Історично-духовний розвій і цивілізації співвідносяться як океан і хвилі. У сучасну добу виникнення світової мегацивілізації постає нова теомна-універсалістська релігійна свідомість (П.Тілліх, Г.Кют, Д.Кобб, Ш.Огден, Т.Альтіцер та інш.), у якій, дуже повільно, але неухильно, створюються відповідна їм всезагальна релігія, яку найбільш наполегливо розвиває на основі усіх великих релігій світу надконфесійна (від 1969 р.) унітаристсько-універсалістська асоціація (К.Скіннер, М.Уїлбур, К.Лі Скотт, К.Паттон та інш.) у Євроамериці з її обоженним прогресизмом і розумінням Бога як перфекційний, тобто удосконалююче-перевершуючий розвиток.

В процесі історичного розвитку відбувається збільшення його свідомісно-духовних чинників. Оскільки розвиток суспільства є проявом антропоносферизації світу і, відповідно, відбувається як історично-духовний процес в якому зростає значення свідомісно-духовних чинників розвитку, то саме воно (зростання свідомісно-духовних чинників) і постає головним критерієм суспільного поступу. Історично-духовний дієрозвій суспільства відбувається як здійснення певних соціально-культурних проєктів, а також через особистісну трансгресію (черезмежжя), а нове виникає як безконечний семіозис новоозначень, через що світ рухається в Еон духовної вічності у Вирії.

Література

- 1.Бергсон А. Творча еволюція: пер. з фр. Р.Осадчука. – К: Вид. Жупанського, 2010. – 318 с. – (серія «Лауріати Нобелівської премії»).
- 2.Всемирная энциклопедия: философия / глав. науч. ред. и состав. А.А.Грицианов. – М: АСТ, Мн.: Харвест, Современный литератор, 2001. – 1312 с.
- 3.Концепції сучасного природознавства: Підручник / Я.С.Карпов, В.В.Кисільник, В.Г.Кремінь та ін. – К: Професіонал, 2004, 496 с.
- 4.Мак-Ніл В. Піднесення Заходу. Історія людського суспільства. / В.Мак-Ніл [пер. під ред. А.Галушки]. - К.: Ніка – центр, 2002. – 1111 с.
- 5.Павленко Ю. Історія світової цивілізації. / Ю.Павленко - К.: Либидь, 2000. – 257 с.
- 6.Семенов Ю. Философия истории / Ю.Семенов. - М.: Современные тетради, 2003. – 775 с.
- 7.Синергетическая парадигма. Человек и общество в условиях нестабильности. – М.: Прогресс – Традиция. 2003. – 565 с.

8. Уэллс Г.Д. Всеобщая история мировой цивилизации / Г.Уэллс; [пер. с англ.]. - М.: Эскимо, 2008. - 928 с.

9. Халецька О. Соціально-культурна парадигма у філософській думці / О.Халецька // Духовність. Культура. Нація. Збірник наукових статей. Випуск 4. - Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2009 р. - С.54-60.

10. Халецький О.В., Костенко В.Г., Онуфрив Р.І., Дзера М.М., Децик О.П. Історія як суспільно-духовний проект здійснення універсальних образів світу / О.Халецький // Науковий вісник ЛНУВМ та БТ ім. С.З.Гжицького. - 2003. - Т.5 №(2). - Ч.2. - С.178-187.

11. Халецький О.В., Дзера М.М., Халецька О.О. Αναβασις як історично-духовні напрямні поступально-прогресивного розвитку / О.В.Халецький // Науковий вісник ЛНУВМ та БТ ім. С.З.Гжицького. - 2007. - Т.9, № 4 (35). - Ч.2. - С.295-303.

Summary

Khaletsky O.V., Khaletska O.O.

By modern scientific and philosophical conception, the world isn't tributary, but is its creation as the development, which causes creative evolutionism. The society development is defined with antroponoospherization and therefore a man is as a active and conscious creature, and social process - as historical and spiritual development. The universal evolutionism transfers to historical evolutionism as evolutionary development. The rise of its conscious and spiritual factors is held in the historical development.

УДК 94 + 070 (09) + 351.858 (477.83/86) «18-19»

Хімяк О.М., доцент кафедри політології ©
Національний університет «Львівська політехніка»

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.) ТА ЇЇ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ

Розглядається діяльність Української соціал-демократичної партії, досліджується роль преси у внутрішньопартійному та загальнополітичному житті галицького суспільства.

Ключові слова: партійна боротьба, український народ, соціалістичне суспільство, преса, Галичина.

Вступ. Розвиток соціал-демократичного руху в Галичині був обумовлений об'єктивними соціально-економічними та політичними причинами і впродовж всього досліджуваного періоду перебував під ідейним впливом європейського соціал-демократизму. Протягом другої половини ХІХ - на початку ХХ ст. в Галичині помітно зросла роль міст як осередків промисловості, торгівлі, культури. До активного соціального і політичного життя долучилися широкі верстви галицького суспільства. В головних осередках промисловості вже до кінця ХІХ ст. сформувалися значні загони промислового робітництва як найбільш чутливого елемента до соціальної політики в державі.

Матеріали і методи. Для розгляду теми використовувалися такі наукові методи, як порівняльно-історичний, хронологічний, комплексно-аналітичний.

У травні 1899 р. групою "молодих радикалів", які внаслідок розколу залишили РУРП, було проголошено створення Української соціал-демократичної партії (УСДП). І уже 17 вересня того ж року відбулася установча конференція УСДП [6, с. 23]. Нова галицька партія актуально уконституювалася як українська секція загальноавстрійської СДРП. У цілому, її поява органічно вписалася у контекст процесу федералізації австрійської соціал-демократії, поступового розділення її на національні соціал-демократичні партії. УСДП проголосила своїм головним програмним завданням побудову соціалістичного суспільства за допомогою мирних, легальних методів боротьби. Офіційним органом партії стала газета "Воля".

На з'їзді СДРПА 24-29 вересня 1899 р. у Брно, виступаючи як представник УСДП, Микола Ганкевич заявив, що "українські соціал-демократи змагатимуть до національної свободи свого народу, щоби возз'єднаний і вільний український народ став поряд з іншими націями як рівноправний член" [6, с. 30]. При цьому він проголосував за резолюцію з'їзду про необхідність перетворення Австрії в демократичну федеративну державу [6, с. 30]. Галицькі соціал-демократи заявляли при цьому, що цілісність Австрії не є для них

незаперечною цінністю: "Вільна українська держава людова, самостійна незалежна республіка українська - се домагання наше", писала "Воля" у грудні 1901 р. [3, 1901: 15 грудня].

Увага українських соціал-демократів була зосереджена на організації страйкової боротьби робітників і селян за поліпшення умов і оплати праці, на прилученні людей праці до масових акцій робітничої і селянської солідарності, до участі у вічах і демонстраціях, до виборчих кампаній, до профспілкового руху тощо. Нова програма австрійської соціал-демократії, прийнята у 1901 р., засуджувала національне гноблення і проголошувала остаточне врегулювання національної і мовної проблем. УСДП орієнтувалася на мирні поетапні перетворення у суспільстві в напрямку до соціалізму, на легальні форми політичної діяльності. Як і вся соціал-демократія Австрії, УСДП поділяла стратегічні цілі і тактичні методи боротьби за соціалізм.

Щодо інших сил та партій українського політичного табору УСДП опинилася у ролі радикальної лівої опозиції. Націонал-демократів соціалісти вважали захисниками інтересів лише більш-менш заможних верств українського суспільства, засуджували за схильність до компромісів з австрійською владою. УРП соціал-демократи критикували за, на їхній погляд, непослідовність, балансування між соціалізмом та націоналізмом. Очевидно, що вкрай негативним було ставлення УСДП до Католицько-руського народного союзу - консервативної партії клерикального характеру. Нарешті, гостра критика москвофільського руху єднала галицьких соціал-демократів зі всіма іншими українськими партіями Галичини. Хибна теорія москвофілів про національну спільність росіян і галицьких русинів робила з них силу, об'єктивно ворожу українському, справді національному рухові. У контексті гострого українсько-польського протистояння в Галичині на початку ХХ століття діяльність москвофілів об'єктивно грала на руку польським "господарям" краю. "Воля" називала москвофілів "ворогами української справи, ворогами поступу", "агентами царського уряду", які "тільки те і роблять, що нападають, кидаються і брешуть на український рух національний та за рублі ширять наймерзенніше цареслав'є" [3].

Українські соціал-демократи діяли у тісній співпраці з польськими соціал-демократами Галичини, а такі їх лідери, як М. Ганкевич і С. Вітик, одночасно входили до складу керівництва як УСДП, так і ППСД. Слабка організаційна база, відсутність реального впливу на профспілки (які в Галичині були в польських руках), а відтак - відсутність серйозних грошових засобів мали наслідком слабкість партійної преси галицьких соціал-демократів. Згаданий вже головний партійний орган УСДП - "Воля" - виходила два рази на місяць, а її наклад становив у 1900-1906 рр. лише 500-800 примірників [6, с. 36]. У 1903 р. газета виходила дуже нерегулярно, а кілька місяців 1904 р. не друкувалася взагалі [2, с. 36]. При цьому редакція отримувала субсидії від керівництва австрійської соціал-демократії. Дуже різка критика на адресу влади надто часто призводила до конфіскації матеріалів "Волі" австрійською цензурою; білі ж плями на сторінках газети не сприяли її популярності [7, с. 28]. Між тим, для

порівняння, загальний наклад видань УНДП у 1907 р. наближався до 100 тисяч [6, с. 36]. Перший з'їзд УСДП (21-22 березня 1903 р.), серед іншого, ухвалив реорганізувати "Волю" у щотижневик, але через відсутність коштів цього зроблено не було [6, 34]. Те ж саме вирішив і наступний, другий, з'їзд (27-28 січня 1906 р.).

Невдоволені позицією проводу партії, члени УСДП (їхнім лідером був В. Левинський) надрукували у "Волі" декілька статей на підтримку тези про необхідність організації самостійних українських профспілок [6, с. 42]. Змушений залишити редакцію "Волі", В. Левинський організував у Чернівцях видання газети "Земля і воля" (з березня 1906 р.) накладом близько 2000 примірників [7, с. 28]. Газета, що стала оплотом партійної опозиції, почала поширюватися і в Галичині, поступово набираючи популярності та витісняючи офіційну "Волю" [9, с. 62]. Редактором "Землі і волі" у Чернівцях був М. Огородник [12, с. 217].

В результаті виборів, у травні 1907 р., до австрійського парламенту (рейхсрату), які уперше було проведено на основі загального виборчого права (УСДП взяла в них участь самостійно, а депутатські мандати зуміли здобути С. Вітик та Я. Остапчук, розкол у партії вдалося подолати. За рішенням партконференції соціал-демократів (лютий 1908 р.) редакцію "Землі і волі" було перенесено до Львова, видання "Волі" припинено і створено спільну редакцію з редакцій "Волі" та "Землі і волі". Таким чином, "Земля і воля" стала єдиним центральним партійним органом галицьких соціалістів [6, с. 44].

Для партійних видань УСДП отримувала значну фінансову допомогу від української діаспори США і Канади, а також невелику субсидію від австрійської соціал-демократії. Щоправда, у Відні прохання про матеріальну допомогу зустрічали без особливого ентузіазму. Про це красномовно свідчить, зокрема, лист Ю. Бачинського до В. Левинського з інформацією про візит до австрійської столиці одного з товаришів по партії: "У справі видавництва "Землі і волі" двічі на тиждень не поробив Яросевич у віденській ексекутиві ніяких заходів, не маючи віри в їх успішність, згідно не хотючи наразитися на викинення Адлером (В. Адлер - керівник СДРПА. - О. Х.) за двері" [2, с. 34].

УСДП підтримувала зв'язок зі східноукраїнською УСДРП, яка у Росії була заборонена. На прохання ЦК останньої В. Левинський у 1910 р. видавав у Львові газету "Робітник", що закликала до відновлення в Україні нелегальної соціал-демократичної революційної партії. У 1910-1911 рр. вийшло 12 номерів журналу "Наш голос" - спільного теоретичного органу УСДП і УСДПР [6, с. 55].

"Земля і воля" та інші періодичні видання соціал-демократів у своїх публікаціях головну увагу приділяли соціалістичному рухові, питанням життя українського робітництва, проблемам партійної тактики і організації. Зокрема, у листопаді-грудні 1908 р. в соціалістичній пресі знову обговорювалося питання про українські профспілки [6, с. 55]. Чимало місця займала на її сторінках інформація з парламенту, де обидва послі від УСДП увійшли не до українського, а до загальноавстрійського соціал-демократичного

парламентського клубу. Видання УСДП закидали національним фракціям, у тому числі й Українському клубові, що вони наражаються на небезпеку розпуску парламенту через дрібні національні чвари, докоряли за готовність йти на компроміс з урядом [1].

У 1907-1913 рр. в УСДП тривав конфлікт між керівництвом партії та значною частиною молодшого покоління соціал-демократів. У центрі розбіжностей було питання про взаємини з польською ППСД. Ми вже відзначали тісний організаційний зв'язок УСДП, у першу чергу її керівництва, з польською соціал-демократією Галичини. Так, М. Ганкевич був водночас редактором "Glos'y" - органу ППСД - і керівником МК ППСД у Львові; такі лідери УСДП як С. Вітик, Т. Мелень також працювали у структурах польської соціалістичної партії [6, с. 62]. Між тим націоналістичні прояви у діяльності ППСД сприяли посиленню в молодших членів УСДП прагнення до усамостійнення української соціал-демократії. Погляди опозиції знаходили відображення у партійній пресі. Так, Ю. Бачинський (автор "України irredent-u) у своїй статті закликав однопартійців "скинути з себе те знам'я рабства супроти польської партії", вести самостійну політику [6, с. 63]. На конференції УСДП у січні 1911 р. у Львові "молоді" добилися ухвалення резолюції, в якій наголошувалося, що взаємини між польською та українською соціал-демократією є ненормальними, і стверджувалося, що "причини такого стану впливають не тільки з соціал-патріотичної ідеології ППСД, з її історичними пересудами, але і з її стремління бути представницею всего робітничого руху по містах Східної Галичини" [8, 1911: 5 лютого]. У резолюції підкреслювалося, що обов'язком членів УСДП є "в першій мірі віддавати свій час і сили українській партії" [8, 1911: 5 лютого].

Виступивши проти політики ППСД передусім з національних позицій, "молода" течія в УСДП водночас досить різко відмежувалася й від інших українських партій, оцінюючи їх як "дрібнобуржуазні" і "міщанські". Зокрема, з "класових" міркувань "молода" більшість партії вирішила святкувати 50-річчя з дня смерті Тараса Шевченка самостійно, окремо від інших українських партій. Водночас "старі" були прибічниками участі у загальноукраїнських заходах [11, № 4, с. 197].

На виборах до австрійського парламенту 1911 р. деякі кандидати УСДП балотувалися проти кандидатів УНДП та УРП. Єдиний обраний від соціал-демократів посол С. Вітик увійшов не до Українського клубу, а до німецької соціал-демократичної фракції. З приводу цього "Земля і воля" писала, що "соціал-демократичний посол не сміє вступити до Українського клубу разом з панами та попами" [8, 1911: 14 червня].

З кінця 1911 р. УСДП розкололася на дві частини, кожна з яких виступала від імені цілої партії і видавала свій окремий друкований орган - "Земля і воля" та "Вперед" [6, с. 66]. В основі конфлікту, що розвалював УСДП, лежала, по суті, колізія між об'єктивно національним, українським характером партії та її намаганням зберігати "класову солідарність" з польською соціал-демократичною партією. Однак прояви націоналізму у діяльності ППСД, члени

якої значною мірою солідаризувалися з тими національно-державницькими прагненнями поляків, які входили у Східній Галичині у конфлікт з національними інтересами українців, завдали удару по інтернаціоналістським настроям українських соціал-демократів. Якщо українські соціалісти бачили у майбутньому перспективу незалежної української держави, а польські, мріючи про відродження незалежної Польщі, сприймали східногалицькі землі як одвічно польські, уникнути зіткнення на національному ґрунті було непросто. Щоправда, на практиці конфлікти створювалися більше злободенними питаннями про профспілкові каси та іншими проявами національної зневаги з польського боку.

З іншого боку, намагання УСДП бути послідовно "пролетарською", суто робітничою партією призвело її до протистояння з іншими українськими партіями Галичини. Це, як зазначалося вище, серед іншого знайшло відображення у позиції УСДП під час виборчих кампаній, в неучасті її депутатів у парламентському Українському клубі, а також у численних критичних звинуваченнях несоціалістичних українських політиків у "буржуазності", захисті ними інтересів української буржуазії, а не широких мас, які лунали зі сторінок соціал-демократичних видань.

У той же час слід відзначити, що обидва угруповання в УСДП у багатьох важливих питаннях суспільно-політичного життя Галичини діяли солідарно як одне з одним, так і з іншими українськими партіями, відстоюючи суто національні, загальноукраїнські вимоги. І ці українські вимоги нерідко збігалися з вимогами польської "лівиці". Так, у лютому 1912 р. українські соціал-демократи обох напрямків брали участь (спільно з ППСД та ЄСДП) у демонстрації перед будинком галицького сейму, вимагаючи скасування куріальної системи на сеймових виборах. нації". Представники обох частин партії підписали спільну відозву з УНДП та УРП, яка закликала до створення у Львові українського університету шляхом поділу існуючого на український та польський [5, 17 червня].

Початок восени 1912 р. першої Балканської війни створив реальну загрозу виникнення збройного конфлікту між Австрією та Росією, чії імперські інтереси саме на Балканах зіткнулися особливо гостро. У спільній відозві УСДП ("автономістів") та УСДРП до Базельського надзвичайного конгресу II Інтернаціоналу, після засудження війни загалом, зазначалося, що "в разі збройного конфлікту між Австрією та Росією нашим першим завданням буде боротися проти нашого одвічного ворога - російського царату" [4].

Позиція соціал-демократів - "централістів" виявилася ще більш проавстрійською. Послідовно проти війни, без будь-яких наголосів на необхідності у першу чергу поразки Росії, виступили українські соціал-демократи Буковини. Зокрема, чернівецька "Борба" у зверненні "До українського робучого люду Галичини і Буковини" підкреслювала, що пропаганда війни як засобу добитися незалежності України - "авантюристичний шлях", що може призвести не до національного звільнення українців, а до посилення європейської реакції [1, 14 грудня]. Це, однак, була позиція

меншості УСДП. Представники партії проголосували за підготовлений спеціальною міжпартійною нарадою галицьких українців (7 грудня 1912 р.) комунікат, в якому декларувалося, що "...з огляду на добро і будуччину української нації по обох боках кордону на випадок війни між Австрією та Росією, все українське громадянство однозгідно і рішуче стане на боці Австрії і проти Російської імперії як найбільшого ворога України" [10, с. 555-556]. Незадовго, перед початком Першої світової війни УСДП вдалося подолати розкол.

Висновки. Ідейні концепції галицької соціал-демократії ґрунтувалися на власній соціально-економічній базі й розвивалися у зв'язку з властивими їй внутрішніми закономірностями. Вони збігалися із загальними тенденціями розвитку соціал-демократичних ідей в цілому світі. В лоні українського соціал-демократизму майже від самого початку його організаційного оформлення було сформульовано лозунг державної самостійності України.

Література

1. Борба: 1912 р. 2. Босак О. З історії розвитку соціал-демократичної періодики // Українська періодика: історія і сучасність: Тези науково-теоретичної конференції 9-10 грудня 1993 р. – Львів, 1993. – С. 34-38. 3. Воля (м. Львів): 1900-1903. 4. Вперед: 1913 р. 5. Діло: 1912 р. 6. Жерноклеєв О. Українська соціал-демократична партія (1899-1918). – Івано-Франківськ: 1997. – 104 с. 7. Жерноклеєв О. Українська соціал-демократична преса в Галичині на початку ХХ ст. (1900-1914 рр.) // Доповіді і повідомлення II Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Українська періодика: історія і сучасність». – Львів – Житомир, 1994. – С. 27-29. 8. Земля і воля. 9. Левинський В. Нарис розвитку українського робітничого руху в Галичині. – Х.; К.: Держвидав України, 1930. – 91 с. 10. Літературно-науковий вісник: 1913: т. 62. – кн. 6. 11. Наш голос: 1911 р. 12. Романюк М. Українська преса Північної Буковини як джерело вивчення суспільно-політичного життя краю (1870-1940 рр.) – Львів: Фенікс, 2000. – 588.

УДК 82-1

Цимбала В.І., доцент ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького***ІСТОРІЯ НЕСКОРЕННИХ: ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЬГИ СЛІПОЇ**

Стаття знайомить із життям та діяльністю видатної представниці славної когорти української галицької молоді 30-40 років минулого сторіччя Ольги Сліпої – борця за Українську Державу, в'язня сталінських таборів, талановитого науковця і негамовного громадського діяча.

Ключові слова: *Ольга Сліпа, гімназія, фельдшер, лікар, Українська повстанська армія, ув'язнення, науковий працівник, симпатотоніки, краєзнавчий музей, культура.*

Народилася в містечку Струсові на Тернопільщині 20 липня 1921 р. в родині місцевого лікаря Родіона Сліпого і відомої перекладачки Ольги з дому Ситник. Це був давній рід, до якого належав і Патріарх Української церкви Йосиф Сліпий, який доводився Ользі стриєм.

Виховуючись високоінтелектуальними батьками - патріотами, зростаючи в середовищі визначних струсівських родин, навчаючись у Львівських гімназіях сестер Василянок, Академічній, «Рідної школи», а згодом у гімназії «Рідної школи» у Тернополі, де вчили учнів серцем і душею, Ольга збагатила свій духовний потенціал всіма тими цінностями, що визначили її як людину незламну, сповнену духовного натхнення, готову завжди до борні та самопожертви задля гідного майбуття свого народу.

Під час навчання в Тернополі була членом Пласту та належала до молодіжної ланки ОУН «Юнацтво». Остап Васильович Хоміцький, довголітній викладач та завідувач кафедри іноземних мов нашого університету, був однокласником Ольги Сліпої у Тернопільській гімназії. У своїх спогадах з приємністю згадував: «Оля відзначалася внутрішньою зосередженістю, природною скромністю, їй були чужі елементи самохвальби, пихатості. Високий рівень уродженої інтелектуальності, таланту, помножений на працьовитість, забезпечував їй глибокі знання і поставив у число відмінників у класі. У відношеннях з колегами - відкрита й безпосередня, зі щирою, непідробленою усмішкою, готова допомогти будь-коли товаришам, вона здобула загальну симпатію і любов колективу».

Ольга мріяла стати лікарем. До 1944 року навчалася у Львівському медінституті, була вже на четвертому курсі, але, ставлячи на перше місце інтереси України, покинула навчання і пішла в УПА як лікар Українського Червоного Хреста Чортківського надрайону надавати медичну допомогу раненим повстанцям. Саме під час надання такої допомоги 19 грудня 1945 р. її

заарештовують, допитують, мучать і засуджують на 10 років табірною ув'язнення. Судили Ольгу військовим трибуналом як Ганну Паньків, бо їй вдалося приховати своє ім'я і походження. Термін ув'язнення відбувала в таборах Донбасу, Горьківської області та Караганди.

У 1956 р. повернулася з ув'язнення до Львова, де з великими труднощами розпочинала життя спочатку: без прописки, без трудової книжки та диплома, без даху над головою. Працювала патронажною сестрою в районі, лаборантом у медичному інституті, медсестрою Львівського онкологічного диспансеру.

Ще в 1959 р. Ольга закінчила Львівське медучилище, отримавши диплом з відзнакою. Медінститут, коли там відкрився вечірній факультет, для неї, як неблагонадійної, був недоступний.

Працюючи в онкодиспансері, вона ретельно вивчала літературу про біохімію пухлин, про поведінку макро- і мікроелементів, метаболітів, ферментів, гормонів та інших біологічно активних речовин, зазначаючи, на що вони впливають. Опрацювавши понад 1000 джерел, вона виявила чітку закономірність, що за наявності пухлин в організмі суттєво знижується концентрація вітаміну В₆ та АТФ. Ольга Радіонівна вирішила здобути вищу освіту. Друзі нарадили поступати в зооветеринарний інститут, оскільки мала диплом фельдшера з відзнакою, а тому скористалася з права здачі одного іспиту і в 48-річному віці стала студенткою - заочницею першого курсу зоотехнічного факультету, який закінчила з відзнакою. Її кожна контрольна і курсова робота відзначалася довершеністю і служила взірцем для багатьох студентів. У заліковій книжці мала лише відмінні оцінки.

Студенти -заочники повинні були працювати за спеціальністю і завдяки професору С.В. Стояновському працювала з 1973 по 1977 рік старшим лаборантом науково-дослідного сектору кафедри фізіології Львівського зооветеринарного інституту, звідки вийшла на пенсію, продовжуючи працювати в інституті без зарплати. Працюючи в науково-дослідному секторі при кафедрі фізіології сільськогосподарських тварин Львівського зооветеринарного інституту, пані Оля проявила себе як цілеспрямований, високоерудований науковий працівник. Її невтомна праця над науковою літературою, глибокий аналіз досягнень фізіології та досліді стали підґрунтям теорії енерго-кофакторно-субстратної недостатності (ТЕКСН), авторами якої крім неї були завідувач кафедри С. В. Стояновський і доцент Р. М. Ступницький.

Практичне значення цієї теорії полягало у використанні симпатикотоніків в обміні речовин як засобів, що коректують середовище, протидіють пристосуванню організму тварин до відхилень в обміні речовин та в регулювальних реакціях. У результаті в організмі нормалізуються життєві процеси.

Для усунення чинників, що сприяли корекції відхилень в умовах пониженої продуктивності організму бугайців на відгодівлі, автори використовували вітамін В₆ (піридоксिनний монопремікс). Вони також досліджували сприятливий для бугайців вплив симпатикотонічних

мікроелементів і встановили їх нестачу в тканинах організму тварин, кормах і ґрунті. Це результат того, що кормовий та особливо цукровий буряк вичерпує з ґрунту мікроелементи, насамперед цинк. Тому вирощені на так збіднених ґрунтах кормові культури містять мало цинку. Підгодівля тварин одним лише сульфатом цинку не давала позитивного ефекту, а комбінація його з антагоністом - парасимпатикотоніком сульфатом міді (1:10) з невеликою кількістю йодистого калію нормалізувала обмін речовин та енергії, внаслідок чого збільшувалися прирости живої маси бугайців.

На жаль концепцію цієї теорії Державний комітет з винаходів і відкриттів СРСР не признав як відкриття.

Ольга Сліпа була людиною надзвичайної скромності й працьовитості. Доручену справу виконувала з любов'ю й працьовитістю, старанністю, відповідальністю і пунктуальністю завідувач кафедри професор С. Стояновський завжди ставив у приклад студентам, а також аспірантам та співробітникам кафедри та інституту.

Пані Оля дуже любила студентську молодь, особливо студентів, які працювали в наукових гуртках та мистецьких колективах інституту. Особливо раділа з успіхів ансамблю пісні і танцю "Підгір'я" (керівник В. Пержило) та вокально-інструментального ансамблю "Горицвіт" (керівник С. Чорненький). Ці колективи часто виступали в стінах рідного закладу, у львівських театрах, Львівському та Українському телебаченні, гастролювали по Україні та за її кордонами. Вона розуміла, що школа музики, танцю та співу, через яку проходять студенти-аматори в мистецьких колективах, сприяє формуванню їх особистості та гордості за свій внесок у розвиток рідної культури. Молодь, сформована на зразках національної і світової культури, в майбутньому становитиме еліту української нації.

У 1989 р. Ольга Сліпа повертається до рідного Струсова, працює над створенням Струсівського краєзнавчого музею, для якого збрала багато документів, цінних матеріалів та експонатів, а також передала велику кількість зібраних цінностей для музею імені Кардинала Й. Сліпого у Заздрості.

Невблаганна раптова смерть перервала жертовну працю Ольги Сліпої на 82-ому році життя 11 травня 2003 року.

Література

1. Бусько М.В., Пушинська І.М., Адамчук М.О., Нижник О.В., Костюк С.С., Цимбала В.І. Життєві дороги Ольги Сліпої // Наукові праці студентів за матеріалами всеукраїнської студентської наукової конференції, організованої і проведеної біолого-технологічним факультетом.- Львів, 2012.- с.167-169.
2. Габлевич Б.І., Ярема С.Я. Нескорена Струсів'янка Ольга Сліпа // Науково-популярне видання.-Львів: Наукове товариство ім. Шевченка, 2005.- 178 с.
3. Хоміцкий О. Кризь роки і десятиріччя. Спогади. – Львів, 2004.-464 с.
4. Ковалюк Р.Т. «Ватра академії» // Науково-популярне видання.-Львів: Світ, 1999.-104 с.

5. Іваничук Й. Містечко Струсів // Теробовлянська Земля– історично мемуарний збірник.– Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1968.– с. 822.

6. Стояновський С.В., Ступницький Р.М., Слипа О.Р._ Теория энерго-кофакторно-субстратной недостаточности (ТЭКСН) как новая теория адаптации организма к действию раздражителей и ее практическое применение. - Заявка на открытие, поданная в Госкомизобретений и открытий СССР Львовского зооветеринарного института от 16.05.1978.

7. Стояновский С. В., Ступницкий Р. М., Слипа О. Р. Основные аспекты новой теории адаптации / Повышение продуктивности и борьба с болезнями сельскохозяйственных животных в условиях промышленного животноводства // Тезисы докладов научно-производственной конференции. -Львов, 1981.- С. 5-7.

8. Стояновский С. В., Ступницкий Р. М., Цымбала В. И., Слипа О. Р. Эффективность симпатико-тонического премикса при откорме скота // Повышение продуктивности и борьба с болезнями сельскохозяйственных животных в условиях промышленного животноводства. Тезисы докладов научно-производственной конференции. -Львов, 1981. - С. 9-10.

Summary

Tsymbala V.I., docent

Lviv national university of veterinary medicine and biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

THE HISTORY OF UNSUBDUED: LIFE AND THE ACTIVITY OF OLGA SLIPA.

The article deals with the the life and the activity of the famous representative glories cohort of Ukrainian Galician youngsters of 30-40 years of last century.

Olga Slipa is the fighter for the Ukrainian State, the prisoner of Stalin encampment, talented scientist and the restless public active woman.

Key words: *Olga Slipa, higt school, folklore, doctor, Ukrainian insurgent army, imprisonment, scientific worker, symphatotonic, museum of regional ethnography.*

УДК 796.332

Якимишин І.Д., старший викладач, **Стахів М.М.**, старший викладач,
Бабич А.М., старший викладач, **Семенів Б.С.**, асистент ©
*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
ім.С.З.Гжицького*

МЕТА І ЗАДАЧІ ЗАНЯТЬ ФУТЗАЛОМ, МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ФІЗИЧНОГО СТАНУ ОСІБ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ

У нашій країні футбол вже давно став улюбленим видом спорту, що міцно увійшов у наш побут і все відчутніше впливає на життя всього суспільства. Завданням роботи було дати вичерпну інформацію про мету і задачі занять футболом, а також про методи діагностики фізичного стану футболістів.

Ключові слова: футбол, техніко-тактичні дії, функціональна та психологічна підготовка.

Мета занять футболом дітей у віці від 15 років і старше – досягнення максимально можливого рівня техніко-тактичної, фізичної, функціональної та психологічної підготовки, що зумовлено специфікою футболу і вимогам для досягнення максимально високих результатів у змагальній діяльності [3,4]

Навчально-тренувальна робота при заняттях футболом направлена на рішення наступних задач:

1. Сприяти формуванню гармонічного розвитку особистості в процесі занять футболом.

2. Подальше удосконалення всіх компонентів техніки футболу.

3. Індивідуалізація спільної і фізичної підготовки.

4. Забезпечення високого рівня функціональних можливостей систем організму, які несуть основне навантаження у футболі.

5. Удосконалення індивідуальних, групових і командних тактичних дій в захисті і нападі.

6. Вивчення нових методів науково-методичного забезпечення навчально-тренувального процесу.

7. Підвищення рівня мотивації для досягнення максимальних спортивних результатів, виховання можливостей саморегуляції психологічного стану в екстремальних умовах тренування і змагань.

Допуск до занять футболом дає лікар на підставі здоров'я і рівня фізичного стану і технічної підготовки.

Кількісне виявлення фізичної підготовки необхідне при організації і розробці рухомих режимів фізичних тренувань. У відповідності з рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я Міжнародної федерації спортивної медицини і Міністерства охорони здоров'я України передбачено обмеження людини в умовах м'язової діяльності [5].

Правила проведення тестів з фізичним навантаженням.

При спостереженні виявлення фізичного стану з допомогою фізичних навантажень виявляється безпечною процедурою. Однак в одиничних випадках, частіше у хворих з серцево-судинними захворюваннями, може виникнути гостра серцева недостатність, що потребує невідкладної медичної допомоги. Тому для безпечності обстеження необхідно в обладнанні кабінету передбачити дефібрилятор, прилад для штучної вентиляції легень. Із лікарських засобів необхідні антиаритмічні, судинорозширювальні, судинозвужувальні препарати, стимулятори серцевої діяльності, розчин глюкози, ізотонічний розчин натрію хлориду.

Дослідження фізичного стану проводять не раніше, ніж через 1-1,5 год після приймання їжі. Напередодні дослідження потрібно вилучити з раціону міцну каву, чай, алкогольні напої навіть в мінімальних кількостях. За годину до проведення тестування не рекомендується курити, після фізичної роботи необхідний відпочинок [6].

Приміщення, де проводиться тестування, повинно бути добре провітреним, температура повітря не вища 18-22°. Одяг повинен бути легким, взуття - відповідне розміру ноги.

Фізичний стан – поняття комплексне і характеризується деякими факторами, які визначають рухові можливості людини.

Заключення про рівень фізичного стану можна скласти тільки на основі комплексної оцінки всіх компонентів.

Методика діагностики фізичної підготовленості за комплексною програмою Державного тестування.

Діагностика фізичного стану осіб, які займаються, як основа планування і оцінки ефективності тренування футзалом буде проводитись по програмі державного тестування[1,2].

До виконання державних тестів і нормативів оцінки фізичної підготовленості (далі – тестування) допускаються тренувані особи, лише ті, які пройшли медичне обстеження і допущені лікарем до тестування чітко усвідомлюючи ціль своєї участі в ньому, ознайомлені з технікою правил безпеки в час їх виконання.

У випадку незадовільного самопочуття приймати участь в тестуванні не рекомендується.

Тестування проводиться два дні: перший день – на швидкість, силу ніг (стрибок з місця в довжину чи вгору) і витривалість; другий день – на силу рук в упорі лежачи на підлозі, чи підтягування на перекладині, або висі на зігнутих руках, спритність (човниковий біг), силу м'язів тулуба (прес), гнучкість (нахили тулуба вперед), плавання без відліку часу (якщо воно не проводиться в перший день, як тест на витривалість).

Якщо тестування проводиться протягом одного дня, то послідовність залишається та ж сама, причому тест на витривалість і плавання слід виконувати в останню чергу.

Тести можуть виконуватись і в другій послідовності, якщо це не вплине негативно на досягнення результатів в кожному із них[2].

Тести на фізичну підготовку можуть виконуватись як окремі види випробувань в кінці відповідного розділу підготовки.

Тестування бажано проводити у вигляді змагань, щоб в значній мірі забезпечити надійність результатів.

Особи, які проходять тестування, повинні бути одягнуті в спортивний одяг і взуття. Вправи можуть виконувати і босоніж. Не дозволяється використовувати взуття з шипами.

Перевірку фізичної підготовки всіх груп населення потрібно проводити в одні і ті ж самі строки, у відповідності до санітарно-гігієнічних і погодних умов.

Методика тестування фізичної підготовки дорослих людей представлена у державних тестах для визначення фізичної підготовки населення України, затверджено постановою Кабінетом Міністрів України №80 від 15.01.1996р., а нормативи оцінки представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовки дітей (15 років і старше)

Види випробувань	стать	Нормативи, бали				
		5	4	3	2	1
Витривалість						
Біг на 3000м. хв.с.	ч	12.10	13.15	14.25	15.35	16.25
Або 1000м.хв.с.	ч	3.30	3.45	4.00	4.15	4.30
Плавання за 12 хв. м.	ч	650	550	450	350	300
Сила						
Згинання і розгинання рук в упорі, лежачи на підлозі, разів	ч	43	37	31	25	19
Або підтягування на перекладині, разів	ч	15	13	11	9	7
Або вис на зігнутих руках, с	ч	59	46	34	22	9
Підйом в положенні сидячи за 1хв., разів	ч	52	46	39	33	27
Стрибок в довжину з місця, см.	ч	255	236	219	202	185
Або стрибок в верх, см.	ч	55	51	44	38	34
Швидкість						
Біг на 30м, с.	ч	4.5	4.8	5.1	5.3	5.5
Або біг на 60м, с.	ч	8.2	8.5	8.8	9.2	9.5
Спритність						
Човниковий біг 4х9м	ч	8.9	9.3	9.8	10.3	10.8
Гнучкість						
Нахили тулуба вперед з положенням сидячи, см	ч	18	15	12	9	6

Оцінка індивідуальних результатів тестування визначається по рейтинговій системі.

При визначенні рейтингу учасника тестування оцінки, отримані ним за окремі види тестування, спочатку множать на коефіцієнт тестів, а потім сумують.

Висновки. Кількісне виявлення фізичної підготовленості необхідне при організації і розробці рухомих режимів фізичних тренувань.

В подальшому будемо працювати над дослідженням змагальної діяльності гравців у футзал.

Література

1. Андреев С.А. Футзал. М.: ФиС, 1978. – 111с.
2. Андреев С. А. Играй в футзал. М.:Советский спорт, 1989. – 47с.
3. Андреев С. А. Футзал. В кн.: Играй в футзал. М.: Поматур, 1999. – с.133-134
4. Волков Л.В. Теория и методика детского и юношеского спорта. Киев, Олимпийская литература; 2002, 294с.
5. Державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України. Кабінет Міністрів України. Постанова від 15.01.1996 р., №80. Київ.
6. Захаров Е.Н., Карасев А.В., Сафонов А.А. Энциклопедия физической культуры.

УДК 520.8

**Apunevych S.V.*, Apunevych S.Ye., Bilinsky A., Blagodyr Ya., Virun N.,
Vovchik E., Martyniuk-Lototsky K. ©**

** Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskyj,*

e-mail: sofiya.apunevych@gmail.com

*Astronomical Observatory of Ivan Franko National University of Lviv
Ukraine, 79005, Lviv, Kyryla i Mefodia, 8*

THE STATION “LVIV” OF SATELLITE LASER RANGING

The “Lviv-1831” station of satellite laser ranging (SLR) is a subdivision of Astronomical Observatory of Ivan Franko National University of Lviv. The station is carrying out regular observations of satellites since 1998, in 2002 the station was included into International Laser Ranging Service (ILRS) network.

The ranges to the number of geodetic satellites, namely LAGEOS-1, LAGEOS-2, Starlette, Ajisai were measured at the station.

The SLR contributes to the realization of ITRS (International Terrestrial Reference System), so that the “Lviv-1831” station is provided by International Earth Rotation Service with coordinates in current solutions (ITRF), presented in this paper.

Key words: *satellite laser ranging, geodetic satellites, solutions, orbit*

Introduction. Satellite Laser Ranging (SLR) is a scientific technique used for exploration of near space. The observable to be measured is the round trip time of flight of ultrashort laser pulse from Earth-based station to a satellite equipped with retroreflectors. The general purpose of SLR is an accurate determination of orbits. It is implemented in the framework of global network of observational stations with centralized accumulation and processing of data, thus providing the data at the high level of precision and long-term stability. Currently SLR provides the most accurate determinations of geocentric position of an Earth satellite.

SLR is contributing to:

studies of gravity field of Earth (reference model and height of the geoid at long wavelengths), temporal variations due to mass redistribution in the system of solid Earth, oceans and atmosphere;

1. sea and ice level monitoring, support for the altimetry sensing measurements;
2. accurate determinations of tectonic motions;
3. ultrafine effects related to fundamental physics.

© Apunevych S.V.*, Apunevych S.Ye., Bilinsky A., Blagodyr Ya., Virun N., Vovchik E., Martyniuk-Lototsky K., 2012

SLR STATION ``LVIV-1831''

The SLR station ``Lviv-1831'' is situated in Bryukhovychi village, about 10 km far from city of Lviv. It belongs to Astronomical Observatory of Ivan Franko National University of Lviv. The SLR station ``Lviv-1831'' involves the optical telescope TPL-1M, with 1.0\,m main mirror, the laser-pulse transmitter SL-212 with output power of 1 TW, and receiving/detection system able to yield the precision of picoseconds.

The station corresponds to the third generation of SLR according to the international classification. In 2002 the SLR station ``Lviv-1831'' was included into ILRS network~\cite{ILRS}. The data of observations are directed to the EUROLAS Data Center at DGFI and also to the Ukrainian Centre of determination of the Earth Orientation Parameters.

Also, the station co-operates with the national programme named ``Creation and development of governmental service of the unique time and standard frequencies''.

The station is identified with: name ``Lviv'', code ``LVIL'', CDP Pad ID ``1831'', IERS DOMES number ``12368S001'', SOD ``18318501'' [1].

GEODETIC SATELLITES

The number geodetic satellites are routinely observed by ``Lviv-1831'' SLR station, e.g. LAGEOS-1, LAGEOS-2, Starlette, Ajisai. The geodetic satellites are designed for such scientific purposes as determination the exact positions on the Earth's surface; the studies of shape and size of the Earth; exploration of the variations of the terrestrial gravity and magnetic fields. Most of geodetic satellites are passive and carry the retroreflectors as payload.

First LAGEOS, LAsER GEODynamics Satellite, was developed by NASA in 1976 and placed into a high inclination orbit. The second, LAGEOS-2, was a joint programme between NASA and the Italian space agency, designed to improve the coverage of seismically active areas and to find explanation for irregularities of the motion of LAGEOS-1. LAGEOS satellite is a 60-cm diameter sphere consisting of aluminum shell around the brass core, the surface is covered with 426 cube-corner retroreflectors.

Parameters of orbits: LAGEOS-1 -- 5858 x 5958 km with inclination = 109.8 deg., and LAGEOS-2 -- 5616 x 5950 km with inclination = 52.6 deg [2].

ITRF, SLRF

Analysis Working Group (AWG) (ILRS) carries out the processing of the tracking data collected by ILRS. Its aim is to generate scientific data products. These products are solutions, based on these Satellite Laser Ranging (SLR) and Lunar Laser Ranging (LLR) observations. The most important results are the values of station coordinates and velocities, Earth Orientation Parameters (EOP), reference frame (RF) realizations.

The ILRS products are primarily used in the definition of the origin and absolute scale of the International Terrestrial Reference Frame (ITRF), a unique contribution of the laser ranging technique.

Most recent solutions of ITRF include ITRF2005 and ITRF2008. For ITRF2005 the AWG contributed a complete weekly series of SINEX files covering the period 1993 to 2005. During the current process for the establishment of ITRF2008, the effort was extended to include the historical LAGEOS data since 1983 on. It is planned that in the near future the AWG will generate additional products that can be used to establish new and improved versions of ITRF.

The computation of SLRF2008 was fulfilled by the ILRS/AWG to fill the lacuna of a complete reference for all the SLR sites ever having tracked the LAGEOS and other satellites.

RESULTS

For the larger time interval, 2000-2012 observations of LAGEOSes are represented in the Figure 1.

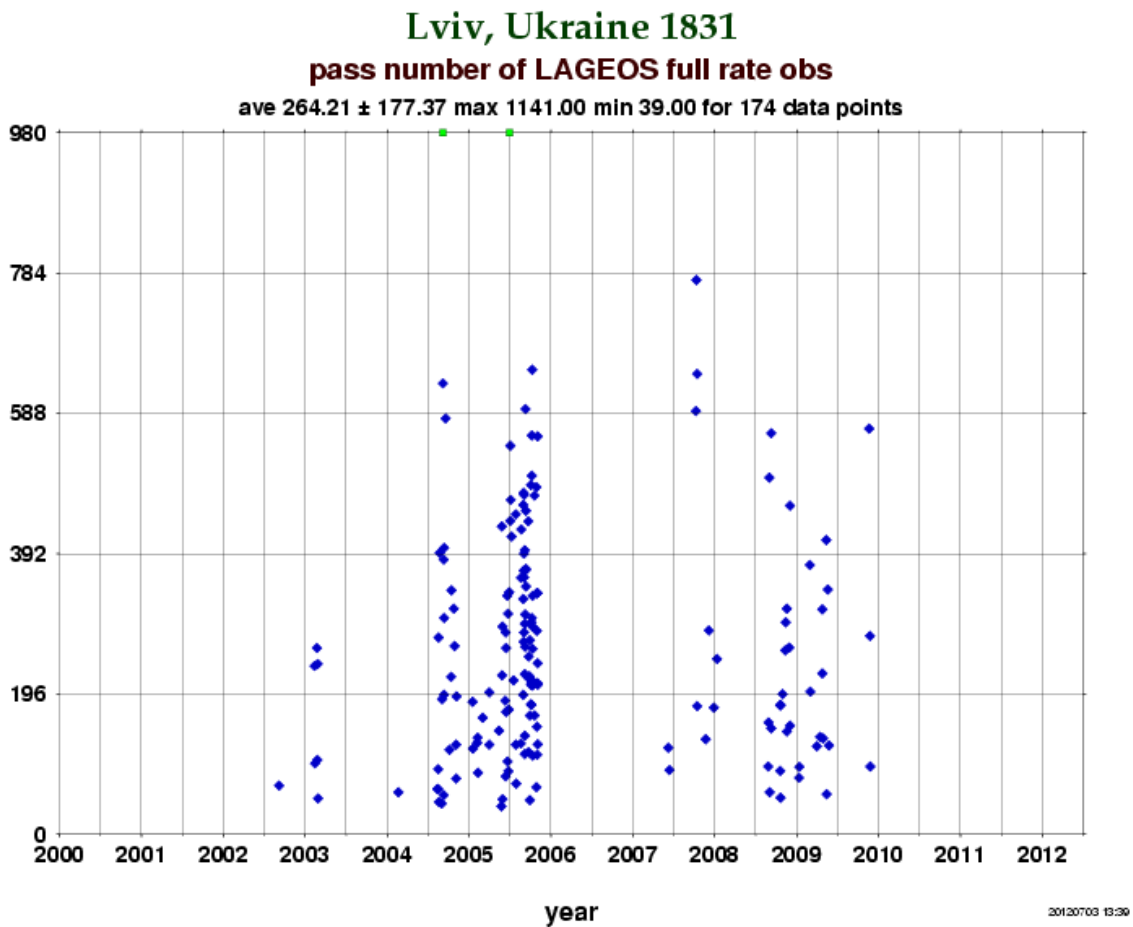

Figure 1. LAGEOS Observations at Lviv-1831 [1]

Due to the results of our observations of LAGEOS-1 and LAGEOS-2, the solution of ITRF2005 and the new solution of ITRF2008 has provided the refined coordinates of our station, see Table. according to the site ITRF and ILRS.

Table 1.

ITRF2005 station position at epoch 2000.0 and velocities rescaled

SITE NAME	TECH. ID.	X, m	Y, m	Z, m	Sigmas
BRJUHO VYCHI	SLR 1831	3760674.582	1670776.412	4857165.262	0.076 0.068 0.062
		Vx, m/y	Vy, m/y	Vz, m/y	
		0.0309	0.0042	0.0344	.0142 .0129 .0114

Table 2.

ITRF2005 station position at epoch of minimum variance and velocities rescaled

SITE NAME	TECH. ID.	X, m	Y, m	Z, m	Sigmas
BRJUHOVYCHI	SLR 1831	3760674.746	1670776.434	4857165.445	0.009 0.009 0.007
		Vx, m/y	Vy, m/y	Vz, m/y	
		0.0309	0.0042	0.0344	.0142 .0129 .011

Table 3.

Results according to SLRF2005 [3]

X, m	0.376067459042917E+07	.109387E+00
Y, m	0.167077641349530E+07	.982053E-01
Z, m	0.485716525388868E+07	.900784E-01
Vx, m/y	0.289737175221634E-01	.205258E-01
Vy, m/y	0.392959139115047E-02	.187355E-01
Vz, m/y	0.363274798553268E-01	.165189E-01

(ftp://cddis.gsfc.nasa.gov/pub/slr/products/resource/reanalysis_2007/SLRF2005_POS+VEL.snx.txt)

Table 4.

ITRF2008 station position at epoch 2000.0 and velocities rescaled [4]

SITE NAME	TECH. ID.	X, m	Y, m	Z, m	Sigmas
BRJUHOVYCHI	SLR 1831	0.376067473563698E+07	0.167077643037227E+07	0.485716543779447E+07	0.32330E-02 0.36276E-02 0.26569E-02
		Vx, m/y	Vy, m/y	Vz, m/y	
		- .228163272262724E-02	0.175681714423597E-0	0.408218739007309E-01	0.28320E-02 0.34733E-02 0.24574E-02

```
ITRF-2008
+SITE/ID
CODE PT__DOMES__T_STAT DESCRIPT__
APPROX_LON_APPROX_LAT_APP_H_
1831 A 12368S001 1831 23 57 15.8 49 55 03.2 359.2
+SOLUTION/EPOCHS
*Code PT SOLN T Data_start__ Data_end_____ Mean_epoch__
1831 A 1 C 02:169:32156 08:328:00000 05:247:70322
```

Table 5.

Results according to SLRF2008 [5]

(ftp://cddis.gsfc.nasa.gov/pub/slr/products/resource/SLRF2008_110913.txt)

X, m	0.376067473563698E+07	0.32330E-02
Y, m	0.167077643037227E+07	0.36276E-02
Z, m	0.485716543779447E+07	0.26569E-02
Vx, m/y	-.228163272262724E-02	0.28320E-02
Vy, m/y	0.175681714423597E-01	0.34733E-02
Vz, m/y	0.408218739007309E-01	0.24574E-02

SLRF2008

```
Code PT__DOMES__T_STAT DESCRIPT__ APPROX_LON_
APPROX_LAT__APP_H_ CDP-SOD_
1831 A 12368S001 L Lviv LVIV 23 57 15.8 49 55 3.2 359.8 18318501
SOLUTION/EPOCHS
*Code PT SOLN T Data_start__ Data_end_____ Mean_epoch__
1831 A 1 C 02:169:32156 08:328:00000 05:247:70322
```

Література

- [1] http://ilrs.gsfc.nasa.gov/stations/sitelist/LVIL_sitelog.html
- [2] http://www.mao.kiev.ua/EOP/ENGLISH/slr/lviv/slr_lviv_location.html
- [3] http://itrf.ensg.ign.fr/ITRF_solutions/2005/ITRF2005_SLR.php
- [4] http://itrf.ensg.ign.fr/ITRF_solutions/2008/ITRF2008_files.php
- [5] ftp://cddis.gsfc.nasa.gov/pub/slr/products/resource/SLRF2008_110913.txt

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ АГРАРНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

ОСВІТНІ ПРОЕКТИ АГРОХОЛДИНГУ «МРІЯ» – ПОШУК МАЙБУТНІХ ЛІДЕРІВ АГРАНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ !

Старт кар'єри – один із найвідповідальніших етапів життя людини. «Мрія Агрохолдинг» - соціально відповідальна компанія , тому ми допомагаємо студентам зробити перший крок до побудови успішної кар'єри .

Діяльністю своєї компанії ми показуємо молодим людям потенціал виробничої професії. Бізнесу та країні потрібні професійні інженери та технологи, агрономи та екологи. Інтелект у сфері виробництва цінується на вагу золота. Нашими освітніми програмами ми даємо можливість молодим людям розуміти перспективи агропромислового комплексу .

Освітні програми агрохолдингу «Мрія» діляться на три основні частини :

1. Практики і стажування

В компанії є наступні види стажувань :

- Виробниче стажування
- Логістичне стажування
- Адміністративне стажування

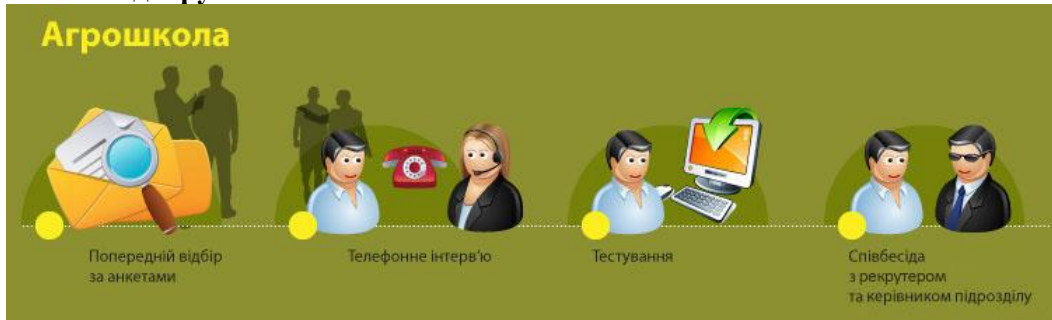
Головна мета стажування – надати можливість молодим людям, що завершують своє навчання, отримати практичний досвід роботи з найсучаснішою сільськогосподарською технікою, сучасними технологіями, професійно зростати та переймати досвід від професіоналів .

Приймаючи участь у стажуваннях «Мрії» , студенти отримують наступні переваги:

- 1) Програма наставництва – у кожного стажера в компанії є наставник – співробітник компанії, який допомагає студенту не тільки адаптуватися в новому для себе середовищі, але і навчає його практичним навичкам професії;
- 2) Проживання і харчування за рахунок компанії;
- 3) Отримання стипендії;
- 4) Досвід роботи в сучасній аграрній компанії.

Для того щоб потрапити на стажування студент має пройти декілька етапів відбору :

1. Етап відбір за анкетами.

Для даного етапу підготовлена аплікаційна форма, студенти можуть її заповнити :

- На сайті компанії;
- На презентації в університеті;
- Отримав анкету в «Агентів Мрії».

2. Телефонне інтерв'ю.

Під час телефонного інтерв'ю, рекрутери оцінюють мотивацію кожного студента, розповідають про деталі відбору і стажування.

3. Тестування.

Для кожної програми стажування розроблені тести, які дозволяють оцінити рівень теоретичної і практичної підготовки студентів.

4. Співбесіди.

Кандидати, які успішно пройшли тестування, запрошуються на співбесіду з представниками компанії.

Також, компанія не перший рік виступає базою практики для студентів різних спеціальностей. Для того, щоб потрапити на практику, потрібно заповнити анкету на сайті компанії і пройти телефонне інтерв'ю.

2. Конкурси і стипендії

2.1. «Агенти Мрії» – це стипендіальна програма представників «Мрія Агрохолдинг» в профільних ВНЗ України.

Агент Мрії – офіційний представник компанії «Мрія Агрохолдинг», в завдання якого входить не лише поширення інформації про діяльність компанії, а й

розвиток позитивного іміджу компанії «Мрія» як роботодавця у своєму місті і регіоні.

Щорічно програма проходить з жовтня по травень

Минулого навчального року, четверо наполегливих та цілеспрямованих агенти, з чотирьох міст країни (Тернопіль, Львів, Київ, Кам'янець-Подільський), вже отримали безцінний досвід роботи в команді професіоналів одного з лідерів виробництва сільськогосподарської продукції-компанії «Мрія».

Цього року на програму чекає вже 8 міст: Біла Церква, Тернопіль, Кам'янець-Подільський, Львів, Суми, Вінниця, Житомир, Київ

До основних обов'язків Агента Мрії входить:

- розміщення інформації про компанію у ВНЗ ;
- участь в кар'єрних заходах університету ;
- налагодження відносин з представниками центрів кар'єри, деканатів, студентських організацій;
- консультування зацікавлених студентів на тему роботи та кар'єри в компанії;
- організація зустрічей студентів з представниками компанії ;
- проведення презентацій в університетах;
- підтримка активності на сайтах університету і в соціальних мережах.

Переваги для Агентів Мрії:

- можливість ознайомитися з роботою великого аграрного холдингу;
- можливість працевлаштування після завершення програми;
- можливість пройти серію тренінгів та семінарів з особистісного та професійного розвитку
- отримання щомісячної стипендії;
- подарунок в кінці програми найкращому Агенту Мрії.

2.2. Конкурс «Кращій агроном» .

В 2011 році Агрохолдинг Мрія провів всеукраїнський конкурс –«Кращій агроном» , участь у ньому приймали всі аграрні ВНЗ країни.

Під час конкурсу студенти пройшли тестування за результатами якого були визначені найкращі студенти спеціальності агрономія в кожному ВНЗ і загально по Україні.

3. Освітні програми.

3.1. АгроПерспектива - це щорічний навчальний семінар, де кращі студенти аграрних ВНЗ України мають унікальну можливість отримати всебічну інформацію про сучасний аграрний бізнес, світові тенденції та нові технології у сільському господарстві на базі «Мрія Агрохолдинг».

Організатори проекту: Агрохолдинг «Мрія» та Фонд Віктора Пінчука.

Цілі проекту :

- Показати можливості та перспективи розвитку аграрної сфери України;

- Ознайомити студентів з програмами професійного розвитку в Агрохолдингу Мрія;
- Формування спільноти активної агро молоді.

Протягом трьох днів учасники програми слухають лекції ТОП-менеджерів компанії, видатних особистостей України, відвідають екскурсії, де мають можливість прийняти участь у процесі виробництва, і навіть - стають власниками аграрних компаній, під час вирішення бізнес-кейсів.

Масштаби заходу ростуть з кожним роком. У 2011 році, 30 кращих студентів агрономічних спеціальностей мали змогу отримати унікальний досвід роботи з сучасними технологіями, тоді як у 2012 році їх кількість зросла до 50 – енергійних, амбіційних, а головне- молодих спеціалістів економічних, управлінських, технічних та агрономічних спеціальностей. Частина з них уже працевлаштована, частина проходить стажування, а частина знаходиться у кадровому резерві компанії.

У програмі конференції:

- Лекції та семінари вітчизняних та іноземних фахівців на аграрну тематику;
- Тематичні заняття у групах, відповідно до спеціальності: агрономія, механізація с/г, технологія цукроваріння, менеджмент, бухгалтерський облік, інформаційні технології;
- Теоретичні та практичні поради щодо побудови успішної кар'єри;
- Візити на виробництво (виїзд на поля, елеваторний комплекс, логістична база, картоплесховища).

3.2. Українська Аграрна Школа – це 9-місячний курс навчання та виробничої практики з можливістю подальшого працевлаштування в компанії, що має на меті:

- Забезпечити компанію кваліфікованими кадрами на далеку перспективу
- Стимулювати аграрну освіту,
- Підвищити престижність професії

Програма підготовки Української Аграрної Школи – унікальна для України. Кожний студент має можливість доповнити отримані у вищих навчальних закладах знання сучасною теорією агровиробництва та перейняти досвід світових експертів галузі. І найголовніше - з першого дня навчання застосовувати ці знання в практичній роботі з новітньою технікою та технологіями.

Нижче наведено схематичне зображення навчальної програми

Агрошколи :

Переваги участі в Агрошколі :

- Унікальне поєднання теорії та практики;
- Найкращий старт кар'єри;
- Навчання повністю безкоштовне;
- Компанія забезпечує житлом та харчуванням;
- Стипендія;
- Працевлаштування з першого робочого дня .

В 2011 році освітні проекти допомогли зробити перший крок у розвитку своєї майбутньої кар'єри – 124-м студентам . 48 випускників в 2011 році вже стали частиною «команди мрії»

Вкладаючи в розвиток студентів сьогодні - завтра ми хочемо отримати лідерів аграрної промисловості!

В 2012 – 2013 навальному році агрохолдинг «Мрія» продовжує реалізацію освітніх програм , а також планує нові проекти, такі як «Конкурс кейсів » та Портал для Центрів працевлаштування.

УДК 340:378.14

Браточенко О.В., асистент кафедри правознавства ©**Тащишин І.Б.**, кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства
Львівського національного університету ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С.З. Гжицького**ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ (МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ
ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ) ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦЯ**

У статті розглянуті основні підходи до поняття правової культури загалом та поняття правової культури фахівців - лікарів ветеринарної медицини зокрема. Запропоновані основні підходи щодо формування правової культури у майбутніх фахівців ветеринарної медицини в процесі їх навчання у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: *правова культура, формування правової культури, правосвідомість.*

Вступ. Відповідальність громадянина тісно пов'язана з його правовою свідомістю і правовою культурою. Саме правова свідомість і правова культура громадянина є фундаментом правової держави України. Громадянин України є єдиним чинником, який здатний утворювати правопорядок, приводячи в дію Конституцію і Закони України. Тому правова свідомість та правова культура громадян потребує постійного формування, розвитку та вдосконалення. Виховання правової свідомості і культури має стати постійною та системною діяльністю всіх учасників педагогічно-виховного процесу освітніх закладів держави.

Постановка проблеми. Аграрна галузь відіграє важливу роль у розвитку економіки України, підвищенні якості життя населення країни, в забезпеченні якісною екологічно чистою продукцією, в збереженні довкілля та раціонального використання природних ресурсів. У всьому світі сільське господарство розглядається як один із основоположних факторів економічного і соціального розвитку. Якщо врахувати зайнятість у галузях, пов'язаних із сільським господарством, то питома вага сукупної зайнятості становить майже 40% від усього економічно активного населення України [1]. Зважаючи на дану ситуацію, забезпечення аграрної галузі фахівцями та їх правова підготовленість до професійної діяльності є однією з актуальних проблем сьогодення.

Сьогодні перед Львівським національним університетом ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, стоїть нелегке завдання підготувати висококваліфікованих та готових вирішувати реальні завдання фахівців ветеринарної медицини. Не останню роль в цьому має відігравати і рівень правової культури майбутніх лікарів ветеринарної медицини.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми професійної підготовки лікарів ветеринарної медицини висвітлювали у своїх працях В. Лакатош, П. Лузан, С. К. Рудик, М. Стегній, М. Цвіліховський, В. Яблонський, а проблеми сутності правового виховання громадян, форм і методів його здійснення знайшли

широке відображення в роботах С.Алексеев, І. Воронова, М. Панов, Є. Майнулов, М. Требін та ін.

Виклад основного матеріалу. Правова культура особистості дає можливість визначити місце та роль норм права в житті суб'єкта суспільних відносин та місце і способи їх практичної реалізації в соціумі. Складовими правової культури особистості виступають: правова свідомість, правова поведінка і правова активність суб'єкта соціуму.

Розуміння правової культури серед науковців є різним, зокрема:

- основа відтворення в суспільстві правового досвіду, розвитку інтелектуального та духовного потенціалу народу [2, с. 5];

- цілісно-нормативну систему, орієнтовану на ідеали гуманізму і демократії, яка схвалюється більшістю населення в суспільстві або основними соціальними групами [2, с. 5];

- невід'ємна частина загальної культури в цілому, що виражає певний рівень розвитку правосвідомості і стану законності, які характеризують ступінь правоздатності і дієздатності фахівця права [3, с. 26].

Основні вимоги до професійної підготовки лікаря ветеринарної медицини визначені в Законі України «Про ветеринарну медицину» та галузевих стандартах затверджених Департаментом вищої освіти Міністерства освіти і науки молоді та спорту України та Департаментом науково освітнього забезпечення АПВ та розвитку сільських територій Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Згідно зі ст. 3 Закону України «Про ветеринарну медицину» основними завданнями держави в галузі ветеринарної медицини є: зменшення або усунення ризиків виникнення зоонозів та захворювання населення; охорона території України від проникнення хвороб тварин з території інших держав або карантинних зон; захист тварин та населення від збудників та хвороб тварин шляхом здійснення профілактичних, діагностичних та лікувальних заходів; здійснення заходів унеможливлення перенесення хвороб тварин через товари, засоби догляду за тваринами і супутні об'єкти; встановлення ефективних та дієвих засобів виявлення, локалізації, контролю і за можливості - ліквідації ендемічних хвороб тварин та ліквідації екзотичних хвороб тварин, занесених на територію України; забезпечення надійних та ефективних заходів ліквідації спалахів хвороб тварин з метою зменшення втрат тварин, а в разі зоонозів - зменшення ризику для людей; моніторинг кормів та води для забезпечення їх придатності для вживання та неможливості перенесення хвороб тварин; забезпечення правильного, належного, ефективного та безпечного застосування ветеринарних препаратів; захист навколишнього природного середовища від негативних наслідків, що пов'язані з вирощуванням та обігом тварин; захист благополуччя тварин шляхом забезпечення гуманного ставлення до них протягом усього їхнього життя; здійснення передзабійного клінічного огляду тварин та проведення ветеринарно-санітарної експертизи продуктів тваринного походження, у тому числі тварин, забитих на полюванні, включаючи бактеріологічні, радіологічні, паразитологічні та токсикологічні лабораторні дослідження; здійснення державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду в процесі виробництва і обігу продуктів тваринного, а на

агропродовольчих ринках - і рослинного походження, ветеринарних препаратів, субстанцій, кормових добавок, преміксів, кормів, штамів мікроорганізмів, репродуктивного і патологічного матеріалу та здійснення державного ветеринарно-санітарного нагляду під час обігу засобів ветеринарної медицини та засобів догляду за тваринами; і виконання загальнодержавної програми здійснення моніторингу залишкових кількостей ветеринарних препаратів та інших забруднюючих речовин у тваринах, продуктах тваринного походження і кормах; здійснення стандартного прикордонного ветеринарно-санітарного контролю та/або розширеного ветеринарно-санітарного контролю за об'єктами державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду; контроль за переміщенням об'єктів державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду в межах України; сприяння впровадженню системи ідентифікації тварин; сприяння постійному навчанню та підвищенню кваліфікації спеціалістів ветеринарної медицини; сприяння впровадженню у практику та широкому застосуванню досягнень наукової і практичної ветеринарної медицини; розроблення, впровадження та застосування ветеринарно-санітарних заходів.

Виконання цих завдань покладається на лікарів ветеринарної медицини, які працюють у сільському господарстві, ветеринарних лікарнях і ветлабораторіях, різноманітних ветеринарно-санітарних інспекціях та організаціях з ветеринарного контролю та нагляду за санітарією і гігієною продукції тваринництва, ветеринарній фармації, управлінських структурах, зоопарках, дельфінаріях, віваріях тощо. Крім того, лікарі ветеринарної медицини можуть працювати в Державній прикордонній службі України, службах МНС і МВС України (наприклад, ветеринарна міліція та регіональна митна служба ветеринарної медицини), а також в інших силових структурах, де використовуються спеціально треновані собаки і зрідка у віддалених районах – коні.[5, с. 36].

Висновки. Під правовою культурою фахівця ветеринарної медицини слід вважати сукупність правової свідомості сформованої при отриманні відповідної фахової ветеринарної освіти, правової поведінки в межах визначених чинним ветеринарним законодавством та відповідна правореалізаційна діяльність в межах наданих повноважень в залежності від специфіки відповідної посади на яку студент в майбутньому збирається працевлаштуватись. Слід зазначити, що дана категорія є складовою більш широкого поняття «правова культура суб'єкта соціуму», яка формується під впливом багатьох чинників, що дає можливість охарактеризувати стан її формування як окремих груп, у нашому випадку фахівців ветеринарної медицини, так і громадян відповідної держави загалом.

З метою покращення рівня правової культури студентів – майбутніх лікарів ветеринарної медицини, пропонується проведення наступних заходів:

- введення вивчення навчальної дисципліни - «Законодавство в галузі» на останньому курсі підготовки фахівців за ОКР «Бакалавр»;
- організація та проведення тематичних зустрічей, круглих столів, присвячених правовим аспектам виконання спеціалістами в галузі ветеринарної медицини завдань та реалізації наданих повноважень;

- вивчення практичного досвіду правореалізаційної діяльності передових спеціалістів ветеринарної галузі;
- запровадження спецкурсів «Процедурні питання ветеринарної діяльності» та «Юридична відповідальність у ветеринарній медицині» та ін.

Література

1. Національна стратегія розвитку «Україна-2015» : національна стратегія розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.semynozhenko.net/content/files/Ukraine-2015%20big.pdf>.
2. Панов М.І. Політична і правова культура як фундаментальні чинники державотворення в Україні / М.І. Панов // Політична культура суспільства: джерела, впливи, стереотипи: Збірник статей і тез за матеріалами Всеукраїнської науково-теоретичної конференції. – ХХ Харківські політологічні читання. – Х.: НЮАУ ім. Ярослава Мудрого, НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПр.Н України. – 2008. – С.3-6.
3. Требін М.П. Правова культура громадян в Українському суспільстві / М.П.Требін // Наукові записки Харківського університету Повітряних Сил. Соціальна філософія, психологія. – Х.: ХУПС, 2007. – Вип. 1(27). – С.3-9.
4. Мануйлов Є.М. Формування правової культури у майбутніх фахівців права / Є.М. Мануйлов // Наукові записки Харківського університету Повітряних Сил. Серія: Соціальна філософія, психологія. – 2009. – Вип. 2 (33). – С. 25-31.
5. Канівець О. М. Проблеми професійної підготовки лікарів ветеринарної медицини у вищих навчальних закладах України / О.М. Канівець // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні та психологічні науки. – 2011. – №58. – С. 36-39.

Summary

Bratochenko O.V., Tatsyshyn I.B.

PROBLEMS FORMING STUDENTS (FUTURE DOCTORS OF VETERINARY MEDICINE) LEGAL CULTURE EXPERT

The paper describes the main approaches to the concept of legal culture in general and the concept of legal culture professionals - doctors of veterinary medicine in particular. The basic approaches to the formation of legal culture in the future specialists of veterinary medicine in the process of learning in higher education mechanism.

Key words: *legal culture, legal culture formation of justice.*

УДК 330.341

Логуш О.І., Гладун С.О. © (E-mail: logoi@lp.edu.ua)
Національний університет «Львівська політехніка», Львів

РІВЕНЬ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ – ОСНОВА РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА

В роботі розглянуті проблеми підготовки та працевлаштування випускників ВНЗ в умовах ринку. Показано, що одною з найосновніших проблем є необхідність зміни психології студентів, а також упереджені дії в напрямку пошуку роботи та адаптації на виробництві.

Ключові слова: працевлаштування, ринок праці.

Вступ. Питання розвитку економіки України, в тому числі і АПК, вимагають інноваційних підходів, оскільки перехід на ринкові методи господарювання в корені змінив виробничі відносини, можливості планування виробництва, способи реалізації продукції, вимоги до рівня підготовки і методи працевлаштування випускників закладів освіти [1]. Ринок вимагає змін перш за все у свідомості людей, більшої свободи помислів і дій, зростання відповідальності у вчинках, бажаннях і шляхах їх реалізації. Це безпосередньо стосується закладів освіти, адже саме вони повинні розробити нові підходи до формування нової людини, здатної на поступ та неординарні дії.

Стан і перспективи. Рівень підготовки та працевлаштування випускників ВНЗ є наслідком розвитку економіки, виконання вимог, які ставлять споживачі робочої сили до кваліфікації співробітників, а також зацікавлення молоді в роботі над собою – рівень оплати праці та перспективи кар'єрного росту.

За час незалежності ми «успішно» пройшли шлях роздержавлення, знищення цілих галузей виробництва, свідомого зниження балансної вартості підприємств з метою їх подальшої приватизації, роздержавлення навіть таких підприємств та організації, успішна робота яких відноситься до безпеки держави.

Це, зокрема, стосується і АПК. Підтвердженням цього є зарослі бур'янами поля, залишки розграбованих колгоспних ферм, як пам'ятники нашій безгосподарності, «висока» якість доріг у сільській місцевості. Як зазначає А.Даниленко [2] «ситуація, що нині склалася в галузі, не дає змоги подолати негативні явища через відсутність у сільського населення мотивації до праці, трудову міграцію, занепад соціальної інфраструктури і, мабуть, чи не найголовніше, через брак кваліфікованих кадрів». Ми ще б добавили і відсутність не декларативної, а реальної державної програми розвитку села.

Сучасний стан сільського господарства викликає велике занепокоєння. Ми навчилися руйнувати до основ, але потрібно вміти і хотіти щось збудувати,

бо хто був нічим, нічим і залишиться, а на місці зруйнованого залишиться пустеля.

На нашу думку, замість колгоспів з напівфеодальним устроєм потрібно було б організувати спілки реальних колективних власників, які були б в змозі купити сучасну сільськогосподарську техніку, яким потрібні були б висококваліфіковані фахівці усіх напрямків, зокрема наймані, які були б в змозі витримати конкуренцію на ринку.

Занепокоєння викликають також проблеми з реалізацією продукції індивідуальних власників. Закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію у виробника в декілька раз, а інколи на порядок, нижчі від вартості того, що ми купляємо після її переробки. Дуже непросто реалізувати продукцію виробникам з віддалених від міст сіл. Все це привело до непростої демографічної ситуації на селі [3]. Крім того, маючи всі можливості для виробництва, ми створюємо робочі місця за кордоном купуючи сотнями тон продукцію тваринництва і навіть гречку! Це, безумовно, не стосується того, що в нас не росте.

Якість як рослинних так і тваринних продуктів харчування – це національна безпека. Від того, чим ми харчуємося великою мірою залежить здоров'я майбутніх поколінь. Однак в нас практично відсутні лабораторії для перевірки продукції на вміст ГМО, широко використовуються консерванти і смакові добавки, які є канцерогенами, концентрація стимуляторів росту часто перевищує всі допустимі норми навіть в дитячому харчуванні, що приводить до зниження імунітету, росту онкологічних та алергічних захворювань, тощо.

В напрямку контролю якості сільськогосподарської продукції у нас необмежене поле діяльності. Зокрема, необхідно організувати широку мережу **незалежних** лабораторій, у яких кожен громадянин України мав би можливість перевірити якість того, чим він харчується. При належному інформуванні населення вони безумовно будуть рентабельні. Обізнаність людей буде також хорошим стимулом для підвищення якості продукції, адже в цивілізованих державах вартість екологічно чистої продукції суттєво вища від вартості сурогатів.

Водночас такі підприємства вимагатимуть великої кількості кваліфікованих фахівців, яких зможуть підготувати ВЗО. Це стане ще одним напрямком роботи і для наукових працівників. Для вирішення цього питання необхідно також зменшити до розумного рівня число дозвільних документів і спростити сам механізм ліцензування. Розробку і подання пропозицій щодо цього питання повинні здійснити перш за все заклади освіти, які готують фахівців для АПК, адже це приведе до покращення рівня зайнятості їх випускників.

Україна повинна стати найбільшим виробником екологічно чистої сільськогосподарської продукції в світі. Для цього у нас є всі можливості. Така продукція безумовно буде конкурентноспроможною навіть при більших затратах на її виробництво.

Ми не повинні чекати розробки державної програми з цього напрямку. Починати можна і на регіональному рівні. Головне захотіти і крок за кроком добиватися мети. Адже це стосується кожного з нас.

Останніми роками в нас суттєво зросла питома вага сфери послуг. Збільшення її є з одного боку позитивним фактором, оскільки розвиток дрібного і середнього бізнесу піднімає якість життя значного числа людей. Водночас, ми ніби не помічаємо того, що нас намагаються зробити третьосортною країною – споживачем товарів чужих виробників. Ми мусимо усвідомити, що тільки розвиток вітчизняної промисловості та ефективна інтелектуальна праця інтелігенції допоможуть нашому поступу вперед. Швидкодія взаємозв'язків між зацікавленими сторонами і пошук найкращих виконавців відіграватимуть не останню роль.

Працевлаштування випускників. Розвиток економіки, якість підготовки та рівень працевлаштування випускників ВЗО – це взаємозв'язані фактори. Система державного замовлення та державного розподілу відійшла у минуле, що ставить завдання перед закладами освіти до інноваційної діяльності, розробки та впровадження нових форм та методів працевлаштування.

Не останню роль у розв'язанні проблеми працевлаштування повинні відігравати споживачі робочої сили – виробники товарів та послуг. Їх обов'язково необхідно залучати до розробки паспортів напрямків та спеціальностей, вимог до освітньо-кваліфікаційних характеристик фахівців. Саме споживачі робочої сили повинні сприяти адаптації студентів на виробництві, з усією серйозністю відноситись до проведення виробничої практики, адже саме тоді вони зможуть побачити в роботі своїх майбутніх співробітників, заохотити їх здобути саме ті знання і навички, які будуть потрібні як випускникам ВЗО так і роботодавцям у майбутньому. Без тісної співпраці закладів освіти і роботодавців відрив у змісті навчального процесу і подальшій роботі фахівця буде тільки зростати.

Задоволення вимог роботодавців дає можливість забезпечити багаторівнева система підготовки: хороша базова підготовка на рівні бакалавра і гнучке корегування навчальних планів на рівні спеціаліста чи магістра адаптоване під конкретні завдання, які випускник повинен розв'язувати в майбутньому.

Одною з проблем у працевлаштуванні випускників є неузгодженість законодавчої та нормативної бази. Зокрема, положення нормативно-правової бази України з питань працевлаштування випускників, затверджені Постановою КМ України №992 від 22.08.1996 р. з розвитком ринкових методів господарювання, роздержавлення багатьох підприємств, яке проводиться урядом нашої держави, вимагають взаємного аналізу, уточнення і оновлення. Це, зокрема, стосується умов працевлаштування випускників ВЗО на підприємства недержавної форми власності, які також є платниками податків і повинні бути у рівних правах щодо можливості працевлаштування випускників ВЗО за скеруванням.

На нашу думку, пропозиції щодо змін у нормативних документах уряду повинні робити всі заклади освіти. Тільки тоді ця проблема буде розв'язана швидше.

Серйозною проблемою є також психологічна підготовка студента до працевлаштування в умовах ринку. Студенти повинні усвідомлювати, що питаннями визначення перспектив своєї кар'єри необхідно займатися ще на студентській лаві, що їх майбутнє в значній мірі залежить від них самих. Студент повинен вміти адекватного спів ставити рівень своєї підготовки з вимогами майбутньої роботи. Частково цьому сприяє хороше резюме. В цьому їм перш за все повинні допомогти підрозділи сприяння у працевлаштуванні.

Зараз мало добре вчитися, необхідно ще під час навчання здобути навички пошуку роботи, знати вимоги потенційних роботодавців до рівня підготовки та ділових якостей, орієнтуватися в питаннях, які задають співробітники підрозділів персоналу під час співбесід (вхідного контролю), бути психологічно стійкими до можливих каверзних питань, вміти переконати роботодавця в тому, що ти саме той, хто їм необхідний, що твій рівень підготовки, завзяття і працездатність сприятимуть їх успіхам в умовах жорсткої конкуренції.

Цьому студентів також потрібно вчити, а реальні навички вони можуть отримати при стажуванні на виробництві ще під час навчання не тільки при проходженні практики в строго обумовлені терміни.

Уникнути можливого безробіття молоді можна тільки шляхом розробки і втілення в життя упереджуючих заходів щодо їх працевлаштування які дозволять визначитися з першим робочим місцем і перспективами кар'єрного росту ще під час навчання.

Висновки. Ефективність підготовки та працевлаштування випускників ВЗО – це неперервний процес, який визначається станом економіки та сумісною роботою роботодавців, закладів освіти і студентів. Ця робота вимагає постійного моніторингу ранку праці та гнучкості у системі підготовки фахівців для задоволення вимог роботодавців.

Література

1. Логуш О.І. Проблеми, можливості і перспективи роботи підрозділів кар'єри університетів. // Матеріали 6-ї міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми і перспективи працевлаштування випускників вищих навчальних закладів», Донецьк – 2011 – с. 50 – 53.
2. Даниленко А.С. Ліквідація двоїстості: стан і перспективи розвитку вищої аграрної освіти в Україні. // Освіта України – 2012 – № 5. – с. 7.
3. Головань В. Соціально-економічні фактори формування та ефективного використання трудових ресурсів на підприємствах сільського господарства // Україна: аспекти праці. – 2006. – №8. – с.9-14.

УДК 349.2

Люблін В.Д., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства©

Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького

**ПРАВОВІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ У
ВИПУСКНИКІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ У
ВІДПОВІДНОСТІ ДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАЙНЯТІСТЬ
НАСЕЛЕННЯ» ВІД 05.07.2012 Р. № 5067-VI**

У статті розглянуті та обґрунтовано необхідність вдосконалення управління процесом працевлаштування випускників вищих навчальних закладів з врахуванням запропонованих нововведень Законом України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012р. № 5067-VI. Визначено коло найактуальніших проблем та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: випускник вищого навчального закладу, працевлаштування.

Вступ. Випускники вищих навчальних закладів являється найбільш проблемною частиною працездатного населення на ринку праці, що зумовлено рядом причин, зокрема: невідповідність рівня та якості освіти вимогам роботодавців, низька заробітна плата, відсутність досвіду роботи, відсутність необхідних практичних базових навичок та ін. Дані проблеми працевлаштування випускників вищих навчальних закладів призводять до тіншової зайнятості, вчинення злочинів з метою збагачення, міжнародну міграцію та ін.

Постановка проблеми. Закон «Про зайнятість населення» від 05.07.2012р. № 5067-VI, ухвалений Верховною Радою України у серпні 2012 р., розроблений з метою сприяння ефективній зайнятості населення. Основна мета закону – створення ефективного механізму сприяння повній, продуктивній і вільно обраній зайнятості населення у процесі реалізації соціально-економічної політики держави, забезпечення конституційних прав і гарантій громадян на працю та соціальний захист від безробіття.

Новий закон який набуває чинності з 1 січня 2013 року, містить певні нововведення, але на мою думку, поряд з тим існують і певні недоліки, що утруднить майбутню його реалізацію.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми зайнятості випускників вищих навчальних закладів частково досліджують у своїх працях Н.Б. Болотіна, В.Я. Буряк, В.С. Венедіктов, В.В. Лазор, О.Є. Сосін та ін.

Виклад основного матеріалу. Освіта та професійна підготовка випускників вищих навчальних закладів при заміщенні вакантних посад є

визначальними чинниками у конкурсному відборі при працевлаштуванні. Нажаль, як показує практика, навіть ті студенти, що отримали вищу освіту за рахунок коштів державного бюджету мають значні проблеми при працевлаштуванні після закінчення вузу, оскільки, передумовою отримання диплому є надання до вищих навчальних закладів довідки про працевлаштування. У листі Міністерства освіти і науки України (на даний час - Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України) №1/9-275 від 20.04.10 року «Керівникам вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації державної форми власності» зазначено, що протягом останніх років надходять численні звернення випускників вищих навчальних закладів, їх батьків та органів студентського самоврядування щодо примусового зобов'язання випускників, які навчалися за кошти державного бюджету, надавати до вищих навчальних закладів довідки про працевлаштування. Основним методом тиску на випускників з боку адміністрацій вищих навчальних закладів є затримка видачі їм дипломів. У результаті, випускники надають недостовірні дані про власне працевлаштування, а вищі навчальні заклади цю інформацію надають міністерствам та експертним комісіям Державної акредитаційної комісії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (ДАК) під час ліцензування та акредитації освітньої діяльності.

Міністерство запропонувало з метою поліпшення роботи з працевлаштування випускників вищих навчальних закладів та враховуючи існуючу практику ефективної роботи багатьох вищих навчальних закладів України, а саме керівникам вищих навчальних закладів створити відповідні структурні підрозділи: відділи з працевлаштування, відділи і центри кар'єрного росту, центри моніторингу працевлаштування тощо.

Закон «Про зайнятість населення» від 05.07.2012р. № 5067-VI, який вступає в дію з 1 січня 2013р. вводить певні правові механізми в тому числі і щодо випускників ВНЗ, зокрема:

- роботодавець, який буде працевлаштовувати на новостворені робочі місця молодь на перше робоче місце, осіб віком від 50 років та інших з числа неконкурентоспроможних громадян на ринку праці строком не менше ніж на два роки компенсуватимуться витрати пов'язані із сплатою єдиного соціального внеску без обмеження у розмірі заробітної плати протягом першого року;
- роботодавець, який виконуватиме роботи (реалізує інфраструктурні проекти) за кошти державного та місцевих бюджетів залучатиме до таких робіт безробітних, а ефективність реалізації інфраструктурних проектів визначатиметься через показник щодо створення нових робочих місць;
- роботодавець, який протягом року забезпечував створення робочих місць та забезпечував виплату заробітної плати у розмірі не нижче 3 мінімальних заробітних плат в наступному році має право на зменшення розміру єдиного соціального внеску;
- стимулювання місцевої влади до покращення інвестиційного клімату в регіоні, створення нових робочих місць шляхом внесення зміни до Бюджетного кодексу України в частині збільшення нормативу відрахувань від податку на

доходи фізичних осіб, що зараховується до доходів бюджетів сел, селищ, міст районного значення з 25% до 100 %;

- для стимулювання самозайнятості населення, їх підприємницької ініціативи Державна служба зайнятості безоплатно забезпечуватиме організацію консультацій з питань організації та провадження підприємницької діяльності;

- суб'єкт малого підприємництва, який створює нові робочі місця та працевлаштовує на них безробітних строком не менше ніж на два роки, протягом першого року отримує щомісячну компенсацію у розмірі мінімального страхового внеску;

- для студентів денної форми навчання Вищих навчальних закладів та професійно-технічних училищ буде запроваджено стажування з відкриттям трудової книжки;

- молодому працівнику, який погодився працювати у сільській місцевості і уклав трудовий договір на строк не менш як три роки з підприємствами, установами та організаціями, що розташовані у таких населених пунктах, надається житло на строк його роботи та одноразова адресна допомога у десятикратному розмірі мінімальної заробітної плати за рахунок коштів Державного бюджету України у порядку та за переліком професій (спеціальностей), затверджених Кабінетом Міністрів України. У разі якщо молодий працівник пропрацює в такому населеному пункті не менше десяти років, житло передається йому у власність;

- особи, віком від 45 років (страховий стаж більше 15 років) матимуть право на одноразове отримання «ваучера» на професійне навчання;

- професійне навчання безробітних буде здійснюватися на замовлення роботодавця під конкретне робоче місце або для самозайнятості особи;

- запровадження навчання безробітних інтегрованим робітничим професіям;

- запровадження механізму підтвердження професійної кваліфікації, здобутої шляхом неформального навчання.

Поряд з запропонованими нововведеннями слід зазначити про необхідність реального фінансування компенсаційних витрат, пільг з сплати єдиного соціального внеску, «стартових виплат», отримання «ваучера» на професійне навчання тощо. Оскільки практика фінансування соціальних та компенсаційних виплат з Державного бюджету України котрий завжди затверджується з дефіцитом є проблемною.

Висновки

Для поліпшення роботи та показників з працевлаштування випускників вищих навчальних закладів *пропоную*:

1. Створити відповідні структурні підрозділи у вищих навчальних закладах: відділи з працевлаштування, відділи і центри кар'єрного росту, центри моніторингу працевлаштування та ін.;

2. Укладати угоди з потенційними роботодавцями про працевлаштування випускників;

3. Проводити реальний моніторинг на постійній основі потреб ринку праці у відповідних фахівцях;

4. Залучати практикуючих фахівців до участі в навчальному процесі, як на стадії формування навчальних планів так і лекційному процесі.

З метою належної реалізації Закону України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012р. № 5067-VI необхідно у Бюджетний кодекс України необхідно внести зміни шляхом визначення даної статті видатків, як захищену.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996р.// Відомості Верховної Ради України – 1996. - № 30.

2. Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012р. № 5067-VI

3. Лист Міністерства освіти і науки України, молоді та спорту України №1/9-275 від 20.04.10 року «Керівникам вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації державної форми власності».

Summary

Lublin V.D.

LEGAL QUESTIONS OF REALIZATION OF RIGHT TO WORK FOR GRADUATING STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF UKRAINE IN ACCORDANCE WITH LAW OF UKRAINE «ON EMPLOYMENT OF POPULATION» 05.07.2012 № 5067-VI

In the articles considered and grounded necessity of perfection of process control of employment of graduating students of higher educational establishments taking into account the offered innovations by Law of Ukraine «On employment of population» 05.07.2012r. № 5067-VI.

Key words: *graduating student of higher educational establishment, employment.*

УДК 316.334.22

Мартинюк І. О., к. т. н., доцент, **Паска М. З.**, к.вет.н., доцент*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького*

ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

У статті здійснено аналіз основних проблем і тенденцій працевлаштування молоді на ринку праці України, розглянуто показники працевлаштування безробітної молоді, а також визначено ефективні напрями підвищення рівня працевлаштування серед молодого населення.

Ключові слова: *безробіття, зайнятість, молодь, освіта, працевлаштування, ринок праці, робоче місце.*

Молодь – це окрема частина ринку праці, вона розвивається не так як увесь ринок, але залежить від нього. Незважаючи на високий інтелектуальний потенціал та мобільність молодим людям не вистачає трудового та життєвого досвіду. Безробітна молодь – це особлива соціальна група, яка в певний час не має таких цінностей, як робота, пов'язаного з нею престижу, матеріального добробуту і загального визнання. Це впливає на загальну мотиваційну поведінку молодих людей, мотиви вибору та оволодіння професією або перенавчання. Значну частину безробітної молоді складають молоді люди – випускники професійно-технічних та вищих навчальних закладів, які отримали професію (спеціальність) і вперше виходять на ринок праці.

Актуальність даної теми зумовлена тим, що молодь – це основа майбутнього трудового потенціалу країни. Молодь впливає на суспільні процеси, визначаючи майбутнє держави, використовуючи свою мобільність, гнучкість та інтелектуальний потенціал. Залучення молоді в суспільні процеси країни є одним з перспективних напрямів забезпечення повної зайнятості. Початок ХХІ століття ознаменований різким загостренням соціальних проблем молоді в різних країнах світу в тому числі і в Україні. Однією з найважливіших проблем стало молодіжне безробіття. Безробіття – важливий соціальний, психологічний і моральний феномен, який безпосередньо пов'язаний з політикою держави, а в умовах глобалізації – з політикою міжнародних організацій. Явище безробіття постійно турбує суспільство і вимагає глибокого вивчення причин, які його породжують, вимагає аналізу економічної науки і постійної уваги з боку урядових структур.

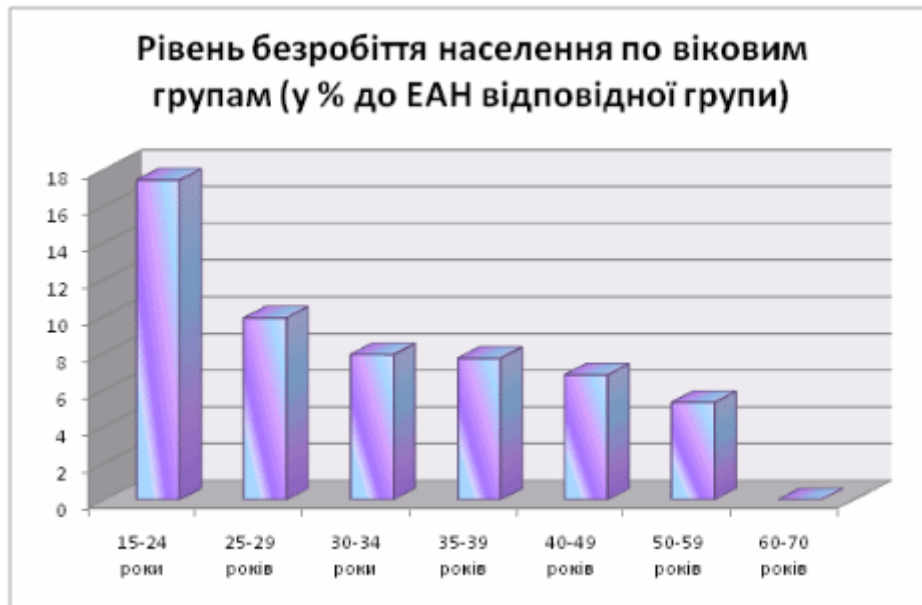
Нашим завданням є аналіз причин безробіття молоді на сучасному українському ринку праці, визначення наслідків молодіжного безробіття для суспільства, вивчення ролі освіти у забезпеченні високого рівня зайнятості молоді, вивчення напрямків і програм центрів зайнятості пов'язаних з працевлаштуванням молоді.

В умовах ринкової економіки коли право на працю реалізується не через соціальні гарантії, а через особисту ініціативу. Проблема зайнятості молоді стає особливо гострою. Майже половина безробітних у світі – молодь у віці від 15 до 24 років. Вона становить лише 4 – ту частину від загальної кількості населення працездатного віку, ймовірність безробіття для молодих людей втричі вище, ніж для дорослих [1, с.86]. Дана проблема актуальна і для України. Слід зауважити, що загальна чисельність безробітних у нашій країні у віці від 15 до 70 років за методологією МОП зросла з 1417,6 тис. чол. в 2007 р. до 1785,6 чол. в 2010 р., тобто з 6,4 до 8,1% від економічно активного населення. У той же час потреба в робочій силі на кінець року скоротилася з 169,7 тис. чол. в 2007 р. до 63,9 тис. чол. в 2010 р. Не дивлячись на таку негативну тенденцію, рівень зайнятості серед людей у віці 25 - 49 років в 2010 р. досяг 75% від загальної чисельності населення відповідної вікової групи, проте серед молодих людей від 15 до 24 років він склав усього 34, 5% [2]. Дані представлено на рис.1.

Рис. 1. Безробітне населення (з методології МОП)

Молодь за весь час незалежного розвитку нашої молоді держави була однією з найбільш уразливих верств населення на ринку праці. Їй завжди важче, ніж представникам дорослої робочої сили влаштуватися на роботу, а у випадках реорганізації та економічних складнощів на виробництві вона першою потрапляє під скорочення. Проте з настанням останньої економічної кризи ця проблема сягнула невиданих досі розмірів. Так, у 2010 році рівень безробіття серед молоді віком від 15 до 24 років розрахований за методологією МОП сягнув 12,3%, в той час як загальний рівень безробіття дорівнював лише 8,1%. Найбільш загрозливою є ситуація, що склалася в молодшій віковій групі, яка охоплює молодь у віці від 15 до 24 років. Рівень безробіття серед економічно активного населення цієї вікової групи складає 17,4%, в той час як у старших вікових групах молоді – від 25 до 29 років та від 30 до 39 років, цей показник складає лише 9,9% та 7,8% відповідно. [5,с.56]. Дані представлені на рис.2.

Рисунок 2 – Рівень безробіття за віковими групами за 2010 рік

Державне нормативне регулювання молодіжного сегменту ринку праці все ще залишається надто складним, не завжди відповідає реаліям сучасного життя, потребує внесення певних коректив та змін. Величезний нормативно-правовий масив молодіжної сфери не до кінця систематизований, потребує певного удосконалення та більш уважного ставлення до його формування. Так, поки що не розглянута значна кількість питань правового, економічного, організаційного, соціального характеру, які виникають при формуванні та функціонуванні механізму регіонального ринку праці.

Отже, законодавством недостатньо визначена відповідальність роботодавців за відмову в працевлаштуванні молодих громадян; відсутні нормативні документи про економічне стимулювання роботодавців, які створюють робочі місця для відповідних категорій молоді понад встановлену квоту. Потрібний досконалий механізм регулювання зайнятості різних категорій молоді, який враховував би фінансово-соціально-економічні можливості держави, регіону та підприємства.

Таким чином, держава гарантує молоді право на працю, але через відсутність достатнього практичного досвіду, соціально-правових та професійних знань, а часом моральної невідповідності до конкуренції на ринку праці, реалізувати своє право на працю молодим громадянам досить складно.

Досвід країн з розвинутою ринковою економікою свідчить про те, що масштаби втручання держави у систему ринку праці є значними. Особливий напрям політики зайнятості в зазначеній групі країн становлять заходи стосовно працевлаштування молоді, яка не має професійної підготовки. Держава

стимулює роботодавців до прийому на роботу зазначеної категорії шляхом надання їм спеціальних гарантій, субсидій, податкових пільг тощо [6].

Проаналізуємо проблеми випускників сільськогосподарських ВНЗ.

Упродовж історії сучасної незалежної України частка виробництва худоби і птиці в структурі валової продукції сільського господарства мала тенденцію до скорочення. В 1990 р. в Україні вона становила 32,0%, а потім, до середини 1990-х рр., знизилась. У 2006 р. на неї припадало вже тільки 21% всієї валової продукції українського сільського господарства (в порівнянних цінах 2005 р., млн грн).

В Україні переробкою худоби і птиці на м'ясо займається останнім часом близько 550 підприємств. При цьому спостерігається скорочення загальної кількості підприємств. Кількість м'ясокомбінатів, що виробляють понад 1000 т, залишається практично стабільною, як і їх частка в загальному обсязі виробництва даної продукції. Таким чином, зміні підлягає переважна кількість дрібних м'ясопереробних підприємств, що є характерною тенденцією в м'ясопереробних галузях колишніх соцкраїн, зокрема країн Східної Європи. У зв'язку з прогнозованим посиленням ветеринарного контролю і санітарних норм можна зробити висновок, що дана тенденція скорочення дрібних підприємств збережеться. Додаткову роль в скороченні кількості боєнь зіграла заборона імпорту Росією продукції українського тваринництва з 20 січня 2006 р.

Серед перешкод швидкому відновленню виробництва можна назвати слабку сировинну базу внаслідок рекордного скорочення поголів'я за минулі роки, нераціональність структури розподілення поголів'я за категоріями господарств, відсутність чіткого контролю над пересуванням м'ясної сировини усередині країни, поточну високу процентну ставку за кредитами на українському ринку за необхідності значного оновлення матеріально-технічної бази і впровадження сучасних технологій виробництва на підприємствах.

Очевидно, що при таких перспективах розвитку м'ясної промисловості випускникам ВНЗ, фах яких пов'язаний з переробкою тварин і птиці, особливо розраховувати на працевлаштування та кар'єрне зростання не прийдеться.

Висновки. Таким чином, можна запропонувати наступні заходи для зменшення рівня безробіття серед молоді віком від 15 до 24 років. Поліпшенню становища молодіжної зайнятості сприятимуть:

- 1) розробка і прийняття спеціального Закону про організаційні форми зайнятості, що передбачав би широке використання гнучких графіків робочого часу і закріплював умови дії тимчасових і сезонних контрактів.
- 2) створення окремої біржі праці (або спеціальних відділів) саме для працевлаштування молоді.
- 3) розробка проектів, орієнтованих на фінансування активних заходів сприяння зайнятості серед молоді.

4) встановлення доплат до окладів молодим працівникам (даний захід може виступити певним стимулом до пошуку роботи молодими людьми).

5) розробка та впровадження дієвого механізму фінансової та іншої підтримки підприємств, установ та організацій, які беруть участь у реалізації цієї програми з працевлаштування молоді.

З метою поліпшення організації практичної підготовки студентів та роботи зі сприяння працевлаштуванню випускників ВНЗ можна рекомендувати: створення веб-сайту, завдяки якому студенти та випускники ВНЗ матимуть можливість ознайомитися:

1) з вакансіями підприємств-роботодавців, про які подаватиметься інформація;

2) з інформацією, котра буде сприяти удосконаленню процесу працевлаштування студентів і випускників ВНЗ;

3) організація і проведення «Днів кар'єри»;

4) організація та проведення тренінгів і семінарів зі студентами за такими напрямками:

- визначення та удосконалення ділових якостей студентів, що сприятимуть успішній адаптації випускників на виробництві, їх самооцінка;
- ознайомлення зі стратегією та методами пошуку роботи;
- проведення співбесід студентів з роботодавцями, правила спілкування;
- оформлення резюме тощо.
- ознайомлення студентів з інформацією щодо практичної підготовки, роботи навчально-виробничих центрів, працевлаштування студентів і випускників через радімережу ВНЗ.

Можна зробити висновок, що наполегливість молоді, яка дійсно прагне працювати спільно з реалізацією ефективної молодіжної політики держави, спрямованої на одержання молодими людьми роботи з достатніми умовами праці призведуть до покращення ситуації з безробіттям молоді та підвищення рівня економічного розвитку держави в цілому. Ефективне вирішення проблеми працевлаштування молоді дасть поштовх до розвитку вітчизняної економіки, сприятиме становленню України як стабільної, розвиненої та квітучої держави.

Література

1. Синенко Н. Молодежная безработица в Украине и пути ее преодоления // Справочник кадровика. – 2007. – №3. – С. 86-89.
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Балакірева О.М. Проблеми працевлаштування та міграційні орієнтації молоді // Економіка і прогнозування. – 2006. – №4. – С. 76-91.
4. Красовська Н. Як зорієнтувати молодь на ринку праці // Праця і зарплата. – 2008. – №17. – С. 4.
5. Сенік І. В. Економічна активність населення України 2010. Стат. збірник. – Київ.: Державний комітет статистики України, 2010. – 104 с.

6. Волосатих О. Світовий досвід з питань політики зайнятості // Вісник Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту. – 2010. – №3. – С. 56-66.

Summary

Martynyuk I. O., c. techn. s., docent, Paska M. Z., c.vet. s.
*Lviv Nationals University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S. Z. Gzhytskyj*

PROBLEMS OF EMPLOYMENT OF YOUNG PEOPLE IN UKRAINE

There was analized the main problems and towards of employment of young people on the Ukraine market of work, was considered the index of employment of unemployed young people, was determined the effective directions of increasing equal of employment among the young population too.

УДК 316.334

Сингаєвський В.А., начальник відділу зв'язку з виробництвом,
Побігун А.М., кандидат технічних наук, доцент ©
Таврійський державний агротехнологічний університет

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ ВИЩИХ АГРАРНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Ключові слова: *Працевлаштування, професія, вибір, студент, організація, координування.*

З кожним роком в Україні випускникам вищих навчальних закладів все складніше і складніше знайти собі гідну роботу. І як не дивно, одночасно відчувається дефіцит висококваліфікованих молодих спеціалістів з сучасним ринковим мисленням, які здатні вирішувати самостійно виробничі проблеми.

Загальна проблема працевлаштування випускників вищих навчальних закладів різнобічна. Ми вважаємо, що її можливо поділити на три напрями:

1. Проблеми працевлаштування, пов'язані з державними гарантіями надання першого робочого місця випускникам вищих навчальних закладів.
2. Проблеми підготовки випускників вищих навчальних закладів відповідно до професійної орієнтації на ринку праці.
3. Проблеми особистого і професійного потенціалу випускників ВНЗ.

1. Проблеми працевлаштування, пов'язані з державними гарантіями надання першого робочого місця випускникам вищих навчальних закладів.

На жаль сьогодні державні органи влади, головні управління агропромислового розвитку обласних державних адміністрацій, районні та міські адміністрації практично не переймаються проблемою працевлаштування випускників вищих аграрних закладів. І починається все з роботи саме головних управлінь агропромислового розвитку обласних державних адміністрацій.

На сучасному етапі практично відсутній реальний моніторинг перспектив потреби підприємств сільськогосподарського напрямку в спеціалістах – випускниках вищих навчальних закладах. Ця проблема пов'язана з відсутністю реального впливу на приватні с/г підприємства в питаннях планування перспективи їх розвитку. В умовах затяжної економічної кризи в державі багато с/г підприємств планують як вижити, а не як розвиватися. Звідси і відсутність привабливих пропозицій умов праці для молодих фахівців.

Надаючи цільові направлення на навчання молоді до вищих аграрних навчальних закладів, на момент отримання дипломів та направлення на роботу

контроль з боку головних управлінь і відповідальність підприємств-замовників – відсутні. У кращому разі головні управління агропромислового розвитку обласних держадміністрацій просять навчальні заклади надати дані про направлення випускників на роботу, а будь-якої зацікавленості у прибутті їх за направленням у підприємства, які надавали цільові направлення – немає.

Ми чітко знаємо, що згідно з Законом України «Про вищу освіту» основним завданням вищого навчального закладу є здійснення освітньої діяльності, а не забезпечення гарантій випускнику працевлаштування за фахом. Але кожна перевірка ревізійного управління закінчується тим, що навчальний заклад звинувачується у нецільовому використанні бюджетних коштів, якщо встановлено, що випускник, який навчається за державним замовленням, не працевлаштувався на роботу після закінчення навчання закладу.

Держава, в особі головних управлінь, які направили на навчання випускника та підприємства замовники залишаються осторонь.

Це абсолютно не зрозуміла позиція держави. Спеціаліст замовляється, його навчання фінансується, а питання працевлаштування ігнорується, і конкретних винних посадових осіб немає.

Слід сказати, що держава в особі Верховної Ради України все ж таки починала опікуватись забезпеченням молоді, яка отримала вищу освіту першим робочим місцем, зацікавлюючи роботодавців дотаціями. Це передбачалось Законом України від 4.11.2004 р. за №2150-IV. Але з того часу дія Закону або зупинялась на поточний рік, або молоді фахівці, яких готують вищі навчальні аграрні заклади не потрапляли в перелік тих професій та спеціальностей, що визначались Кабінетом Міністрів для надання дотацій роботодавцю.

Іншим Законом України «Про сприяння соціального становлення та розвитку молоді в Україні» в ст. 7 передбачено, що держава забезпечує молоді надання першого робочого місця на строк не менше двох років після закінчення або припинення навчання у професійно-технічних та вищих навчальних закладах.

А якщо потреба в молодих спеціалістах була визначена державним замовленням, в такому разі держава гарантує надання роботи за фахом на період не менше трьох років випускникам державних професійно-технічних та вищих навчальних закладів.

У ст. 4 вказаного Закону передбачено, що «Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади разом з іншими органами виконавчої влади розробляє, а Кабінет Міністрів України затверджує соціальні норми та нормативи щодо соціального становлення та розвитку молоді, додержання і виконання яких є обов'язковими для органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, а також підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, фізичних осіб, які використовують найману працю.»

Достатньо часто ми зустрічаємося з проблемою, коли на запити навчального закладу до підприємств і установ надходять відповіді, що вакансій

немає, а раніше укладений договір у частині надання випускнику першого робочого місця замовником виконуватись не буде.

Ст. 7 названого Закону чітко передбачає, що «квота робочих місць для працевлаштування молоді визначається місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування в межах, встановлених Законом України «Про зайнятість населення». А у разі відмови в прийомі на роботу молодих громадян у межах встановленої квоти з підприємств та організацій стягується штраф у розмірі 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян за кожну таку відмову.

Якщо посадові особи органів виконавчої влади почнуть чітко виконувати цей Закон, це буде просто прорив у працевлаштуванні наших випускників.

У той же час законодавством не передбачено відповідальність за можливість невиконання посадовими особами виконавчих органів влади та органів місцевого самоврядування положень цього Закону.

А читаючи ст. 10 названого Закону, де передбачено забезпечення молоді, яка зайнята в сільському господарстві, житлом і господарськими будівлями за рахунок державного бюджету України – просто посміхаєшся і не знаєш як реагувати.

Протягом багатьох років залишається украй незадовільне державне фінансування вищої освіти в цілому, яке суперечить ст. 61 Закону України «Про вищу освіту», а значить не може бути інноваційного розвитку освіти. Навчальні аграрні заклади просто не можуть придбати для навчання студентів сучасну с/г техніку. Не виконуються вимоги ст. 64 вказаного Закону щодо співвідношенню кількості студентів, що навчаються за держзамовленням, на 10 тис. населення. Одночасно держава дозволяє зростання великої кількості приватних філій, які не мають достатнього наукового потенціалу, що, звичайно, негативно впливає на якість підготовки спеціалістів аграрного сектора економіки. Невиконання державою прийнятих законодавчих норм у сфері працевлаштування випускників вважаю головною проблемою прибуття випускників на перше робоче місце.

2. Проблеми підготовки випускників вищих навчальних закладів відповідно до професійної орієнтації на ринку праці.

Як уже зазначалося вище, згідно з діючими нормативно-правовими документами в сфері вищої освіти, перед вищим навчальним закладом основним завданням є здійснення освітньої діяльності.

Відповідно до розпорядження Кабінету міністрів України від 27.08.2010 р. №1726-р «Про підвищення рівня працевлаштування випускників вищих навчальних закладів» навчальні заклади повинні налагоджувати співпрацю з державною службою зайнятості, підприємствами, установами і ін., які є потенційними роботодавцями.

Вважаємо, що паралельно з цією роботою навчальний заклад може проводити дуже важливий захід, який допоможе випускникам працевлаштуватися самостійно. Маємо на увазі введення у кожному

навчальному закладі на останньому курсі навчання за ОКР «Спеціаліст» і «Магістр» програми навчальної дисципліни, яка підготує випускників до успішного самостійного пошуку роботи, не чекаючи допомоги держави.

Така дисципліна повинна включати всі види навчальних занять: лекції; практичні заняття; самостійна робота. Краще буде, якщо їх будуть вести співробітники державної служби зайнятості, представники великих агропідприємств. Практичні заняття повинні домінувати.

Під час таких занять ефективну роль можуть відігравати зустрічі з випускниками, які кілька років тому закінчили навчання, та вже пройшли всі негаразди в питаннях працевлаштування. Почуті з їх вуст слова про необхідність вивчення іноземних мов, різних комп'ютерних програм та вміння самовиразитися як фахівець перед роботодавцем буде сприйматись серйозніше, ніж про це сказав би викладач.

Проводячи моніторинг ринку праці та «допрацьовуючи» недоліки державних гарантій по працевлаштуванню випускників, ВНЗ може застосовувати випереджальну підготовку фахівців з урахуванням прогнозованих тенденцій на ринку праці.

Навчальна дисципліна з технології працевлаштування повинна передбачати отримання знань з психології ділового досягнення успіху (вміння само-презентації, діловий етикет, основи конфліктології, технології впевненої поведінки і ін.)

Сьогодні, в умовах недофінансування навчальних закладів не всі ВНЗ можуть собі дозволити введення такої дисципліни. А отже: держава робоче місце не надала, ВНЗ не навчив, як самостійно знайти роботу, і як результат – випускник безробітний.

3. Проблеми особистого і професійного потенціалу випускників ВНЗ.

Важливим критерієм успішного пошуку роботи, проходження співбесід та конкурсів на вакантну посаду є оцінка особистого та професійного потенціалу випускника.

Відсутність практичного досвіду вирішення виробничих та управлінських задач різко знижує шанси нашого випускника при наймі на роботу.

Але ж багато керівників бажають брати на роботу молодих випускників ВНЗ, розраховуючи та бажаючи використовувати молоду енергію, динамічність та новий погляд на існуючі проблеми. Молодих спеціалістів керівнику набагато легше інтегрувати в організаційну культуру підприємства.

Отже, випускнику потрібно знати, що кожний керівник, коли бере його на роботу, хвилюється, чи вистачить йому відповідальності, чи може молодий спеціаліст працювати на кінцевий результат, проявляти самостійність. Роботодавці хочуть бачити у молодих фахівцях активну життєву позицію та бути впевненими, що вони врешті-решт вестимуть здоровий образ життя. Адже факт наявності диплома спеціаліста сьогодні, це просто загальнокультурна вхідна умова до будь-якого підприємства.

Найбільш поширеними помилками, які допускають випускники, коли влаштовуються на роботу є:

- завищені вимоги відносно зарплати;
- невпевненість у власних силах;
- занижена або завищена самооцінка своїх можливостей і здібностей;
- відсутність знань основ самопрезентації.

До складників успішного працевлаштування випускників слід віднести:

- теоретичні знання;
- практична підготовка;
- знання іноземних мов;
- вміння використовувати новітні технології під час пошуку роботи;
- вміння написання резюме, есе та супровідного листа;
- знання процедури тестування та особливості поведінки під час співбесіди;
- розвиток особистих якостей.

Таким чином, для успішного вирішення проблеми працевлаштування випускника вищих навчальних закладів необхідний комплексний підхід та одночасні зусилля держави, навчального закладу та самого випускника.

Література

1. Закон України «Про вищу освіту» за № 2984-III від 17.01.2002 р.
2. Закон України «Про забезпечення молоді, яка отримала вищу освіту, першим робочим місцем шляхом надання дотації роботодавцю» за № 2150-IV від 04.11.2004 р.
3. Закон України «Про сприяння соціального становлення та розвитку молоді в Україні» за № 2998-XII від 05.02.1993 р.
4. Розпорядження Кабінету міністрів України від 27.08.2010 р. № 1726р «Про підвищення рівня працевлаштування випускників вищих навчальних закладів»

Summary

Pobihun A.M., Synhayevskyy V.A.

Taurian State Agrotechnical University

PROBLEMS AND PROSPECTS OF EMPLOYMENT AT THE HIGHER AGRICULTURAL EDUCATION INSTITUTIONS AT THE PRESENT STAGE OF AGRICULTURAL DEVELOPMENT IN UKRAINE

There was described problems and prospects of employment at the higher agricultural education institutions at the present stage of agricultural development in Ukraine

УДК 378

Смолінська О.Є., к.п.н., доцент,
Драч М.П., к.вет.н., доцент©

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького

ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНІСТЬ ЦІЛЕЙ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ І ПРОФЕСІЙНОГО МАЙБУТНЬОГО ВИПУСКНИКІВ

У статті розглянуто проблему цілепокладання в університетській освіті, у їх зв'язку із проекцією професійного майбутнього випускників.

Ключові слова: цілепокладання, університетська освіта, культурно-освітній простір, професійна діяльність.

Питання, пов'язані з визначенням цілей освіти, у зв'язку із економічною та інформаційною глобалізацією набули нового змісту. В Україні саме держава, через своєрідне делегування своїх повноважень, установлює єдині цілі освіти для всіх рівнів освітньої системи, структурними одиницями якої є також університети. У зв'язку зі змінами, що вже відбулися у вищій освіті, в тому числі через необхідність пристосування до життя в єдиному освітньому просторі Європи, університети є достатньо самостійними у виборі цільових установок своєї діяльності, їх конкретизації у власній місії, специфічному втіленні. Саме тому проблема цілепокладання в освіті поширюється не тільки на центральні органи управління всією системою, а й на її локальні осередки, які, власне, будучи носіями певних культурно-освітніх цінностей та діючи в єдиному просторі, надають меті життєвості, наближаючи план її реалізації до суспільних потреб.

Взаємодія університетської освіти з різномірним зовнішнім середовищем, у тому числі реалізація делегованої державою функції цілепокладання, визначає, по-перше, високий рівень декларованої відповідальності за результат, тобто якість випускника, по-друге, практичну відсутність бодай формальної відповідальності за його майбутнє професійне життя, результати професійної діяльності. Цілепокладання, що повинно об'єднувати цілеформування як суб'єктивно-ідеальний образ бажаного та цілереалізацію як втілення цього образу в об'єктивно-реальному результаті діяльності, через це втрачає цілісність, оскільки, з одного боку, мета формується централізовано-об'єктивно через законодавчі, нормативні акти щодо освіти, а втілюється організаційно-суб'єктивно у конкретних культурно-освітніх реаліях. Подолання такої суперечності можливе тільки на перерізі повноважень "система освіти-суб'єкт освіти (у контексті цієї публікації — університет)", "суб'єкт освіти (університет)-суб'єкти освіти (викладачі, студенти)", що методологічно співвідносяться як зміст і форма.

© Смолінська О.Є., Драч М.П., 2012

Мета написання статті — увиразнити формулювання цілей університетської освіти ветеринарних лікарів у контексті сучасних підходів до суб'єктно орієнтованого культурно-освітнього простору вищих навчальних закладів.

Проблема зниження рівня формалізації цільової спрямованості освіти, зокрема з ветеринарної медицини, пов'язана і з проблемою університетської автономії, і з традиційно високим академізмом української вищої освіти, і зі зміною культурно-освітньої парадигми, що, в підсумку, загострює кризові явища, пов'язані, в першу чергу, із самоідентичністю не тільки на особистісному, а й на організаційному рівні. Гуманістична культурно-освітня парадигма, що повільно і складно, проте невпинно відвойовує позиції у технократичної, залишає людині місце для реалізації її особистої свободи, прийняття рішень тощо. Виходячи з цього, нами сформульовані два напрями визначення цілей університетської освіти: 1) індивідуальний інтелектуальний розвиток майбутнього лікаря ветеринарної медицини, 2) його кар'єрні орієнтації. Ці вектори цілей смислово можуть як об'єднуватися, так і протиставлятися, проте не заперечують один одного. Процес вибору напрямку цілепокладання — достатньо складний, оскільки наявна одночасна діяльність особистості та організації, взаємодії різнорівневих цінностей, життєвих пріоритетів, що відбуваються в культурно-освітньому просторі системи освіти в цілому та університету зокрема.

Розглянемо обидва формулювання. Першою, яка більш очевидно відповідає вищевказаним концептам культури, є мета забезпечення університетською освітою індивідуального інтелектуального розвитку, що, без сумніву, гарантує (у випадку реалізації) ряд переваг для майбутнього професійного життя випускника. Це і підсилення суспільних позицій як представника інтелігенції, що особливо важливо — сільської, і зміцнення “Я-концепції”, і здатність до самовиховання та подальшого саморозвитку, отже — наявність перспектив. Виходячи із необхідності особистісно орієнтованого (С. Бондаревська) професійного навчання та виховання, університетська освіта створює передумови для подальшого проектування суб'єкт-суб'єктних комунікацій, індивідуалізації навчально-виховного процесу, що позитивно впливатиме на якість праці випускників. З іншого боку — в сучасних умовах організації аудиторної системи реалізація особистісно орієнтованих підходів чи повністю їх [особистісно орієнтовані підходи] заперечує, зміщуючись у бік тьюторства, чи обмежує дієвість, переставляючи акценти зі знань, компетенцій на стосунки, комунікації. Сучасний лікар ветеринарної медицини повинен бути носієм низки потенціалів, що складно піддаються зчисленню, кількісній діагностиці [3]:

- 1) потенціал взаємодії вродженої та набутої схильності до лікарської діяльності;
- 2) потенціал особистого ставлення до професійної діяльності (наближає цілі індивідуального розвитку та кар'єрні орієнтації в точці якісних характеристик культурно-освітнього простору конкретного університету,

існуючих та діючих культурних явищ, організаційної/корпоративної, мотиваційної культури. Професійна лікарська діяльність викладачів в університетських клініках формує визначене смислове, емоційне наповнення майбутньої професійної лікарської діяльності випускників, їх емоційно-оцінне ставлення до професії. Крім того, достатньо впливовими також є смисли, що “живуть” в інформаційному просторі, створюваному ЗМІ);

3) потенціал можливості виконання своєї роботи на тому рівні уявлень, що визначається професійною підготовкою та індивідуальним розумінням сутності професійної діяльності лікаря ветеринарної медицини (можливості задіяння цього потенціалу прямо пов'язані з рівнем розвитку університетської науки, залученістю майбутніх ветеринарних лікарів до наукової діяльності, проведенням реально необхідного, а не формального наукового пошуку в конкретному ВНЗ);

4) потенціал професіоналізму, тобто ступінь інтегрованості системи набутих знань, умінь та навичок зі способами професіонального мислення, прийняття рішень (кар'єрні орієнтації, порівняно з інтелектуальним розвитком, відкривають ширші можливості для формування цього потенціалу).

Рух у напрямі досягнення цілей індивідуального інтелектуального розвитку випускників, таким чином, є процесом культуровідповідним, оскільки “культура робить з наукою те ж, що раніше робила професія: вона відбирає з науки все життєво найнеобхідніше для того, щоб тлумачити наше існування [2, 96]”.

Щодо другого напрямку цілепокладання в університетській освіті — кар'єрних орієнтацій — то, хоча дослідники і пояснюють їх зміст як проміжну змінну між особистістю та організацією [5, 87-89], тим не менше, вона визначає шляхи соціально спрямованого саморозвитку та особистісного зростання, включаючи одночасно їх напрями та способи здійснення, тобто “інструменти”, формується протягом років [4]. Отже, в університетській освіті складно врахувати ще не усталені кар'єрні орієнтації, хоча, на підставі розуміння організаційної структури закладів ветеринарної медицини, проєктивних поведінкових моделей, з урахуванням “кар'єрних якорів”, сформульованих Е. Шейном [7], які ще належить адаптувати до лікарських професій, можливе культивування відповідної мотивації. Кар'єрні орієнтації в процесі університетської освіти можуть проявлятися спочатку як загальні професійні орієнтації (бажання в майбутньому завоювати повагу колег, досягти визнання власної професійної компетентності), потім — як загальні організаційні орієнтації (прагнення до просування службовою драбиною) [6]. Перешкоджати виникненню кар'єрних орієнтацій ще під час навчання можуть внутрішні та зовнішні фактори, серед яких, у контексті цієї публікації, досить неоднозначним є вплив сутності університету, його культурно-освітній простір, що розширюють підготовку фахівця, реалізуючи принцип культуровідповідності, та, одночасно, “розмиваючи” власне професійні критерії підготовленості. Це може призводити до того, що молодь, не бачачи конкретних організаційних та економічних перспектив, відмовляється від

професійної діяльності, ще не приступивши до неї практично. Таким чином втрачається потенціал молодих, освічених людей, здатних, реалізуючи свої індивідуальні інтелектуальні можливості та втілюючи кар'єрні орієнтації, здійснити серйозний культурно-освітній прорив.

Підводячи підсумки, зауважимо, що обидва цільові напрями університетської освіти повинні втілюватися в сучасному навчально-виховному процесі, питання про можливість їх об'єднання чи протиставлення покликане, скоріше, загострити увагу на різних аспектах університетського життя, тісно пов'язаного як з існуючою патріархальною академічною традицією, так і з сучасними суспільними, економічними тенденціями.

Література

1. Глузман О.В. Методологічні засади дослідження університетської педагогічної освіти / Олександр Володимирович Глузман // Психологія і суспільство. — 2008. — № 2. — С. 8 — 44.
2. Ортега-і-Гассет Х. Місія Університету // Ідея Університету: антологія / Упоряд.: М.Зубицька, Н.Бабалик, З.Рибчинська; відп. ред. М.Зубицької. — Львів : Літопис, 2002. — С. 67 — 107.
3. Павлюк М.М. Особливості професійного становлення педагога в умовах суспільних змін [Електронний ресурс] / М.М.Павлюк. — Режим доступу : http://novyn.kpi.ua/2008-1/08_Pavluk.pdf
4. Провоторова Н.В. Психологічний аналіз кар'єрних орієнтацій держслужбовців [Електронний ресурс] / Н.В.Провоторова. — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhnpu_psychol/2009_29/15.html
5. Шейн Э. Организационная культура и лидерство: Построение. Эволюция. Совершенствование / Пер. с англ. СПб.: Питер, 2002. — 336 с.
6. Gouldner A. W. The Coming Crisis in Western Sociology. — N. — Y. : Heinemann Educational Publishers , 1971. — 528 p.
7. Shein E.H. Career Anchors: Discovering your real values. — San Diego, Calif.: University Associates, 1990. — 67 p.

Summary

O.Ye. Smolinska, M.P. Drach

The article deals with purposefulness of university education, directed on the quality of future professional life of graduating students.

Key words: *purposefulness, university education, cultural and educational space, professional activity.*

УДК 316.334.22

Хміляр Д.Д., директор ПО та ПК АПК, професор, к.в.н.,
Драчук А.О., методист-консультат підрозділу сприяння працевлаштування
студентів і випускників університету

Чепига М.П., методист вищої категорії, професор,
Верес Є.М., доцент ©

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С. З. Гжицького*

ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ В СЬОГОДЕННІ

Описано проблеми працевлаштування у зв'язку з скороченням сільськогосподарського виробництва та вимог роботодавців до професійної майстерності випускників. Обговорюється роль другої освіти для покращення працевлаштування у конкретному середовищі.

Ключові слова: працевлаштування, студент, випускник, професія, друга освіта, організація, координування.

Масштабність завдань у царині розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства об'єктивно потребує омолодження фахової еліти, вироблення та застосування нових високих стандартів для випускників ВНЗ.

Відомо, що за своїми природними, виробничими та людськими ресурсами Україна є потенційно багатою країною. Проте переважна більшість її громадян є на межі бідності.

Багато, хто задається питанням: у чому причина такого парадоксу?

Причина зрозуміла: недосконала внутрішньо-суспільна організація. А фахівців і організаторів випускають вищі навчальні заклади. Отже, вчимо та виховуємо не так, як в інших передових країнах і не тих молодих людей вчимо. Поряд з цим, із скороченням виробництва запити суспільства на висококласних фахівців весь час зменшуються. На працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, звичайно, впливає і фінансово-економічна криза.

На сьогодні у роботодавців сформувався вимоги до випускників вишів. Це, перш за все, наявність досвіду роботи, знання іноземних мов, володіння комп'ютером тощо.

Криза має серйозний вплив на ринок праці, як в національному, так і в світовому масштабах. Не слід також замовчувати і українську складову кризи, що обумовлює дещо специфічне її національне забарвлення. Це проявляється в наступному:

- зупинено розширення бізнесу;

- зменшення пропозиції на ринку праці зумовлює поглиблення тенденцій відриву сфери практичної діяльності випускників вишів від профілю їх навчання;
- деякі спеціальності вищої освіти можуть швидко втратити привабливість через практичну неможливість працевлаштування за фахом і брак психологічної готовності до гнучких технологій пошуку роботи;
- відсутність єдиної державної бази даних про наявність вакантних місць (в т.ч. і новостворених) у регіонах, областях, районах, що негативно впливає на процес пошуку вакантних місць і налагодження зв'язків із замовниками.

Тенденції працевлаштування залежать від ряду факторів:

- застаріння лабораторної бази вищих біологічних і технічних навчальних закладів погіршують позиції їх випускників порівняно з колегами із закордонних університетів у боротьбі за відповідні посади на найбільш складних виробництвах;
- низький рівень шкільної освіти в Україні врешті відіб'ється на фаховій підготовці фахівців вишів, що погіршить їх можливості працевлаштування за кордоном;
- поступове наближення структури аграрного сектору, до такого в розвинутих країнах обмежить, можливості працевлаштування випускників. Це призведе до скорочення чисельності спеціалістів аграрного профілю;
- швидке старіння технологічних знань та навиків в умовах оновлення виробництва, що вимагатиме систематичного навчання і вилучення з найбільш перспективних галузей негативних до цього працівників, а значить: кращі шанси для молоді;
- можна очікувати на рух України в руслі загальносвітових тенденцій розвитку фірм, професійних послуг, незалежної професійної діяльності, самозайнятості, дрібного підприємництва та економічної самодіяльності молоді взагалі, що створює позитивні перспективи для випускників посткризового періоду;
- чисельність випускників вищих навчальних закладів має тенденцію до скорочення, що буде поступово підвищувати напруженість на ринку праці;
- посилиться боротьба роботодавців за справді талановиту молодь, що цілком може набирати форм поглибленої співпраці між навчальними закладами та індустрією, а це сприятиме підвищенню рівня освіти випускників і збільшенню їх конкурентоспроможності на ринку праці загалом.

Для організації працевлаштування випускників університету розроблено і впроваджено заходи на рівні ректорату, деканатів та випускових кафедр: ярмарки професій, навчально-виробничі семінари за участі роботодавців, майстер класи. Це дає позитивні результати в кризовий час.

З метою сприяння студентам та випускникам університету у працевлаштуванні, підтримці партнерських відносин з роботодавцями регіону в університеті у складі навчально-методичного відділу створено відділ сприяння працевлаштуванню студентів і випускників, який працює за такими напрямками:

- сприяння у працевлаштуванні випускників;
- проведення тренінгів з техніки пошуку роботи і написання резюме;
- надання консультацій студентам і випускникам з питань просування професійною кар'єрою;
- визначення способів і можливостей працевлаштування випускників;
- допомога у виборі напрямку розвитку кар'єри;
- моніторинг випускників за закріпленням за першим робочим місцем.

Проблемою сьогодення є співпраця і збереження діючих робочих місць. На це і має бути направлена діяльність уряду. Зокрема, розширити діяльність вищих навчальних закладів, які надають другу фахову освіту за відповідну оплату.

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З.Гжицького, як єдиний у Західному регіоні, проводить підвищення кваліфікації фахівців в галузі тваринництва (3500 спеціалістів за останні п'ять років), а також надає можливість одержати другу вищу освіту студентам університету і випускникам інших навчальних закладів із спеціальності „Маркетинг” за напрямком „Економіка і підприємництво”, освітньо-кваліфікаційного рівня „Спеціаліст”. За п'ять останніх років другу вищу освіту здобули 95 студентів старших курсів нашого університету. Це надає їм суттєву перевагу при працевлаштуванні, зокрема працевлаштовано із спеціальності „Маркетинг” – 32 особи.

Висновки. Апробовані нами методи управління працевлаштуванням на рівні ректорату, деканатів та випускових кафедр, організація і проведення заходів та здобування другої фахової освіти суттєво підвищує можливості випускників працевлаштуватися.

Література

1. Айзенк Г.Ю. Проверте свои способности. – Санкт-Петербург: Изд. «Союз», 1996. – 160 с.
2. Барко В.І., Шаповалов О.В., Панок В.Г. Психологічна діагностика здібностей особистості до навчання у вузі // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – №9. – С. 27-30.
3. Драч М.П., Галух Б.І., Чепига М.П. Можливість працевлаштування, як важливий психологічний чинник при виборі професії. – Науковий вісник ЛНУВМ та БТ імені С.З. Гжицького. – 2011. Том №3(49). – с.119-123.
4. Драч М.П., Галух Б.І., Чепига М.П., Драчук А.О. Працевлаштування випускників університету. – ЛНУВМ та БТ ім. С.З. Гжицького «Світ університету». № 3-4 (215), 2011. с. 4-5.
5. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб: Питер., 2010. - 448 с.

6. Карпинська С.Я., Мітельман Р.Й., Синявський В.В. та ін. Основи професіографії: навчальний посібник. – К. МАУП, 1997. – 148 с.

7. Мэй Р. Искусство профессионального консультирования. – М.; Независимая фирма «Класс», 1994. – 144 с.

8. Тугай А. Наша мета – випускати класних спеціалістів // Вища школа, 2005. – №3. – С. 22-35.

9. Чепига М.П., Федорович В.С., Драчук А.О. Крок до мети на шляху мудрості. // Методичний посібник з профорієнтації – Львів: Вид. ЛНУВМ та БТ ім. С.З. Гжицького, 2011. - 96 с.

Summary

D.D. Khmiljar, M.P. Chepyha,

Lviv national university of veterinary medicine and biotechnology named after

S. Gzhytskyj

EMPLOYMENT FOR GRADUATES IN THE PRESENT

There was described the problems of employment in the decline of agricultural production and the requirements of employers to professional skills of graduates. The role of the second education to improve employment in a particular environment.

УДК 371:331.5

Цісарик О.Й., д.с.-г. наук (tsisaryko@yahoo.com), доцент, **Драч М.П.**, к.вет. наук, доцент, **Варивода Ю.Ю.**, к.т. нук, доцент ©

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

МАЙБУТНЯ ПРОФЕСІЙНА КАР'ЄРА В ЦЕНТРІ УВАГИ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ. ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ КАФЕДРИ ТЕХНОЛОГІЇ МОЛОКА ТА МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ І ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У статті проаналізовано причини проблем із працевлаштуванням випускників та можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: випускники, працевлаштування, харчова промисловість, молочна галузь.

Аналізуючи стан на ринку праці в Україні, можна прийти до висновку, що молодь є найчутливішою категорією населення щодо працевлаштування. Світова фінансова криза 2008-2009 рр. загострила проблему безробіття в Україні, однак найболючіше вона вдарила по молоді – зараз показник безробіття серед молодих людей утричі вищий, ніж середній у державі [1].

Незважаючи на певну стабілізацію економічної ситуації у країні, проблема працевлаштування молоді не виявляє тенденції до покращення, навпаки, вона погіршується. Якщо у 2008 р. рівень безробіття серед молоді становив 13,6%, то у 2009 році – 17,8%, а в 2011 – аж 19,4%. За перше півріччя 2012 р. кількість зареєстрованих непрацюючих молодих людей зросла на 11,4% до відповідного періоду минулого року [2].

Особливо гострою ця проблема є для випускників вищих навчальних закладів. Звертаючись до статистики, можна констатувати, що лише п'ята частина з них знаходить роботу за фахом або у сфері, близькій до нього. На думку експертів, проблема працевлаштування молоді полягає не стільки у відсутності робочих місць, як у нездатності держави, роботодавців та самих молодих спеціалістів знайти спільну мову. Роботодавці відмову мотивують відсутністю досвіду, якого не набути без працевлаштування. Таким чином, виникає ситуація «замкненого кола» [3].

Перешкодою є також завищені очікування випускників щодо першого місця роботи – посада, заробітна плата, коло обов'язків видаються невідповідними. Для декого – навпаки, занижена самооцінка і невпевненість у своїх силах стає причиною невдачі на ринку праці. Часто перешкодою стає й звуження кола можливих варіантів місця праці, чи їх географія, на що додатково нашаровуються соціально-побутові проблеми.

Невирішені проблеми працевлаштування молоді виливаються у серйозні соціально-економічні проблеми. Крім того, непрацевлаштований випускник університету – це марно витрачені кошти, ресурси університету і студента. Ці проблеми викликають великий інтерес серед учених, однак поки що цілісного і системного їх вивчення немає, як немає й комплексної програми державної підтримки працевлаштування випускників. За словами першого заступника директора Державного центру зайнятості Н. Зінкевич, з метою розширення можливостей стати висококласними спеціалістами та зробити успішну кар'єру плануються запровадити нові підходи до працевлаштування випускників на перше робоче місце, що знайде свої відображення у проекті нової редакції закону України «Про зайнятість населення». Зокрема, пропонується обов'язковість стажування, а також пільгового оподаткування підприємств, які працевлаштовують випускників навчальних закладів [2].

Однак поодинокими діями окремих учасників цього процесу проблему вирішити не вдасться. Для цього необхідна цілісна скоординована програма, у реалізації якої повинні брати участь як держава і роботодавці, так і освітні заклади і самі випускники. Відповідальність за її втілення однаковою мірою лежить на всіх учасниках. Врешті решт, необхідно усвідомити, що успішність державного розвитку, причому не тільки економічного, а й націєтворчого, прямо залежить від включення в активне професійне життя вчорашніх чи нинішніх студентів і від рівня їх підготовленості до вирішення конкретних фахових завдань та активної участі в житті країни.

Заклади освіти, як інтелектуальні центри, повинні усвідомити свою роль як модераторів цього складного процесу, працюючи у декількох напрямках – із органами влади, роботодавцями та студентами.

Робота із органами влади має на меті загострення уваги парламентарів на необхідності напрацювання й прийняття законів, які б не тільки зобов'язували роботодавців працевлаштовувати молодь, але й зробили б це економічно вигідним. Виконавча влада повинна контролювати реалізацію існуючих програм та розробляти механізми спрощення переходу молоді від навчання до трудової діяльності. Заклади освіти мають достатньо можливостей для такої роботи – через пресу, конференції, семінари, участь у різних заходах можна активно формувати громадську думку. Ілюстрацією необхідності роботи в цьому напрямі може слугувати те, що на проведення політики зайнятості наша держава витрачає приблизно 0,41% ВВП, що значно менше, ніж в інших країнах (2,6% - Швеція, 3% - Франція, 1,6% - Угорщина) [4].

Роботодавців треба переконувати у корисності для підприємств не тільки досвіду, але й нових сміливих ідей, залучати їх до навчального процесу шляхом відкриття філіалів кафедр, організовуючи спільні конференції та фахові семінари, пропонуючи їм допомогу у розв'язанні проблемних ситуацій чи запровадження нововведень через виконання госпдоговірних тем, а також дипломних (магістерських) робіт. Варіантів такої співпраці може бути дуже багато, це буде залежати від галузі знань і специфіки напряму підготовки фахівців. Ринок праці та ринок освітніх послуг не можуть існувати у

паралельних вимірах, і саме освітні заклади повинні стати їх перетином. Однак, і роботодавці мають усвідомити, що надаючи студентам можливості якісного проходження практики (виробничої, переддипломної) чи стажування, вони тим самим «виросшують» собі майбутніх фахівців.

Завдання роботи зі студентами повинні полягати не тільки у наданні освітніх послуг, але й у розвитку творчої, ініціативної, активної, здатної до самостійного прийняття рішень особистості. Студенти повинні бути достатньо проінформованими щодо можливостей своєї професії, аналізуючи й усвідомлюючи переваги свого фаху. Одночасно вони повинні бути й достатньо проінформованими щодо інших можливостей працевлаштування у галузях, які суміжні із фахом, а то й – у сфері управління тощо.

Кафедра технології молока та молочних продуктів факультету харчових технологій та екології готує бакалаврів за напрямом підготовки харчова технологія та інженерія та фахівців вищих кваліфікацій – інженерів-технологів для молочної промисловості. Молочна галузь, до складу якої входять маслоробна, сироробна, молочноконсервна підгалузі, а також виробництво продукції з незбираного молока, морозива, продуктів дитячого харчування на сучасному етапі є однією із провідних в структурі харчової індустрії України. Переробленням молока на Україні займається понад 300 підприємств. Крім того, багато підприємств і фірм обслуговують молочні підприємства, це є додатковою можливістю для працевлаштування.

Випускники нашого університету працюють на молочних підприємствах у різних регіонах України, а також в Росії, Франції, Німеччині, Австрії. Цей перелік можна продовжити. Ми підтримуємо з ними контакти, зустрічаємось на конференціях та семінарах, консулюємо з виробничих питань. Вони також часто стають наставниками наших студентів під час виробничої практики. Їх досвід і поради є цінними як для нас, так і для їх майбутніх колег за фахом.

Чернишенко Мар'яна працює інженером-технологом на ПАТ «Юрія» (м. Черкаси, торгова марка «Волошкове поле»), в коло її обов'язків входить розробка та впровадження нових видів продукції. Вона починала з апаратника в цеху, і радить своїм молодшим колегам максимально себе проявити на першому робочому місці, прислуховуватись до всіх порад, розпитувати про все, що цікавить, вникати у процес вирішення виробничих проблем і здобувати практичний досвід. А ще дуже важливо заслужити визнання і шану в колективі, в якому доведеться працювати.

Рибакова Галина працює інженером-технологом з нових продуктів на сироробному підприємстві «Дубномолоко» (торгова марка «Комо»). Вона пройшла стажування на сироробних заводах у Франції, першим місцем праці було підприємство Звенигора. Рибакова Г. радить студентам оволодівати іноземними мовами, більшу увагу приділяти інноваційним технологіям на найсучаснішому обладнанні.

Сазанська Валентина є заступником директора з розвитку ТОВ «КС-Мегатрейд» (м. Новомосковськ, Дніпропетровська область), компанії з продажу інгредієнтів для харчової промисловості. Перше її місце роботи – «Молочний

дім» (м. Павлоград, торгова марка «Фанні»). Радить також більше уваги приділяти інноваціям у технології. Як позитив, вона відзначила, що наш університет дає досить різносторонню підготовку, а випускова кафедра виховує працездатних фахівців, націлених на постійний процес навчання.

Очевидно, це і є найважливішим завданням викладача – прищепити студентам любов до навчання і до свого фаху, адже в нинішньому світі саме це і є запорукою конкурентоздатності та успіху.

Проаналізувавши основні проблемні місця, кафедра технології молока та молочних продуктів спільно з навчальним відділом та деканатом, внесла корективи у навчальні плани – ми запровадили нову дисципліну «Інноваційні технології в молочній галузі». Кафедра має філіали на декількох молочних підприємствах, насамперед, дуже цінною для нас є співпраця з ПрАТ «Галичина», підприємство що втілює сучасну культуру виробництва молочних продуктів та є лідером в Україні з випуску кисломолочних напоїв. Кафедра має також філіал на молочному комбінаті «Прометей» (м. Львів). Крім того, завершуючи вивчення технології окремих молочних продуктів, організуємо виїзди студентів на ті підприємства, які спеціалізуються з виробництва цих продуктів.

На замовлення підприємств і на їх базі ми виконуємо дипломні та магістерські роботи, а при формуванні тематики дипломних проектів враховуємо пропозиції виробництва. Керівники молочних підприємств є не тільки частими гостями кафедри, але й головами екзаменаційних комісій, зауваження і поради яких ми враховуємо у нашій роботі.

Кафедра налагодила співпрацю з сучасними фірмами, зокрема “Chr. Hansen”. Це датська фірма, яка є розробником стартерних культур, а також інших інгредієнтів для харчових продуктів. Разом з фахівцями цієї фірми було запроваджено проведення спільних науково-практичних семінарів за участю представників виробництва. Через такі заходи маємо можливість бути залученими як до найновіших досягнень у сфері молочної індустрії, так і до реальних проблем, з якими стикається нині молокопереробна промисловість.

Філіалом кафедри є також голландсько-українська фірма CSK «Food Enrichment», яка займається інгредієнтами для харчових продуктів, науковими дослідженнями у галузі харчової промисловості, а основне коло зацікавлень – це молочна промисловість.

На допомогу студентам при проходженні виробничої практики та для швидшої адаптації на виробництві при працевлаштуванні викладачами кафедри розроблено наскрізну програму практики для студентів 3; 4 і 5 курсів. Програма розрахована на підприємства харчової промисловості – спиртзаводи, хлібозаводи, цукрозаводи, винзаводи, пивзаводи (цей список далеко не повний) і, звичайно, молочні підприємства, що дозволяє студентам бачити майбутню перспективу щодо можливостей працевлаштування. Корисним порадиником для студентів перед розподілом на практику є каталог підприємств, який створено на кафедрі.

Відділ сприяння працевлаштування випускників і студентів університету докладає чимало зусиль щодо вирішення проблеми працевлаштування випускників. Насамперед, варто відзначити організацію і проведення «Ярмарку кар'єри», на який запрошують представників вітчизняних та міжнародних компаній. Цей науково-виробничий семінар, який став уже традиційним, не тільки демонструє можливості працевлаштування, але й дозволяє набути досвід у оформленні резюме та спробувати свої сили у проходженні співбесід з майбутніми працедавцями. Такий досвід є неоціненним як для наших випускників, так і для роботодавців, а ця співпраця – це інвестиція в успішний розвиток харчової промисловості та нашого університету.

Література

1. Електронний ресурс. Доступний з <http://www.ukrinform.ua/ukr/news/molodi>
2. Електронний ресурс. Доступний з <http://www.ukrstd.gov.ua>
3. Заярна Н.М., Паньків О.Я. Проблеми працевлаштування молоді в Україні та шляхи їхнього вирішення // Н. вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.9. – С. 150-154.
4. Прушківська Е.В. Світовий досвід та основні напрями державного регулювання зайнятості в Україні // Держава та регіони. – 2008. – № 4. – с. 182-186.

Summary

О. Tsisaryk, M. Drach, J. Varyvoda

**FUTURE PROFESSIONAL CAREER IS IN SPOTLIGHT
EDUCATIONAL PROCESS. THE PROBLEMS OF EMPLOYMENT OF
GRADUATING STUDENTS OF DEPARTMENT TECHNOLOGY MILK AND
DAIRY PRODUCTS AND WAYS OF THEIR DECISION**

In the article are analysed reasons of problems with employment of graduating students and possible ways of their decision. –

Keywords : *graduating students, employments, food industry, dairy industry.*

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ТА ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКТІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

ECONOMIC EFFICIENCY OF PRODUCTION AND AGRICULTURAL PRODUCTS ALTERATION

1. **Баб'як Г.В., Оленич І.Р., Харів І.І., Гутий Б.В.**
ХАРАКТЕРИСТИКА ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ 3
2. **Велесик Т.А.**
ЗЕМЕЛЬНА РЕФОРМА В РІВНЕНСЬКІЙ ОБЛАСТІ 8
3. **Власенко І.В.**
СТАН ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ 12
4. **Гурська І. С.**
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВАХ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ 21
5. **Дорош М.М.**
АДМІНІСТРАТИВНА ЮРИСДИКЦІЯ МИТНИХ ОРГАНІВ
УКРАЇНИ 27
6. **Козій Б.І., Демчук М.В.**
МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ОЦІНКИ ВПЛИВУ
КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТВАРИННИЦЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ ТА ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ДОБРОБУТУ
ТВАРИН НА ЇХ ПРОДУКТИВНІСТЬ 31
7. **Кушнір Л.П., Цвайг Х.І.**
РОЗВИТОК КООПЕРАЦІЇ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ
УКРАЇНИ 37
8. **Максим В.Л.**
ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА СВИНИНИ У
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ
ОБЛАСТІ 41
9. **Мельниченко О.П.**
НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ У СВІТЛІ ПРОГНОЗУВАННЯ,
ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ, АКТУАЛЬНОСТІ, ОБ'ЄКТА І
ПРЕДМЕТА 48

10. **Минів Р.М.**
ЕФЕКТИВНІСТЬ ЯЄЧНОГО ПТАХІВНИЦТВА В УКРАЇНІ 52
11. **Музика П.М., Темненко С.М.**
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ
ДИСТРИБ'ЮТОРСЬКОЇ СИСТЕМИ У ВЕТЕРИНАРНІЙ
ФАРМАЦІЇ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РОЛЬ У БОРОТБІ ІЗ
ФАЛЬСИФІКАЦІЄЮ ВЕТЕРИНАРНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ 60
12. **Паштецький В.С.**
ВПРОВАДЖЕННЯ ЛАНДШАФТНО-АДАПТИВНОГО
ЗЕМЛЕРОБСТВА У СТЕПОВОМУ КРИМУ НА ПРИНЦИПАХ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ 64
13. **Пуцько Б.М.**
ФУНДАМЕНТАЛЬНА ТЕОРІЯ ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНОГО
ВІДТВОРЕННЯ У КОНТЕКСТІ ЗАКОНІВ ВСЕСВІТУ ТА
ЕКОЛОГІЇ 72
14. **Сенів Р. В., Волос В.О.**
ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ АКТИВІЗАЦІЇ
ЕЛЕМЕНТІВ МАРКЕТИНГУ В ОРГАНІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА
МОЛОКА 90
15. **Соколова А.О., Рушак В.М.**
НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ
ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ ВОЛИНИ 98
16. **Соломонко Д.О.**
РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ В
РЕГІОНІ ЯК ПЕРЕДУМОВА АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ АГРОФОРМУВАНЬ 103
17. **Станько В.Ю.**
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА В
РЕГІОНІ 108
18. **Христенко Г.М.**
ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО
РИНКУ ЗЕРНА 113
19. **Яремко В. В.**
ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ФЕРМЕНТАТИВНО-
ПРОБІОТИЧНОГО ПРЕПАРАТУ «ПРО-ЕНЗИМ» ПРИ
ВИРОЩУВАННІ ТЕЛЯТ НА ЗАМІННИКАХ НЕЗБИРАНОГО
МОЛОКА 123
20. **Lytvyn R.I.**
EFFICIENCY OF FDI IN AGRICULTURE IN THE ERA OF
GLOBALISATION 128

ГУМАНІТАРНА ОСВІТА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

HUMANITARIAN EDUCATION IN HIGHER SCHOOL

21. **Берко Й.М.**
БОТАНІКО -ТРОПЕЇЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ
«КОБЗАРЯ» ТАРАСА ШЕВЧЕНКА 137
22. **Голубовська О.В.**
ОСОБЛИВОСТІ ДУХОВНОГО САМОПІЗНАННЯ У ФІЛОСОФІЇ
АВРЕЛІЯ АВГУСТИНА 145
23. **Гуменний В.Д., Кириченко С.Г., Шаловило С.Г., Музика П.М.**
ПОГЛЯД НА ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ 149
24. **Дмитрик Т.М.**
ВПЛИВ АНГЛІЙСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ НА СЛОВОТВІР
ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ 170
25. **Карбовнік І.В., Падуро М.Ф.**
НАЗВИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРОФЕСІЙ У ЛАТИНСЬКІЙ МОВІ 176
26. **Кісера Я.В., Федорович В.С.**
ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ПРИ
ПРОВЕДЕННІ ВСТУПНОЇ КОМПАНІЇ 2012 РОКУ У
ЛЬВІСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМЕНІ
С.З. ГЖИЦЬКОГО 180
27. **Костенко В.Г., Федішин Я.І.**
ТРАКТАТ АРИСТОТЕЛЯ «ПРО ДУШУ» 186
28. **Крупник Я.Г.**
БЛАГОСЛОВЕННА ПРАЦЯ ЯК ФАКТОР БУТТЯ ТА
ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ 190
29. **Плазова Т.І.**
УКРАЇНСЬКІ НАУКОВІ ОСЕРЕДКИ В США 196
30. **Приставський Т.Г., Пацевко А.Й., Бабич А.М., Ковбан О.Л.**
ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СПРИЯННЯ
ПІДВИЩЕННЮ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ТА СТАНУ
ЗДОРОВ'Я ЧОЛОВІКІВ 201
31. **Семенів Б.С., Стахів М.М., Якимішин І.Д., Приставський Т.Г.**
ПРОБЛЕМИ РУХОВОЇ ПІДГОТОВКИ У МАСОВІЙ ФІЗИЧНІЙ
КУЛЬТУРІ 208
32. **Сопіла Ю.М., Голубева О.Т., Василів О.В., Голубев М.Ю.**
РОЛЬ ГІМНАСТИКИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОЇ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ-АГРАРІЇВ 213

33. **Сопіла Ю.М., Голубева О.Т., Василів О.В., Пацевко А.Й.**
РОЛЬ ПРОФЕСІЙНО-ПРИКЛАДНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ
У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ 218
34. **Халецький О. В., Халецька О.О.**
ВСЕСВІТ ЯК ДІЄРОЗВІЙ 222
35. **Хімяк О.М.**
ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ
ПАРТІЇ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)ТА ЇЇ ПЕРІОДИЧНІ
ВИДАННЯ 237
36. **Цимбала В.І.**
ІСТОРІЇ НЕСКОРЕННИХ: ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЬГИ
СЛІПОЇ 243
37. **Якимичин І.Д., Стахів М.М., Бабич А.М., Семенів Б.С.**
МЕТА І ЗАДАЧІ ЗАНЯТЬ ФУТЗАЛОМ, МЕТОДИ
ДІАГНОСТИКИ ФІЗИЧНОГО СТАНУ ОСІБ, ЯКІ
ЗАЙМАЮТЬСЯ 247
38. **Arunevych S.V.*, Arunevych S.Ye., Bilinsky A., Blagodyr Ya.,
Virun N., Vovchuk E., Martyniuk-Lototsky K.**
THE STATION “LVIV” OF SATELLITE LASER RANGING 251

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ АГРАРНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

39. ОСВІТНІ ПРОЕКТИ АГРОХОЛДІНГУ «МРІЯ» – ПОШУК
МАЙБУТНІХ ЛІДЕРІВ АГРАНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ! 256
40. **Браточенко О.В., Тащишин І.Б.**
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ (МАЙБУТНІХ
ЛІКАРІВ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ) ПРАВОВОЇ
КУЛЬТУРИ ФАХІВЦЯ 261
41. **Логущ О.І., Гладун С.О.**
РІВЕНЬ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ
ВИПУСКНИКІВ – ОСНОВА РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА 265
42. **Люблін В.Д.**
ПРАВОВІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ У
ВИПУСКНИКІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ
У ВІДПОВІДНОСТІ ДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАЙНЯТІСТЬ
НАСЕЛЕННЯ» ВІД 05.07.2012 р. № 5067-VI 269
43. **Мартинюк І. О., Паска М. З.**
ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ В УКРАЇНІ 273

-
44. **Сингаєвський В.А., Побігун А.М.**
ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ
ВИПУСКНИКІВ ВИЩИХ АГРАРНИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ
АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ 279
45. **Смолінська О.Є., Драч М.П.**
ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНІСТЬ ЦІЛЕЙ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ
І ПРОФЕСІЙНОГО МАЙБУТНЬОГО ВИПУСКНИКІВ 284
46. **Хміляр Д.Д., Драчук А.О., Чепига М.П., Верес Є.М.**
ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ В
СЬОГОДЕННІ 288
47. **Цісарик О.Й., Драч М.П., Варивода Ю.Ю.**
МАЙБУТНЯ ПРОФЕСІЙНА КАР'ЄРА В ЦЕНТРІ УВАГИ
НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ. ПРОБЛЕМИ
ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ КАФЕДРИ
ТЕХНОЛОГІЇ МОЛОКА ТА МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ І
ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ 292

**МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ
ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ**

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ
імені С.З. ГЖИЦЬКОГО**
заснований у 1998 році

**Scientific Messenger
of Lviv National University
of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskyj**

Серія “Економічні науки”

**Том 14, № 3 (53)
Частина 4**

Series “Econometrical sciences”

Підписано до друку 18.10.2012. Формат 70 x 1/16
Гарн. Times New Roman. Папір офсетний № 1. Ум. друк. арк. 24,27.
Наклад 100 прим. Зам. № 18/10.

Друк ФОП Корпан Б.І.
Львівська обл., Пустомитівський р-н., с Давидів, вул. Чорновола 18
Ел. пошта: bkooran@ukr.net, тел. (032) 243-68-49
Код ДРФО 1948318017, Свідоцтво про державну реєстрацію В02 № 635667
від 13.09.2007